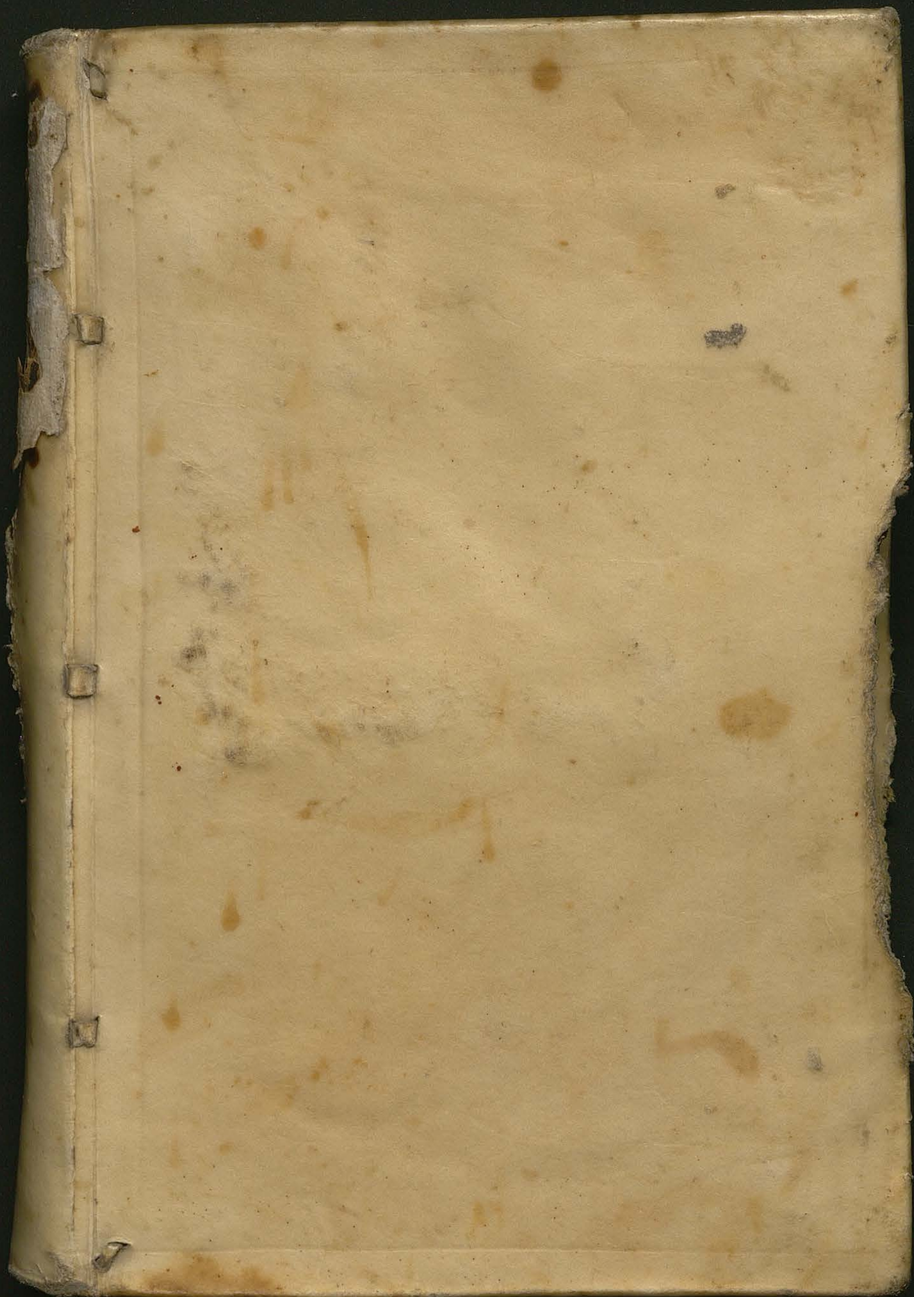


JOHANNIS CRELLII
Franci

EXPLICATIO
CAPITIS DECIMI QVINTI PRIORIS EPISTOLÆ PAVLI AD CORINTHIOS.



Typis Pauli Sternacii

Anno Domini
1635.

CHRISTIANO LECTORI salutem.

COmmentarium Crellii in decimum quintum caput prioris Epistolæ ad Corinthios, CHRISTIANE LECTOR, juris tui nunc facimus. Id enim nostrarum esse partium ducimus, postquam Crellius præmaturâ morte interceptus est, ut posthumis ejus scriptis te solemur. Nec mirum tibi videri debet, quòd non in totâ Epistolâ à capite usq; ad calcem ostenderit ingenii sui lumen; sed hanc partem à reliquo veluti corpore decerpserit. Nihil hîc invidiæ datum, à quâ tantum aberat semper Crellius, quantum ipsa abest à verâ & nullo fuco corruptâ virtutis indole; nihil ignaviæ, in quam ut tanquam professâ lite pugnaverit, præclari illius labores etiam apud eos, qui longiùs sunt positi, loquuntur. Sed quicquid hoc est, partim curis, quæ in illum variæ recumbebant; partim amicis imputandum, qui sacrarum litera-

rum ſenſibus eruendis operantur; quorum piis deſideriis, & iteratis anxiè precibus, in hac potiſſimum parte, quæ reſurrectionem corporum noſtrorum tangit, ſatis voluit facere. Idque eò fecit lubentiùs, quòd ſciret, in eâ omnis ſpei noſtræ, quam in cœlum jam miſimus, cardinem verti; & nihilo ſecius magnâ cum dolentis animi ægritudine videret, quantopere hîc extra veri viam prolabantur homines, nec poſſint ad germanam verborum Pauli mentem pertingere. Viſum autem illi eſt omnia altiùs repetere, & in totum caput juſtum expedire Commentarium, ut ſic pleniùs conſtaret opus, cõtextus verborum & tota rerũ ſeries magis ſub conſpectu ponerentur, nihilq; eſſet ultrà, quod ſenſum aliquâ obſcuritate involveret. Cœptus eſt liber paucis ante obitum diebus ad limam revocari, & à mendis, quæ inter extemporalem dictandi feſtinationem fortè irrepſerant, ultimâ manu repurgari; ſed cum jam maximè fervebat opus, nec pa-

rum

rum in emendando autor progreſſus erat, inopinató eum vitâ deſtituit. Cujus in ipſo quoque limine te monitum voluimus, ne, ubi diverſam poſtea faciem deprehenderis, ulla animum tuum ſiniſtra cogitatio ſubeat. Quod ſupereſt, LECTOR, Deum calidis veneramur votis, ut tibi benignam favoris ſui auram ſemper adſpiret, animumqúe immittat perpetuo veræ pietatis ardore flagrantem, quo & hi & omnes alii labores noſtri in ſempiternã ſalutem tuam expetant.



Errata quædam, quæ præter omnem quam adhibuimus diligentiam, irrepserunt, ita corrigenda.

Pag 116. lin 9. dele *sibi*. pag. 124. lin. 4. a fine. lege *delapsus*. pag. 176. lin 2. a fine *sequentem* pag 192. lin 15. *necesse est esse*. pag. 258 lin 8. à fine. *resurrexerint*. pag. 268 lin 24 loco *planè* substitue *ferè* quod tantùm in quibusdam exemplaribus correctum habetur, cùm non satis tempestivè hunc errorem animadvertissemus pag. 271 lin 9. a fine *hominem non tantùm interficere; sed in æter &c.*

Reliqua leviora facilè patebunt.

EXPLICATIO CAPITIS DECIMI QVINTI Prioris Epistolæ Pauli ad Corinthios.

IN hoc Capite Apostolus de resurrectione mortuorum, & nominatim quidem eorum, qui in Iesum Christum credunt, disputat, ejusq; veritatem inprimis demonstrat. Cùm enim, ut ex versiculo 13. constat, quidam inter Corinthios essent, qui eam in dubium vocare, vel potiùs negare auderent; ea Apostolo omnino confirmanda fuit; cùm eâ sublatâ universa Christiana religio ac pietas esset casura, ut ex iis, quæ Apostolus hoc capite scribit, constare poterit, & per se unicuique facilè patet. Sunt autem tres hujus capitis partes. In prima veritatem resurrectionis nostræ directè demonstrat: in secunda, ut objectioni occurrat, quæ contra eam moveri posset, de ratione corporum, in quibus pii sint resurrecturi, eorumq; ab his præsentibus differentiâ disserit: In tertia, ut idipsum rursus confirmet, pauca subnectit de mutatione eorum, qui ex fidelibus vivi reperientur in adventu Christi. Pars igitur prima præcipua est, reliquæ verò duæ illi subserviunt. Potissimùm enim id agit, ut veritatem resurrectionis nostræ probet: quâ occasione, ut jam indicavimus, de differentia corporum ante & post resurrectionem;

Argumentum ac partitio capitis.

ac porrò etiam de mutatione eorum, qui in adventu Christi vivent, fidelium dißerit.

De I. parte.

PRima pars hujus capitis extenditur usq; ad finem versus 34. in quâ aliquot argumentis id, quod diximus, adstruit Apostolus; sed eo potissimùm, quod ex resurrectione Iesu Christi ducitur: quod quidem fusè persequitur, usq; ad finem v. 23.

Ita autem in eo constituendo ac explicando progreditur, ut primò ejus fundamentum jaciat, idq; certis rationibus ac testimoniis communiat: deinde super eo argumentum suum extruat, seu resurrectionis nostræ veritatem inde demonstret.

Membrum I. Quod ad prius attinet; attentionem Corinthiorum excitat, dum id, quod mox de resurrectione Christi, ejusq; antecedentibus, & ad ejus veritatem ostendendam facientibus, dicturus est, generatim proponit ac commendat, & causas quasdam indicat, ob quas earum rerum fidem in dubium vocare Corinthii minimè debeant: deinde id ipsum, quod argumentationis præcipuæ fundamentum eße diximus, nimirum Christi resurrectionem, unà cum ejus antecedentibus, morte & sepulturâ, exprimit: tertio deniq; eam testimoniis virorum fide dignissimorum confirmat.

I. Primum continetur duobus primis hujus cap. versiculis. Nam dum ait, Notum vobis facio fratres
℣ 1. Evangelium, quod prædicavi vobis; *id, quod paulò*

paulò post expreßurus est, quodq́; pro fundamento est collocaturus argumentationis suæ, unà cum rebus, quæ eam antecesserunt, generalibus verbis proponit, & ipso statim nomine commendat, dum vocat Evangelium, *seu bonum felicemq́; nuncium, quem Corinthiis attulerit ac prædicaverit; partem nempe Evangelii præcipuam, & cæterarum veluti fundamentum,* Evangelii *nomine per Synecdochen intelligens.*

Cùm autem dicit, se illis notum facere *hoc Evangelium; non id vult, se illis nunc demum rem hanc patefacere, quasi hucusq; iis penitus ignotam; id enim his ipsis verbis apertissimè adversatur: sed significat, se rem illam iis declarare velle, ita quidem, ut intelligant, eam ita se habere, quemadmodũ antea ex ipsomet audivißent. Neq; enim hoc agit ut intelligant quid sit, Christum vel mortuum eße, vel resurrexiße: (nam id probè intelligebant:) sed ut perspiciant, Christum, postquam mortuus ac sepultus fuißet, verè resurrexiße, quemadmodum jam ante audiverant.*

Cùm ait, quod etiam recepistis, in quo etiam statis, per quod etiam servabimini, quo sermone (*seu* qua ratione) prædicaverim vobis, si tenetis, extra nisi frustra credidistis, *rem illam, quam proponit, quamq́; mox clarè est expressurus, Corinthiis magis adhuc commendat, & causas quasdam exponit, ob quas ea minimè sit ab illis repudianda, aut in dubium vocanda.*

Primò enim ait: quod etiam recepistis, *id est, cui rei etiam aßensum præbuistis, quasi dicat, nō ego tantùm ista vobis annunciavi; sed vos etiam fidem sermoni isti meo adhibuistis: quod certè non temerè, ac sine ratione à vobis factum est, sed procul dubio magnas gravesq́; ob causas; alioquin haudquaquam nudæ aßertioni meæ aßensuris. Neque enim homines cordati in re tanti momenti, qualis est ea, quæ ad religionem cultumq́; divinum spectat, assentiuntur iis, qui aliquid nudè affirmant, præsertim ejusmodi, quod aliàs prorsus impossibile eße videatur. Qualis certè eße videtur Christi resurrectio; adeò ut, nisi firmiter comprobetur, fides ei adhiberi à prudenti nec possit nec debeat. Tacitè ergo indicat, ac cogitandum Corinthiis relinquit Apostolus, quòd doctrinam, quam ab ipso acceperant, abjicere haudquaquam debeant: quandoquidem eæ causæ, quæ illos ad eam recipiendam, & fidem ei habendam impulerant, movere etiam debeant, ut eam firmiter retineant; præsertim cùm nulla sit suspicio, eos in argumentis, quibus ad eam recipiendam adacti fuerant, falsos fuiße; alioquin totam doctrinam Apostolicam simul debuißent abjicere, & universam ejus autoritatem, quod tamen minimè faciebant, repudiare.*

Addit porrò: in quo etiam stetistis, *vel, si Enallagen in sacris literis nō inusitatam verbo huic Græco subeße velis,* statis. *Adjicit aliquid Apostolus rationi præcedenti, & tantò magis Corinthios urget, ut*

get, ut in ea sententia, de qua hîc agitur, persistere velint, nec pedem referre cogitent: quia non tantùm sententiam eam receperint, eiq; semel assensi fuerint; sed eam etiam ad id usque tempus constanter retinuerint, atque in ea persiterint. Vnde facilè apparet, fidem eam firmis fuisse nixam radicibus, & solidis argumentis superstructam: quandoquidem hucusque convelli ac labefactari non potuerit. Hinc porrò consequitur, eos absque summa inconstantiæ nota ab ea sententia discedere non posse, neque adeò discedere debere: id quod illis cogitandum relinquit Apostolus. Quocirca vel altera hæc est ratio, quâ Apostolus utitur ad Corinthios in eadem sententia retinendos; vel prioris istius quoddam veluti superpondium.

Novam autem rationem ejusdem rei adjicit, à fructu ejus, de qua agitur, rei petitam, dum inquit: per quod etiam servabimini. *quasi dicat, cùm sententia ista, de qua agimus, non tantùm adeò manifestæ sit veritatis, ut à vobis & recepta, & constanter hucusque retenta fuerit; sed etiam tantum vobis allatura sit fructum, ut ejus vi sitis salutem æternam consecuturi, si nempe eam firmiter retinueritis, & secuti fueritis: certè haudquaquam ea vobis est abjicienda, sed constantissimè retinenda.* ℣ 2.

Fidei, quâ creditur Iesũ Christũ esse resuscitatum ex mortuis, quo modo salus adscribatur

Ideò autem asserit, eos per hanc doctrinam, de qua agit, servatum iri; non quòd ea per seipsam, nullâ aliâ re accedente, ad æternam salutem obtinendam sufficiat: sed quòd, si illi firmiter insistas, eiq; penitus

nitus adhæreſcas, cauſa ſit fiduciæ illius, quæ per Chriſtum in Deo collocanda eſt, ac porrò etiam fons pietatis ac ſanctimoniæ à Chriſto præceptæ, quam ſalus certò conſequitur. Eodem pacto idem Apoſtolus cap: 10. Epiſtolæ ad Rom: ait: Si confitearis ore tuo, Dominum [eſſe] Ieſum, & credideris in corde tuo, quòd Deus ipſum reſuſcitaverit ex mortuis, ſervaberis. Corde enim creditur ad juſtitiam; ore autem fit confeſſio ad ſalutem. *Vbi ſatis apertè illi fidei, quâ creditur, Ieſum eſſe reſuſcitatum ex mortuis, (quâ de re in hoc noſtro ad Corinthios loco potiſſimùm agitur,) & confeſſioni dominii atque imperii Ieſu Chriſti, quod reſuſcitationis illius nomine aliquo modo comprehenditur, ſalus adſcribitur: licèt ex innumeris ſacræ ſcripturæ locis liquidò appareat, omnis generis pietatem ad eam rem eſſe neceſſariam; & eo ipſo loco Apoſtolus paulò pòſt, tum fidei in Chriſtum, id eſt, fiduciæ in ipſo collocatæ, tum invocationi nominis ipſius, ſalutem adſcribat, ver: 11. & 13. Atqui hæc effecta tantùm ſunt ejus fidei, quâ creditur, Ieſum eſſe reſuſcitatum ex mortuis, eaq́ ratione Dominum & Chriſtum à Deo conſtitutum: non verò illius ipſius fidei partes.*

Rom: 10. 9, 10

Fides iſta quomodo fiduciã illam, quâ ſervamur, pariat.

Fides verò illa, quâ creditur, Ieſum eſſe reſuſcitatum ex mortuis, duplici ratione parit eam in Deo & Chriſto fiduciam ac pietatem cui Sacræ Literæ ſalutem proximè adſcribunt.

I.

Prima ratio, quæ huic noſtro loco paulò videtur eſſe

esse accommodatior, hæc est, quòd resurrectione Christi comprobata, statim universæ religionis ipsius veritas comprobatur; quemadmodum quivis haud difficulter cernere potest. Nisi enim doctrina Christi revera fuisset à Deo profecta, prout ab ipso Christo constanter fuit assertum; quo pacto, cùm esset tanquam seductor à populo Iudaico occisus, à Deo ex mortuis fuisset resuscitatus? Num fortè Deus, qui est ipsa veritas, homines mendaces, qui sacrosancto ipsius nomine ad alios seducendos abusi fuerint, è morte in vitam revocat? an non potiùs, ut David testatur, perdit omnes, qui loquuntur mendacium? Psal: 5. 7. *Quare cùm Christus à Deo fuerit è mortuis excitatus, ejus doctrinam divinitus fuisse profectam, adeoq; verissimam esse necesse est. Iam verò cùm religio Christiana tum promissa nobis ejusmodi proponat, quibus majora ne fingi quidem possunt, tum præcepta, sine quorum observatione promissa illa obtinere nequeamus: hinc fit, ut religionem illam amplecti firma fide nequeamus, quin simul promissis illis plenam adjungamus fidem, eorumq; desiderio excitati, præceptis Christi parere pro viribus nitamur. Quare cùm firma resurrectioni Christi adhibita fides, fidem atque assensum universæ ejus religioni præbere cogat; hæc rursus spem ac desiderium ejusdem promissorum, ac porrò obedientiam mandatorum pariat, cui æternæ felicitatis præmium à Deo est propositum: rectè dicuntur homines per doctrinam de resurrectione Iesu Christi, si eam firmiter teneant, servandi.*

2. *Altera ejus rei ratio, loco illi ad Romanos c. 10. 9. aliquantò accommodatior, hæc est, quòd, si in resuscitatione Iesu Christi universam ipsius exaltationem, & sic dominium etiam ac imperium, quod in cœlis obtinet, comprehendas, inde statim consequatur, ut tanto Domino, ejusq; promissis, penitus confidas, mandatis autem pareas, & sic in æternum ab ipso conserveris.*

Verùm ne quis Apostoli verba ita acciperet, ac si ad salutem consequendam satis eßet, doctrinam illam, de qua sermo est, recepiße, & eò usque constanter retinuiße, etiamsi ejus vim non satis perciperet, atque animo teneret: ideò Apostolus conditionem quandam adjicit, & dictum suum aliquo modo limitat, dum subjicit: quo sermone, *vel*, qua ratione Evangelizaverim *seu* prædicaverim vobis, si tenetis, extrà nisi frustra credidistis: *q. d. si modò adhuc benè tenetis, ac in posterum etiam tenebitis, quidnam ego tunc temporis vobis annunciaverim, quidvé dixerim. quod quidem vos facere, ac porrò quoque facturos arbitror: alioqui enim frustra fidem prædicationi meæ adhibuißetis.*

Animadvertendum autem est, in his verbis eße trajectionem quandam. Verba enim, si tenetis, *loco suo mota sunt, cæteris, si ordinem legitimum serves, præfigenda hoc pacto:* si tenetis, quo sermone prædicaverim vobis. *Hujusmodi trajectiones Apostolo non sunt inusitatæ, habebimusq; ejusdem figuræ exemplum, infrà hoc eodem cap: ver. 19. habemus eti-*

Trajectiones Apostolo usitatæ sunt.

mus etiam suprà cap. 9. 10. Ideò autem voces, si tenetis, *cæteris videtur postposuiße, ut verba ista,* extrà nisi frustra credidistis, *tantò commodiùs illis poßet annectere; ita nimirum, ut nec longiùs ab illis distarent, nec ambiguitatem ullam parerent, nec tamen reliquis interserer entur, & ea, quæ inter se cohærent, à se invicem divellerent. Nam alioquin vel ita debuißet ea connectere:* per quod (Evangelium) etiam servabimini, si modò tenetis, quo sermone prædicaverim vobis; alioquin frustrà credidissetis: *vel hoc pacto:* per qvod etiam servabimini, si modò tenetis, (ut quidem facitis, nisi frustra credidistis) quo sermone prędicaverim vobis. *Priori modo longiùs à se mutuò distarent ea, quæ cõjungenda sunt, nempe illa,* si tenetis, extra nisi frustra credidistis; *et præterea ambiguũ foret, utrùm istud,* extra nisi frustra credidistis, *cum verbo* servabimini, *an verò cum verbo* tenetis *conjungẽdum sit. Posteriori modo hyperbaton fit, & cætera à se invicem divellũtur, quæ conjungẽda sunt.*

Deinde verba illa, quo sermone, *seu* quâ ratione prædicaverim vobis, *non sumenda sunt de ipsis vocibus, quibus Paulus in Evangelio Corinthiis prædicando fuerit usus; sed de verborum sententia, quatenus quidem illa ad fidem ac pietatem Christianam hominibus inserendam est neceßaria. Conditionem enim hîc exprimit, ad id neceßariam, ut Corinthii per ipsius doctrinam serventur. Atqui*

& verborum, & aliarum doctrinæ circumstantiarum, modò rei summam verborumq́ mentem tenerent, oblivisci sine salutis jacturâ poterant. Probabile autem nobis sit, vocabulum λόγȣ sermonem *potiùs, quàm* rationem *significare; cum illa significatio sacris literis sit longè usitatior, quàm ista. Licèt jam dixerimus, nihil aliud sibi velle Apostolum, quàm si dixißet, si tenetis, quid ego dixerim, cùm vobis Evangelium prædicarem.*

Deniq; verba ista adjicit Apostolus, extra nisi frustra credidistis, *ut Corinthios moneat, ne doctrinæ hujus suæ oblivisci unquam velint; &, si fortè obliti fuerint, pudorem illis incutiat, eosq; magnæ arguat imprudentiæ atq; oscitantiæ, qui rem tanti momenti memoriâ paßi sint excidere; cùm inde consequatur, frustra planè atq; incaßum eos credidiße. Perinde enim fuißet, ac si nunquam credidißent. Neq; enim nobis est verisimile, verba hæc propriè conjungenda eße cum illis,* per quod etiam servabimini, *ut nonnulli volunt: maximè quia Apostolus non videretur trajecturus fuiße verba illa,* si tenetis, *eaq́, contra usitatam ordinis rationem, cum illis, de quibus nunc agimus, conjuncturus, nisi etiam sententiâ conjuncta eße voluißet.*

II. *Adhuc attentionem Corinthiorum sibi conciliavit Apostolus, & ea quæ porrò dicturus est, non modò generalibus verbis proposuit, sed etiam commendavit. Sequitur nunc specialis eorundem expositio, atq; ut ita dicam, collocatio fundamenti, super quo argu-*

*quo argumentum præcipuum, quo resurrectionis no-
stræ veritatem comprobat, extruet Apostolus.*

*Tria autem hoc loco enumerat, quæ Corinthiis
antea tradiderit: Mortem, Sepulturam, ac Resur-
rectionem Christi: quarum rerum ultima per se huc
pertinet; priores duæ propter ultimam.*

Ita ergo inquit: Tradidi vobis inprimis, V 3.
quod etiam accepi: *quæ verba ad omnia illa tria,
quæ porrò enumerantur, pertinent.* Tradidisse *se
ait illa Corinthiis; quia illis viva voce, sine scripto, ea
explicuerat, & veluti apud eos deposuerat; quē ad-
modū etiam alia, ut videre est cap. 11. v 2 & 23. Tra-
ditiones ergo hæ erant Apostoli, respectu Corinthi-
orum; sed quæ, postquam ad eosdem perscriptæ es-
sent, etiam eorum ipsorum ratione traditiones esse
desierunt. Id quod propter illos est observandum, qui
ex eo, quòd Apostoli quædam fidelibus* tradidisse
*dicuntur, traditiones ejusmodi defendere conan-
tur, quæ in universo, quem habemus, sacrarum li-
terarum codice scriptæ non sint, sintq; nihilominus
ad salutem scitu prorsus necessariæ. At quæ tradi-
derunt fidelibus certis Apostoli, ea vel ad eosdem
postea potuerunt scribere, ut hìc & cap. 11. factum
videmus, vel ad alios; ita ut ad nostras etiam ma-
nus, literarum monumentis consignata perveni-
rent. Omnia certè, quæ ad salutem cognitu omnino
sunt necessaria, in sacris literis sufficienter esse de-
scripta, alibi est à nostris demonstratum.*

vid. Iohan. Volkel. de vera Relig. lib. 5 c. 7.

Quod ait, inprimis *se ista tradidisse, id potissi-
mùm de-*

mùm de prioritate, ut loquuntur, dignitatis accipiendum est. Quanquam etiam de tempore ac ordine accipi potest. Nam & inter præcipua hæc fuerunt, ac diligentissimè ab Apostolo inculcata, tanquam religionis Christianæ fundamenta, (de primo & ultimo, hoc est, de morte & resurrectione Christi, potissimùm loquimur, quibus medium, nempe sepultura Christi, aliquid tantùm lucis adfert, & quodammodo subservit) & eandem ob causam inter ea, quæ primo loco fuerunt ab Apostolo Corinthiis proposita, explicata.

Cùm verò addit: quod etiam accepi, fidem illis ipsis rebus conciliare studet, tanquam iis, quas haudquaquam ipse confinxerit, sed quas aliunde acceperit; nempe ab ipso Iesu Christo, à quo universam suam doctrinam hauserat atq; didicerat: quo pacto etiam suprà, loco paulò antea citato, cap. 11. ait, se accepisse à Domino, quod illis tradiderit. Vide ad Gal. 1. 12, ubi apertè asserit, se non ab homine accepisse Evangelium, aut didicisse; sed per revelationem Iesu Christi. Quanquam postea accesserunt alia quoq; earum rerum, de quibus hîc agitur, testimonia, quibus paulò pòst utetur Apostolus, in resurrectione Christi confirmanda. Sed jam res ipsas ab Apostolo expressas, & olim Corinthiis traditas videamus.

I. De morte Christi.

Prima est, quòd Christus mortuus fuerit pro peccatis, secundùm scripturas. Mortis nomine Apostolus non mortem qualemcunq;, sed violentam,

lentam, & ultrò à Christo ex Dei voluntate susceptã, intelligit; præsertim cùm addat, pro peccatis nostris, *idest, peccatorũ nostrorum expiandorũ seu tollendorum causâ. Particulam enim* ὑπὲρ *idem hoc loco denotare quod* ἕνεκα, *& causam finalem designare, animadverterunt jam ante nos alii.* vid. Wolfg. Muscul. Iohannem Piscat.

Secundùm scripturas *autem id factum esse nihil aliud est, quàm Christum mortuum esse prout Scriptura Veteris Fœderis testatur. Et clarissima quidem eâ de re testimonia extant apud Esaiam, cap. 53, & Danielem cap. 9. 26. Quibus etiam locis, maximè verò priori, satis indicatur, mortem illam eum in finem à Christo susceptam iri, ut peccata hominum deleat, eorumq́ reatum ac pœnas auferat. Ne de sacrificiis illis nunc quicquam dicam, quæ expiationem peccatorum Christi sangvine perficiendam adumbrârunt, suntq́ in sacris literis luculenter descripta.*

Duas autem, ut videtur, ob caussas mentionem mortis Christi facit, & eam inter prima à se prædicatam fuisse affirmat. quarum caussarum utraq́ ad veritatem resurrectionis tuendam atq́ asserendam spectat. Prior est, quòd resurrectio sine morte antegressa existere non potuit: inter Iudæos autem olim dubitatum fuit, utrùm Christus mori debuerit nec ne, vel potiùs creditum vulgò fuit, Christum mori non debuisse, idq́ ex sacris literis constare, ut patet ex Ioh. 12. 34. *Vnde & Paulo inter alia vel inprimis demonstrandum fuit, mori debuisse Christum, ut in-* Cur hîc mortis Christi mentio fiat.

telligitur ex Act. 17. 3: 26. 23. Quare ne quem fortè hic scrupulus urgeret, nevé propter id ipsum de resurrectione quispiam dubitaret, quia de morte antegressa non satis esset certus; utile fuit, Apostolum monere, huic se dubitationi jam antè satisfecisse, eamq; sustulisse. Posterior caussa est, quòd qui Iesum mortuum fuisse credit, si eum Christum esse agnoscat, (agnoscebant autem Corinthii omnes) non possit non etiam credere, eum in vitam fuisse revocatum. Adde, quòd caussa mortis Christi, ab Apostolo indicata, &, ut apparet, à Corinthiis agnita, resurrectionem ipsius omnino requisivit. adeò ut Apostolus dum mortem Christi, ejusq; caussam, seu finem commemorat, fundamentum quoddam collocet, cui veritatem resurrectionis Christi postmodum superstruat. Finis enim mortis Christi cruentæ atq; ignominiosæ à sacris literis Veteris Fœderis constituitur peccatorum nostrorum expiatio, quam Apostolum illis verbis exprimere diximus, cum ait, Christum pro peccatis nostris esse mortuū. Hunc finem si tollas, nullam poteris ostendere causam sufficientem, ob quam Christus tam truculentam tamq; infamem mortem sustinere debuerit, ut religionem à Mosaica diversam confirmaret ac stabiliret. Iam verò quemadmodū infrà v. 17. apparebit, si Christus à mortuis nō fuisset resuscitatus, hunc finem haud quaquam fuisset assecutus; ac proinde frustra mortem tam diram tamq; ignominiosam suscepisset: quod cum absurdum sit, etiam eorum, cum quibus hîc disputatur, sententiâ

tentiâ; consequens est, Christum omnino ex mortuis resuscitatum esse.

Altera earum rerum, quas hoc loco repetit Apostolus, est Sepultura Christi: quæ quia per se minoris est momenti; ideò uno eam verbo commemorat, cùm inquit: & sepultus sit, *vel* fuerit. *Quanquam verba illa,* secundùm scripturas, *quæ post mentionem resuscitationis subjiciuntur, etiam ad sepulturam trahere poteris. Nam hujus quoque mentio fit dicto superiùs cap. 53* Esaiæ, *v. 9. & fuit olim adumbrata in Iona, quem balæna deglutierat, quēadmodū ipse Christus nos docet apud Mat. cap. 12. 39, 40. Quanquam nō sola sepultura, sed simul etiam mors eam antegressa isti absorptioni Ionæ respondet.*

II. De sepultura Christi.

V 4.

Ideò autem Apostolus sepulturæ Christi mentionem facit, ut de veritate mortis Christi, ac porrò etiam resurrectionis, dubitationem omnem eximat, & ea haudquaquam imaginaria fuisse doceat. Nam cùm Christus sepultus fuerit, idq́ue, ut historia ostendit, magistratûs permissu, eumq́ue in finem de cruce fuerit demptus, aliaq́ue ei postmodum adhibita quæ humanis corporibus serviunt; satis constat, Christum verè fuisse mortuum; ac porrò, cum is vivum se postea discipulis exhibuerit, atq́ue in cœlos profectus fuerit, resurrectionem quoq́ue ipsius non imaginariam, sed veram fuisse. Quanquam & aliàs non admodum conveniebat, rem eam prorsus reticere, quæ inter mortem & resuscitationem Christi intervenerat.

Cur Apostolus sepulturæ mentionem faciat.

Tertia

III. de Resuscitatione ex mortuis.

*Tertia earum rerum, quam hic per se ac præcipuè spectavit Apostolus, est, quòd idem Christus re*suscitatus fuerit tertiâ die, secundùm scripturas. *Verba satis sunt clara; præsertim si ea cum historia Evangelica conferas. Vix enim videtur opus esse illud explicare, quo pacto* tertio die *Christus dicatur resuscitatus; cùm non integrum biduum videatur in sepulchro jacuiße, aut à morte fuiße detentus. Iam enim vulgò notum est, Hebræos diei civilis initium, qui 24 horarum spatio absolvitur, à noctis initio ducere. Quare cum Christus feriâ sextâ, seu die Veneris, ut loqui solemus, fuerit mortuus, & sepulchro impositus, (ante Sabbathi enim initium id fieri oportuit à Iudæis) deinde sequentem diem, nempe Sabbati, totum in sepulchro jacuerit; die verò Solis, quam Dominicã appellamus, manè resurrexerit; unusquisq; jam intelligit, eum tertiâ demum die resurrexiße. Quãquam idem, nostrâ quoq; cõsvetudine admißâ, defẽdi potest; si nimirũ initium diei civilis à mediâ nocte ducas. Cur verò nec ante illud tempus, nec pòst, Deus eum resuscitare voluerit, caußa à nostris alibi est explicata: nempe ut & de morte ipsius ex ipso temporis tractu certius constaret; & tamen corpus ipsius salvum ac illæsum maneret, nec ex diuturniore in sepulchro mora corruptionem, ut sacræ literæ loquuntur, videret; quam videre seu experiri partim ob Sacræ Scripturæ Veteris Fœderis vaticinia, partim alias ob caußas non debuit. Nam ut de morte tanto certiùs constaret, non conveniebat eum*

Quo pacto Christus tertia die dicatur resuscitatus.

Cur Christus tertia die nec tardiùs fuerit resuscitatus.

bat eum ante tertium diem resuscitari; ne verò corrumperetur, non post tertium. Nam, ut de Lazaro legimus, is, quia jam quartum diem in sepulchro jacuerat, fœtebat. Ioh: 11. 39.

Fuit autem in Sacris literis Veteris Fœderis non tantùm ipsa Iesu Christi resurrectio prædicta; quēadmodū ex iis constat, quod Petrus ea de re disputat Act. 2, verba Psal. 16, in eam sentētiam citans, ℣ 24, & d. *& Paulus ejusdem libri cap. 13, verba Psal. 2. 7. allegans:* ℣ 32, & d. *quibus meritò adjunguntur ea, quæ apud Esaiam de Christi gloria, quæ passionem & mortem ejus esset subsecutura, leguntur;* Esa: 53. 10, & d. *verùm etiam tempus, quo Christus resuscitari debuit, aliquo modo fuit significatum in historia Ionæ, de qua superiùs egimus; quemadmodum ipse Christus nos docuit, ut ex Matthæo apparet.* Matth: 12. 40.

III.

Sequitur nunc, ut videamus, quomodo Apostolus fundamentum hoc, cui aßertionem atq; argumentationem suam postmodum superstruet, jam collocatum firmet, ac testimoniis muniat, & simul ab effectis quibusdam, seu consequentibus, hoc est, Christi post resurrectionem apparitionibus comprobet. Hoc verò facit ver. 5, & sequentibus usque ad finem 11.

Ac primùm quidem singula testimonia atq; effecta Resurrectionis Christi recenset: postea illa omnia in summam quandam colligit v. 11.

Nam primùm ita inquit: et quod visus sit Cephæ. *Pendent hæc adhuc à verbis illis initio v. 3. positis:* tradidi enim vobis *&c. Hoc ergo primum* ℣ 5. Testimonia resurrectionis Christi. I.

 est effe-

est effectum seu consequens Resurrectionis Domini Iesu, quòd apparuerit Cephæ seu Petro, qui id posthmodū testatus est. Vnde id pro testimonio ipsius haberi jure potest: quod idem & de sequentibus statuendum est.

Ideò autem Cephæ seu Petri, cui Dominus apparuerit, primò facit mentionem; quia ei inter viros primò apparuit Christus, quemadmodum colligi potest ex iis, quæ leguntur Luc: 24, 34. ubi discipuli Hierosolymis cōgregati narrant duobus illis Emaunte redeuntibus, resurrexiße Dominum verè, & apparuiße Simoni. Credibile enim est illud antè contigiße, quàm illis ipsis duobus discipulis Emauntem euntibus sese aggregâßet. Quòd si tamen hoc anteceßiße velis; statuendum est, Apostolum, qui omisit illam apparitionem duobus discipulis Emauntem euntibus factam, utpote minùs illustribus, nec in frontispicio testium collocandis, apparitionem Petro factam primo loco ponere voluiße, quia & cæteras, quas recenset, anteceßerit, & ei contigerit, qui cæterorum Christi discipulorum omnium, præsertim si Paulum excipias, primus ac præcipuus meritò habendus eßet, &, ut facilè licet intelligere, apud multos ex Corinthiis haberetur.

vid. 1. Cor. 3. 12, conf. cap: 3. 6.

Fœminas, quib[9] Christus resuscitatus apparuit, cur Paulus omiserit.

Fœminas, quibus Christus primò apparuerit, omisit Apostolus; propterea quòd earum testimonium contemni facilè poßet; utpote cùm sexus ille & facilè credere, & facilè quidvis aßerere soleat. Certè ipsi quoque discipuli, cùm à mulieribus, quibus Christus appa-

stus appa-

stus apparuerat, id primùm audiissent, adeò illis non crediderunt, ut ea, quæ ab illis narrabantur, tanquam deliramenta quædam acciperent, quemadmodum legimus apud Lucam cap. dicto, ver. 11.

Sed, ut ad Petrum redeamus, ideò Christus censendus est Petro primò apparere voluisse, tùm ut eum, qui post lapsum suum, Christumq; ter abnegatum, solatio inprimis indigebat, inter cæteros discipulos primùm nominatim solaretur, & sic testaretur, eum gratiâ suâ non excidisse; tùm quia cæteroquin ordinem inter Apostolos ducebat. Cur Petro primò Christus apparere voluerit.

Secundum effectum, atque adeò testimonium Resurrectionis Christi exponitur ibi: postea illis duodecim, *scilicet apparuit Christus. Vbi quædam lectionis varietas occurrit; quæ tamen, quod ad sensum attinet, parum habet momenti. Alii enim* undecim *legunt, propterea quòd Iudas Iscariot numero isto excidisset; alii verò* decem *legendum esse suspicantur; propterea quòd, cùm Apostolis suis, quos hoc loco intelligendos esse nemo dubitat, primùm appareret Christus, Thomas absuerit, ut apud Iohan. cap. 20. videre est.* 2.

Sed nulla est caussa, quominùs legendum putemus duodecim, *etiamsi nec Iudas Iscariot ampliùs superfuerit, nec Thomas adfuerit, cùm cæteris Apostolis, Christus sese primùm ostenderet. Vsitatum enim est, ut, cùm collegio aut societati alicui nomen aliquod inditum est, quod membrorum istius collegii numerum exprimat, etiamsi postea fiat, ut unus atq;*

alter, aut etiam, si major sit numerus, complures absint, reliqui nihilominus eodem nomine eodemque numero designentur: ut, si decem viros dicas esse in aliqua civitate, aut loco, etiamsi unus atque alter numero illi tunc desit; aut centum viros, etiamsi decem, verbi gratiâ, aut plures etiam, numero illi desint. Est autem credibile, hoc loco non tantùm comprehendi Christi apparitionem Apostolis tùm factam cùm Thomas abesset, quæ tum apud Iohannem, tum apud Lucam dictis locis exponitur; verùm etiam posteriorem, cui Thomas adfuit, quæ apud solum Iohannem describitur. hujus enim nullam postea ampliùs facit mentionem, cùm tamen, quia notabilis admodum fuit ob Thomæ incredulitatem convictam atque expugnatam, prætermittenda non fuisse videatur. Vnde etiam nō est credibile legi hîc debere decem. *Nam si* decem *legeretur, excluderetur posterior apparitio Christi Apostolis facta, cui Thomas interfuit.*

3. *Tertium effectum aut testimonium Resurrectio-*
℣ 6. *nis Christi exponitur ver. 6.* Postea visus est plusquam quingentis fratribus simul: ex quibus plures manent, *seu vivunt,* hucusque; quidam verò etiam obdormierunt. *Hac de re nihil apertè, præsertim quod attinet ad numerum eorum, quibus Christus apparuerit, scriptum legitur. Nullum autem mihi est dubium, quin id, ut & alios sensisse video, factum fuerit in Galilæa, eo in monte, quem Dominus Iesus discipulis suis designârat, in quo*

sese

sese ipsis præsentem esset exhibiturus, qua de re vide Matth. 28. 7, 10, 16. Etenim cùm & Angelus, qui mulieribus ad sepulchrum apparuit, & ipse Christus discipulos in Galilæam ire jusserit, quia ibi ipsum essent visuri, licèt interea Hierosolymis iis sese postmodum exhibuerit; apparet, Christum in Galilæa, eóqve in monte, quem ei rei destinârat, sese & diutiùs, & pluribus discipulis videndum præbere voluisse: nec dubium est, quin propter hoc ipsum, in Galilæa potiùs, quàm Hierosolymis, locum constituerit, & quidem montem aliquem, ab hominum procul dubio frequentia remotum, ut & diutiùs ibi inter suos commorari, & cum iis colloqui posset, nec tamen interea ab incredulis, qui tanto beneficio indigni planè erant, cerneretur. Quid, quòd ipsi Apostoli, cùm jam certus esset destinatus locus, ubi Christum essent visuri, facere vix ac ne vix quidem potuerunt, quin alios quoque Christi discipulos, quos quidem possent, tanti gaudii participes facerent, & tum Hierosolymis secum deducerent eos, qui Christi disciplinæ essent addicti; tum eos, qui in Galilæa erant, aut quos aliunde convocare commodè poterant, ad tam jucundum spectaculum invitarent: præsertim cùm ea res ad illos vehementer in fide confirmandos, &, si fortè animum jam ob mortem Christi despondissent, ad eosdem erigendos pertineret: quin etiam, ad doctrinam Evangelicam eorundem testimonio tantò magis apud alios confirmandam ac promovendam, siquidem Christi resurrectione stabilitâ,

 stabilitur

stabilitur & ipsa, quemadmodum contrà, eâ convulsâ, collaberetur. Quem verò putamus fuisse inter eos, qui Christi doctrinam amplexi fuerant, eumq; viventem adamaverant, qui, ad tam jucundum spectaculum invitatus, protinus non accurreret? Itaq; quòd nonnulli de numero tanto hominum, quibus Christus simul apparuerit, dubitant, sine causa dubitare videntur. Mirandum potiùs foret, pauciores adfuisse; nisi quis dicat, vel non adeò multos fuisse, qui Christi doctrinam fuissent amplexi; vel tam brevi tempore tantum hominum numerum concurrere vix potuisse. Quorum neutrum credendum est. Nam magnus fuit eorum, qui Christum sequebantur numerus, propter tam stupenda quæ edebat miracula, nec frustra Pharisæi dixerunt: ecce mundus eum sequitur, *Ioh: 12. 19. In Galilæa autem, apparet complures hinc inde fuisse, qui ipsius doctrinam amplecterentur. Itaque nec alterum illud credibile censeri debet; nempe non potuisse tot homines tam brevi temporis spacio convocari: præsertim cùm appareat, complures adhuc dies, atque adeò integram minimùm septimanam Apostolos Hierosolymis substitisse, antequam in Galilæam irent; quemadmodum ex capite 20. Ioannis apertum est. Interea autem ad multos admodum fama hæc pervenire potuit, ita ut haud difficulter tot, quot hîc cõmemorãtur, cõfluere ad præstitutum locũ possent.*

Neq; iis quæ diximus, obstat, quòd apud Matth. cap: 28. ver. 16 legitur, Vndecim illos Apostolos abiisse in

iiße in Galilæam, ad montem, quem illis constituerat Iesus. Neque enim sequitur, quia de his nominatim legitur, eos Hierosolymis in Galilæam profectos, vel neminem ex aliis eos comitatum, vel eos neminem aliunde advocâße, atque ex ipsa Galilæa ad eundem locum plures non confluxiße. Imò, ut jam vidimus, aliter fieri non poterat; præsertim cùm jam cæteris etiam constaret, si non aliunde, saltem ex mulieribus, quibus & Angelus, & ipse Christus ea de re apertè dixerat, quam ob causam illi in Galilæam irent. An enim neminem ex fidelibus illis, qui Hierosolymis unà cum Apostolis versabantur, desiderium videndi Christi tantum cepit, ut tantillum molestiæ eam ob causam suscipere, ac Apostolos comitari vellet? aut num arbitramur, discipulos omnino prohibuiße, ne quis ad eundem locum iret, & Christum redivivum videret? Haudquaquam. Quare non ideò de Apostolis nominatim istud scribit Matthæus, quasi idem alii quoque non fecerint; sed quia his nominatim à Christo eßet præceptum, ut eò irent, ideò de iis etiam nominatim scribendum erat, eos mandato Christi Domini paruiße, & in locum præfixum abiiße. De cæteris, quibus id præceptum non erat, reticere id Matthæus poterat: quod tamen quisque conjicere haud difficulter potest.

Ex dictis facilè apparet, cur putemus, Apostolum ad hanc Christi apparitionem hîc respicere. Nam cùm ea admodum fuerit illustris, nequaquam est consentaneum, eam à nullo planè Evangelistarum pe-

rum penitus attingi. Iam verò si Evangelistarum scripta percurramus, nullum videmus nec locum, nec tempus, nec occasionem huic rei aptiorem. Vt taceamus ordinem narrationis Apostolicæ, qui cum historia illa egregiè consentit.

Quod verò addit Apostolus, ex quingentis istis fratribus plures ad illum usque diem superstites fuisse, quosdam verò etiam obdormivisse; *id propterea ab eo factum est, ut rei isti, quam narraverat, fidem conciliaret. Significat enim, istud totum multis adhuc testibus confirmari posse; quandoquidem major istorum pars adhuc superstit, ex quibus rei illius veritas resciri queat.* Ne *quis verò dicat, haudquaquam tot extare, quot ille commemoraverat, & sic fidem Apostoli in dubium vocet; ideò adjicit, quosdam ex illorum numero obdormivisse: id quod per se cuivis credibile videri debet; quandoquidem complures jam anni effluxerant ab eo tempore, quo Christus redivivus discipulis suis conspiciendum se præbuit. Quis autem dubitet, intra complures annos, ex tanto numero, nempe è quingentis non paucos fuisse mortuos? Vtrumque ergo hoc, quod Apostolus addit, nempe, quòd & plures istorum adhuc sint superstites, &, quòd quidam jam obdormierint, ad fidem dicto ipsius conciliandam, aut dubitationem de eo quandam amoliendam pertinet.*

De verbo obdormiscendi *dicetur nonnihil infrà versu 20.*

Quartum

Quartum consequens ac testimonium Resurre- 4.
ctionis Christi est: Postea visus est Iacobo. *Hac* ¥ 7.
de re alibi nihil in Sacris Literis legimus: nisi quis id huc trahere velit, quod legitur Ioh. 21, ubi narratur, Christum apparuiße discipulis, qui in lacu Tiberiadis piscabantur; inter quos fuerunt filii Zebedæi, ut legimus v. 2,7. Eorum autem alterum Iohannem, alterum Iacobum fuiße, aliunde satis notum est. Sed præterquam quòd paulò pòst docebimus, Iacobum potiùs minorem, Alphæi filium, quàm majorem, filium Zebedæi, hîc intelligendum; non admodùm credibile est, ad illam historiam Ioh. 21. descriptam hîc respici: partim quidem, quia etiam alii Christi discipuli tum adfuerunt, nempe, & Iohannes, uti jam diximus, Iacobi frater, & Petrus, qui reliquis piscatum eundi auctor fuerat, & Thomas, & Nathanaël, & alii duo ex discipulis Christi, qui nimirum Apostoli non eßent, nec ita inter reliquos excellerent, ut Nathanaël; partim verò, quia Iohannes primùm agnovit Christum, de quo etiam ibi peculiariter quædam à Christo fuerunt dicta, quemadmodũ & de Petro, ut ex eodem loco cõstat. De Iacobo autem nihil ibi insignitè dictum factúmve legimus; ita ut nulla appareat caußa, cur Paulus solius Iacobi mentionem facere voluerit, si ad illam historiam respexißet.

Verùm enim verò non major ille Iacobus, Zebedæi filius, Iohannis frater hic videtur intelligendus, sed minor, Alphæi filius, frater seu consobrinus Domini.

mini. Etenim si majorem intellexißet, fieri vix potuißet, quin distinctionis caußâ adderet aliquid, verbi gratia, Iohannis frater, *ut eum discerneret à Iacobo, qui tum temporis, cùm hæc Paulus scriberet, adhuc superstes erat, & inter fideles adeò celebris, ut cùm Iacobi nomen audirent, modò animadverterent de Apostolo sermonem eße, hunc protinus intelligerent, ut vel ex Actis & Epist. ad Gal. cap. 2, apparet. Hunc autem simplici Iacobi nomine, nulla re alia addita, designare ob caußam jam dictam poterat, quòd nimirùm adhuc viveret, & Iacobi simplici nomine paßim inter Christianos designaretur, ita ut Iacobo commemorato audientium animi in illum protinus ferrentur. Huic quando apparuerit, nullum in Evangelica historia extat indicium. Apparet, Christum, quemadmodū Petro sigillatim sese exhibuit, ita & Iacobo, quem insignem Ecclesiæ suæ* vid. Gal. 2. 9. *columnam eße voluit, sese peculiariter ostendiße. Fortè & cognationi aliquid datum fuit, quamquam non soli, sed cum probitate ac virtute non vulgari conjunctæ.*

5. *Quintum effectum ac testimonium Resurrectionis Christi exponitur ibi:* postea Apostolis omnibus. *Vbi per Apostolos, ex consvetudine Sacrarum Literarum, intelligimus undecim illos Apostolos, qui tum supererant. Nam quò minùs hîc 70 illos Christi discipulos cum quibusdam intelligam, quorum mentio fit Luc. 10. v. 1, duo me movent. Primum est, quòd illos nunquam videam Apostolos dici, sed*

potiùs ab iis distingui. Cùm verò undecim illi, aut duodecim, qui ante aut post illud tempus munere legationis Christo jubente functi sunt, itemq; Paulus, passim hoc nomine appellentur; nec alii uspiam ea simpliciter voce indigitentur, nisi fortè cùm Apostolis aliis eodem verborum complexu conjunguntur; ut Act:14.14. *cùm Paulus & Barnabas Apostoli nuncupantur; quid causæ est, cur hoc loco à perpetua Scripturæ consuetudine ac loquendi usu discedamus?*

Alterum est, quòd non videtur Paulus eam Christi apparitionem ullo pacto prætermisisse, aut prætermittere debuisse, quæ Apostolis illis præcipuis (ut distinctionis causâ eos nunc ita appellem,) tum contigit, cùm in cœlum jam adscensurus esset, eosq; ex urbe Hierosolymitana educeret Bethaniam usq;, & , postquam iis benedixisset, ab iis in cœlum ferretur, ut legimus Luc. 24. 50, 51. Cùm enim hæc res admodum fuerit insignis ac notabilis, utpote cum quâ ascensio Christi in cœlum esset conjuncta; non potuit vel ignorari ab Apostolo, vel in hac apparitionum Christi enumeratione, ubi aliarum singularium manifestationum ipsius fit mentio, reticeri.

Ex quo etiam facilè apparet, Iacobum illum, de quo proximè facta fuit mentio, ex horum Apostolorum numero fuisse; non verò, ut nonnulli censent, ex numero Apostolorum inferioris ordinis. Ideo enim dixisse videtur Apostolus, tunc Christum visum esse Apostolis omnibus, *ut* omnes uni *opponeret; quasi dicat, visus est uni ex Apostolis, nempe Iacobo, postea verò*

ea verò omnibus. Hinc porrò etiam intelligitur, cur eos non, ut antea, nomine duodecim vel undecim, sed potiùs Apostolorum, & quidem omnium, descripserit: quod fortaße aliis occasionem dedit, ut crederent, non de iisdem hîc sermonem esse, de quibus antea, sed de aliis.

6. Restat sextum atque ultimum Resurrectionis Christi consequens ac testimonium, quod quidem est apparitio ipsi Paulo facta, ac porrò ejus hac de re testimonium: quod non simpliciter proponit; sed à personæ suæ partim indignitate, partim dignitate illu-
V 8. strat. Ita enim inquit: postremò autem omnium tanquam abortivo visus est etiam mihi.

Quando Christus à Paulo visus fuerit.

Quæritur hoc loco, quando id factum fuerit? Responsio sat videtur eße expedita, cùm in Actis aliquoties expreßis verbis legamus, Christum tunc visum fuiße à Paulo, cùm Damascum iret, discipulorum Christi vinciendorum causâ. Vide cap. 9. 17 & 27. & cap. 22. 14.

Etiamsi verò non desint, qui tum id factum fuiße putent, cùm Paulus in tertium cœlum, seu ipsum Dei paradisum raptus fuit; non videtur tamen verisimile, eò Paulum respicere, partim, quia Paulus, cùm id narrat, non aßerit, se Christum vidiße, sed
2. Cor. 12. 4. tantùm audiiße verba ineffabilia; non omißurus illud procul dubio, si ipsum Christum tunc vidißet: contrà autem, ut jam ostendimus, expreßè legimus, Christum à Paulo in via Damascena visum fuiße. Deinde quia consentaneum est, Paulum hoc loco haudqua-

haudquaquam omittere voluiße illam Christi apparitionem sibi factam, quâ ipsemet primùm ad Christi resurrectionem certissimâ fide, vel potiùs scientiâ, apprehendendam fuit adductus, & quâ nixus, potuit testimonium reddere validum resurrectioni isti; id quod muneris Apostolici inprimis erat, quemadmodum ex Act. 1. 22, & cap. 4. 33 videre est. Atqui hæc apparitio non tum demum Paulo contigit, vel contingere debuit, cùm in cœlum fuit raptus; sed antequam munere Apostolico fungeretur, & sic testis resurrectionis Christi constitueretur. Testis enim rei nondum visæ nequaquam eße poterat. Raptus verò ille in tertium cœlum, aliquot annis demum post initiũ Apostolatus ipsius illi contigit: quẽadmodum ex ratione temporis constat, quod Paulus indicavit 2. Cor. 12. v. 2. si hunc locum partim cum iis, quæ in Actis leguntur, partim cum iis, quæ cap. 1. & 2 ad Galatas habentur, contuleris. Quicquid sit, istud certum eße videtur, Paulum hîc primam illam visionem, quæ ipsi in Damascena via contigit, quâq; Christum resurrexiße certissimè comperit, non præteriiße; sive censeas eum plures alias Christi apparitiones, sibi factas iisdem verbis includere voluiße; sive minùs.

Neq; verò est quod dicas, Paulum ad historiam visi in itinere Damasceno Christi hîc respicere ideò non potuiße, quòd hoc loco sermo sit de ipsâ personâ Christi visâ; Paulus verò in via non ipsam Christi personam, utpote in supremo cœlo existentem, sed Objectio.

Angelum tātùm aliquem, qui Christi personam sustineret, & cum ipso loqueretur; vel aliquam Christi speciem, à Christo ipso Paulo objectam viderit.

Responsio. *Nam primùm idipsum, quod in objectione hac dicitur, nempe quòd Paulus Angelum quendam, qui Christi personam sustineret, viderit, ad id, quod hic quæritur, confirmandum ac probandum planè sufficit. Non enim minùs certus poterat esse Paulus, Christum reverâ ex mortuis resurrexisse, ex eo, quòd Angelum, qui Christi personam sustineret, cœlitùs insigni cum splendore ac magnificentiâ apparentem vidisset; quàm si ipsammet Christi personam oculis spectasset: imò majus aliquid Paulo hac in parte, quàm cæteris Apostolis, contigit. Nam Christum non ampliùs mortalem, sed immortalem ac gloriosum, atq; in cœlis regnantem vidisse censendus est. Neq; enim Angelus ullius personam gerit, & tum specie quadam externâ, tum sermonis ratione repræsentat, nisi illius, cujus legatus esse possit, & cujus ipse sit servus. Unde sub Vetere Fœdere nullius, nisi Dei personam gesserunt ac repræsentârunt Angeli: sub Novo autem Fœdere Christi, qui eos immediatè mittit. Neq; enim jam ampliùs Dei ipsius, sed Christi personam sustinere leguntur. Quare omnino ad id, quod hoc loco Paulo comprobandum erat, sufficiebat commemorare apparitionem Angeli cœlestis, personam Christi sustinentis.*

Deinde respondemus, nihil in eo absurditatis vel impossibilitatis esse, si statuas, ipsum Christum, licèt longis-

cèt longissimè à Paulo distantem, inq; supremo cœlo manentem, ipsi se videndum exhibuiße, apertis quodammodo, ut de Stephano legimus, cœlis, & tam illustri sui specie oculis Paulinis objectâ, ut eam clarissimè cerneret: vel, si ita mavis, visu Paulino aliqua ratione in cœlum elevato. Cur enim minùs credamus Paulum potuiße videre Christum à dextris Dei existentem, quàm Stephanum? Sed de his satis.

Sequitur, ut videamus, quo pacto Apostolus hanc apparitionem Christi, quæ sibi contigerit, illustret atq; amplificet partim à suâ indignitate, partim à dignitate. Indignitatem primùm verbis figuratis exprimit; postea verò clariùs explicat.

Primò enim dicit hoc ipso v. 8 sibi visum eße I.
Christum, tanquam abortivo. *Credibile est, hanc loquendi formulam apud Hebræos usitatam fuiße, cùm de re vili, quæ planè abjici soleat atq; abscondi, loquerentur. Simili enim ratione aliquando locutus est Aaron, cùm vidißet Mariam, suam & Mosis sororem, leprâ à Deo punitam, quemadmodum legimus Num. 12. ita enim ibi alloquitur Mosen:* Obsecro, ℣ 11. & 12.
Domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum, quod stultè commisimus: ne fiat hæc quasi mortua, & ut abortivum, quod projicitur de utero matris suæ. *Hoc ergo dicere vult Apostolus; sibi tantam contigiße Domini Iesu benignitatem, ut, licèt similis eßet fœtui abortivo, penitus rejiciendo, cujus nulla videretur habenda fuiße ratio; nihilominus tamen Christus se ipsi conspiciendum*

dum præberet. Quanquam etiam ita posses exponere, quasi dicat Apostolus: quemadmodum abortivus fœtus planè ineptus est, ut perfectus homo evadat, ac vitam producat; ita se propter summam indignitatem planè ineptum fuisse ad id, ut fieret Apostolus, nec spem de illo quenquam concipere potuisse, fore, ut tam sanctum támq; eximium munus ipsi aliquando committatur. Sed prior explicandi ratio verbis Apostoli magis videtur esse consentanea. Nam, ut
2. ad explicationem ab ipso Apostolo adjectam statim accedamus; prima verba, quæ ad rem declarandam adhibentur, indignitatem tantùm ac vilitatem
℣ 9. quandam Pauli exprimunt: ita enim inquit: Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus, ut vocer Apostolus, propterea, quod persecutus fuerim Ecclesiam Dei.

Minimum se Apostolorum vocat, non habitâ ratione donorum, & earum qualitatum, quæ ad muneris illius rationem pertinebant; sed habitâ tantùm ratione suæ indignitatis, & ejus quidem non præsentis, sed Apostolatum antegressæ, seu, ut clariùs loquar, quæ ex antegressis ejus actionibus pendebat. Ista enim vilitas seu indignitas, pro consequente quodam peccatorum ipsius antegressorum haberi potest; ita ut in eo consistere censeatur, quòd propter facta sua vilipendendus, ac in postremis meritò habendus esset. Vocem ἱκανὸς pro voce ἄξιος in
Matth:3. 11. 8. 8. sacris literis usurpari notum est.

Cum verò ait, ut vocer Apostolus, potest quidem

quidem verbum vocari *pro* esse *Hebræorum more accipi, quasi dicat; indignus sum, qui sim Apostolus: nihilominus tamen potest etiam propriam significationem retinere, ita ut res tanto magis exaggeretur: quasi dicat, etiam nomine hoc indignus sum: quemadmodum interdum de aliquo dicere solemus, eum indignum esse hominis nomine. Quæ verò sit ista Ecclesiæ Dei persecutio, ex quâ tanta ipsius indignitas pendebat, notum est ex Actis.* Act: c 8,& 9,& 22,& 26.

Indignitati suæ subjicit dignitatem. Etenim ne commemoratio tantæ indignitatis aliquid de auctoritate muneris ipsius Apostolici detraheret, quam sartam tectam esse, multùm salutis Corinthiorum intererat; ideo eam, commemorata dignitate sua, ad quam à Deo fuerit evectus, stabilit. Commemorat autem adeò modestè, ut eam totam divinæ benignitati, non suo merito imputet. Ait enim Gratiâ ¶ 10.
autem Dei sum id, quod sum, *nimirū tantus Apostolus, & quidem omnium gentium extranearum doctor: quasi dicat, etiamsi indignus sim ob antegreßa facta, qui vocer Apostolus: gratia tamen ac benignitas divina, nullâ indignitatis illius habitâ ratione, talem me effecit, qualem videtis.* Non *obstitit tanta mea indignitas, quominus ad tam sanctum augustumq; munus vocarer, ac vires tanto muneri pares mihi darentur. ut nemo propter anteactam vitam auctoritatem meam spernere debeat.* Et gratia ipsius in me, *scilicet collata, seu quæ mihi contigit,* non inanis facta est, *hoc est, fructu non caruit.*

ruit; sed abundantiùs, *seu* plus omnibus illis (*sc. Apostolis*) laboravi, *h. e. plures, quàm illi omnes ad salutarem Christi cognitionem perduxi. Neq; enim hoc videtur intelligendum de ipsis tantummodo laboribus & conatu Pauli in hominibus ad Christum pertrahendis; sed de laborum effectu ac fructu. Probabile id facit, quod sequitur:* verùm non ego, sed gratia, quæ mecum, *scilicet* est, *vel* fuit, *hoc est, opem mihi tulit; quasi dicat, non ego meis viribus ista perfeci; sed viribus ex Dei benignitate concessis: quæ quidem benignitas mihi semper fuit exhibita, & adhuc exhibetur. Neq; verò credibile est, Paulum tantum sibi voluisse assumere, ut diligentiam suam in munere Apostolico fungendo, & labores à se exantlatos auderet præferre reliquorum Apostolorum omnium diligentiæ ac laboribus. Nam id arrogantiùs dictum censeri potuisset: nec ita erat manifestum, quemadmodum illud, quod de laborum fructu diximus. Hic enim omnium oculis erat expositus. Quanquam alioqui dubium esse vix potest, quin Paulus laborum ac molestiarum, quas in munere suo obeundo suscepit, multitudine ac magnitudine quemvis ex Christi Apostolis superârit. Quod facilè concesserit is, qui tum ea, quæ in Actis de ipso leguntur, tum ea, quæ ipsemet de se in posteriori ad Corinth. Epistola cap. 6, & inprimis 11. scribit, considerârit. Sed verisimile est, hoc loco Apostolum vocem* omnium συλληπ]ικῶς *seu collectivè, ut loqvuntur, non* διανεμη]ικῶς *seu distributivè, usurpare*

pare, hoc est, de omnibus Apostolis simul junctis loqui, non de singulis seorsim consideratis. Etenim Apostoli cæteri circa unam Gentem Iudaicam satis contumacem ferè tantùm ad id usq; tempus fuerunt occupati; Paulus circa Gentes potissimũ exteras, quæ ad Evangelium recipiendum Iudæis fuerunt proniores.

Enumeratis sigillatim effectis ac testimoniis Resurrectionis Christi; tandem ea in unam veluti summam colligit, dum ita inquit: Sive ergo ego, sive ℣ 11.
illi, ita prædicamus, & ita credidistis.

Particula sive propè eandem vim habet hoc loco, quam particula &, seu tum; quasi dicat, tum ego, tum illi; quemadmodum etiam suprà cap. 13. 8. Quanquam conjicere licet, ideò Apostolum & hoc & superiori loco eâ uti maluisse, quàm voculâ &, aut alia simili, quæ copulativa tantùm esset, non discretiva: quia hoc quidem loco proximè de diversitate dignitatis inter se & reliquos Apostolos locutus fuerat, & partim sese illis longè postposuerat, partim etiam præposuerat. Quare verborum illorum, de quibus agimus, ea videtur vis, quasi dictum esset: Omnes ergo, qualescunq; cæteroqui simus, quæcunq; inter nos sit dignitatis differentia, in eo tamen convenimus, quòd Christum resurrexisse prædicamus. In loco autem superiori, nimirum cap. 13, similiter indicare 1. Cor. 13. 8.
videtur, dona illa, de quibus loquitur, utut dignitate inter se differant, nihilominus tamen omnia abolitum iri.

Cur verò hîc Apostolus denuò asserat, Corin-

thios ita credidisse, facilè intelligi potest ex iis, quæ v. 1. dicta sunt, cùm de iis ageremus verbis: quod etiam recepistis.

Et hæc quidem de fundamento argumentationis Apostolicæ. Sequitur, ut videam⁹, quomodo super hoc fundamẽto, ita jacto ac firmato, argumentationem suam extruat Apostolus, & Resurrectionis nostræ veritatem confirmet. Hoc verò facit v. 12 & seqq. usq; ad finem 23. Quanquam illi suæ argumentationi quædam interserit, quæ ad ipsum ejus fundamentum, quod hactenus firmaverat, stabiliendum faciunt: quod tum apparebit, cùm verba ordine considerabimus.

Membrum II.

Animadvertendum autem est, primùm, Apostolum, quemadmodum alii ante nos observârunt, hoc loco non nisi de fidelium resurrectione reverâ agere; nullâ habitâ ratione impiorum, qui resurrecturi sint: propterea quòd illud instituto ipsius verè serviat, atq; ad id abundè sufficiat. Ita autem se rem habere, tum inprimis apparebit, cùm probabit Apostolus, resurrectionem omnino fore: quemadmodum etiam ex illis, quæ de corporibus, in quibus resurrecturi simus, ab eo disserentur.

Apostol⁹ in hoc Capite tantùm de resurrectione piorum loquitur.

℣ 20, & seqq.

Deinde & illud animadvertendum est, ita Apostolum resurrectioni Christi nostram resurrectionem superstruere, ut licèt de actu ipso resurrectionis semper loqui videatur, primo tamen loco magis ad ejus possibilitatem respiciat; postea demum actum ipsum

℣ 42, & seqq.

ipsum apertiùs probet. Etsi enim in toto hoc sermone Paulus resurrectionem certò futuram demonstret; tamen argumentum, prout ab eo primùm proponitur, possibilitatem rei magis demonstrat, propterea quòd, ut ex secunda hujus capitis parte apparebit, apud Corinthios de possibilitate rei potissimùm dubitabatur. Itaque eâ demonstratâ, nihil propemodum restabat scrupuli, quo minùs resurrectionem fidelium omnino futuram crederent. Vnde consequitur, id argumentum, quod possibilitatem resurrectionis probat, etiam ad actum illius probandum meritò referri potuiße. Nos ergo videamus; primùm, quomodo Apostolus ex resurrectione Christi probet, resurrectionem mortuorum possibilem eße. Deinde quomodo ex eâdem demonstret, fideles omnino resurrecturos.

Argumentum prius bis exponit atq; confirmat: primùm v. 12 & seqq. deinde v. 16 & seqq. usq; ad finem 20. Et primùm quidem affirmativè id proponit, deinde negativè: seu, cum utrobiq; hypothetico utatur Syllogismo, primùm progreditur ab affirmatione antecedentis ad affirmationem consequentis; secundo autem loco à negatione seu remotione consequentis ad remotionem antecedentis. Ita enim primò ait: Si verò Christus prædicatur, quòd ex mortuis resuscitatus est, quomodo dicunt quidam inter vos, quòd resurrectio mortuorum non est? Quibus verbis Propositio argumentationis continetur. Perinde enim est, ac si dixißet: Si v. 12.

 Christus

Christus resurrexit, resurrectio mortuorum omnino datur: Cui Propositioni statim ejus probatio an-
ỹ 13. *nectitur à contrario, istis verbis:* Si verò resurrectio mortuorum non est, neq; Christus &c. *Vbi particula* δὲ *posita est pro* γὰρ. *Sententia As-*
ỹ 14. *sumtionis continetur v. 14. ubi probatio quoq; ejus additur, & ex superioribus quodammodo repetitur:* Si verò Christus non resurrexit, vana est prædicatio nostra, &c. *Perinde enim est, ac si dixisset: Atqui Christus est resuscitatus. Nam alioqui vana esset prædicatio nostra, vana fides vestra: Hoc verò absurdum: Ergo & illud.*

Structurâ argumentationis Apostolicæ visâ, i-
ỹ 12. *psa nunc verba propiùs inspiciamus. Dicit ergo:* Si Christus prædicatur, *seu, si de Christo prædicatur*, quòd ex mortuis sit resuscitatus, quomodo dicunt quidam &c. *Vtitur particulâ* Si, *non quia res apud ipsum sit dubia; sed more omnium, qui hypotheticè argumentantur.*

Cùm autem dicit, de Christo prædicari, quòd ex mortuis sit resuscitatus, perinde est, si scopum orationis spectes, ac si dixisset: Si, quemadmodum à nobis prædicatur, Christus ex mortuis resuscitatus est; ita ut in verbo prædicatur *alioquo modo repetatur id argumentum, quo huc usq; Apostolus resurrectionem Christi asseruit, nempe tum suum, tum aliorum, & quidem Apostolorum inprimis, testimonium.*

Cùm ait: quomodo dicunt quidam inter vos? *hac interrogatione indicat, adeò manifestè ex resurre-*

resurrectione Christi resurrectionem mortuorum probari, ut nemo ausurus sit, vel saltem nemo audere debeat id negare; & admodùm temerarios eos esse judicandos, qui id inter Corinthios infitiari ausi sint. Quod cur asserat Apostolus mox videbimus.

Quomodo accipiendum sit, quod Apostolus hoc loco asserit, resurrectionem mortuorum esse, *quatenus ejus contrarium resellit, paulò antè explicatum est.*

Cùm porrò dicit; si verò resurrectio mortuorum non est, δὲ *pro* γὰρ *positum esse suprà monuimus: cujus rei exemplum habes inter alia Phil. 1. 23. His verbis quia Propositio Argumentationis Apostolicæ seu consequentia, ut vocant, continetur; videamus nunc, quæ illius sit ratio, & cur Apostolus adeò constanter asserat, si Christus resurrexit, resurrectionem mortuorum omnino esse.*

Ratio verò facilè patet, si illud consideraveris, quod suprà monuimus, hîc id reverâ ab Apostolo agi, ut probet, Resurrectionem mortuorum dari, seu, eam possibilem esse. Iam verò quis non videt, si Christus ex mortuis resurrexit, eam possibilem esse? Posito enim certo singulari, speciem aut genus poni omnino necesse est. Et quia par est cæterorum ratio, quod ad possibilitatem rei attinet; si Christus resurrexit, cæteri etiam homines resurgere possunt. Eadem enim Christi, quæ nostra, natura fuit. Et hoc Apostolus in sua argumentatione tacitè pro concesso sumsit, tanquam omnibus manifestum.

Quomodo ex resurrectione Christi inferri possit resurrectio mortuorum.

ἐλ. I.
Eorum, qui Christũ vi naturæ suæ divinæ resurrexisse dicunt.

Itaq; illi vim argumentationis Apostolicæ non parum labefactant ac convellunt, qui Christo, præter humanam, divinam tribuunt naturam, cujus vi is resurrexerit, sive seipsum ex mortuis resuscitaverit, & ob quam impossibile fuerit eum à morte teneri: cujus naturæ sive eßentiæ ne vestigium quidem in nobis apparet. Vnde quanta inter nos & Christum, quod ad resurrectionem attinet, diversitas, quantaq; imparitas foret, quivis animadvertit. Quare, sententiâ illâ positâ, consequentia Argumentationis Apostolicæ non injuriâ negari olim potuisset, hodieq; poßet.

ἐλ. II.
Eorum, qui putant, ea ipsa, quæ nunc habemus, resurrectura esse corpora.

Deinde etiam illi vim argumentationis Apostolicæ convellunt, qui in iisdem numero corporibus nos aliquando resurrecturos statuunt, alioquin ne resurrecturos quidem. Quodsi admittatur, quanta inter nos & Christum foret imparitas, ratione habita poßibilitatis? præsertim si consideres, quid quosdam ex Corinthiis potissimùm impulerit, ut ea de re dubitarent. Apparebit autem infrà initio secundæ partis hujus capitis, ideò eos resurrectionem in dubium vocâße, quòd putarent, corpora nulla futura, in quibus resurgerent; cùm hæc, quibus nunc circumdati sumus, interire, ac in nihilum redigi manifestè videamus. Atqui Christi corpus, in quo resurrexit, incorruptum remanserat. Quomodo ergo ex eo, quòd Christus ex mortuis resurrexit, spiritu ipsius in pristinum suum habitaculum adhuc incorruptum remigrante, sequitur, nostrum etiã spiritum reversurum in

℣ 35.

rum in eadem illa, quæ nunc habeamus, corpora, cùm ea interire, & in mille formas mutari videamus? aut quo pacto ex resurrectione Christi patet, corpora hæc eadem numero, postquam eorum forma ac substantia propria interierit, denuo extitura? Certè tantum abest, ut hæc consequentia ita sit manifesta, quemadmodum Apostolus suam esse indicat, ut nihil possit dici magis dubium. Nam si dicas, materiam nihilominus corporum nostrorum manere perpetuò superstitem, materiam, inquam, primam; id ad identitatem illam, quam vulgo statuunt, corporum humanorum nequaquam sufficit; cùm eadem illa materia nunc hanc, nunc illam formam substantialem sustinere queat. Sic fieri potest, ut materia certi alicujus hominis, fiat materia corporum aliorum, sive inanimatorum sive animatorum, nempe plantarum, aut animalium, aut denique ipsorum hominum: quæ tamen corpora eadem numero, habita ratione formæ, nemo dixerit. At verò si statuas, alia olim corpora, & quidem, ut infrà videbimus, spiritualia ac cœlestia, spiritibus his nostris, quibus vivimus, adjungenda esse, & eo pacto nos resurrecturos; nihil est, cur de veritate consequentiæ, quam Apostolus nectit, quicquam dubitemus. Neque enim minùs facile est Deo, spiritum nostrum circumdare spirituali ac cœlesti corpore, quàm eum mortuo seu inanimato corpori humano denuò inserere: imò illud credibilius videri potest, quod ad rei ipsius possibilitatem attinet: cùm spiritus hic

rus hic noster, quo vivimus, ipse quoque cœlestis sit originis, ac proinde cum cœlesti ac spirituali corpore faciliùs quàm cum terreo ac crasso conjungi posse videatur.

Neque verò illud scrupulum hic cuiquam movere debet, ut de Propositione argumenti Apostolici dubitet, quòd Christus tertia, postquam interemptus fuit, die è mortuis fuerit excitatus; cæteri verò fideles, atque inprimis ii, qui multis antè seculis è vivis excesserunt, in morte diutissimè detineantur. Neq; enim, si rem rectiùs perpendas, ulla causa est, cur magis Christus resuscitari à Deo potuerit, quàm hi, qui multis antè seculis, imò etiam annorum chiliadibus, è vivis excesserint; eo præsertim jam constituto, quòd ad resurrectionem nostram hoc eodem, quo nunc induti sumus, corpore opus non sit. Vel enim ideò hic scrupulus aliquem urere posset, quòd tanto temporum intervallo, ac seculorum tractu, multa intervenire possint, quæ spiritibus nostris noxam aut interitum afferant; vel ideò, quòd corpora nostra non tantùm interitum subeant, sed etiam in mille interea formas mutentur. Sed prius vim nullam habet, si consideres, quemadmodum Christus spiritum suum Deo commendavit, inq; illius manus fidelissimas deposuit; ita nos quoque in Christi, & per eum in ipsius Dei manus easdem deponere, & custodiendos ei committere. Non verò minùs potest Deus ac Christus, per multa secula multaq; annorum millia, spiritus, quos custodiendos suscepit, asservare, & ab omni

omni noxa salvos immunesq́ præstare, quàm, non dicam, per triduum, sed per unam horam aut temporis punctum. Quare nulla spiritibus nostris in Dei manu positis noxa metuenda est; nec ulla ex diversitate temporis inter nos & Christum oritur imparitas, quæ in resurrectionis ratione ullum habeat momentum. Posterius, nempe quod corpus nostrum interitum variasq́ mutationes subeat, nullum habere pondus, jam ostensum est; siquidem aliis nos corporibus induemur. Quare invictum manet robur consecutionis seu Propositionis argumenti Apostolici, & validissimè resurrectio mortuorum resurrectioni Christi superstruitur. Quomodo autem positâ corporum diversitate nos nihilominus iidem futuri simus, de eo dicetur infrà, cùm de natura & conditione corporum agetur, quæ in resurrectione adipiscemur.

Sed jam videamus etiam illa verba, quibus sententiam Minoris, ejusq́ probationem ab absurdis petitam complectitur Apostolus. Ait ergò: Si Christus non resurrexit, vana est prædicatio nostra: *Hoc primum est absurdum, nempe, quod falsa eßet futura prædicatio ac doctrina universa Apostolorũ. Id verò propterea jure affirmatur, quia universa ipsorum doctrina totaq́ religio Christiana ab illis prædicata, nititur resurrectione Christi, tanquam fundamento; quo sublato, nemo vel olim dubitabat, vel hodie dubitat, quin ea falsa sit, quandoquidem ipse Christus, se tertia die resurrecturum*

℣ 14.
Absurda ex negata resurrectione mortuorum profluentia.
1.

affirmavit, seq; Christum illum Dei, qui populo divino gubernando, & perpetuis seculis regendo, supremaq; felicitate donando, destinatus sit, eße aßeruit: cujus rei fides ac confeßio, pro capite, ac summa quadam fidei & profeßionis Christianæ, semper fuit
vid. Act 8. 37. *habita. Vnde tum demum per baptismum homines olim Christo solebant initiari, cùm id se agnoviße testarentur. Hoc verò sine resurrectione Christi qui cōsistere poßet? Taceo alia, quæ in religione Christiana continentur, ea præsertim, quæ ad fidem in ipso Christo collocandam, ad ipsius adorationem, ad nominis ipsius invocationem spectant, quæ resurrectione Christi sublatâ, nullum planè haberent locum.*

2. *Hinc sequitur alterum absurdum, quod Apostolus statim subjungit:* vana verò etiam fides vestra. *Si enim doctrina Apostolorum vana eßet; vana etiam eßet fides eorum, qui illam fuißent amplexi, hoc est, & falsa foret, & porrò etiam infructuosa. At neutrum horum poterant admittere Corinthii, sed utrumq; in absurdißimis rebus ponere cogebantur: cùm tot tàm validis tamq; evidentibus argumentis prædicationem Apostolicam confirmatam vidißent, & in seipsis adhuc apertißima veritatis istius documenta & sentirent, & cernerent; nempe admirabilia illa Spiritus Sancti dona, quibus locupletati erant: quemadmodum ex compluribus hujus Epistolæ locis apparet, maximè autem ex cap. 1, & 12, & 14.*

3. *Tertium absurdum, quod tamen cum primo magnam habet affinitatem, subjungitur v. 15, cùm ait:*

ait: reperimur autem & falſi teſtes Dei, quo- v. 15.
niam teſtati fuimus (hoc eſt, fuiſſemus) adver-
ſus Deum (vel, ut alii volunt, de Deo) quòd re-
ſuſcitarit Chriſtum, quem non reſuſcitavit,
ſiquidem mortui non reſuſcitantur. Vicinum,
ut dixi, hoc abſurdum eſt primo; ab eo tamen nonni-
hil differt, & aliquid ei addit ponderis. Differt eo,
quòd ibi non tam ad promulgationem ipſius reſur-
rectionis Chriſti reſpiciatur, quàm ad prædicatio-
nem religionis Chriſti, reſurrectioni ipſius ſuperſtru-
ctam: hoc verò loco de promulgatione ac teſtificati-
one ipſius reſurrectionis Chriſti, ab Apoſtolis facta,
& quidem ſola ſermo eſt.

Deinde eo quoq; differt hoc abſurdum à priori,
eiq; aliquid adjicit; quòd ibi ſimpliciter tantùm er-
ror ac falſitas doctrinæ Apoſtolicæ ex hypotheſi fal-
ſâ concluditur; hîc verò crimen, & quidem graviſſi-
mum, quod commiſſuri fuiſſent Apoſtoli, ſi Chriſtus
non reſurrexiſſet, ex ea deducitur. Ait enim ſe cæ-
teroſq; Apoſtolos fore teſtes falſos, & quidem ejus-
modi, qui adverſus ipſum Deum auſi fuerint falſum
teſtari. Atrox per ſe crimen eſt, falſum teſtimoni-
um dicere, etiamſi in hominem tantùm dicatur:
quantum ergo quamq; atrox cenſendum, ſi dicatur
in Deum ipſum?

Significat autem hoc loco Apoſtolus, non poſſe
hoc errori imputari, quòd Chriſtum reſurrexiſſe aſ-
ſeruerint, ſi id falſum eſſet; quandoquidem illi teſti-
monium propriè ſic dictum eâ de re ediderint, ſeq; o-
culorum

culorum ipsorum fide, rem ita se habere, comperisse ac deprehendisse constanter affirmaverint. Quare si aliter se res habuisset, omnino necesse fuisset, eos id totum confinxisse, & impudenter mentitos fuisse; quia adversus id, quod verum esse scirent, loqui fuissent ausi.

Sed dicet aliquis, excusabile hoc factum futurum; quandoquidem illi nihil hoc testimonio, etiamsi tandem falsum fuisset, Deo detraxissent; sed potiùs tale quippiam, quod Deo gloriam conciliare posset, asseruissent. Sed longè aliter se res habet, si animum diligenter advertas; nec frustra Apostolus asserit; se atq; alios contra Deum *testaturos fuisse, si res aliter se habuisset, quàm ipsi affirmarent. Primùm enim, si Deus Christum à mortuis non resuscitâsset, omnino sequeretur, ipsum à Deo, quemadmodum asseruerat, missum reverâ non fuisse; quandoquidem doctrinæ suæ confirmandæ causâ dixerat, se tertio die resuscitandum esse, indeq;* planum *futurum, undenam ipsius tanta, quam usurparet, autoritas ac potestas profecta esset. Ac præterea tum aliàs sæpiùs, tum paulò ante mortem, sese Christum, seu illum singularem Dei filium esse, constanter affirmaverat, & eam ipsam ob causam ad supplicium capitis damnatus fuerat. Patet ergo, si Christus non resurrexisset, divinamq; illam potestatem, quâ nunc potitur, adeptus non fuisset, omnia illa falsa futura fuisse, ipsumq; pro seductore, quemadmodum habitus fuerat, meritò fuisse habendum, & religionem ab eo*

Ioh 2.18,19: conf. Mat. 12 39, & d.
Matth. 26. 63,& d.

traditam

traditam pro falsa atq; erronea reputandam. Quomodo verò contra Deum non testatur is, qui contra apertissimam sibiq; notissimam veritatem, palàm asserere, & constantissimè asseverare audeat, Deum seductorem ejusmodi ex mortuis exsuscitâsse, & porrò Christum ac Dominum fecisse, & hoc pacto manifestè docuisse, illius religionem omnibus hominibus amplectendam, & eum ipsum honore, qui cœlesti regi conveniat, colendum, ad ejus opem omnibus confugiendum esse, talem deniq; effecisse, à quo omnes sempiternam salutem expectare debeant? Hoc enim non tantùm adversus divinam voluntatem fieret; sed etiam ad divinam gloriam minuendam plurimùm faceret, & grave crimē ipsi Deo impingeret, quasi nimirū seductorem excitâsset, & ad tantam dignitatem extulisset, ac sui eum regni participem reddidisset. Adde, quòd Christi religio omnino allatura erat finem ac interitum Iudaicæ, quæ à Deo fuerat instituta. Quare qui Christianam religionem testimonio suo stabilire nitebatur, simul etiam, si modò ejus vim penitus intelligeret, Iudaicam aliquo modo abrogabat; vel saltem id faciebat, unde ejus abrogatio tandem esset consecutura. Hoc verò non potuisset non esse Deo ejusq; voluntati adversum, si Christi resurrectio, & porrò etiam religio, falsa fuisset. Quare utut in speciem illi, qui resurrectionem Christi affirmabant, Dei honorem asserere, atq; adeò augere velle viderentur; reverâ tamen & Dei honorem minuere, & ejus voluntati penitus

nitus repugnare censendi essent, nisi Christus revera fuisset à mortuis revocatus.

Vidimus hactenus, quomodo Apostolus affirmativè potissimùm ex resurrectione Christi, resurrectionem mortuorum collegerit: videamus nunc, quomodo negativè idem præstet, & ,ut antè diximus, à remotione consequentis progrediatur ad remotionem antecedentis. Quam ad rem sibi jam aditum paraverat sub finem v. 15, ubi dixerat; quem *scilicet Christum,* non resuscitavit *scilicet Deus,* siquidem mortui non resuscitantur. *Hoc enim*

16. *confirmaturus, seu mavis declaraturus, subjicit:* Si enim mortui non resuscitantur, neq; Christus resuscitatus est. *Et hæc quidem est Propositio Argumenti.*

Aßumtionis sententia, unà cum probationibus à multiplici absurditate ductis continetur v. 17 &

17. *seqq. duobus, ubi inquit:* Si verò Christus non est resuscitatus, vana est fides vestra, adhuc estis in peccatis vestris. Ergo & illi &c. *quasi dicat; Atqui Christus resuscitatus est. Nam si resuscitatus non esset, vana foret fides vestra, &c. At hoc absurdum:* Ergo *& illud.*

vid. 12. *De veritate Propositionis seu cõsequentiæ jam satis antea dictũ est. De sentẽtia etiã Minoris nihil opus est ampliùs dicere. Sed de ejus probationibus seu absurdis, quæ sublatâ Christi resuscitatione cõsequerentur, aliquid adhuc dicendum restat. Ea verò numero sunt quatuor, quæ sese ordine consequuntur.*

Quanquam

Quanquam de eorum primo, quod illis verbis conti- 1.
netur, vana est fides vestra, *itidem jam antè di-* Absurda ex
ctum est v.14; ubi eadem probatio fuerat ad Aßum- negata Resurrectione
tionem Argumenti confirmandam adhibita. Christi pro-
Secundum absurdum est in illis verbis: adhuc fluentia.
estis in peccatis vestris, *hoc est, adhuc peccato-* 2.
rum vestrorum reatu tenemini, seu peccata vestra nondum vobis sunt remissa, adhuc ad pœnam eorum ferendam estis obligati.

Hoc verò absurdum duplici potissimùm ratione ex hypothesi, quam Apostolus oppugnat, consequitur: primùm ita, ut ex priori absurdo id censeatur pendere. Nam si vana esset fides Corinthiorum, omnino illi adhuc in suis peccatis essent. Nam si peccata illis fuissent remissa, id non aliam ob causam factum fuisset, quàm quia in Christum credidissent, & doctrinæ Apostolicæ fidem adjunxissent. Quâ enim aliâ ratione Corinthii tantum Dei beneficium se consecutos esse, persuadere sibi poterant? Nil certè aliud, præter religionem Christianam, ipsorumq́ue fidem, excogitari potest, quod illis tantum bonum attulerit. At verò si vana fuisset illorum fides, si falsa Christiana religio, quam essent amplexi; quomodo illis ad remissionem peccatorum obtinendam prodesse potuisset? num fides vana quicquam potest ad rem tantam habere virium? certè vel hanc ipsam ob caussam vana non ampliùs esset, si rem tantam præstare cuiquam posset.

Deinde immediatè ex hypothesi falsâ, quæ ab

Apostolo oppugnatur, absurditas hæc elici potest: præsertim si statuas, remissionem peccatorum non nisi mortis Christi interventu obtineri potuisse, seu ex Dei decreto debuisse: id quod Paulus suprà indicavit, dum dixit, Christum pro peccatis nostris esse mortuum. Iam verò & mors Christi nequaquam eam vim habitura fuisset, si Christi resurrectio eam non fuisset subsecuta. Duplici enim potissimùm ratione mors Christi eam vim habere deprehenditur: quâ utrâq; sublatâ, vis ejus hac in parte omnis tollitur. Primùm, quòd Novum Fœdus, quo remissio peccatorum nobis promittitur, confirmârit ac sanxerit, & sic jus quoddam ad eam obtinendam nobis pepererit. Deinde quòd Christo, ex divino decreto, eam pepererit potestatem, ut nobis reipsâ peccata remittere, eorumq; pœnas auferre à nobis poßet. Quibus rebus etiam efficitur, ut nos ad conditiones, sub quibus remissio peccatorum nobis in Fœdere Novo proposita est, amplectendas ac præstandas morte Christi adducamur. Iam verò si resurrectio Christi mortem non fuisset consecuta, neutrum istorum duorum, quæ priori loco commemoravimus, quæq; hic reverâ spectanda sunt, ex morte ipsius fuisset profectum. Et de posteriore quidem res per se est manifesta. De priori dictum est sat fusè à nobis in disputatione de Satisfactione Christi capite. 1. Etsi enim ipsa quoq; mors Christi, sejuncta à resurrectione & gloriâ eam consecutâ, vim quandam habuit ad doctrinam Christi confirmandam: ea tamen vis, si resurrectio

Quomodo Christus pro peccatis nostris sit mortuus.

surrectio consecuta non fuisset, evanuisset, & multitudine ac magnitudine earum rerum, quæ veritati religionis Christianæ potuissent opponi, obruta penitus ac oppressa fuisset: siquidem, ut jam suprà monuimus, Christus asseruit, se tertiâ die resurrecturum, seq; Christum, illum Dei filium, esse. Quare doctrina Christi tunc seipsam confecisset, & constantia ipsius, quam in morte, doctrinæ suæ asserendæ causâ ostendit, in extremæ pertinaciæ & insaniæ cujusdam argumentum fuisset tracta.

Prior ratio, quâ absurditas ista ex hypothesi falsa elicitur, simplicior est: sed posterior tamen non videtur à mente Apostoli abhorrere, præsertim cùm ab ipso ferè initio hoc præstruxerit, Christum pro peccatis nostris esse mortuum; & nihil prohibet, quò minùs ad utramq; respexerit. Quod si tamen ad earum tantùm unam respexisse eum contendas, satiùs est id, quod simplicius est, sequi.

Semper autem id memoriâ tenendum est, quod ab initio statim patuit, adversus illos disputare Apostolum, qui religioni Christianæ adhuc addicti essent, & ex ea fructum haud vulgarem, inprimis quidem peccatorum remissionem consecuturos se esse sperarent. Aliàs argumenta hæc invalida fuissent. Qui enim religionem Christianam veram esse non credit, ea, quæ tanquam absurda ponit Apostolus, pro absurdis non habet. Sed ii, cum quibus Apostolo res erat, iis argumentis, quæ oculis adhuc ipsis subjecta erant convicti, veritatem Christianæ religionis negare nō poterant.

3. *Tertium absurdum continetur illis verbis:* Ergo
℣ 18. & illi, qui obdormierunt in Christo, perierunt: *hoc est, illi, qui cum fide in Christum mortui sunt, seu mortui sunt Christiani, æternùm perierunt, de illis penitus est actum.*

Hoc absurdum ejusmodi est, ut, sive ex ipsa statim hypothesi falsa, quæ oppugnatur, sive ex alterutro absurdorum præcedentium id velis elicere, nihil erraveris. Nam si hypothesin ipsam spectes; si Christus nō resurrexit, quid de illis, qui eum sequuntur, censendum erit? Si caput periit, quomodo salva esse poßunt membra? Si verò primū absurdum ex hypothesi illa deductum consideres; si vana est religioni Christi adhibita fides, quid est, quod illos, qui fidem eam sunt amplexi, ab interitu sempiterno vindicet? Vnde enim illis liberationis à pernicie sempiterna spes est, nisi ex fide in Christum? Fides autem vana quomodo illos exitio eripere potest? Si verò secundum absurdum spectes, patet, si Christiani adhuc sunt in peccatis suis, eos, si ita moriantur, omnino perituros. Peccati enim pœna mors seu interitus æternus est. Credibilius autem est, Apostolum ex absurdis istis, & quidem ex propiori, tertium hoc elicuiße, quàm immediatè ex ipsa falsa hypothesi; ita, ut à prioribus absurdis ad posteriora progrediatur, eaq; novis absurdis exaggeret.

4. *Restat quartum absurdum; in quo proponendo tacitæ cuidam objectioni occurrit Apostolus. Est au-*
℣ 19. *tem ab eo his verbis expreßum:* Si in ista vita sumus

mus sperantes in Christum tantùm, miseriores omnibus hominibus sumus.

De transpositione vocũ solùm, *jam suprà monuimus ver. 2. Ita enim ordinanda sunt verba:* si in hac tantùm vita sperãtes sumus in Christum, &c. *Neque enim hoc vult dicere Apostolus, in hac vita non in solo Christo, sed etiam in alio quopiam spem ponendam esse; sed spem nostram hujus vitæ terminis non claudi; seu, non ita nos in Christo spem nostram ponere, ut ea tantùm ab ipso expectemus bona, quæ in hac mortali vita nobis contingant, Id enim si fieret, omniũ hominum nos fore miserrimos.*

Hoc ergo, ut ad rem ipsam jam veniamus, quartum est absurdum, quod ex negata Christi resurrectione consequitur, quòd nos Christiani essemus cæteris omnibus hominibus infeliciores ac miseriores. Quod quomodo cõsequatur, mox videbimus, ubi explicuerimus id quod antè monuimus, quomodo Apostolus hîc tacitæ occurrat objectioni. Potuisset nimirum aliquis ex iis, quibuscum disputat Apostolus, adversus id, quod proximè dictum est, excipere, nihil in eo absurdi esse, si Christiani homines, qui mortui sint, jam periisse dicantur, ac de illis porrò actum esse statuatur: satis enim illos commodorũ ac fructuum, præsertim spiritualium, ex Christiana religione in hac vita retulisse, ita ut neminem pœnitere debeat suæ, quam Christo adjunxerit, fidei, etiamsi nulla post mortem restet felicitas. Ostendit ergo Apostolus, absurdissimè id asseri, &, si ex Christiana religione

gione non nisi ea speranda essent bona, quæ in hac vita illis contingunt, eos cæteris omnibus hominibus fore miseriores: ac proinde nullam fore caussam justam, cur quispiam religionem eam amplecti debeat; sed satius fore eam non amplecti.

Id verò eam ob caussam affirmat Apostolus, quia Christiani homines, præterquam quòd variarum voluptatum ac commodorum terrenorum usus eis interdicitur, gravibus, iisq; longè maximis calamitatibus & afflictionibus, & denique morti truculentissimæ atque ignominiosissimæ, propter hanc ipsam religionem sunt expositi, easq; perpetuò metuere coguntur, atque adeò sæpè re ipsâ ea mala subeunt, à quibus cæteri homines vel immunes sunt, vel saltem immunes esse possunt; cùm ea, quæ naturali quadam ratione cæteris incumbunt, etiam Christianis soleant esse communia; nec multùm eos à cæteris hac in parte differre Deus voluerit. Quòd si ergo nihil illis post mortem esset expectandum boni, quo eorum in hac vita calamitates, adde etiam asperrimus ille labor, quem in colenda pietate suscipiunt, compensaretur, nonne deterior illorum, quàm cæterorum hominum foret conditio?

Objectio. Dicet quispiam, dona illa Spiritus sancti, quæ olim dabantur fidelibus, satis compensâsse omnes illos labores, omnes illas molestias, quas Christiana pietas secum afferat; imò etiam multis partibus superâsse. Quare non protinus consequi, si resurrectio mortuorum futura non sit, Christianos homines fore cæteris omnibus miseriores.

Respon-

Reſpondemus primùm: ſi hæc ratio vim haberet aliquam, eam non in omnibus, omnium præſertim ætatum, Chriſtianis vim habituram; ſed tantùm in illis, quibus dona illa Spiritus ſancti, eaq́; inſignia, contigerunt. Ea verò tantùm viguerunt in primæva Eccleſia, ob cauſas, quæ alibi à noſtris explicantur, et ne in primæva quidem Eccleſia omnibus prorſus fidelibus contigerunt. Quare ad Chriſtianos generatim nihil iſta ratio pertinet. Reſponſio.

Sed deinde, etiamſi donum illud Spiritus ſancti ſit fueritq́; olim præſtantiſſimum; tamen cum non adimat acerbiſſimum illum calamitatum ac cruciatuum ſenſum, quos Chriſtiani homines ipſius religionis cauſſâ tolerare coguntur, non poteſt compenſare miſeriam illam, cui Chriſtiani præter cæteros mortales, & olim fuerunt, & hodie ſunt ſubjecti. Quare nec efficere poteſt, quominùs illi cæteris mortalibus miſeriores cenſeantur. Tantò autem minùs id poteſt præſtare, reſurrectionis vitæq́; ſempiternæ ſpe ſublata, quòd eatenus potiſſimùm ſpiritus ſanctus ſenſum dolorum ac cruciatuum, quos homines Chriſtiani perferre coguntur, minuit, quatenus arrha quædam eſt & pignus felicitatis futuræ, ejusq́; certam ſpem animis noſtris inſerit. Hac ergo ſpe ſublata, quantum illi putamus fore virium, ad tormentorum exquiſitiſſimorum ſenſum mitigandum, & terrorem mortis tollendum? Quin imò tantò graviorem neceſſe eſt, morte jam ante oculos verſante, dolorem in eorum animis naſci, qui pluribus ac majo-

ribus divini ſpiritus muneribus fuerint aucti, quòd ea unà cum vita, ſine ulla compenſationis ſpe relinquere cogantur. Atq; in hac objectione ad eum, qui fecimus modum, ſolvenda ipſe nobis Apoſtolus aliqui ratione prævivit Rom: 8. 22, & d. Docet enim ibi, Chriſtianos homines, quos creaturæ, nempe novæ, nomine intelligit, nequaquam in præſenti hoc ſuo ſtatu acquieſcere ob ſervitutem corruptionis, hoc eſt, & afflictionum variarum, & mortis ipſius, cui ſint ſubjecti: ſed omnes ſub tanto malorum onere gemere, & ad aliam felicitatem ſuſpirare. Et, ne quis fortè putet, vulgares tantùm Chriſtianos, qui eximiis ſpiritus ſancti muneribus aucti non ſint, ita gemere ac ſuſpirare; cæteros autem, qui primas ac veluti potiores illius ſpiritûs partes acceperint, quales erant Apoſtoli & Prophetæ, illorum malorum ſenſu non tangi, & in hac ſua conditione acquieſcere, ſeq; ſatis jam beatos cenſere: illos ipſos quoque Apoſtolos, divini ſpiritûs munere præ cæteris auctos, hac in parte cæteris Chriſtianis ſimiles eſſe docet. Cùm enim ita dixiſſet ver. 22, ſcimus enim, quòd omnis creatura *(nempe nova)* ſimul ſuſpirat, & ſimul parturit, *ſeu inſtar parturientium dolet,* ad hoc usque tempus; *ſubjicit:* Nō ſolùm autem, ſed etiam ipſi, qui primitias ſpiritûs habemus, & nos ipſi, *i. e. nos, inquam, ipſi,* in nobis ipſis ſuſpiramus, filiorum adoptionem expectantes, redemtionem corporis noſtri. Spe enim ſervati ſumus, *hoc eſt, nondum re ipſâ beati ſumus,*

sumus, sed spe tantùm bono illo nostro perfruimur. Quare nequaquam in hoc nostro statu, quo nunc fruimur, acquiescere possemus, nisi alius restaret felicior. Loquitur autem illic de suo & Christianorum cæterorum statu, quatenus ab aliorum hominum conditione diversus est, quemadmodum tum occasio ejus sermonis, ejusq; initium ostendit, tum illius finis, seu id, quò postea sermonem suum deducit. Videatur ver. 17, & 18, & conferatur cum ver. 26. & seqq. Eòdem pertinet locus huic admodum similis apud eundem Apostolum 2. Cor. 5. 2. & seq. ubi ita loquitur: In hoc (*scilicet domicilio*) suspiramus, domicilio nostro, quod ex cœlo est superindui cupientes. *Et paulò pòst:* nam existentes in tabernaculo isto suspiramus gravati: quandoquidem nolumus exui, (*id est, mori, depositis hujus corporis exuviis*) sed superindui, ut absorbeatur istud mortale à vita: *de quibus verbis aliquid fortassis dicemus infrà in secundo hujus cap: membro. Adde, quòd Paulus tum infrà hoc capite, tum ad Philipp. cap. 1. ostendit, sibi ipsi utilius esse mori citò, quàm diutiùs vivere: quod non potuisset ab eo dici, si spiritus sancti donum, quo ille copiosissimè perfusus atque imbutus erat, suâ præstantiâ, & voluptatis divinioris sensu superâsset, vel saltem compensâsset vim malorum, quæ idem in mortali hoc corpore sustinebat. Et illud quidem Paulus asserit, positâ eâ spiritus sancti vi, quæ omnium præcipua est, nempe quòd sit arrhabo futuræ*

illius hæreditatis, quemadmodum in loco dicto 2. Cor: 5. ver: 5. paulò pòst ostendit. Quid ergo statuendū esset, hac vi penitus sublatâ? Neq; enim est, quod dicas, ideò Paulum putâsse satiùs esse citiùs mori, quia tantò celeriùs cœlestibus esset perfruiturus gaudiis. Id enim, ut videbimus, cum iis pugnat, quæ hoc ipso cap. docet infrà ver. 30, & seqq,

Antequam hinc abeamus, illud adhuc notari volumus, Paulum non tantùm consecutionem argumenti sui, ex resurrectione Christi ducti, probare; verùm etiam illud ipsum argumentationis suæ fundamentum, hoc est, Christi resurrectionem, confirmare, idq; iis argumentis, quæ ad ipsam quæstionem principalem decidendam haud difficulter accommodari queunt. Nam quod suprà dixit, si Christus non resurrexit, vana est prædicatio nostra; vana fides vestra, *&, quod postea v. 17 & duobus seqq. adjicit,* adhuc estis in peccatis vestris: ergo & ii, qui obdormierunt in Christo, perierunt; *& quæ sequuntur: Hæc inquam, omnia ad ipsam resurrectionem mortuorum referri queunt; ut quivis per se animadvertit. Sententiam certè eorum, quæ v. 19 dicūtur, expressit Apostolus infrà v. 32.*

Vidimus huc usq;, quo pacto Apostolus ex Christi resurrectione illud potissimùm demonstrârit, resurrectionem dari, ut in scholis loquuntur, seu eam esse possibilem: videamus nunc, quomodo ex eadem probet, eam omnino futuram.

Vis argumenti inprimis est expressa v. 20, & postea

postea illustratur, atque aliquâ ratione confirmatur versibus tribus seqq. Ita enim inquit v. 20: Nunc autem Christus resuscitatus est ex mortuis, primitiæ eorum, qui obdormierunt, factus est. v. 20

Ubi antequam argumenti vim, & verborum istorum cum superioribus nexum consideremus, illud breviter notandum est, si lectio Codd. Græcorum vulgatorum, quam nos expressimus, omnino sit retinenda, in verbis his ἀσύνδετον esse. Deerit enim particula &, *ante vocem* primitiæ, *ut sensus sit:* nunc autem Christus resurrexit ex mortuis, & *(seu eâq; ratione)* primitiæ eorum, qui obdormierunt, factus est. *Sed Vulgata editio Latina verbum ἐγένετο, factus est, non legit: quæ lectio si retineatur, ἀσύνδετον est nullum, sensu eodem manente. Quòd si pro ἐγήγερται legeretur ἐγηγερμένος, omnia optimè quadrarent. Sed quia sensus semper eódem recidit, minùs eâ de re laborandum est. Quare ad rem ipsam potiùs accedamus: & primùm de verborum istorum cum præcedentibus nexu, tum deinde de vi argumenti dicamus.*

Ad nexum quod attinet, is hujusmodi est: Dixerat Apostolus proximè, nos, si hujus vitæ tantùm ratione in Christo spem collocemus, omnium hominum miserrimos fore. Nunc subjicit, hoc absurdum nobis nunc metuendum non esse; quandoquidem aliter se res habeat, quàm in ea hypothesi, ex quâ absurdum

surdũ illud sequitur, fuerat dictum. Christum enim resurrexisse, eâq; ratione mortuis ad vitam iter patefecisse. Voces enim illæ, nunc verò, *non temporis significationem habent, sed idem significant, quod* atqui. *quo pacto sumuntur etiam alibi, ut suprà, cap. 7. v. 14. quasi dicat Apostolus: atqui non ita se res habet; quandoquidem Christus ex mortuis resuscitatus est, & hac ratione primitiæ eorum, qui obdormierunt, est factus.*

Vis argumenti, seu nexus inter Christi resurrectionem & nostram, (ut ad posterius, quod proposuimus, accedamus) continetur voce primitiarum, *quæ similitudine quâdam rem illustrat. Quam antequam explicemus, illud priùs considerandum est, quod vox ista manifestè præfert, nempe, Christum primum fuisse, qui ex mortuis resurrexit: quâ de causâ alibi primogenitus ex mortuis appellatur, partim ab eodem Apostolo, ad Coloss. 1. 18; partim à Iohanne Apoc. cap. 1. v. 5. Cum verò manifestum sit, & Prophetas olim, & ipsum Christum quosdam ex mortuis resuscitâsse; ut de illis taceam, quorum corpora Matthæus scribit resuscitata esse tum, cùm motus terræ fieret, simul ac Christus in cruce expirasset, Matth. 27. 25. apparet, hîc non de resurrectione quâvis, atq; adeo etiam de ea, quam mors denuò sequatur, sermonem esse; sed de ea, quæ quidam sit quasi introitus ad vitam immortalem, sive hanc statim secum afferat, quemadmodum fidelibus aliquando continget, ut infrà audiemus, v. 52; sive illam non multò pòst, ut Christo contigit, allatura sit.* Sed

Sed jam Metaphoram ac similitudinem, quæ huic voci subest, quæq; nobis vim argumenti illustrat, consideremus. Neq; enim vis argumenti in ipsa hac similitudine consistit; sed in convenienti quâdam inter nos & Christum analogia seu proportione. Itaq; etiamsi similitudinem hanc removeas, nihilominus vis argumenti consistet immota. Notum *autem est, Primitiarum nomine intelligi solere inter alia primas fruges, seu primum manipulum ex frugibus demessum, ac postmodum Deo oblatum. Quarum quidem primitiarum hæc vis erat, ut cùm Deo jam oblatæ ac penitus consecratæ essent, etiam reliquas omnes fruges, ex quibus demessæ fuerant, veluti consecrarent, ac puras & ad humanum usum, ut ita dicam, licitas redderent. Antequam enim primitiæ offerrentur, Israëlitis haud licebat frugibus vesci, adeò ut ad illud usq; tempus, comestionis habita ratione veluti impuræ censerentur.* Levit 23. 10. & seqq.

Similiter jam cogitandum est de Christo, & iis, qui sunt Christi; de quibus hîc Apostolum agere jam suprà monuimus, & tum res ipsa, tum ea, quæ paulò inferiùs dicentur ab Apostolo, docent. Antequam enim unus hic, ut ita dicam, manipulus, nempe Christus, ex toto fidelium, qui obdormierunt, aut in posterum obdormiissent, cumulo ac messe sumtus, per resurrectionem penitus Deo oblatus ac consecratus esset, cæteri omnes mortui, quodammodo impuri censebantur, atq; à Deo alieni; vel saltem censeri potuissent, nisi Christus resurrexisset. At postquam

Christus

Christus per resurrectionem Deo oblatus est, & nunc ipsi, ut Apostolus alibi loquitur, vivit, omnes reliquos, qui ad ipsum pertinent, & ejusdem quodammodo sunt cum eo generis, quemadmodum messis reliqua cum primitiarum manipulo, consecravit, & ad messem veluti comparavit. Consecrati autem nequaquam essent, nec ulla eorum messis restaret, si ex mortuis resurrecturi non essent.

Rom: 6.10.

Quomodo ex eo, quod Christus resurrexit, cõsequatur, ejus fideles etiam resurrecturos esse.

Sed dices; unde constat, eodem modo sese habere Christum ad fideles suos mortuos, quo sese habent primitiæ ad reliquam messem; seu, ut clariùs dicamus, quomodo ex eo, quod Christus resurrexit, consequitur, ejus fideles quoq; ex mortuis resurrecturos? Respondemus, inde id constare, quòd Christus, religionis nostræ ac pietatis in ea præscriptæ dux, omnes homines sese sequi, & eandem vitæ ac pietatis rationem ingredi voluit, promittens fore, ut ad eandem felicitatis metam perveniant, ad quam ipse pervenerit. Quare cum is ad resurrectionem atq; immortalem vitam eâ viâ, quam cæteros quoq; ingredi jussit, penetraverit; consequitur, eos quoq; omnes, qui vestigia ipsius fuerint sequuti, eódem perventuros. Et sanè id ipsum divinæ benignitatis atque æquitatis ratio quodammodo postulabat, ita ut, etiamsi tam aperta Christi hac de re promissio non extaret, tamen id ex re ipsa non obscurè colligi posset. Etenim cùm Christus, adeoq; ipse Deus, voluerit, ut inter nos & ipsum ratione officii ac laborum esset similitudo ac proportio, eaq; non exigua, sed valdè insignis:

vid. Ioh. 12. 26.

signis: conveniens erat divinæ æquitati, ut etiam similitudo esset ac proportio inter nos & illum ratione præmii. At quæ proportio foret, quæ similitudo, si, cùm Christus resurrexisset, eaq́ ratione felicitatem sempiternam, quod bonum infinitum est, adeptus esset, nos in æternum periremus, à morte penitus absumti; & patientiæ nostræ, quæ in morte acerbissimâ sustinendâ cernitur, nullum referremus fructum, ob quam tamen Christus vel inprimis ad supremam felicitatem ac gloriam pervenit. Certè nisi hac æquitate in præmiis distribuendis uti voluisset Deus, tam duram nobis legem figere vix ac ne vix quidem decuisset; nec id impetrare atq; obtinere, quod volebat, potuisset: quemadmodum ex iis, quæ infrà dicentur, constabit. At nunc, resurrectione etiam fidelium ad vitam sempiternam positâ, egregiam videmus inter nos & Christum, ut in pietate, atq; adeò labore, ita etiam in pietatis ac laboris præmio proportionem atq; analogiam. Christus enim, quia nobis in via salutis præiit, & primus, ut ita dicam, hanc glaciem fregit, tamq́ asperum ac salebrosum salutis iter nobis muniit, & vestigiis suis notavit, ut eò faciliùs eum consequi possemus; prior etiam ad sempiternam felicitatem pervenit: ut quemadmodum pietatis exemplum nobis præbuerat, ita etiam specimen felicitatis omnibus se sequentibus in seipso exhiberet, & sic metam viæ tam duræ omnibus seculis ostenderet. Hanc ergo ob caussam per tot secula ante nos omnes felicitate istâ perfruitur.

ṽ 30. & seqq.

tur. Deinde quia non tantùm tempore nos omnes antecessit, sed etiam pietatis ac sanctitatis gradu nos longè superavit; ideò etiam gloriæ ac honoris dignitate longè nobis est præpositus. Similitudo tamen utrobiq; in re ipsâ manet. Genus pietatis ac virtutis idem est: genus etiam felicitatis, seu mavis, ea felicitatis pars, quæ sanctitati est proposita, eadem est, nempe sempiterna vita cum perenni gaudio conjuncta; quæ per resurrectionem, aut per ejus vicariam corporum transmutationem est obtinenda. Quare cùm Deus Christum ducem nostrum, à mortuis ad vitam æternam resuscitavit, omnibus ipsius vestigia sequentibus jus quoddam ad eandem resurrectionem dedit, & seipsum quodammodo obligavit ad eam illis præstandam; proportione, ut diximus, inter ipsos & ipsorum ducem, atq; adeò æquitate quadam ita suadente ac postulante; sed multò nunc magis, postquam tot tamq; expressæ promissiones ea de re intercesserunt, ut facilè appareat, Christum primum illum fuisse manipulum, qui per resurrectionem Deo penitus consecratus, totam reliquam fidelium messem consecravit.

Ex iis autem, quæ diximus, cernere quivis potest, de fidelium tantùm resurrectione hîc agi; non verò de infidelium, aut impiorum. Nam etsi ex Christi resurrectione, ut suprà alicubi indicavimus, pateat, non minùs impios quàm pios posse resurgere: inde tamen non potest probari, eos omnino resurrecturos, sed id aliunde probare necesse est: quando-

quidem

quidem vidimus, conjunctionem arctissimam & certam quandam, hoc est, analogicam æqualitatem ratione laboris & præmii intercedere debere inter Christum & eos, quorum resurrectio ex illius resurrectione probari queat. Talis autem nulla est inter Christum & infideles atq; impios.

Vnde porrò apparet, Apostolum eorum, qui obdormierunt, nomine fideles tantùm ac pios intelligere, quemadmodum & alibi. 1. Thess. 4. Nam etsi sacræ literæ Veteris Fœderis per quandam ἐυφημίαν etiam de impiis regibus, verbi gratiâ, de Ieroboamo, Achabo, & aliis dicere soleant, eos dormivisse vel obdormivisse cum patribus suis: apud sacros tamen scriptores Novi Fœderis præsertim ex suo sensu loquentes, non reperitur id de impiis dictum, sed de Christi fidelibus; de quibus generatim omnibus præsumitur, eos, nisi omnino aliter constet, convenienter suæ religioni & vixisse, ac mortuos esse; ac proinde ad vitam sempiternam resurrecturos: cujusmodi homines, cùm moriuntur, obdormiscere videntur. 3. Reg: 14. 20: 16 6, 28: 22. 40.

Non solent autem Apostoli de mortuis, licèt fidelibus, dicere, quòd dormiant; sed quòd obdormiverint, vel, quòd obdormiscant, tunc nimirum, cùm moriuntur; de quo posteriore vide suprà cap. 11. v. 30. ubi dicit Apostolus: & obdormiscunt multi, id est, etiamnum moriuntur. de re enim loquitur, quam intellexerit etiamnum inter eos durare. Christus quidem de filia illa Archisynagogi, & de Lazaro dixit, eos dormire, cum recens essent mortui, mox ab ipso Matth: 9. 24. Ioh: 11. 10, 23.

excitandi. Cujus rei hæc fortè caussa est, quòd illi qui moriuntur, obdormiscentes, & qui recèns sunt mortui, quorum corpora adhuc extant incorrupta, nec dum lineamenta priora perdiderunt, dormientes majori similitudine referunt, quàm ii, qui jam dudum sunt mortui, & quorum corpora, quæ, oculis rem, ut solet, metienti, ipsi quodammodo homines videntur, jam sunt corrupta. Aliàs nil prohibet, quominus & illi qui jam dudum è vivis excesserunt, à Christo aliquando excitandi, dormire dicantur. Nam & hîc similitudo est, licèt aliquantò minor, aut sensui minùs obvia.

Postquam argumentum Apostolicum excussimus, considerandum porrò est, quo pacto id illustretur, & aliquâ ratione confirmetur.

Illustratur autem duplici ratione: primùm similitudine, quanquam in re contrariâ: deinde discrimine temporis, quod inter Christi & cæterorum fidelium resurrectionem intercedit, indicato: qua in re occupationem quandam objectionis, quæ contra veritatem resurrectionis nostræ moveri posset, contineri videbimus.

Quod ad priorem illustrandi modum attinet, similitudo illa primò proponitur; deinde aliquo modo repetitur ac clariùs explicatur.

¶ 21. *Proponitur ibi:* Quandoquidem enim per hominem mors, etiam per hominem resurrectio mortuorum. *Quis hominis nomine in utroque comparationis membro sit intelligendus, disertè*

serté Apostolus in sequentibus explicuit: nempe, illum quidem Adamum, hunc verò Christum esse. Quanquam non dissimulandum est illud, cum in Græco neutrobi voci ἀνθρώπου sit præpositus articulus, nondum certum aliquod individuum, ac planè determinatum intelligi; sed indefinitum, seu, ut in scholis loquuntur, vagum, hoc est, quendam hominem: quasi dicat Apostolus: quandoquidem per hominem quendam mors in cæteros omnes pervasit; conveniens fuit, ut similiter resurrectio ex mortuis per hominem quendam, seu aliquem ex hominibus, in cæteros, qui quidem dignos se tanto beneficio præstiterint, transiret. In sequentibus ergo demum, cum Adamus & Christus expressè commemorantur, loco vagi seu indefiniti illius individui, certum planè ac fixum substituit, eâq; ratione dictum suum confirmat Apostolus.

Hoc ita viso, inquirendum porrò est, quid per mortem *hoc loco intelligatur; (de Resurrectione enim ex mortuis id inquirere nihil est necesse:) deinde quo pacto partim per hominem, nempe Adamum, mors extiterit, & in cæteros pervaserit; partim etiam per hominem, nempe Christum, resurrectio sit extitura, & in cæteros homines transitura.*

Ad priorem Quæstionem quod attinet; videtur mors hoc loco indefinitè sumi, pro hominis seu vitæ humanæ destructione, nulla habita ratione durationis; ita ut nondum intelligatur, utrùm ea sit temporanea tantùm, an verò æterna. Mors enim intel-

ligi videtur, ex qua etiam reditus in vitam detur. Quanquam interim nolimus negare, æternam mortem nominatim hîc intelligi posse, ut ita eadem hîc sit inter Adamum & Christum comparatio, quæ ab Apostolo instituitur cap. 5. ad Romanos. Neq; enim illud videtur obstare, quòd statim subjicitur, in Adamo omnes mori; *cum certum sit, non omnes mori morte æternâ: quandoquidem idem asseritur dicto loco ad Rom. 5. v. 12 & 18. Id enim non ita intelligendum est, quasi omnes actu & re ipsâ in æternum moriantur; sed quòd morti isti æternæ obnoxii sint atq; subjecti: quanquam divina benignitate fiat, ut omnes in Christum credentes eximantur, quemadmodum & omnes illi, quicunque ab initio mundi Deo verè sunt confisi. Quod posterius de fidelibus, qui Christum antecesserunt, ideò addimus, ne quis nobis objiciat, aliam hujus, aliam illius loci ad Rom. esse rationem: quòd illic loquatur Paulus de damno ab Adamo in omnes homines manante, tanquam de re præterita, & Christi tempora antegressâ; hîc verò præsenti utatur tempore, significans id de quo hîc agit, adhuc durare: iam verò vel ex hoc ipso loco constare, Christianos homines immunitatem à morte æterna esse consecutos. Nullam enim discrimen illud vim habere videtur: quandoquidem videmus, etiam respectu temporis Christum antegressi exceptionem admittendam esse; vel potiùs verba generalia non de facto, sed de jure esse accipienda: siquidem illi etiam, qui ante Christum*

stum Deo fuerunt confisi, æternæ mortis servitute sunt exemti; & nihilominus tamen Paulus ad Romanos 5. ita loquitur, ac si omnes inde usque ab Adamo homines mortem sempiternam subiissent.

Sed jam ponamus id, quod verisimilius est, nempe mortem hîc indefinitè accipi, ita ut æternitatem nondum in se includat: iterùm quæri potest, (id quod aliquâ ratione ad illud pertinet, quod secundo loco proposuimus, nempe quo pacto per hominem aliquādo mors extiterit,) an hîc sermo instituatur de morte quà naturalis est, seu quatenus ex naturalibus tantùm causis pendet, nulla decreti divini, de ea homini infligenda, habita ratione; an quatenus ex Dei decreto, post Adami delictum, quodammodo facta est necessaria, seu quatenus ei Adamus suâ culpâ ex Dei decreto factus est obnoxius, eiq; jure fuit addictus; cum eā alioqui, si in innocētia perstitisset, posset divina benignitate effugere, licèt ei naturaliter immineret? Nos arbitramur, nihil prohibere, quò minùs vel hoc, vel illo modo mors hîc consideretur, atque adeò per Adamum extitisse censeatur, sive naturalem ipsius conditionem, sive peccatum, quo se & posteritatem necessitati cuidam mortis subjecit, spectemus. Nam sive hoc, sive illo modo Adamum consideres, rectè se habebit comparatio inter ipsum & Christum instituta. Sanctitas enim Christi, quam fideles ipsius imitantur, & tanquam spirituales ipsius filii ex ipso trahunt, quæq; ipsi primùm, deinde etiam ipsius fidelibus, resurrectionem ad vitam sempiternam

piternam peperit, ea, inquam, sanctitas, & natura Adami, quam posteri ipsius omnes ex eo trahunt, & quæ ipsi primùm, tum deinde posteris ipsius mortis causa extitit, ex adverso satis aptè respondet, & ipsius peccato seu inobedientiæ.

Posterius satis patet: cùm obedientia inobedientiæ rectè opponatur, tum per se, tum habita ratione effectorum, quæ hoc loco spectantur, nempe vitæ et mortis.

Prius inde patet, quòd sanctitas Christi, tum ipsius, quatenus salutis nostræ dux est, tum spiritualium ipsius liberorum, veluti natura est. Et quemadmodum natura Adami & posterorum impetu suo ad mortem tetendit: ita spiritualis illa, & Christi & fidelium ipsius natura ad vitam immortalem.

Interim tamen, etiamsi mors duplici ratione hîc considerari queat, ac porrò etiam Adamus, quatenus ille mortis causa tum sibi, tum posteris extitit; non est tamen necesse, ut in ipsius posteris, ad quos ab eo mors dimanavit, quicquam aliud spectetur, quàm quod naturaliter ab Adamo fuerunt progeniti: ne quis putet, ipsos etiam Adami posteros, quatenus morti ex decreto divino subjecti sunt, considerandos esse ut peccatores, & inobedientiæ paternæ aliquo modo imitatores; quo pacto ii sunt spectandi, cùm de illis aßeritur, eos ob parentis sui transgreßionem æternæ morti seu damnationi eße obnoxios.

Nam, ut breviter rationem ostendamus, quâ mors ab Adamo in posteros ejus dimanârit, ita statuendum

tuendum videtur, mortem temporariam ac naturalem *tum Adamo ipsi, tum ipsius posteritati per se impendisse, aut impendere, nulla habitâ ratione delicti, sive illius, sive horum; sed, ut ipsa mortis naturalis appellatio indicat, propter ipsam naturæ vim, seu congenitam mortalitatem, quæ tamen divina benignitate cohiberi potuisset, ne in actum unquam exiret: mortem verò ex Dei decreto aliqua ratione* necessariam, *licèt temporalem, non ob solam naturam, sed ob Adami etiam delictum, & ipsi, & posteris incubuisse, nulla habita ratione delictorum ab ipsis posteris admissorum: mortem denique* æternam, *non tam ob naturam & parentis & posterorum, quàm ob delictum utrorumque; quanquam potissimùm ob delictum Adami, eo præsertim tempore, cùm lex aliqua expressa ipsis posteris nondum esset lata, nec pœna transgredientibus proposita. Nam post latam legem unusquisque non minùs suo delicto mortis pœnæ obstringi cœpit, quàm olim Adamus suo. Quamquam & antea, si quis naturæ legem nimis graviter violasset, aut humanitatis etiam limites scelere suo quodammodo excessisset, poterat non minùs ob peccatum suum pœnæ obstringi ac subjici, quam si expressam aliquã Dei legem violasset.*

Vt autẽ id, quod de morte æterna diximus, rectiùs intelligatur, (nam de temporali, ea præsertim, quæ prorsus sit naturalis, nil opus est ampliùs dicere;) duplici ratione statui potest, eam ex Adami peccato in ipsius posteros dimanâsse. Prior est, ut intelligamus,

Duplici ratione mors æterna ex Adami delicto in ipsius posteros manare potuit.

Prior. *telligamus, Deum, cùm in Adamum sententiam mortis tulisset, voluisse idem decretum postmodum etiam in ipsius posteris valere, qui aliquid deliquissent, utut expressum aliquod mandatum, ut Adamus fecerat, transgressi non fuissent, ac porrò minor, hac in parte, ipsorum, quàm parentis culpa esset, adeò ut illis vel parci faciliùs, vel mitior aliqua pœna infligi posse videretur. Solet enim Deus cum posteris sæpè agere severiùs ob peccata parentum, quàm fuisset acturus, si hi fuissent innocentes. Nam etsi Deus liberos innocentes ob parentum delicta nunquam revera punit, nocentesq́; nunquam punit graviùs, quàm ipsi suo delicto fuerant meriti, ut à nobis alibi est ostensum: tamen quam pœnam, ob innocentiam parentum, liberis nocentibus vel remissurus penitùs fuisset, vel mitigaturus, ob parentum culpam rigidiùs exsequi consvevit. Itaque cùm posset Deus Adami posteris ipsorum delicta, nulla præsertim lege, quam violarent, extante, vel prorsus condonare, vel alia mitiori, quàm mortis pœnâ plectere; ob parentis culpam eâdem eos pœnâ afficiendos statuit, quam parens suo delicto fuisset commeritus. Neque enim hæc pœna ipsorum etiam liberorum delictum gravitate sua superabat, aut per se iniqua censeri poterat; quemadmodum paulò pòst intelligetur, ubi alteram rationem exposuerimus, quâ statui potest, mortem æternam ex Adami delicto in posteros ejus transiisse.* Posterior. *Ea verò est, ut intelligamus, Deum, cùm mortis pœnam Adamo, si mandatum suum trans-*

um transgrederetur, primùm comminaretur, & deinde post transgreßionem ipsius in eum decerneret, unà cum ipso posteros quoque ejus tacitè comprehendiße, quasi dixißet, tu unà cum posteritate tua morte morieris. Neque enim in eo quicquam erat iniqui. quandoquidem mors aliàs naturæ Adami, & porrò etiam posterorum ipsius, planè erat consentanea, ita ut ad executionem istius decreti nihil aliud requireretur, quàm ut tum Adamus, tum posteri ipsius conditioni suæ naturali relinquerentur. Inde enim & mors neceßariò erat consecutura, & porrò etiam, nisi itidem Deus naturæ cursum sistere, & illius impetum inhibere vellet, æternùm duratura. Quare nec injuria ulla hac in parte facta fuit Adami posteris, (quæ enim injuria est, naturæ suæ relinqui, & beneficio, quod non merearis, non affici?) nec pœna illis ipsis reverâ inflicta, aut peccatum Adami, cujus nullâ ratione participes fuerant, ipsis fuit imputatum: sed ipse Adamus, tum in se, tum in posteritate sua universa, quam eadem secum calamitate involvit, punitus censeri debet. Verumtamen ita hanc Adami pœnam, quatenus ea in calamitate quadam, nempe morte, etiam posterorum consistit, temperavit Deus, ut neminem ex illis voluerit re ipsâ pœnam istam incurrere, & morti jus ac potestatem, ut ita dicam, in eum permittere, qui nulla ratione parentis sui delictum fuißet imitatus. Itaque si quis totam vitam innocenter planè transegißet, ille à morte æterna, cui ob parentis delictum

obnoxius fuerat, divina quadam æquitate fuißet liberatus. Ipsa enim æquitatis divinæ, quanquam cum benignitate permixtæ, ratio ferebat, & quodammodo postulabat, ut eum eximeret hac calamitate, qui parenti, quod ad factum ipsius, quo se ipsum & posteros tanto malo implicavit, prorsus extitißet dißimilis, atque adeò requirebat, ut Deus in ipso illo decreto, de morte æterna Adamo & posteris ejus, ob ipsius delictum infligenda, tacitè hanc conditionem intelligeret atque apponeret, Nisi quis exactâ vitæ innocentiâ dignum se præbuerit, qui hac generis sui calamitate liberetur. Sed quis talis unquam præter Christum extitit? Vnde Paulus loco dicto ad Rom: 5. dicit, mortem in omnes transiisse, quatenus omnes peccaverunt: *quandoquidem ad id, ut aliquis eidem pœnæ, cui parens subjectus fuerat, ipse quoque subjiceretur, non requirebatur, ut expreßum Dei mandatum transgrederetur, ut parens fecerat; sed satis erat, illum quacunque ratione adversus judicii ac conscientiæ suæ dictamen, seu contra id, quod ipse rectum & honestum eße cerneret, fecisse. Interim tamen vera ac præcipua ejus rei causa erat ipsum Adami delictum; unde Apostolus dicit,* per unum, *id est, unius hominis delicto, mortem vel damnationem in omnes transiisse, ita ut singulorum posterorum delicta videantur tantùm fuiße causæ sine quibus non, ut loquuntur, id est, sine quibus eam pœnam noluerit Deus irrogari posteris, quæ illis ob delictum parentis jam immineret, & infligi sine injuria poßet.*

Ex his jam facilè intelligitur, quid sit, quod Apostolus dicit, per hominem mortem esse, & per hominem resurrectionem mortuorum; nimirum id nihil significare aliud, quàm hominem quendam, nempe Adamum, qui morti primùm fuerit subjectus, aliis etiam, nempe, qui naturam ab eo trahunt, h. e. secundùm carnem ex ipso oriuntur, mortis causam primùm attulisse; & similiter hominem quendam, nimirum Christum, qui ex mortuis resurrexit, aliis quoque resurrectionis caussam extitisse, iis nimirum, qui similiter ex ipso originem ducunt, & spirituali ratione ex eo nascuntur.

Quare cùm hîc de Christo dicitur, per eum resurrectionem mortuorum esse, non intelligitur, ipsummet sua virtute ac potentia alios ex morte resuscitaturum; licèt id cæteroqui verissimum sit, & ex aliis sacrarum literarum locis clarissimè pateat. Nam aliàs similiter intelligendum esset, Adamum sua virtute omnes suos posteros occidisse, eosq; propriè loquendo interemisse: alioqui nulla hujus comparationis vel vis vel concinnitas foret; cùm ex eo, quòd per Adamum eâ, quâ diximus, ratione mors in cæteros homines manat, haudquaquam colligi possit, consentaneum esse, ut Christus etiam sua virtute nos ex mortuis resuscitet. Vt taceam, id tantùm hîc probari, quod superiùs asseruerat Apostolus, nempe ideò, quòd Christus ex mortuis primùm fuerit resuscitatus, consequi, cæteros etiam, qui obdormierunt, nempe fideles, ex mortuis resuscitatum iri:

ubi

ubi nulla habetur ejus rei ratio, quòd Christus ipsemet eos sit resuscitaturus.

His ita examinatis, non multa desiderantur ad intelligenda sequentia Pauli verba, quibus priorum sententiam aliquo modo illustrat, cùm inquit:
ỳ 22. Quemadmodum enim in Adamo omnes moriuntur, ita etiam in Christo omnes vivificabuntur. *Ubi duo clariùs exprimuntur, quæ in præcedentibus quidem, si sententiam spectes, continentur, sed non ita clarè fuerunt explicata. Nam cùm Apostolus antea* hominis *tantùm in utroque comparationis membro fecisset mentionem; nunc Adamum & Christum nominatim commemorat; & sic distinctiùs, quis uterque ille homo fuerit, docet. Deinde illud etiam declarat, quid sit, seu quàm latè pateat id, quòd dixerat,* per hominem esse mortem, & per hominem esse resurrectionem mortuorum; *cùm ait,* in Adamo *quidem* omnes mori, in Christo *verò* omnes vivificatum iri. *Quod posterius ut rectiùs intelligatur, (de priori enim nihil attinet ampliùs dicere) animadvertendum est primùm, particulam* in *idem hoc loco valere quod* per, *ut causam quandam efficientem significet. quandoquidem pro eo, quod suprà dictum fuerat,* per hominem mors, *nunc dicitur,* in Adamo omnes mori; *& rursus, quod ibi dictum fuerat,* per hominem esse resurrectionem ex mortuis, *hîc dicitur,* in Christo omnes vivificatum iri.

Deinde considerandum est, quomodo partim o-

omnes *in Adamo seu per Adamum mori dicantur; partim verò* omnes *in Christo, seu per Christum vivificandi perhibeantur. Quanquam prius illud non adeò obscurum est, præsertim si de morte naturali id intelligas: quandoquidem omnes generatim homines mori videmus. Verumtamen quia diximus, etiam de morte necessaria, itemq; de æternâ verba hæc accipi posse: ideò memoriâ repetendum est id, quod in præcedentis versiculi explicatione diximus; cùm omnes in Adamo mori dicuntur, id non de ipso actu, sed potentia, seu jure quodam accipiendum esse, & intelligendum, per Adamum fieri factumq; esse, ut omnes homines morti necessariæ ac æternæ obnoxii redderentur; etiamsi postea divinâ benignitate fiat, ut multi, nempe omnes pii, ab ea liberentur. Hoc si statuas, haud difficulter etiam intelligi poterit posterius comparationis membrum, cùm dicitur,* omnes in Christo vivificatum iri. *Verùm enimverò cùm id omnino limitationem aliquam requirere videatur, præsertim si de ipso resurrectionis actu velis id accipere; aliquid etiam in priori membro subaudiendum esse videtur, quod etsi vocem* omnes *angustioribus terminis non coërceat; nihilominus tamen aliquantò propiùs eorum omnium naturam attingat, qui in Adamo moriuntur, & sic locum faciat limitationi in altero comparationis membro.* Nam *si natura ac conditio eorum omnium, qui per Christum vivificandi sunt,* exprima*tur, vox* omnes *ad certum hominum genus restringetur,*

getur, nec tam latè patebit, quàm illud genus, de quo in priori comparationis membro sermo est.

Id autem fiet, si dicamus, omnes eos, qui ex Adamo nascuntur secundùm carnem, qui quidem sunt omnes omnino homines, per ipsum mori, sive id de actu, sive de potestate aut jure intelligas. Hinc enim similiter intelligetur, in posteriori membro hāc contineri sententiam, omnes, qui ex Christo secundùm spiritum nascuntur, per ipsum vivificatum, seu ex mortuis ad sempiternam vitam revocatum iri: id quod non tantùm de potentiâ, sed etiam de ipso actu intelligendum est; præsertim cùm, ut Paulus ad Rom. 5. v; 15 & 17 indicavit, major omnino sit necessitas, ut ii, qui ex Christo spiritualiter nascuntur, ad eandem felicitatem perveniant, ad quam ipse primus pervenit; quàm ut omnes, qui ex Adamo nati sunt, eandem conditionem atq; miseriam, in quam ob peccatum incidit, reipsâ subeant: siquidem longè major sit atq; amplior vis gratiæ divinæ, quæ in illo cernitur, quàm peccati Adami, ac severitatis divinæ, quæ in hoc spectatur. Itaq; sive in prioribus verbis de actu mortis, sive de potestate aut jure sermonem esse existimes, in posterioribus tamē de ipso actu verba jure accipi poterunt, eâ, quam diximus, limitatione adhibitâ.

Est quidem alia adhuc ratio, vocem omnes in utroq; comparationis membro circumscribendi, & in posteriori membro limitandi; nempe ut ex Prædicato petatur ea circumscriptio, hoc modo: in Adamo omnes

omnes moriuntur, quotquot nimirum moriuntur; &, in Christo omnes vivificabuntur, quotquot nimirum vivificabuntur. Quæ circumscriptionis ac limitationis ratio non videtur ab Hebrææ lingvæ consuetudine abhorrere, in qua nonnunquam Subjectum, ut in scholis appellant, ex Prædicato aliquo modo eruendum est: ut, cùm verbi gratiâ dicitur non semel, & vocabit nomen *hujus vel illius, hoc aut illo modo, nullâ factâ mentione ejus, qui id facturus sit; solent viri docti ita supplere Subjectum,* is nimirum, qui vocaturus est; *quod aliàs per Passivum reddi solet,* vocabitur nomen *hujus aut illius, hoc vel illo modo, personâ ejus, qui id sit facturus, non expressâ. Sed prior modus vocem* omnes, *seu Subjectum ejus, de qua agimus, Enunciationis circumscribendi, commodior videtur, & ad rem accommodatior; cùm per eum exprimatur ratio consecutionis, seu nexus inter resuscitationem Christi & cæterorum, et eâ ratione indicatur id, quod ad Apostoli institutum vel inprimis pertinet, nempe omnes eos, qui in Christum crediderint, ejusq; vestigia secuti, in ipso obdormierint, à mortuis esse resuscitandos. quorum neutrum facit posterior ille modus subjectum hujus enunciationis circumscribendi.*

Et hactenus quidem de priori ratione, quâ Apostolus argumentum suum, quo fideles omnino resurrecturos esse, confirmârat, illustrat. Sequitur jam alter illustrandi modus, hoc est, discrimen temporis, quod inter Christi & fidelium ipsius resurrectionem

intercedit; qua in re simul prolepsin quandam contineri suprà diximus. Ait ergo Apostolus: Quilibet
23. autem in proprio ordine: primitiæ Christus; postea ii, qui sunt Christi, in adventu ejus. *In quâ oratione desideratur verbum* resurgendi, *aut aliquod ejusdem significationis: quod quidem diverso & Numero, & Tempore diversis Subjectis accommodandum est. Perinde enim est, ac si dixisset: Quisque autem ordine ac tempore sibi conveniente resurgere debuit, aut porrò debet. Christus quidem, qui cæterorum respectu, primitiarum rationem habere debebat, jam resurrexit: ii autem, qui sunt Christi, quiq; ad eum, tanquam reliqua messis ad primitias, spectant, postea demùm, cum plenæ messis tempus adveniet, nempe in adventu ejus, resurgent. Diximus autem, videri in his verbis objectionem occupari adversus veritatem resurrectionis nostræ, seu mavis adversus argumentum, quo ejus veritatem hucusq; adstruxerat. Poterat enim aliquis dicere: Si nos ad exemplum Christi resurgere debemus:, quî fit, quòd ex fidelibus adhuc nemo resurrexerit? cur non, quemadmodum Christus intra brevissimum tempus resurrexit, ita & fideles cæteri post mortem mox resurgunt, eumq; proximè consequuntur? Respondet Paulus, ut id fiat non esse necesse, imò ne convenire quidem; & aliam hac in parte Christi, aliam nostræ resurrectionis rationem esse. Cùm enim certus quidam sit inter Christum & reliquos fideles ordo, convenire, ut quisque suo ordine ac tempore resuscitetur.*

Quod

Quod ut tantò fiat verisimilius, eâdem, quâ suprà utitur Metaphorâ, à primitiis frugum ductâ; quâ tacitè nobis indicatur ratio, cur Christus primùm resuscitari debuerit; cæteri verò omnes uno eodemq́; tempore, nempe tum, cùm Christus adveniet. Etenim quemadmodum ex universis frugibus primùm solæ decerpi solebant primitiæ, quæ ex Dei mandato decerpendæ erant, & ipsi offerendæ; reliquæ verò fruges universæ ad tempus messis reservabantur, ut simul quodammodo demeterentur, & in horreum colligerentur: (nam quòd fieri poßet, ut aliquid istarum in usus etiam vulgares ante messem decerperetur, ejus hîc nulla habenda est ratio) sic ex universo fidelium cumulo, ac uberrimâ, ut ita dicam, segete, primùm solum Christum, tanquam primitias, seligi, ac per resurrectionem Deo penitus consecrari fuit necesse; cæteri verò omnes ad idem messis tempus asservantur; quod quidem messis tempus erit in adventu Christi, seu, ut Christus ipse loquitur, in consummatione seculi. Matth. 13. 39, & d.

Iam verò ut ipsius rei rationem pervestigemus; intelligendum est, Christum ideò primum, & quidem non multò post mortem suam, ad immortalem vitam resuscitari debuisse; quia is omnibus in ipsum credituris, ut sanctitatis, ita etiam felicitatis, ipsam consecuturæ, exemplum in sese exhibere debuit: ut ita omnes, cernentes, tùm certam esse beatitatis viam, ab ipso ostensam, quãdoquidem ipsemet eam ingressus, ad supremæ felicitatis & gloriæ metam pervenerit;

 venerit;

venerit; tum illam felicitatem planè cœlestem ac divinam esse; viam à Christo sibi ostensam alacriter & ipsi ingrederentur, & in ea usq; ad extremum spiritum constanter persisterent.

Et hæc quidem ratio ad hunc nostrum locum maximè pertinet: quæ tamen etiam latiùs extendi potest. Etenim non tantùm resurrectionis ac immortalitatis promissio, in Christi doctrina nobis proposita, resurrectione ipsius illustratur ac confirmatur; verùm etiam doctrina ejus universa eadem resurrectione mirificè stabilitur: quemadmodum contrà, nisi resurrectio Christi mortem ipsius suisset consecuta, universa ipsius religio concidisset;
quemadmodum superiùs dicentem Apostolum audivimus. ℣ 14, & 17.

Adde, quòd Christus non tantùm specimen felicitatis nostræ in seipso exhibere omnibus hominibus debuit: verùm etiam universam salutis nostræ rationem perpetuò gubernare, & eam ad exitum perducere; idq; spei ac fidei nostræ tantò magis confirmandæ causâ. Quare ipsum in Novi Fœderis initio resuscitari, & suprema potestate donari oportuit, ut omnia ipse hominibus suppeditaret, quæcunq; iis ad salutem essent necessaria. Ad ea verò vel inprimis pertinebant, quæ ad Apostolos divinis muneribus instruendos, atq; ad Ecclesiam extruendam primò requirebantur.

Satis jam apparet, cur Christum necesse fuerit ante omnes, & brevi post mortem suam tempore resuscita-

suscitari. At cæterorum longè alia est ratio. Nam etsi adhuc magis possemus confirmari in spe resurrectionis, si subinde alii atq; alii ex mortuis resuscitarentur, & ejus rei argumenta aperta, ut resurrectionis Christi, extarent: tamen, id ut fiat, non convenit, quandoquidem Christi exemplum sufficere nobis potest; & si subinde plura eaq; manifesta exempla accederent, id non esset suadere fidem, sed vel invitis etiam extorquere, vel potiùs ejus vim tollere. Quis enim diffidentiæ ampliùs foret locus? Ubi autem diffidentiæ ac dubitationi nullus est locus, vis fidei perit; & vix fides ampliùs dici meretur. Aliud enim est planè scire ac videre, aliud credere. Præterea hoc pacto plurimùm ad humanā felicitatem interesset, priùs nasci ac denasci, & tempore alios antevertere: siquidem ii fidelium, qui priùs essent vitâ functi, priùs etiam resurgerent, ac felicitate sibi destinata potirentur. Itaq; ii, qui multis ante mundi finem seculis vixissent fideles, tot seculorum felicitatem ante eos, qui sub mundi finem extituri essent, ob solum temporis antecessum præciperent. Deus autem tantum inter eos, ob solam temporis prærogativam, in pietatis præmio discrimen extare non vult. Quare omnes meßis tempus, hoc est, adventum Christi vult expectare, ut simul omnes sua felicitate potiantur. ut ita, qui pietate æquales fuissent, præmio etiam ac felicitate pares essent. id enim divinæ sapientiæ est convenientius. Neq; verò est, quod quis putet, hanc moram iis, qui priùs è vita excesserint,

rint, molestam fore. A quibus enim abest sensus, ab iis & molestia. Unde etiam intelligitur, tempus illud, quod à morte ad resurrectionem usq; fluit, respectu mortuorum pro nihilo æstimandum esse; ita ut propemodum perinde sit, ac si pii à morte statim felicitate sua potirentur. Omni enim medii temporis sensu exemto, ultimum vitæ hujus punctum, cum primo secuturæ vitæ momento, si sensum illorum spectes, connectitur. Unde porrò sequitur, perinde illis fore, ac si eodem tempore vixissent, seu vitam omnes usq; ad Christi adventum produxissent; id quod non obscurè etiam sacræ literæ non uno loco indicant. Ita in maxima etiam temporis inæqualitate, æqualitas quædam inducitur, nec cujusquam in adeunda suprema felicitate deterior evadit conditio. Indicasse id aliqua ex parte videtur D. Auctor Epist. ad Hebr. in fine cap. 11. de iis loquens, qui ante Christum Deo confisi fuerunt, nec tamen id, quod nobis promissum est bonum, nimirum immortalitatem, fuerunt consecuti, quia *inquit,* Deus, de nobis, *nempe Christianis,* melius quidpiam prævidit, ne sine nobis perficerentur, *hoc est, immortales, ac verè beati evaderent.* Melius quippiam, *inquit,* de nobis prævidit, *non tam, ut videtur, quòd illos hac in parte superaturi simus; (nisi fortè hoc ipso nos illis existimes antecellere, quòd illi nos expectare, quamquam sine sua molestia, cogantur) quàm quòd melior nunc nostra sit conditio, quàm futura fuisset, si absq; nobis illi evasissent immortales. simpliciter.*

pliciter quidem, si nobis exclusis tanto bono fuissent potiti, idq́; nobis quodammodo præripuissent: aliquo verò modo, si in tanta felicitate adeunda perfruendaq́; tanto nos tempore antevertissent. Quantum enim illis felicitatis accessisset, tantum deterior nostra fuisset conditio. Non attigimus autem hîc illam ejus, qua de agimus, rei rationem, quòd dilata in idem tempus piorum omnium resuscitatione, Christi, atq; adeo ipsius quoq; Dei gloriæ aliquo modo consulitur. Tantò enim res erit illustrior, tantoq́; evidentiùs divina se in Christo exseret potentia, quantò plures simul ab eo ad immortalitatem omnibus videntibus resuscitabuntur, atq; ad cœlestia gaudia perducentur. Aliter eveniret, si alii post alios resuscitarentur, & ad cœlestem beatitatem perducerentur. Nam si id occultè fieret, cæteris hominibus minimè animadvertentibus, admirationem in illis excitare vix posset: si cernentibus, tandem ipsa consvetudine res propemodum vilesceret. ut taceam fidei materiem in tot fidei documentis, ut superiùs jam diximus, quodammodo perire.

His ita explicatis, vix quicquam restat, quod ad illa verba Apostoli explicanda pertineat: postea illi, qui sunt Christi, in adventu ipsius. *Nam primùm satis liquet, quinam sint ii, qui Christi hoc loco esse, seu ad Christum, ut populus ad suum regem ac dominum, pertinere dicuntur. Sunt enim Christi omnes illi, qui Christi spiritum habent, quiq́; adeò carnem crucifixerunt cum affectibus & concupi-*

scentiis. Nam, ut idem Paulus loquitur Rom. 8. 10. si quis spiritum Christi non habet, is non est ejus: *unde postea infert:* si autem Christus, *hoc est, Spiritus Christi*, in vobis *scilicet habitat*, corpus quidem mortuum [*est*] propter peccatum, *hoc est, mortuum est peccato, ita ut peccatum ei ampliùs imperare, & eo pro arbitrio uti nequeat:* spiritus autem vita [*est*] propter justitiam, *hoc est, vivit, ut justitiam colat, eiq; se penitus accommodet.*

cap 5, 24. *Quod ad Galatas idem Apostolus ita extulit:* Qui sunt Christi, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentiis. *Quanquam verò loca ea, quæ citavimus, de vi atque efficacia potiùs spiritûs Christi in hominibus habitantis, quàm de ipso effectu loqui videantur: hoc in loco tamen, cùm de Resurrectione agitur, quæ iis, qui Christi sunt, cum ipso Christo sit communis, ac porrò supremam felicitatem illis afferat; pro concesso sumitur, illos ita vixisse, prout ipsorum status & conditio, seu mavis religio, ac spiritus Christi in illis habitans exigebat, eosq;, ut alibi loquitur Apostolus, dignè ambulâsse Domino, dignè Evangelio, dignè Deo, qui ipsos vocaverat ad suum regnum & gloriam.*

Eph. 4. 1.
Phil 1. 27.
Colos. 1. 10.
1. Thes. 2. 12.

Idem intelligit Apostolus 1. Thess. 4. 14. cùm dicit, Deum eos, qui obdormierunt per Iesum, (*hoc est, secundùm præscriptum Iesu Christi, seu cum religione Iesu Christi, eam usque ad ipsam mortem firmiter retinentes, & ei convenienter viventes,*) acturum *seu* ducturum, *hoc est, è morte reductu-rum, vel collecturum*, unà cum ipso.

Ex

Ex his autem intelligi potest, Christianis hominibus propriè destinatam esse illam gloriosam resurrectionem, & ad eos peculiari quodam jure pertinere; ad eos autem, qui ante Christum vixerunt, non eodem jure: cum iis felicitas ista non fuerit apertè promissa. Perinde ergo accidet, atque in convivio, ad quod certi hospites fuerint invitati, quibus tamen plures postea, hospitis liberalitate, accedant convivæ. Convivium quidem eorum caussâ, qui invitati fuerant, vel solùm, vel præcipuè videtur paratum, sed eo non minùs perfrui possunt etiam non invitati, quos paterfamilias adhibere fuerit dignatus.

Deinde quòd ait Paulus, in adventu Christi *demùm resurrecturos esse homines Christianos, caussam jam magna ex parte vidimus. Nam si omnes simul resurgere debent, quicunque in Christum verè crediderunt, aut porrò credituri sunt, uti ostendimus; ante Christi adventum resurgere non debent. Ad illud enim usque tempus fides durabit, aut durare ex Dei Christiq; consilio debet. Cur autem non ulteriùs sit ea res differenda, res satis est clara: quandoquidem Christus non nisi in eum finem apparere debet, ut unicuique pro meritis reddat præmia; & sic pios quidem immortalitate donet, impios verò æterno illo igne cruciet. Adde, quòd necesse est tum fidei vim cessare, cùm Christus sese manifestè, atque adeò gloriosè conspiciendum præbebit, ut nemo de ejus divinitate, nemo de religionis ipsius veritate dubitare ulla ratione queat; & sic nullum*

amplius probitatis aut virtutis specimen edere possit is, qui ipsi fidem adhibeat, & religionem ipsius sanctissimam esse sibi persvadeat. Quare cùm nullus amplius genuinæ fidei indoli relinquatur locus, & porrò nec obedientiæ, quam quis tum demum Christo velit præstare; nil restat aliud, quàm ut præmium fidei ac obedientiæ piis reddatur, quod quidem per resurrectionem continget; cæteri verò omnes contumaciæ & inobedientiæ suæ dent pœnas.

Voluit autem Deus, ut Christus hunc ipsum in finem aliquando de cœlo descenderet, ut nō piis tantùm, sed & impiis appareret, Iesum Christum, filium illum hominis, quem eò usque contempsissent, & cui se submittere noluissent, eum esse, qui digna cujusq; factis præmia & decernat, & tribuat, & per quem Deus rem, quâ nulla alia major ne cogitari quidem potest, exequatur. Quod ut impiis dolorem augebit, & æquitatem supplicii, quod laturi sunt, ostendet; (quandoquidem cernent, quàm impiè Christo fuerint adversati) ita contrà piis lætitiam aliquomodo augebit: ipsi autem Christo ac porrò etiam Deo, summum conciliabit honorem ac gloriam.

Absolvimus hucusque primum argumentum, quo Apostolus resurrectionis nostræ veritatem adstruit; quod quidem inter omnia est potissimùm: cui tamen, ut vidimus, quædam sunt inserta, ad fundamentum ejus, hoc est, ad resurrectionem Christi confirmandam, quæ ipsa per se ad resurrectionem fidelium adstruendam satis habent virium.

Sequi-

Sequitur nunc apud Apostolum quædam veluti Digreßio, cujus initium est ver. 24, & extenditur usque ad ver. 28. Ita enim Apostolus à re proposita divertit, ut nihilominus ab ea non penitus discedat. quâ de causa non simpliciter digreßionem, sed quãdam veluti digreßionem eße diximus. Etenim facta mentione resurrectionis hominum Christianorum, quæ in adventu Christi futura sit, subjicit statim, quid adventum illum Christi, & Christianorum resurrectionem sit subsecuturum. Quod dum facit, partim illustrat superiora à consequentibus; partim etiam Objectioni cuidam tacitæ, vel saltem Quæstioni, quæ hic non injuriâ moveri poterat, occurrit ac respondet; partim denique novum argumentum, quo & resurrectio nostra, & illius tempus, quanquam illa inprimis, demonstratur. Interim tamen verba, quæ sequuntur ver. 29, cum antecedentibus collata, indicant; ea quæ præceßerunt, veluti in Parentheſi eße legenda, & præter cæterorum argumentorum filum atque ordinem quodammodo eße posita. Satis enim apparet, verba versiculi 29, rectiùs cohærere cum v. 23, quàm cum iis, quæ proximè præceßerant. Ita namque rectè junxeris hæc verba: postea illi, qui sunt Christi, in adventu ejus, *scil. resurgent.* alioqui quid ii facient, qui pro mortuis baptizantur? *At cum iis, quæ proximè dicta fuerant, nempe quod* Filius, omnibus sibi subjectis, ipsemet sit subjiciendus ei, qui illi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus, *non co-*

hærent, quod ad ſenſum attinet, illa: alioqui quid facient illi, qui pro mortuis baptizantur? *Quanquam cùm paulò antè, ubi de abolitione mortis fit mentio, argumentum Reſurrectionis noſtræ contineatur, quemadmodum jam innuimus, & poſtea explicabimus; ideò etiam cum iis aliquo modo cohærere poßunt. Sed jã ad rem ipſam accedamus.*

Tria videtur Apoſtolus afferre, Reſurrectionem noſtram, atque adeò etiam adventum Chriſti con-
1. *ſecutura: quorum unum tamen potißimùm videtur ſpectâße; in quo & incipit, & quodammodo finit orationem. Id verò eſt finis regni Chriſti; qui idem eſt cum traditione regni, ac ſubjectione ſui ipſius Deo*
2. *ac Patri. Reliquorum duorum alterum hujus eſt antecedens, ac requiſitum quoddam neceßarium, nem-*
3. *pe ſubjectio plena rerum omnium Chriſto; in qua continetur abolitio omnium ipſius hoſtium, atque adeò etiam mortis: alterum verò eſt traditionis illius regni finis ac conſequens, nempe, ut Deus ſit omnia in omnibus, ſeu, ut poſtea intelligemus, Deus ipſe omnia per ſe adminiſtret atque gubernet. Sed hoc poſterius, quod inter iſta tria poſtremum eſt, Apoſtolus breviter tantùm attigit; reliqua duo fuſiùs eſt perſecutus: quia ad inſtitutum ejus magis pertinent, & argumentum ſuppeditant, ad reſurrectionem noſtram confirmandam. Quanquam magis huc pertinet id, quod ſecundo loco poſitum eſt, nempe ſubjectio hoſtium Chriſti ſub ipſius pedes, eorumq; abolitio. Sed jam ſingula videamus.*

Primum

Primum eorum, quæ diximus, exponitur ibi: Po- v. 24
stea finis, cùm tradiderit regnum Deo & Patri: *quod infrà repeti, paulò antè indicavimus.*

Antequam autem ipsa verba penitiùs inspiciamus, videndum est, quomodo ea cum superioribus nectantur. Etsi enim ea Digressionem quandam continere diximus; nihilominus tamen nexum esse aliquem inter ea & superiora, suprà asseruimus.

Duplici ergo ratione connecti possunt: Prior, quæ ab interpretibus nonnullis traditur, est, ut sit Occupatio cujusdam Quæstionis, quæ hîc moveri posset. Cùm enim Apostolus dixisset, eos, qui sunt Christi, in adventu ipsius resurrecturos esse; quærere quispiam poterat: Quid ergo postea futurum est? num idem erit rerum status, qui nunc est? Respondet Apostolus, post illud tempus finem fore regni Christi, quod nunc administrat; finem etiam fore omnium hostium Christi. Quanquam ii, quibus hæc connectendi ratio placet, vocem finis *de fine hujus seculi, & statûs in hoc mundo præsentis accipere malunt, censentes, Apostolum ideò hæc dicere, ne quis arbitretur, Christianos post suam resurrectionem in hoc mundo iterum victuros, ac hostibus suis, à quibus nunc premuntur, denuò futuros obnoxios.*

Posterior connectendi ratio, quæ nobis magis probatur, hæc est, ut Apostolus censeatur dicti præcedentis rationem quandam afferre, & tacitæ cuidam Objectioni occurrere. Poterat enim aliquis dicere: Cur in adventu Christi resuscitandos affirmas eos, qui

os, qui sunt Christi? cur non antè, vel pòst? Respondet Apostolus, ideò in adventu Christi id fieri debere, quia postea statim sit subsecuturus finis regni ipsius. Iam verò non potest regnum Christi finiri, nisi priùs omnes ipsius hostes, atq; adeò etiam mors penitus ipsi fuerit subjecta aut deleta: quod non alia ratione fit, quàm quatenus in fidelibus ipsius per resurrectionem extingvetur. Eatenus enim tantùm, Christi hostis est, & porrò eatenus tantùm ei est subjicienda, atq; extingvenda. Constat ergo, post Christi adventum demum, hoc est, postquam is è cœlo, ad nos, atq; inde in cœlum denuò redierit, id fieri non debere. Cur verò id antea non fiat, ejus rei causa indicatur ab Apostolo, dum ait, ultimum hostem aboleri mortem. *Nam si ante adventum Christi fideles resuscitarentur, & sic mors, quatenus Christi hostis est, deleretur, non ultima deleretur. Plurimi enim alii hostes Christi in adventu demum ipsius penitus illi subjicientur ac delebuntur. Hæc connectendi ratio quàm sit dictis Apostoli consentanea, res ipsa indicat: ita ut vix dubitari queat, hanc priori esse præferendam.*

Iam ergo ad verborum ipsorum sensum veniamus, qui aliquâ ex parte jam est indicatus. Nomen enim Finis *nobis videtur de fine regni Christi potiùs, quam de fine alterius alicujus rei intelligendum; vel saltem de fine rei illius, in qua Christi regnum, tanquam pars quædam, contineatur.*

Triplici enim potissimùm ratione vox Finis *accipi*

cipi hîc posse videtur. Primùm de fine mundi, seu seculi ac statûs rerum præsentis, nulla religionis habita ratione. Deinde de fine regni Christi. Tertiò de fine rerum omnium saluti nostræ aliquâ ratione subservientium, seu præsentis illius rerum statûs, quæ ad religionem aliquo modo referuntur. Refertur autem & præsens Christi regnum, quod fidei ac spei fulciendæ, salutiq́ nostræ ad exitum perducendæ à Deo destinatum est.

Prima significatio non admodùm ad rem pertinere videtur: nisi fortè priorem potiùs quàm posteriorem, hæc verba cum superioribus connectendi rationem sequi malis.

Posteriores duæ inter se valdè consentiunt, & utramvis sequaris, nihil aberraveris; cùm utrobiq́ Christi regni finis indicetur, qui ad rem maximè pertinet. Illud tamen obstare videtur, quò minùs de regno Christi nominatim vox finis *accipi queat: primò quòd mentio regni Christi non præcesserit; vox autem* finis *absolutè sit posita, ac proinde ex materia subjecta demùm colligenda. Deinde quòd videantur obstare sequentia:* cùm tradiderit regnum Deo & Patri. *Etenim si in præcedentibus subaudias tacitè regnum Christi, videretur quædam esse in verbis Apostoli redundantia. Ita enim loqui censeretur:* postea finis regni Christi, cùm tradiderit, *aut* tradet regnum Deo & Patri. *Atqui traditio illa regni cum ejusdem fine reipsâ idem est.*

Sed prior ratio, quæ etiam primæ sententiæ objici

jici potest, & quidem multò magis, quàm secundæ, haud difficulter solvitur. Primùm enim, etiamsi vocem finis absolutè positam dicamus, materia tamen subjecta ad regnum Christi non obscurè nos ducit. partim quidem, quia mentio jam facta fuit resurrectionis eorum, qui Christi sunt, & ipsius Christi adventûs: quæ res adeo ad regnum Christi pertinent, ut regni ipsius nomine designentur aut comprehendantur 2.Tim.4.1. partim verò, quia in proximè sequētibus traditio regni illius expressè commemoratur, & quousq; Christus regnare debeat, seu quando sit futurus regni illius finis, docetur; ut ipse Apostolus ostendere videatur, de regni Christi fine se hîc loqui. Deinde responderi potest, vocem finis hîc absolutè positam non esse, nec tacitè subaudiendam vocem regni: sed apertè adjici talem finis illius descriptionem, quæ idem significet, ac si expressè fuisset dictum, tunc fore finem regni Christi. Id autem fiet, si ita verba Apostoli sumas, ac si dixisset: postea sequetur ille finis, quo traditurus est, vel tradere debet Christus regnum Deo & Patri, postquam nimirum aboleverit omnem principatum. Sic adverbium ὅταν pronominis relativi vim quodammodo habebit.

Hoc si admittatur, satisfiet etiam posteriori objectioni, omnisq; tolletur redundantia aut nugatio, quam sensus ille videbatur inducere. siquidem post vocem finis nomen regni Christi nō erit subaudiendum. Sed eadem objectio hoc quoq; modo tolli potest,

test, ut dicamus, etiamsi idem sint finis regni Christi, & traditio regni Deo facta; ratione tamen duo illa differre, & ignorari à quopiam potuisse, utrùm hoc cum illo necessariò sit conjunctum; ita ut meritò verba illa fuerint adjecta, cùm tradiderit regnum Deo & Patri, etiamsi in prioribus subaudiatur vox regni Christi post nomen finis. Potest enim aliquis desinere regnare, etiamsi regnum alteri non tradat; & naturâ rei inspectâ, posset Christus, si Deus ita vellet, alii cuipiam regnum, ut loquuntur, resignare, præter ipsum. Quare non redundant sequentia verba, sed utiliter sunt ab Apostolo adjecta: non tantùm ut pleniùs intelligeretur, de cujus rei fine esset sermo; verùm etiam ut pateret, non ita cessaturum Christi regnum, ut fideles jam porrò sub nullo regno atq; imperio sint; sed ut sub imperio sint ipsius Dei, ut ita Deus sit omnia in omnibus, quemadmodum infrà loquitur. Et hæc posterior responsio fortasse tutior est. Nam prior propter particulam ὅταν, quæ paulò pòst iterùm occurrit, aliquantò durior esse videtur.

Satis de voce finis dictum est: sequitur, ut illa quoque breviter explicemus, quæ subjiciuntur, nempe: cùm tradiderit, vel tradet regnum Deo & Patri.

Vox regni hoc loco pro vero imperio ac gubernandi potestate, eâq; suo modo summâ, quam ἀνυπεύθυνον Græci vocant, accipienda est; non verò per metaphoram quandam, aut synecdochen speciei,

ciei,

ciei, pro felicitate, aut statu glorioso. Nã Christus felicitatem suam, ac statum gloriosum generaliùs ita dictum, Deo non tradet; ac proinde hoc significatu
2. Tim. 2. 12. in æternum regnaturus est. Vnde Apostolus affirmat, nos unà cum Christo regnaturos, nempe post resurrectionem; & Christus ipse affirmat, eos, qui vice-
Apoc. 3. 21. rint, unà secum sessuros in throno suo. Quibus alia similia leguntur alibi. Vide inter cætera Rom. 8. 17.

Verbum autem tradendi hoc loco id significat, quod vulgò dicere solent, resignare: quo pacto, verbi gratiâ, dux bellicus potestatem à rege acceptam, & illius nomine ac vice administratam, tradit Regi, eiq; resignat, cùm eam ita deponit, ut ea jam tota atq; in solidum ad Regem redeat, quæ antea ipsi fuerat communicata à Rege. Aliâ nempe ratione Rex Duci potestatem illam tradere; aliter Dux Regi, dicitur. Rex enim Duci potestatem tradere dicitur, quia eam illi per se non habenti impertit ac concedit; quod nisi faceret, Dux eam sibi sumere, & usurpare jurè non posset: Dux verò eam dicitur tradere Regi, non quòd Rex eam per se non habeat, aut habuerit, etiam eo tempore, cùm eam dux ille adhuc usurparet à Rege sibi concessam; (poterat enim Rex etiam per se imperatorium munus obire, aut alium quempiam ducem, alii cuidam bello gerendo præficere) sed quòd, cùm potestas ea antea non penes solum esset Regem, adeoq; non à solo Rege exerceretur, sed etiam Duci illi esset communicata; postea ad solum Regem redeat, & jam in ipso penitus resideat, &

at, & ab eo solo, si neminem in posterum alium participem illius reddere placeat, administretur.

Hoc ergo modo Christus regnum Deo & Patri, *hoc est,* Deo *illi, qui Pater est, (vocula enim* &, *ut alibi sæpe, non res aut personas diversas, sed diversas ejusdem personæ descriptiones connectit; seu explicandi potiùs, quàm copulandi vim habet,) tradet: ut nimirum summam illam potestatem ac imperium in omnia, sibi à Patre concessum, deponat, & Patri jam penitus administrandum relinquat; quod antea ipse unà cum Patre, ex ipsius dono ac concessu, administravit: ut eò totum redeat, unde promanaverat.*

Quare vehementer falluntur ii, qui eo modo putant Christum regnũ traditurum Deo Patri suo, quo Deus Christo omnia tradidisse dicitur, Matth. 11.27: cum sacræ literæ plurimis in locis apertissimè doceant, Deum Christo omnia ex mera benevolentiâ, & suo erga eum amore, dedisse aut donâsse; & tanquam superiorem cum inferiore; tanquam eum, qui omni rerum copiâ per se instructus esset, cum eo, qui iis per se careret, egisse; & Christum precibus & obedientiâ suâ, maximè eâ, quam in morte subeundâ Deo præstitit, ista à Patre suo impetrâsse. At hoc pacto Christus nullo modo Patri suo regnum tradere potest.

Similiter agunt illi, qui eodem modo volunt Deum à Christo, & Christum à Deo glorificatum: quos si sequi deberemus, statuendum etiam esset, nos

eo modo Deum glorificaturos, quo Deus nos glorificat, aut glorificaturus est, cum utrumq; in sacris literis dicatur. Quod quàm absurdum, atq; adeò blasphemum sit, nihil attinet dicere. Modus nempe & significatio specialis vocabulorum sæpè ex naturâ rerum subjectarum intelligenda est.

His ita explicatis, possemus ulteriùs pergere, nisi Objectiones quædam nobis essent diluendæ, quæ sententiæ huic planissimæ objici solent ab iis, qui præjudicatis opinionibus ducuntur. Objicitur ergo

Primùm illud, quod Angelus Luc. 1. 33. ait, Christum regnaturum in æternum, & regni ejus finem non fore.

Deinde, indignam hanc videri, & admodum absurdam, ut loquuntur, degradationem, seu dignitatis tantæ privationem.

Cum quo conjunctum illud est, quòd videatur secuturum, Christum tunc Deum non ampliùs futurum; quandoquidem propter tantum imperium ac potestatem, quam nunc habet, Deus dicatur.

Ad primum jam alibi à nostris responsum est; nempe æternitatem illam regni Christi, atq; adeò exclusionem finis, seu termini, ad materiam subjectam esse referendam, atq; ad naturam regni illius, seu mavis parentium ac subjectorum, ad quos regnum Christi refertur. Dicitur enim ibi, Christo datum iri thronum Davidis Patris ipsius, eumq; regnaturum super domum seu familiam Iacobi in æternum,

ternum, & regni ejus non fore finem. Intelligendum est ergo, tàm diu Christum regnaturum, quàm diu progenies Iacobi reverâ extabit, sive illo nomine Gentem illam nominatim intelligas, quæ à Iacobo secundùm carnem ortum ducit; sive spiritualem Israëlis progeniem, hoc est, Christi populum atque Ecclesiam in his terris degentem, & Israëlis fidem ac pietatem æmulantem. Opponitur nempe hîc Christi regnum tacitè regnis mundanis, atque adeò etiam imperiis ipsorum populi Israëlitici regum; qui singuli, durãte adhuc populo, regnare cessârunt, vel morte, vel vi prohibiti, & ad alios suam potestatem transmiserunt. Quod in Christo locum habet nullum. Simile planè est illud, quod de Sacerdotio Christi legimus, quod & in æternum duraturum, & ἀπαράβατον esse, h. e. tale, quod in alium transire nequeat, secùs quàm Leviticum sacerdotium, divinus Autor ad Hebræos testatur, ac inprimis cap. 7. cùm alioqui dubitari nequeat, peccato prorsus abolito, & Christianis omnibus jam plenè ac perfectè expiatis, nullum ei ampliùs locum fore.

Idem ergo de regno Christi, quod à sacerdotio ratione tantùm differre alibi docuimus, statuendum est. Est enim illud destinatum saluti nostræ ad exitum perducendæ, Ioh. 17. 2, 3. Act. 5. 31. Eph. 1. 22, 23. cap. 4. 10; & spei ac fiduciæ nostræ fulciendæ; quemadmodum inter alia Petrus indicavit. 1. Epist. cap. 1. versu 21. Quare salute nostra ad exitum perductâ, cùm jam fides ac spes cessabunt; quod fiet

post resurrectionem, nobis in cœlum perductis, nihil ampliùs opus erit isto medio, quod hunc tantùm finem, & , quæ inde resultat, Dei gloriam sibi habebat propositam.

Ad secundum respondemus, nullam hanc esse degradationem, aut de divinitate dejectionem, rebus omnibus feliciter summaq; cum laude ad exitum perductis, potestatem atque imperium, quod earum perficiendarum causâ tantùm acceperis, reddere ei, à quo acceperis. Certè dux, qui potestatem belli certi gerendi à Rege accepit, non censetur de dignitate dejici, aut ullo vel minimo dedecore affici, cùm, bello eo feliciter confecto, imperium Regi suo reddit. Præterquam enim quod non censetur is de dignitate dejici, qui tempore eo, quod potestati illius præfinitum erat, finito atque exacto, eam volens deponit; gloria etiam rerum gestarum, & finis, ob quem potestas illa ei data fuerat, obtentus, in locum imperii ac potestatis, quæ medii tantùm rationem habebat, succedit, & imperium apud eos, qui rem rectè æstimant, abundè compensat.

Ex quo etiam intelligere licet, beatitatem Christi, cujus pars aliqua in divino hoc imperio, quo nunc potitur, consistit, eo deposito, nequaquam imminutum iri: siquidem, ut diximus, finis illius imperii, nempe salus eorum omnium, qui in ipsum crediderint, cujus causâ mortem etiã durißimam aliquãdo sustinuit, & cui perficiendæ nunc perpetuò invigilat; ac porrò etiam gloria, quæ ex re tanta ad ipsum manat,

manat, perpetuò duratura, abundè compensabit imperium illud & honorem, qui imperii illius causâ ipsi nunc exhibetur. Est enim finis optabilior mediis; eoq; obtento, media, nisi fortè alium adhuc usum habeant, ne appetimus quidem. Quodsi quis contrà existimet, eum necesse est statuere, Christum, qui Ecclesiæ sponsus est, præferre præparatoria, ut ita dicam, nuptiarum, nuptiis ipsis; & malle sponsam suam unicè dilectam cernere perpetuò afflictam, & sub gravi malorum pondere gementem, & exquisitis cruciatibus subjectam; dummodò ipse imperio potiatur; quàm deposito imperio, eam gloriosam beatamq; in cœlesti, ut ita dicam, thalamo secum habere, cum eaq; nunquam finiendis gaudiis perfrui. Quod quàm absurdum sit de Christo cogitare, quivis per se cernere potest.

Ad tertium respondemus, haudquaquam secuturum, ut Christus tum temporis Deus esse desinat. Etsi enim Christus ob imperium, quo nunc potitur, Deus est: non tamen hæc ejusmodi Deitatis ratio est, quâ remotâ is Deus ampliùs dici nequeat. Videmus sanè, Christum etiam antequam hoc imperio potiretur, Deum jure appellari potuisse, atque adeò appellatum fuisse; quemadmodum apparet ex initio Evangelii Iohannis, & cap. 10. v. 34. & sequentibus. Neque verò credendum est, Christum post imperium hoc, quo nunc potitur, depositum, minus habiturum dignitatis ac juris ad Dei titulum usurpandum, quàm olim habuit, cùm in terra mortalis degeret.

Imò eum longè majorem ac sublimiorem fore omnino consentaneum est.

Quod antequam pleniùs explicemus, id tantùm argumentum proferre libet, quod cuivis sufficere debet, ut credat, Christum post redditum Deo regnum, Deum nihilominus fore; quòd Angeli generatim omnes dii in sacris literis appellentur: quemadmodum manifestè ostendunt verba Psal. 8. 6. & 97. 8. ubi in Hebræo est nomen Deorum, pro quo Autor Epistolæ ad Hebræos unà cum Græcis Veteris Fœderis interpretibus apertißimè reponit Angelos.

Hebr. 2. 7. & 1. ℣ 6.

Iam verò quis negare audeat, Christo, post regnum illud suum depositum, nomen illud dignitatis competiturum, quod Angelis generatim omnibus competat? cùm potiùs statuendum sit, Christum omnibus omnino Angelis, atque adeò omnibus cœlestis illius hierarchiæ membris in æternum præstantiorem ac superiorem fore. Nam non modò, ut id fiat, nihil prohibet, sed etiam ita hoc, & amori Dei erga Christum paterno, & sapientiæ ipsius consentaneum est, ut ejus contrarium planè absurdum censeri debeat.

Nihil prohibere ex eo patet, quod nihil vetet, quominus is, qui aliis cum summa potestate non ampliùs præest, nihilominus tamen dignitate ac autoritate multùm iis antecedat. Imò nulla unquam videtur eße tanta paritas, quin vel unus, vel plures reliquis omnibus, qui cæteroquin potestate pares censendi sunt, anteeant.

Id autem divino erga Christum amori ejusdemq; sapientiæ planè esse consentaneum, inde patet; quòd videamus inter Angelos, licèt sub Christi ac Dei imperio constitutos, esse multos dignitatis, imò etiam potestatis atque imperii cujusdam gradus. Vnde videmus alios appellari principatus seu principes, alios potestates, alios virtutes; & aliis tribui thronos, qui imperiorum sunt proprii; aliis dominia, ut liquet ex Eph. 1. 21: & 3. 10. Coloss. 1. 16: & 2. 10: qua de re nonnihil paulò pòst dicendum erit, habita Angelorum malorum ratione, à Christo abolendorum, in quibus similia reperiuntur potestatis discrimina. Et sanè ordo in tanta multitudine, tantisq; exercitibus, tale discrimen omnino videtur exigere. Neque enim in hierarchia est ἀταξία seu confusio; sed ordo potiùs exactissimus. Vnde facilè colligere licet, simile quidpiam etiam inter fideles, cùm ad immortalitatem pervenient, fore: id quod etiam nonnulla sacrarum literarum loca innuunt. Quid enim mirum, si ii, qui ἰσάγγελοι erunt, & cum iis in cœlestibus sedibus penitus conjungentur, ad Angelorum modum in certos ordines redigantur, & similes habeant principes, duces, atque antesignanos.

Matth. 19: 28; 20: 23, 26, & d. Luc. 19. 16, & seqq.

Porrò autem, quemnam consentaneum est inter omnes hierarchiæ illius principes ordinem ac familiam ducturum, & cæteris omnibus autoritate antecessurum, ac simul istius partis hierarchiæ, quæ ex Christianis, seu fidelibus hominibus constabit, prin-

cipatum obtenturum præter Christum, unigenitum ac charissimum Dei filium, Deo nunc imperio parem, omniumq́, & Angelorum & hominum regem, caput, ac Dominum? Neque enim convenit, neque adeò fieri solet, ut ii, qui maxima imperia gesserunt, neque gratiâ suorum principum ulla ex parte exciderunt, ab illis mox in infimorum censum redigantur, etiamsi tandem imperia deposuerint; imò quàm diu gratiâ apud imperantes florent, principem inter alios locum obtinere solent. Iam verò affectus Dei Patris erga Christum haudquaquam imminuetur, postquam is tantum imperium deposuerit; cùm hujus rei causa ne fingi quidem poßit. Quare credendum est, Christum, utut omnibus absolutè, quemadmodum hoc fit tempore, nõ imperet: semper tamen primum post Deum fore; & utut fortè toti hierarchiæ cœlesti non ita præsit, quemadmodum nunc aliquis Angelorum princeps suæ legioni sive uni, sive pluribus; nihilominus autoritate reliquis omnibus principibus fore præstantiorem ac dignitate superiorem. Illius autem partis hierarchiæ, quæ ex hominibus constabit, per ipsum Christum ad tantam felicitatem ac gloriam perductis, consentaneum est eum fore principem eo modo, quo Archangeli suarum legionum. Nam ipse eorum secundùm Deum spiritualis pater est: Pater autem inter filios, naturæ quodam jure principatum obtinet, etiamsi tandem filii emancipentur, & sui quodammodo juris evadant. Is qui nos omnes redemit, ac san-

ac sangvine suo sibi acquisivit, quiq; nos nunc ad immortalitatem præparat ac conservat, eam nobis aliquando re ipsa daturus, beneficio hoc æternùm duraturo, æternùm etiam sibi tenebit adstrictos atque obligatos, ac juris illius dominici, quod nunc in nos habet, reliquias, hoc est, autoritatem ac principatum inter omnes perpetuò tenebit. Ecquis enim ultrò ac libentißimè coram eo se non demitteret, & primas ei sponte sua non concederet, à quo beneficio verè immortali se affectum eße, non jam ampliùs credat, sed sentiat, ac æternùm gaudeat? ut ne videatur quidem aliter fieri poße: cùm reverentia, quam beneficii hujus magnitudo exigit, quaq; omnes Christum prosequuntur, principatum hunc omnino postulare videatur.

Vidimus hucusq;, quomodo Apostolus primum istorum trium, quæ suprà enumeravimus, proposuerit: sequitur, ut videamus, quomodo id ipsum confirmet. Id autem facit in sequentibus usq; ad versum 28: in quibus continetur secundum ex tribus istis, quæ Paulum hìc docere superiùs diximus. Agitur enim hìc inprimis de subjectione omnium hostium sub Christi pedes, & ex ea demonstratur, Christum tunc regnum hoc suum depositurum, seu Deo Patri suo redditurum, seq; illi subjecturum. Ita ergo argumentari videtur Apostolus: Cùm Christus omnes suos hostes sibi subjecerit, non est ampliùs regnaturus; seu, quod perinde est, regnum Patri suo est traditurus. Atqui tunc, cùm fideles suos ex mortuis resuscitabit.

nabit, omnes suos hostes pedibus suis subjiciet. Quare tunc temporis regnare desinet, seu regnum Deo tradet, eiq; sese subjiciet.

Majoris Propositionis sententia continetur primùm v. 25, qui fundamentum quoddam est ratiocinationis hujus Apostolicæ, ubi ait: Oportet enim eum regnare, donec posuerit omnes inimicos suos sub pedes suos. *Deinde v. 28, ubi ait:* cùm verò ei subjecta fuerint omnia, tunc & ipse filius subjicietur ei, qui subjecit ipsi omnia. *Sententiam autem Majoris dicimus etiam hîc contineri: quia subjectio omnium, etiam subjectionem hostium includit.*

Minoris autem Propositionis sententia, licèt non omnino plenè, continetur verbis illis v. 24: postquam aboleverit omnem principatum, & omnem potestatem, & virtutem; *ejusq; probatio subjicitur v. demum 26.* ultimus hostis aboletur mors.

Vtramq; autem Propositionem aliquâ ratione confirmat, & Prolepsi quâdam amplificat v. 27. omnia enim subjecit sub pedes ejus. *&c.*

Postquam vidimus ordinem partium in argumentatione Apostolica; nunc singula verba, eo, quo in textu jacent, ordine, videamus.

Primo ergo loco occurrunt illa, quæ diximus, Minoris Propositionis sive Assumtionis sententiam aliqua ex parte continere; nempe, postquam aboleverit omnem principatum, & omnem potestatem,

testatem, & virtutem. *Ideò autem diximus ex parte tantùm sententiam Minoris his verbis contineri, quia principatus, potestates, ac virtutes illæ, non sunt Christi hostes omnes, sed certum tantùm hostium Christi genus: siquidem paulò pòst mors quoque inter hostes Christi numeratur, quæ ex illorum principatuum, potestatum, ac virtutum numero non est. Interim tamen cùm illi inter hostes Christi propriè dictos primum teneant locum, sintq; omnium cæterorum potentissimi; rectè intelligitur, omnes Christi hostes ipsi tunc subjectum iri, cùm hoc hostium genus ei penitus subjicietur. Quod si tamen fortè quispiam hac de re dubitaverit; illi probatio, quam v. 26 contineri diximus, satisfaciet.*

Sed ut verba paulò propiùs intueamur, primò videndum, quidnam per principatus, potestates, *ac* virtutes *illas intelligendum sit: deinde quo pacto sint abolendi.*

Quod ad prius attinet; animadvertendum primùm, voces abstractas pro concretis esse positas, hoc est, principatus *pro principibus,* potestates *ac* virtutes *pro iis, qui potestate ac virtute sunt præditi ac instructi: id quod alibi in iisdem vocabulis non semel accidit. Vide loca superiùs commemorata, Eph. 1. 21: & cap. 3. 10: & 6. 12. Coloss. 1. 16: & 2. 10, 15: 1. Pet. 3. 22. quibus adde, Rom. 13. 1: Tit. 3. 1.*

Deinde animadvertendum est, etiamsi hoc loco commemoretur omnis principatus omnisq; potestas & virtus *seu* potentia: *ea tamen verba omninò*

omnino restringenda esse ad principatus, potestates, ac virtutes seu potentias Christo adversas. Demonstrat hoc manifestè quod subjicitur: oportet enim regnare, donec posuerit omnes inimicos sub pedes ejus vel suos. Necesse ergo est, illos principes, itemq; potestate aut potentiâ præditos, de quibus hîc sermo est, in numero hostium Christi contineri; & in adventu Christi eatenus sub pedes ejus positum iri, quatenus abolebuntur. Quanquam etiam hæc ipsa, de quibus agimus, verba, id satis indicant. Nam Christus in adventu suo haudquaquam abolebit principes, & potestate ac virtute præditos in exercitu Angelico. Quod enim hîc aliqui de muneris ipsorum abolitione disserunt; id & à loco alienum est; (neq; enim potestates, principatus, ac virtutes Angelorum bonorum Christi hostes sunt: cum ne malorum quidem potestates ac virtutes in hostium illorum numero censendæ sint, sed personæ illis rebus præditæ) & nullo modo credibile est, imò planè absurdum, Dominum Iesum in adventu suo, cùm ipsemet in voce Archangeli, ut Paulus alibi loquitur, de
1. Thess. 4. 16.
cœlo descendet, principatum bonorum Angelorum aboliturum; cujus rei ratio ne fingi quidem potest.

Iam verò duplicis generis sunt principes isti, itemq; potestate ac virtute præditi, qui Christi sunt inimici: alii enim sunt ex numero malorum spirituum; alii ex numero hominum; multi nimirum Reges, aliiq; magistratus, qui Christianos premunt ac persequuntur. Et hi quidem omnes intelligi possunt: sed con-

sed consentaneum tamen est, si non soli principatus, potestates, ac potentiæ Diabolicæ hîc designentur, has saltem potissimùm intelligendas esse; eam maximè ob causam, quòd voces hæ omnium creberrimè apud Paulum de Angelis, sive bonis, sive malis, usurpentur; præsertim cùm vel omnes, vel saltem duæ earum conjunguntur: quemadmodum ex locis superiùs citatis apparere potest, ubi semel tantùm, nempe ad Tit. cap. 3. vox principatuum & potestatum junctim de magistratibus usurpatur; ac præterea vocem δυνάμεων *de magistratibus aut alio hominum genere usurpari, animadvertere hactenus non licuit. At de Angelis usurpari, apparet ex duobus locis superiùs commemoratis, ad Ephes. 1. & 1. Pet. 3.*

His ita visis, considerandum tertio loco est, quomodo ista hostium genera à se invicem distingvantur; quid per principatum, *quid per* potestatem, *quid deniq; per* virtutem *intelligatur. Nam cùm toties distinctè ista commemorentur in sacris literis, ut ex locis jam aliquoties commemoratis apparet; atq; inprimis ex illo Coloss. 1. 16, ubi manifestè distingvuntur* ἀρχαὶ & ἐξουσίαι; *ad Ephesios autem cap. 1. & 1. Pet. 3* δυνάμεις *partim à principatibus ac potestatibus simul, partim à potestatibus saltem dispescuntur; dubium relinquitur nullum, quin reipsâ etiam omnia ista tria discreta sint.*

Cum verò ubiq;, ubi principatus & potestates *simul commemorantur, Principatus præponi soleant, & ipsa etiam* principatûs *vox aliquid in*

suo ge-

suo genere summum significet; statuendum est, Prin*cipes summum inter eos, qui hîc commemorantur, locum obtinere: illis proximas esse potestates: his deniq; succedere virtutes.* Etiamsi enim vox potestatum *per se ita latè pateat, ut principatus etiam in se comprehendat: (omnis enim principatus est potestas, atq; adeò omnis princeps est etiam potestate præditus; licèt non contrà) iis tamen locis, ubi principatus à potestatibus distingvuntur, nomen* potestatis *strictiùs accipi necesse est.*

Cùm *ergo utrumq; vocabulum, hoc est, &* principatûs & potestatis, *sit nomen imperii cujusdam ac regiminis, seu juris, quod superior habeat in inferiores: principes quidem illi sunt censendi, qui summum in certo aliquo, sive hominum, sive aliarum personarum genere, imperium ac potestatem habent, ita, ut in ea à nullâ aliâ sui generis personâ pendeant, eive subsint.*

Tales sunt omnes Reges in terris, aliiq; Principes strictiùs ita appellati. Tales inter bonos Angelos sunt Archangeli dicti, seu principes Angelorum, quos septem esse numero & vulgaris fert sententia, & ex nonnullis scripturæ locis intelligi posse videtur. Tales etiam (ut ad locum nostrum propiùs accedamus) sunt nonnulli inter malos Angelos. cùm Paulus, cap.6. ad Ephes. de illis loquens, expressè di-
¶ 12. *cat,* nobis esse pugnam adversus principes. *Et-*
Matth. 9. 34: 12. 24. *si enim in sacris literis unus nonnunquam soleat dici*
Ioh. 16. 11. 14. 30. *princeps Dæmoniorum; qui etiam princeps aut Deus*
hujus

hujus mundi appellatur; & cæteri ipsius dicantur 2. Cor. 4. 4.
Angeli Matth. 25. 41. Apoc. 12. 7 & 9: nihilominus tamen credibile est, cùm Paulus dicto ad Ephes. loco expressè commemoret ἀρχὰς, & postea subjiciat ἐξουσίας, plures esse in illo exercitu malorum spirituum, qui summum quodammodo in suo genere habeant imperiũ; ita tamen, ut unus ex illis dignitate & autoritate emineat, & iis quodammodo præeat. Neque enim ista autoritatis eminentia obstat, quò minùs etiam cæteri, principes appellari, atq; adeò in suo genere summi censeri queant: cum sæpè fiat, ut inter plures principes imperii ac potestatis ratione pares, unus aliquis tamen reliquis antecellat, & autoritate ac dignitate quâdam anteeat, interq; illos ordinem ducat. quod exemplo Imperatoris, aliorumq; Christianorum Regum ac Principum fit perspicuum. Idem sæpè fit inter eos, qui fœderis aut societatis vinculo inter se sunt colligati; ubi unus aliquis fœderis princeps constitui solet, cujus majestatem cæteri aliqua ratione colere ac tueri, & autoritatem sequi debent.

Iam quod ad vocem ἐξουσίας seu potestatis attinet, etiamsi suâ naturâ tam latè pateat, ut etiam ἀρχὴν, hoc est, principatum, ambitu suo comprehendat; quemadmodum suprà monuimus: hoc tamen loco, ubi à principatu, tanquam diversa dignitatis species, distingvitur, strictiùs eam sumi, & indigniorem ejus generis, quod aliàs hac voce propriè significatur,

catur, ſpeciem deſignare neceſſe eſt. Nam etſi voces generales ſæpè κατ' ἐξοχὴν pro ea ſpecie capi ſolent, quæ omnium eſt princeps: animadvertendum tamen eſt, cùm vox generalis ſpeciei illi, quæ omnium potiſſima eſt, opponitur, atq; ab ea diſtingvitur, illam pro indigniori ſpecie poni. Sic non ſemel in ſacris literis videas diſtingvi Sacerdotes à Levitis, & hos ab illis: cùm tamen & Sacerdotes Levitæ, ſeu è tribu Levi oriundi eſſent. Verùm quia peculiaris erat Sacerdotum præ aliis tribulibus ſuis ſeu Levitis dignitas, quâ cæteri carebant; ideò Sacerdotes peculiare nomen à reliquis ſortiuntur, cæteri generale Levitarum nomen retinent, & ſibi quodammodo proprium reddunt. Sic in ſacris literis Novi Fœderis Doctores diſtingvi ſolent à Prophetis & Apoſtolis; cùm tamen & hi doctores eſſent, & quidem excellentiſſimi, quemadmodum etiam nonnunquam vocantur.

Luc 10. 31. 32. Ioh. 1. 19.

Per poteſtates *igitur hoc loco intelligimus ex ſpiritibus malis eos, qui ita aliis præſunt, eosq; gubernant, ut ipſi tamen ſuperioribus ſubſint, veluti præfecti ſuorum Principum. Sic in exercitu magno, qualis etiam eſt malorum ſpirituum, præter Imperatorem, aliosvé Duces, qui integris legionibus præſunt, reperiuntur etiam alii militum Tribuni, ac Centuriones: quibus poteſtas quidem eſt in alios, & eos gubernandi jus atq; autoritas; ſed quæ à ſuperioris poteſtate atq; auctoritate dependeat. Id enim ordinis ratio poſtulat, ut tantò commodiùs ea, quæ ab Imperatore præcipiuntur, effectui dari, & di-*

versæ legiones, diversæq́ turmæ aut manipuli, ad diversa munia exequenda adhiberi queant.

Restat vox δυνάμεως, quæ potentiam, seu vim & facultatem aliquid præstandi propriè significat. Quam significationem hoc quoq́ loco dubio procul retinet; ita tamen, ut per Metonymiam intelligantur ii, qui potentiâ seu vi, robore, ac viribus ullis sunt præditi. Sumitur quidem interdum ea vox etiam 1. Apoc. 7. 12.
pro ἐξουσία seu potestate: sed id & rariùs fit, & huic loco non quadrat; ubi ab ἐξουσία vox δυνάμεως distingvitur. Quare ii malorum spirituum hoc loco intelligi videntur, qui viribus ac robore cæteris præstant, & ad ea, quæ jubentur, præstanda atq́ efficienda sunt aptissimi. Quo pacto etiam Petrus, de bonis Angelis loquens, peculiariter nominat potestates & potentias: ubi nomine potestatum etiam ἀρχὰς seu principatus complectitur.

Non est autem hîc reticendum, vocabulum δυνάμεως apud Græcos Veteris Testamenti interpretes sæpissimè poni pro Hebraico chail, *& exercitum significare; Vide inter innumera loca hæc pauca* Exod. 14. 28: *&* 15. 4. Num. 31. 14. Deut. 11. 4. 1. Sam. 14. 48: *interdum fortitudinem; quo pacto sæpè legas, filios aut viros δυνάμεως, hoc est, virtutis seu fortitudinis. Vide* Iudic. 18. 2. *&* 20. 46. *&* 22. 10. 1. Sam. 18. 17. *&* 31. 12. *Quare possis etiam δύναμιν pro exercitu malorum spirituũ usurpare; vel pro illis, qui inter eos sunt pugnacissimi: quasi dicat Apostolus, unà*

cum supremis ducibus ac præfectis, ipsos etiam exercitus malorum spirituum universos esse abolendos.

Postquam vidimus, quid per principatum, potestatem ac virtutem intelligatur; expendendum nunc etiam est id, quod secundo loco suprà proposuimus, nempe quo pacto illi Christi hostes sint abolendi. Modum ejus rei satis indicavit Christus Matth. 25. 41. ubi asserit, se aliquãdo dicturum impiis: abscedite à me maledicti in ignem æternum, paratum Diabolo & angelis ejus. *& inferiùs eodem loco v. 46. eventum rei exprimens, addit,* eos abituros in pœnam *seu* cruciatum æternum. *quod etiam de Diabolo & angelis ejus, qui ad eandem pœnam sunt damnati, statuendum est. Igni ergo æterno illi Christi hostes, de quibus hîc sermo est, qui quidem sunt Diabolus & angeli ipsius, vel saltem quorum nomine isti quoq; continentur, cruciabuntur, & ita delebuntur destruenturq́;. Hoc illorum supplicium, quanquam verbis generalioribus, explicatum habes apud Petrum Ep. 2. cap. 2. v. 4. & apud Iud. v. 6.*

Sed jam tempus est, ut ad sequentia pergamus, in quibus Major Propositio Argumenti Apostolici superiùs explicati, ejusvé sententia primùm continetur. Ea verò sunt: Oportet enim eum regna-
V 25. re, donec posuerit omnes inimicos sub pedes suos, *vel* ejus.

Probatur hoc loco, ut superiùs jam indicavimus,

mus, Christum tunc redditurum regnum Deo & Patri, seu quod perinde est, finem tum regni ipsius affuturum, cùm aboleverit istos, de quibus hucusq; disseruimus, hostes suos. Probatio est desumta ex Prophetia Davidis, quæ Psalmo 110. extat. Quanquam non tam verba illius adnumerat Apostolus, quam sententiam refert. Etenim loco ejus, quod est in Psalmo, Sede à dextris meis, *nimirum Dei, ipse ponit verbum* regnare. *Deinde cùm in Psalmo indefinitè fiat mentio* hostium *Christi, Paulus præfigit vocem* omnium, *omissâ interim particulâ* tuos, *quæ adjicitur voci* hostium *in Psalmo. sed ad sententiam, nec ibi quidquam adjecit, nec hic quicquam detraxit, ut paulò pòst explicabitur. Illa etiam mutatio ad sensum nihil habet momenti, quod in Psalmo dicitur,* scabellum pedum tuorum; *hîc,* sub pedes suos *vel* ipsius.

Iam quod ad verbum regnandi *attinet, diximus jam suprà, quid regni nomine hoc loco intelligatur. Idem autem esse* regnare & sedere ad dextram Dei, *explicatum est inprimis in Commentariis ad Hebr. cap. 1. ver. 3 & 13. quem locum lector inspicere, si libeat, poterit.*

Cùm verò additur, donec ponat; *apparet, vocem* donec *vim suam consvetam ac genuinam retinere, ita ut denotet, rem eam, de qua sermo est, habituram finem, postquam extiterit illud, ad quod usque duratura perhibetur: quandoquidem hoc loco est positio omnium inimicorum sub pedes Christi.*

Res autem, quâ de agitur, est regnum Christi. Significatur ergo verbis his, regnum quidem Christi tamdiu durare debere, quousque omnes ipsius hostes pedibus ejus subjecti nondum fuerint; sed postquam subjecti fuerint, desiturum. Nam alioqui nihil hîc diceret Apostolus: quandoquidem, ut ex verbis manifestum est, probare vult, Christum regnum Deo & Patri redditurum, postquã omnem principatum & potestatem ac virtutem sibi aboleverit. At quomodo hoc ex illo Psalmi dicto probaretur, si particula donec, *ut vulgò censent, tantùm significaret, regnum Christi duraturum, usque ad subjectionem hostium ipsius, non verò etiam, id postea cessaturum? Cur autem Deus eousque tantùm præsens Christi imperium durare voluerit, causa superiùs est explicata, cùm de traditione regni dissereremus.*

Porrò quod attinet ad inimicos, *quorum hîc fit mentio; jam superiùs alicubi indicatum est, non tantùm personas, sed etiam res, quæ Christo adversantur, quale est peccatum & mors, eo nomine comprehendi: siquidem statim mors hostibus illis accensetur.*

Quod verò Paulus addidit vocem omnes; *id factum est ideò, quòd indefinitæ locutiones universalibus, saltem plerumque, æquipolleant. Quare cùm in Psalmo indefinitè* inimicorum *seu* hostium *Christi fiat mentio, omnes ejus hostes significari intelligimus. Quanquam alia quoque ratione id fulciet in sequentibus Apostolus; nimirum quia idem*

Prophe-

Propheta testatur, Deum omnia pedibus Christi subjecisse. *Si omnia; ergo & omnes hostes. ac porrò dictum Psalmi 110. de hostibus universis rectè intelligitur: præsertim cùm facilè appareat, omnium hac in parte eãdem rationem cõditionemq; esse.* Psal: 8.7.

Deniq; cùm ait de positione sub pedes Christi, *de perfectißima eorum debellatione loquitur: quâ fiat, ut jam ne hiscere quidem adversus Christum audeant: quod certè fiet, cùm penitus delebuntur. Metaphora ducta est ab iis, ad quorum pedes prosternuntur devicti hostes, ita quidem, ut eos calcare, si velint, poßint, aut etiam scabelli vice, equos aut currus conscensuri illis utantur. Hujusmodi subjectionis exemplum habes apud Iosuam cap. 10. ubi Iosua præfectis militum præcepit, ut pedibus suis calcarent cervices quinque regum à se devictorum, in signum ac monumẽtum subjectionis hostium ipsorũ.*

Laxiùs aliquantò accipitur subjectio *illa* omnium rerum sub pedes Christi, *de qua vaticinatur David Psal. 8. & ex eo repetit Apostolus noster & hoc loco ver. seq. & ad Eph. 1. ver. 22. & Autor Epistolæ ad Hebr. 2. 8. Illa enim subjectio ad res, præter Deum omnes, nullâ exceptâ, refertur. Quare per se atque absolutè sumta, nullam ejus, qui Christo sic subjicitur, contumeliam ac pœnam continet: siquidem etiam ad homines Deo charißimos, & ipsos denique Angelos extenditur. Sed tantummodo significat summam atque absolutam imperantis potestatem in res personasq; subjectas, & humillimam*

millimam harum, quam illi debeant, observantiam atque obsequium. Interim tamen cùm accommodatur ad Christi hostes atque inimicos, hostilem illam, ut ita dicam, subjectionem, quæ cum inimicorum devictorum contumelia, pernicie atq; interitu conjuncta est, designat, aut complectitur. Nam pro natura ac conditione rei subjectæ, aliquo modo varia est.

Est autem hoc loco animadvertendum id, quod jam antea indicavimus, duobus modis legi verba hujus loci ultima posse. Alii enim legunt, sub pedes suos, *& sic verbum* posuerit *ad ipsum Christum referunt; alii verò sub* pedes ejus, *& sic ad Deum verbum* ponendi *referunt. quæ diversitas tantùm pendet ex diversitate aspirationis pronominis* αὐτοῦ, *quod spiritu aspero notatum significat* sui ipsius, *seu* suos *voci* pedes *hoc loco conjunctum; spiritu autem leni notatum denotat* ejus. *Vtraq; lectio facilè admitti potest: quandoquidem utraq; cum veritate consentit. Nam & Deus est, qui hostes Christi pedibus subjicit; & Christus, qui sibi. Ille, quia Christo tum potestatem hanc tum vires, eos sibi subjiciendi largitus est; hic, quia potestate hac & virtute à Patre acceptâ, eos sibi reipsâ subjiciet. Vnde in Psalmo quidem ipse Deus ita loquens introducitur:* sede à dextris meis, donec ponam, *vel* posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum: *quod & Christus, & Petrus ex eodem repetit,* Matth. 22. 44. Act. 2. 34, 35. *Quò respiciens Divinus Autor ad Hebræos dicit, Christum expectare,* donec ponantur, *intellige à Deo,*

Deo, inimici sui scabellum pedum suorum. *A-* Hebr. 10 13.
postolus verò noster ad Phil. 3. versu ultimo de ista hostium subjectione loquens, quæ, ut mox intelligemus, tum perficietur ac consummabitur, cùm is corpora nostra humilia glorioso suo corpori reddet conformia, & sic ultimum hostem, nimirum mortem, in nobis penitùs extingvet, ostendit Christum ipsum omnia, ac porrò etiam hostes, sibi subjecturum. Ait enim, eum ita, ut dictum est, transformaturum corpora nostra, secundùm efficaciam, quâ potest ille etiam subjicere sibi ipsi omnia. *Simili quâdam ratione Deus olim Davidis pedibus subjecit ipsius hostes, ut legimus 3. Reg. 5. v. 3. quatenus Davidi eos subjiciendi vires ac potentiam dedit, & ei in hac re auxilio suo præstò fuit. Neq; enim Davidi quiescenti, & nihil, quod ad eam rem pertineret, agenti, victos hostes subjecit Deus; sed strenuè pugnanti, quemadmodum sacra historia satis testatur.*

Dubium autem est, utram lectionem præferre debeas alteri: sed tamen multò probabilius est, Christo ipsi hanc hostes sub pedes ponendi seu subjiciendi actionem hoc loco tribui, quàm Deo. partim quidem, quia in sententia dicti hujus è Psalmo petiti, nulla fit ab Apostolo mentio Dei, qui Christum ad dextram suam sedere, seu regnare jubeat, ut in Psalmo ipso fieri videmus; sed tantùm ipsius Christi, qui regnare usq; ad subjectionem hostium omnium debeat: partim verò, quia in præcedentibus, quorum confirmandorum gratiâ hoc è Psalmo testimonium ci-

tatur, non Deo, sed Christo abolitio omnis principatus, potestatis, ac virtutis, nempe hostilis, fuerat tributa. quæ cùm in positione hostium sub Christi pedes contineatur; omninò consentaneum est, hanc quoq; Christo potiùs, quàm Deo, hîc tribui. Neq; verò refert, quod verba Psalmi aliter sonent. Vidimus enim jam antea, Paulum hîc non annumerare verba, sed sententiam appendere, atq; exprimere. Quid ergo mirum, si in verbo quoq; ponendi *sensum magis, quam verba, sit secutus, scopo orationis id quodammodo postulante. Sed de his satis.*

¶ 26. *Veniendum nunc est ad verba sequentia:* Vltimus inimicus aboletur mors: *in quibus sententiam Assumtionis Argumenti superiùs explicati contineri diximus; de quo nunc nihil addimus, contenti verborum vim hoc loco explicuisse.*

Per Mortem hîc intelligitur Mors, seu vitæ privatio absolutè, nulla habita ejus rei ratione, quòd sit vel temporalis vel æterna. Æterna foret, nisi destrueretur seu aboleretur. Itaq; ipsa abolitione temporalis fit. Aboletur *præsens, consveta sacris Scriptoribus enallage pro futuro* abolebitur *poni, res ipsa unumquemq; admonet. Eatenus autē mors abolebitur, quatenus Christi hostis reverâ est. Christi verò hostis est, quatenus fideles ipsius servos hominesq; pios premit, iisq; nocet. Nam quatenus à Christo impiis infligitur, eatenus non hostis fungitur munere, sed ministri.*

Cùm autem dicitur, ultimus hostis aboletur,

tur, *particula* ultimus *Adverbii vim habet potiùs, quàm Nominis adjectivi, cujus formam habet. Perinde ac si dictum fuisset: mors inter hostes postremò abolebitur. Neq; enim hoc loco Paulo id tantùm dicendum erat, mortem, quæ sit ultimus Christi hostis, aboleri seu abolitum iri; sed eam ultimo demum loco abolitum iri; atq; adeò, eâ destructâ, nullum ex Christi hostibus restiturum ampliùs, qui non fuerit destructus, ac pedibus ipsius subjectus. Vnde consequitur, nihil restiturum aliud, quàm ut regnum Deo & Patri tradat. Sic non semel nomina ordinem aut tempus significantia adverbiorum vim habent. Sic de Andrea dicitur Ioh. 1. 41. quod* primus *invenerit fratrem suum Simonem, i. e.* primùm. *vide etiā cap. 5. 4: & 8. 7: & 20. 4, 8: & 1 Tim. 2. 13: & 1. Ioh. 4. 19. Atq; in ipsa voce* ἐσχάτη *exemplum habes apud Marcum cap. 12. 22.* novissima *seu* postrema omnium defuncta est & mulier. *pro quo Matthæus & Lucas habent:* Novissimè *seu* postremò omnium *&c.* Matth. 22. 27. Luc. 20. 32.

Interim tamen haud putamus negandum, nomen istud Adjectivum aliquo modo etiam vim suam retinere, ita ut dicere voluerit Paulus, mortem, quæ ultimus sit Christianorum hostis, hoc est, ultimò illos invadat, eosq; sibi ad tempus subjuget, ultimò etiam delendum esse; ut ita prius illud posterioris quædam sit ratio, & utrumq; eodem nomine indicetur. Neq; enim novum est in sacris Literis unā vocem duas significationes, quarum altera ex altera sit apta, habere:

Disput. de satisfactione Christi. cap. 1 p. 75, 76, 95, 96.

bere: quemadmodum alibi docuimus.

Verùm hoc loco non exigua nobis oboritur difficultas, quo pacto dici queat, mortem postremo loco esse abolendam. quandoquidem satis ex sacris literũ constare videtur, priùs resuscitandos esse homines pios, & reliquos, qui superstites ex fidelibus reperti fuerint, immutandos, & immortalitate induendos, antequam impii, qui sanè hostes Christi sunt, igne æterno crucientur, & Diabolus cum Angelis suis aboleatur. Diximus autem abolitionem mortis in resurrectione fidelium reverâ constitutã videri. Ea ergo reliquorũ hostiũ Christi abolitionem antecedet.

Respondendum censemus, non ideò dici mortem ultimò delendam, quòd ipsius abolitio, si tam exiguum temporis discrimen attendas, quod rebus ultimo illo die perficiendis intercedet, ultimo loco sit finienda; sed quòd ultimò demum incipienda, simul ac finienda, exigui illius, quod sequetur, temporis ratione nulla habita.

Quod ut rectiùs intelligatur, animadvertendum est, primùm, alios hostes Christi, jam ante ultimum illum diem incipere deleri. Nam Diabolus quidem cum suis angelis aboleri jam cœpit ab eo tempore, ex quo Christus à mortuis resuscitatus in Dei solio consedit: non quidem substantiæ habitâ ratione; sed virium ac potentiæ. Quò pertinet illud divini Autorũ, cùm ait cap. 2. 14, Christum participâsse carnem & sangvinem, ut per mortem aboleret eum, qui mortis habet imperium *vel* robur, hoc est, Diabo-

Diabolum; *& quæ sequũtur. Neq; enim de re ibi agit ultimo demũ die extiturâ; sed de eâ, quæ Christi mortem mox fuerit subsecuta. Est autem hoc illud, quod Dominus Iesus apud Iohannem cap. 12. paulò ante mortem dixit:* Nunc judicium est mundi hujus, nunc princeps hujus mundi ejicietur foràs: & ego, cùm exaltatus fuero de terrâ, omnes traham ad me ipsum. *Quasi dicat, instat nunc tempus, cùm mundus ab injustissimâ Diaboli servitute in libertatem vindicabitur, &, ut ipsius tyrannidem excutiat, facultas ei dabitur amplissima. Instat nunc illud tempus, cùm ipsius potentia imminuetur, ipseq; ex mundo, tanquam arce suâ, quam vi hactenus tenuerat, ejicietur. Ego enim cum crucis mortem perpessus fuero, omnes homines ad me pertraham, seu ex servitute Satanæ exeundi, & mihi sese adjungendi, caussam & occasionem omnibus præbebo maximam atq; amplissimam. De eodem Principis mundi judicio loquitur Christus apud eundem Ioh. cap. 16. 11. Vide etiam Apostolum nostrum ad Eph. 4. 8. quem locum confer cum cap. 2. Epist. ad Coloss. v. 15.*

Quod de Diabolo diximus, idem etiam censendum est de hominibus impiis Christo adversantibus; quos subinde delet Christus, & pedibus suis subjicit. Non finietur tamen res penitus, nisi in adventu ipsius, tum nimirum, cùm mors, ultimus fidelium hostis, in ipsis delebitur, & sic nulla erit ampliùs causa hostes cæteros ferendi; qui ideo tàm diu tolerantur,

rantur, ut Christianorum cum iis pugnantium ac dimicantium fides ac pietas exerceatur, & in hac lucta clarissimè effulgeat. Hac causâ sublatâ, nihil restabit ampliùs, quam ut igni isto inextingvibili ipsimet penitus extingvãtur. Tolletur autem hæc caussa, piis resuscitatis, & immortalitate donatis. Tunc enim & fides cessabit, & pietatis lucta, cum perfectum victoriæ præmium fideles referent. Deinde animadvertendum est, simul atq; pii fuerint partim resuscitati, partim immutati, atq; cum illis in aërem, ut occurrant Domino, rapti, mundum hunc Domini potẽtiâ accensũ conflagraturum, & ex igni impios cruciatũ iri, ut ex Petro satis liquet. Cruciabuntur autem eodem cum dæmonibus igne. Quare exiguum admodum inter abolitionem mortis, quæ resurrectione fidelium continetur, & plenam cæterorum hostium destructionem intercedet: cum eorum abolitio longo antè tempore cœperit. Hæc verborum Apostoli sententia scopo ipsius abunde sufficit, qui est ostendere, morte deleta mox secuturum regni Christi finem; quandoquidem omnibus hostibus subjugatis, regnum ipsius cessare debet: deleta autem morte, quod postremo fiet tempore, omnes hostes vel jam antè deletos, vel eodem saltem tempore penitùs deleri oportet. Simul & illud intelligitur, unde primùm est in hunc sermonem dilapsus Apostolus, resurrectionem piorũ Christi adventum antecedere non debere. Quandoquidem in ea continetur abolitio mortis: hæc autem ante adventum Christi fieri

fieri non debet: quia eam proximè consequi debet finis regni Christi. Finis autem regni Christi adventum ipsius non debet antecedere, sed consequi. Cum judicium, cujus caussâ venturus est, fit regni seu gubernationis ipsius pars præcipua & maximè illustris. Vnde & regnum appellari suprà vidimus.

Transeundum nunc est ad sequentia verba, in ℣ 27.
quibus est probatio quædam, tum Majoris Propositionis argumenti Apostolici, quatenus in eâ affirmatur, omnes inimicos Christi pedibus ipsius esse subjiciendos; tum Minoris, cujus sententiam diximus comprehendi v. 26. Poterat enim aliquis dicere, cùm in Psalmo 110. indefinitè asseratur, hostes Christi esse ipsi subjiciendos, non esse necesse, ut id de omnibus prorsus ipsius hostibus intelligatur; vel saltem non ita latè hoc esse extendendum, ut etiam mors eorum nomine comprehendatur, quæ Christo sint subjicienda; ac porrò finiri posse Christi regnum, ac Deo ab ipso tradi, etiamsi mors non deleatur, nec fideles ex ipsius faucibus eripiantur. Quare ne argumentum, quo hoc loco resurrectionem fidelium adstruere voluit Paulus, labefactaretur; ideò docet, omnes prorsus hostes Christo esse subjiciendos: quandoquidem omnia, quæcunq; sint præter Deum, ei subjicienda esse, alibi idem Psaltes testetur.

Citat ergo primùm Apostolus Davidis testimonium: quanquam, ut antea quoq; v. 25 fecerat, suppresso auctoris nomine, utpote omnibus vulgò noti: deinde tacitæ cuidam Objectioni occurrens, testimonio

monio illi aliquam lucem affert.

k *Prius facit ibi:* Omnia enim subjecit, *scilicet Deus,* sub pedes ipsius. *Non expressit nomen ejus, qui subjecturus sit, quia & ex Psalmo, & ex re ipsâ notum id erat omnibus.*

Vis autem Argumenti est in voce omnia, *quam tam latè extendendam esse in sequentibus docet Paulus, ut nemo, nisi Deus ipse, qui Christo subjecit omnia, sit excipiendus. In ipso quidem Psalmo, si literalem, quem vocant, sensum spectes, vox ista ad res tantùm terrenas extenditur; quarum genera præcipua, animantes nimirum omnes, statim declarandæ rei gratiâ subjiciuntur,* Oves, *inquit,* & boves, universa illa, & bestias etiam agri, volucres etiam cœli & pisces maris, quicquid transit semitas maris. *Sermo enim est, isto sensu, de homine terreno: itaq; ad res etiam terrenas restringenda sunt illa omnia, quæ ei subjecta dicuntur. At sensu mystico sermo est de homine cœlesti; cujus pedibus cùm omnia subjecta dicuntur, non tantùm terrestria, sed cœlestia etiam subjecta esse, intelligendum est; atq; ita tantò laxior & amplior est vocis illius universalis significatio, quantò amplior est cœli, quàm terræ, ambitus. Omnia nempe simpliciter sunt intelligenda, eo solo excepto, cujus natura omnem subjectionem respicit, & cujus majestas tanta est, ut nemini ullo pacto subjici debeat: qui quidem est Deus, qui omnia Christo subjecit.*

Porrò autem in eorum numero, quæ subjici cuipiam

piam possunt, est etiam mors. Docuit enim Deus in ipso Christo, subjici eam posse; & cùm ea fidelibus Christi noceat, hostis tum ipsorum, tum Christi censenda est. Quare non modò potest, sed etiam debet ei subjici; siquidem omnia ei sunt subjicienda, atq; inprimis ipsius hostes ei sunt subjugandi.

Quod autem David, & cum eo Apostolus dicit, Deum subjecisse *Christi pedibus omnia; cum tamen & antecedentia & consequentia hujus loci verba ostendant, nondum omnia pedibus ejus esse subjecta, sed olim demum subjicienda: intelligendum est, Davidem quidem, solito Prophetarum more, de re certò futurâ, tanquam de præteritâ loqui; præsertim cum literalis sensus præteritum postularet: (jam enim Deus ab ipso mundi initio homini res omnes terrenas subjecit:) Apostolus autem Davidis verba & loquendi formam retinuit. quanquam aliam habuit causam, cur ita loqueretur. Res enim ipsa jam aliquo modo facta est, quatenus Deus Christo tum jus ac potestatem, tum vires ac potentiam omnia sibi subjugandi, ac pedibus suis subjiciendi, re ipsâ largitus est. Verba ergo quatenus præteriti significationem habent, intra vim & efficaciam consistunt, & effectum, qui paulatim consequitur, nondum includunt. Nam cæteroquin etiam effectum certò consequuturum quodammodo comprehendunt, ut ex nexu horum verborum cum antecedentibus patet. Vult enim, ut diximus, ostendere, non quosdam tantùm, sed* omnes *Christi hostes, uti asseruerat, ac porrò etiam*

tiam mortem Christo re ipsa subjectum iri. & sequentia etiam, quæ ex his apta sunt, de subjectione, quæ actu ipso fiat, loquuntur.

De illâ loquendi formâ, subjecit sub pedes ejus, diximus jam antè ver. 25.

Porrò objectioni tacitæ occurrens Apostolus, & vocem omnia aliquâ ratione explicans, ita loquitur: Cùm verò dixerit, seu dicat, quòd omnia subjecta sunt; manifestum, quòd extra eum, qui subjecit illi omnia. Audiens enim quispiam, præsertim adversarius, qui verba Apostoli cavillandi, aut calumniandi ansam captaret, citari ab ipso verba Psalmi, omnia subjecit sub pedes ejus, nempe Christi, omissis sequentibus quæ dictum universale restringant, dicere potuisset quid audio? num etiam Deus Christo subjicietur? Respondet Paulus, non debere id cuipiam in mentem venire. Nimis enim manifestum esse, excipiendum esse illum ipsum, qui omnia Christo subjecisse dicatur. non modò quia consuetudo loquendi fert, ut, cùm aliquis dicitur fecisse quippiam, quod ad res omnes spectet, is ipse, qui id fecisse aut per quem id factum fuisse dicitur, omnium istorum numero eximatur; sed multò etiam magis, quia res ipsa unumquemque monet, Deum ambitu istorum omnium quæ Christo subjicienda sint, nec debere, nec posse comprehendi. Sic cùm Deus dicitur creâsse omnia, aliaque similia, certè ipsum excipi, nec omnium nomine comprehēdi, adeò est manifestum, ut ne monere quidem sit opus.

Sed

Sed si à Deo discedas, nihil est uspiam, quod hîc comprehendi non debeat. Omnia Christo subjecta esse censendum est, quæ modò naturâ suâ subjici cuiquam possunt. Possunt autem præter Deum universa. Quo loco non est reticendum, quòd videantur verba hæc etiam paulò aliter cum superioribus connecti, & ad scopum Apostoli accommodari posse. quàm hucusq; à nobis factum. Poterat enim Apostolus pro concesso sumere, neminem esse, qui non intelligeret, Deum hîc eße excipiendum; & illud tantùm urgere, omnia præter Deum eße his verbis comprehendenda, seu nihil non, uno Deo excepto, eße Christo subjectum. ut ita idem revera dicat Apostolus, quod D. Autor Epist. ad Hebr. qui cùm eadem Davidis verba altiùs repetita citâßet, subjicit: In eo enim quòd omnia ei subjecit, nihil dimisit (*seu* omisit) non subjectum ei, *hoc est, nihil excepit, quod homini non subjiceret. Vbi cùm simpliciter loquatur, nulla adhibita limitatione, nec ulla mentione facta Dei, qui sit excipiendus; apparet, eum arbitratum eße, neminem id per se non intellecturum. Itaque tantùm vim vocis universalis* omnia *urget atque explicat, quod & hîc facere poterat Apostolus, eum in finem, ut ostenderet, rectè se adduxiße hunc Psalmi locum ad demonstrandum, nõ aliquos, sed* omnes *Christi hostes, Christi pedibus subjiciendos eße; idq; non tantùm ad personas, sed etiam ad res Christo adversas atque inimicas, in quarum numero vel præcipuè mors est, extendendum eße. quãdoquidem* cap. 2. 8.

doquidem omnia *illa, universa præter Deum comprehendant, sive res sint, sive personæ. Res autem ac personas Christo inimicas ita ei subjici necesse est, ut ab eo deleantur ac perdantur. Illud tantùm huic sententiæ obstare videtur, quòd Apostolus vel expreßè non repetierit vocem* omnia, *vel verba alia idem significantia non posuerit, ante illa* extra eum qui subjecit illi omnia, *hoc modo:* cùm verò dicat, quòd omnia subjecta sunt; manifestum est, quòd omnia præter eum, qui subjecit illi: *seu eo propè modo, quo Auctor Epist. ad Hebræos:* quòd nihil omiserit, *vel* omissum *aut* exceptum sit præter eum, qui subjecit illi omnia. *Etsi enim ex superioribus vox* omnia, *imò & verbum* subjecit, *vel eius paßivum* subjecta sunt, *repeti poßit; nec poßit tantùm, sed & debeat, priori licèt interpretatione, seu mavis connectendi ratione retenta; & ingratior fuerit repetitio eiusdem vocis quæ in fine quoque versiculi denuò ponitur, futura: tamen quia vis sententiæ in ea præcipuè contineretur, expreßè videtur fuiße repetenda, aut id, quod idem valeret, apertè dicendum. Illud enim non admodum est verisimile, quod quis hîc fortaße dicere poßet, ita distingvenda Apostoli verba,* quòd præter eum, qui illi subjecit, omnia: *quasi nimirum vox ultima* omnia *connecteretur non cum proximo verbo* subjecit, *sed cum præcedentibus; quasi dicat, manifestum est, quòd omnia ei subjecta sint, præter eum qui illi subjecit. Sed de his lectoris judicium esto.*

His ita

*His ita dictis Apoſtolus breviter repetit id, quod
de rebus omnibus Chriſto ſubjiciendis hucusque di-
xerat, & ad id, quod primo loco propoſuerat, redi-
ens, aliis, quàm antea, verbis docet, eum traditurum
regnum Deo & Patri; ſeu mavis, id, quod traditio-
nis illius conſequens quoddam eſt, exprimit, nempe,
quòd Chriſtus Deo ſubjiciendus ſit; cujus etiam rei
finem attexit. Id autem totum fit ver. 28. ubi pri-* v 28
mùm ait: cùm verò ei, *id eſt, Chriſto,* ſubjecta
fuerint omnia, *hoc eſt, cùm illi omnia re ſeu actu
ipſo fuerint penitus ſubjecta. Ex quo ſatis apparet,
cùm antea dictum fuit, Deum Chriſto ſubjeciſſe o-
mnia, id, quatenus in præteritum reſpicit, non de a-
ctu, ſed de potentia ſeu vi atque efficacia, ei in hunc
finem conceſſâ, intelligendum eſſe.*

Deinde ſubjungit Apoſtolus, tunc *(nempe cùm ſubjecta fuerint Chriſto omnia)* etiam ipſe Filius ſubjicietur ei, qui ſubjecit ipſi omnia. *Malè, noſtro judicio, hæc verba accipiunt illi, qui hunc eorum eſſe putant ſenſum, etiam tunc Chriſtum ſubjectum fore Deo: quaſi dixiſſet Apoſtolus: non tantùm nunc Chriſtus ſubjectus eſt Patri, cum ſibi nondum omnia re ipſâ habet ſubjecta, ſed etiam tunc, cùm omnia ipſi penitus ſubjicientur: qui ſenſus planè eſt à verbis ac mẽte Apoſtoli alienus, imò ei cõtrarius.*

[Hactenus Autor ipſe Cõmentarium hunc recognovit: cętera quæ ſequũtur ab illo recognita nõ ſunt.]

Nam primùm non ait Apoſtolus, etiam tunc ipſum Filium ſubjectum fore ei, qui ſubjecerit ei omnia,

ei omnia, sed tunc etiam ipsum filium ei subjectum fore. Particula enim καὶ *seu* etiam *non cohæret cum præcedenti vocula* τότε, *id est, tunc, sed cum sequenti* αὐτός. *Nam aliàs particula* καὶ *in Græco textu præponi debuisset voculæ* τότε, *non postponi.* Non *enim Græcis* τότε καὶ *significat* etiã tunc, *ut isti volunt. Deinde particula* αὐτὸς *emphasin illam suam, quam habet, propemodum amitteret. Hoc enim vult dicere Apostolus: non tantùm omnia subjicienda esse Dei Filio, sed ipsum etiam Dei Filium Patri, qui ei omnia subjecerit. Præterea non videretur Apostolus dicturus fuisse* ὑποταγήσεται, *id est subjicietur; sed potiùs* ὑποτεταγμένος ἔσαι, *subjectus erit. Illud enim subjectionem, quæ tum demum fieri incipiat, significat; hoc verò durationem subjectionis jam antea existentis. Adde quòd Apostolus procul dubio significare voluerit, id, quod antea dixerat, Christum redditurum regnum Deo & Patri, vel saltem ejus consequens quoddam exprimere. At id nõ foret, quòd etiam tunc subjectus Deo mansurus esset Christus, cùm hoc ex illorum sententia perpetuò antecesserit, imò credibilius ponatur, antea Christum subjectum fuisse, quam tunc, cùm illi subjicientur omnia, subjectum fore. At si hoc dicere velis Apostolum, Christum, qui nunc ad dextram Dei sedens unà cum ipso regnet, postea non amplius imperaturum, sed regno tradito ei, unde acceperat, ipsummet ipsius imperio fore subjectum, videbis hanc subjectio-*

subjectionem traditionis illius quoddam cõsequens esse, quod ipsum novam quandam rationem nobis suppeditat. Etenim cùm subjectio hoc loco maximam denotet ad parendum alteri obligationem, non cadit in eum, qui alteri imperio ac potestate par sit; præsertim in ipsis in rebus, quarum respectu imperio potitur, utut tandem ab altero imperium acceperit. At verò Christus unà cum Deo nunc imperat, eiq; potestate, præsertim in rebus ad Ecclesiam ullo modo spectantibus, par est, licèt id imperium ab ipso Deo acceperit. Denique non benè cohærerent verba sequẽtia, ut sit Deus omnia in omnibus: quod postea meliùs apparebit, ubi veram eorum sententiam explicuerimus.

Nunc illa ipsa, de quorum sententia disputamus, verba, aliquantò fusiùs explicemus. Intelligendum igitur est, subjectionem talem hîc intelligi, qualis est subditi erga suum magistratum, utut ille ipse subditus in alios iterum aliquam potestatem habeat, sed in cujus usu ac exercitio penitus à superioris voluntate dependeat: ita, ut vel sine superioris jussu peculiari nihil queat agere; vel, si quid agat, illud semper à superiori irritum fieri queat, ita ut nihil istorum sit ratum, nisi superior approbaverit ac ratum habuerit. Hæc vera & propriè dicta est subjectio. Hæc in Christum, respectu Dei, nunc non cadit, nec cadet, quàm diu ad dextram Dei sedebit. Etsi enim vox Græca ὑποτάσσεται propriè significet subordinationem; Scholastici autem subordi-

nationem latißimè extendentes quamvis dependentiam unius ab altero hoc nomine designent: non tamen eo modo vox Græca solet accipi, præsertim in communi loquendi consvetudine; ad quam se Scriptores sacri applicant: sed ea est vocis illius vis, quam nos paulò antè explicuimus; quod facilè intelliget is, qui sacrarum Literarum loca, ubi ea extant, percurrerit. Itaque quod Deus ille summus, qui Christo omnia subjecit, aliquam semper præ ipso etiam secum imperante prærogativam habeat, quodq; Christus ita imperet, ut Dei nomine faciat, quicquid facit, ejusqúe voluntatem de salute nostra, quæ generaliter est ipsi jam olim præscripta, exequatur, id ad ὑποταγὴν seu subjectionem illam Christi, de qua hîc sermo est, non sufficit; cùm nec in singulis rebus, modò adversus leges regni generaliter nihil fiat, Dei nutum ac voluntatem expectare cogatur Christus; nec quicquam eorum, quæ ipse statuerit, irritum aliqua ratione fieri jam olim Deus voluerit. Sed alia erit ratio ejus autoritatis aut potestatis, quam Christus olim, tradito regno, habebit, vel in universam hierarchiam cœlestem, vel saltem in fideles suos jam beatos: de qua superiùs dictum est satis. Quare cùm hîc dicit Apostolus, tunc, cùm nimirum Christo subjecta fuerint omnia, Christum subjectum iri Patri, non est arbitrandum, eum de re loqui, quæ uno eodemq; momento fieri debeat; sed quarum altera continuò sit secutura alteram: subiectio nimirũ Christi, respectu Patris, subjectionẽ rerum o-

rum omnium respectu Christi. Cætera verba sunt jam satis à nobis explicata.

Illud nunc restat, quod tertio loco ab Apostolo diximus proponi, finis nempe subjectionis illius Christi: qui quidem explicatur illis verbis: ut sit Deus omnia in omnibus. *Deus hîc aliquo modo opponitur Christo, quasi dicatur, ut cùm nunc Christus sit omnia in omnibus, hoc est, res omnes ad Ecclesiam ullo modo pertinentes ipse per se disponat, postea Deus ipse id faciat. Metonymica est hæc locutio, cùm dicitur* esse omnia, *Perinde enim est, ac si dictũ esset: Deus erit causa omnium, & causa quidem immediata, quæ ipsamet disponat ac gubernet singula, idq;* in omnibus, *sive personis, sive rebus olim extituris. Nunc Pater, ut Christus loquitur, neminem judicat, (quod potest ad imperium & gubernationem Ecclesiæ universam extendi,) sed omne judicium dedit Filio. Filius ergo per se omnia in omnibus disponit, & pro sua voluntate omnia gubernat. Quanquam inter ipsum & Deum summa est hac in parte conspiratio, præsertim cùm ipsius Dei spiritu ac sapientia repletus sit Christus: ut ita Deus in Christo & cum Christo regnare meritò dicatur: sed postea alia erit regni hujus ratio, & Deus ipsi etiam Christo, aut etiam iis, quorum dux & princeps erit Christus, per se ipsum mandata dabit.*

Absoluta hac tam illustri Digreßione, redit Apostolus ad seriem rationum, quibus Resurrectio nostra confirmetur. Quanquam in ipsa etiam Digres-

ſione ejus rei argumentum quoddam contineri vidimus. Tertium igitur ejus rei argumentum ex-
v 29. plicatur illis verbis: Alioqui quid facient ii, qui
baptizantur pro mortuis, ſi omnino mortui non reſurgunt? quid & baptizantur pro mortuis? In varias ſe formas hic vertunt Interpretes, quibus diſtorta magis, quàm ſimplex placeat verborum ſententia. Sed nos ſimplicem quàm contortam malúmus, præſertim cùm illa ſimul ſit ad rem, de qua agitur, accommodatiſsima. Ea verò eſt, quòd videantur tum temporis extitiſſe quidam magnæ apud Corinthios autoritatis & nominis viri, qui in more habuerint poſitum, ut ſi quis ex fidelibus abſque baptiſmo deceſsiſſet, eoq́ ritu Chriſto ſolenniter initiatus non fuiſſet, ipſimet ejus loco ac nomine baptiſmum ſuſciperent, ac Chriſti nomen profiterentur; ne fortè obeſſet piè alioqui defuncto baptiſmo caruiſſe. Quare pro mortuo baptizari eſt vel mortuorum loco ac vice, vel in mortuorum bonum ac commodum baptizari. Hoc autem ſine omni ratione, imò contra omnem rationem feciſſent, ſi credidiſſent, de mortuis planè actum eſſe, eosq́ in vitam aliquando non redituros. Quomodo enim ſibi perſvadere potuiſſent, id mortuis profuturum, ſi ipſi baptiſmo eorum nomine tingantur? Non eſt autem credibile, nec Corinthiis eſſe pòtuit, illos viros cōtra omnem planè rationem tale quicquam facturos.

Argumentum hoc eſt non tam πρὸς πρᾶγμα, quàm πρὸς ἄνθρωπον, ut vocat Ariſtoteles. Apud

eos enim hoc argumentum valet, qui eorum hominum judicio & autoritate, quorum factum in probationem resurrectionis adduxit, aliquid tribuunt. Hujusmodi argumentorum genere non rarò utitur is, quem modò citavimus, Philosophus; cùm etiam ex falsis aliorum sententiis veram elicit ac probat; ppterea quòd haudquaquam sit credibile, viros magnos, utut erraverint; totâ tamen januâ aberrâsse, aut sine ratione quippiam asseruisse, etiamsi ratio non esset sufficiens. Quare solet ille rationem eam, quæ viros magnos in sententiam falsam impulerit, eruere. Illæ enim per se sumtæ veræ sunt. Videat, qui velit, inter alia disputationem ipsius de summo Bono libro Eth. Nicomach. cap. 8. ubi suam de felicitate sententiam aliorum Philosophorum eadem de re sententiis, licèt erroneis confirmat. Similiter hîc agit Apostolus, qui ex facto, licèt alioqui, ut mox videbimus, ipsius judicio supervacaneo elicit argumētum Resurrectionis nostræ, ex Effectu ad Causā progrediens, seu rationem ejus facti eliciens, eamq; talem, quam nisi fuissent secuti viri isti, pro insanis fuissent habendi, si ita, quemadmodum fecerunt, egissent. Ratio verò illa est, ut jam monuimus, veritas Resurrectionis nostræ. Hoc enim itidem, ut superiùs factum esse vidimus, pro concesso sumitur ab Apostolo, mortuos, quàm diu mortui nimirum sunt, nec voluptate ulla perfrui, nec dolore angi, atque adeò ipsorum conditionem ac statum vel ex deteriori in meliorem, vel ex tristiori in jucundiorem, vel con-

trà ex jucundiori in tristiorem mutari eo ipso tempore non poße. Alioquin hoc argumentum nullius foret valoris. Eo autem posito, valorem eum, quem diximus, habet.

Ex dictis patet solutio Argumenti cujusdam, quod huic interpretationi inter alia objicitur. Id verò est, quòd hoc Argumentum alioqui niteretur errore seu erroneo aliorum facto, ac porrò firmum eße non poßet, cum tam debili sit superstructum fundamento. Ostendimus enim quomodo etiam ex falsis elici verum, & quidem admodum probabiliter, queat; præsertim apud certos homines, qui auctoritati aliorum multum tribuunt. Sed falsa sententia aut factum erroneum non est argumentationis fundamentum quà falsum est; sed quà effectus quidam est veritatis, non quidem ejusmodi, quem veritas neceßariò producat, sed qui veritatem neceßariò ponat, seu qui existere nonpoßit, nisi is, qui errat, de veritate ejus rei, quam nos defendimus, persvasus eßet.

Sed objicitur præterea huic sententiæ, quòd Apostolus videretur reprehensurus fuisse hoc factum, tanquam erroneum; quod tamen minimè fecerit. Respondeo, Apostolum, ut claris admodum verbis reprehenderet, necesse non habuisse; quantum satis est, errorem innuisse. Illud ideò, quia, cùm propositum ipsi esset, ex hoc facto argumentum petere Resurrectionis, non erat necesse, imò non valdè quidem conveniens, ut facti hujus absurditatem exagitaret, apud e-

pud eos præsertim, apud quos in pretio, ut apparet, erant facti hujus autores, & apud quos autoritatem suam non penitus amittere utile erat; præsertim cum non multum ex eo errore damni ad quenquam redire poterat, plus autem utilitatis, si quis unà cum illis resurrectionem fidelium firmiter crederet; etiamsi cæteroqui eundem cum illis errorem erraret, quemadmodum paulò pòst apparebit. Quod si factum hoc exagitâsset Paulus, & absurditatis arguisset, visus fuisset judicio istorum hominum plus detraxisse, quàm res ipsa hîc ferebat. Interim tamen non neglexit Apostolus innuere, id sibi factum per se non probari; seu, utut non admodùm improbet, non laudare tamen nec imitari. Nam bis id factum exprimens, se manifestè ab illo hominum genere, quibus id tribuit, sejungit, & illis se quodammodo opponit. Ita enim, ut vidimus, loquitur: quid facient illi, qui baptizantur pro mortuis? *& iterum,* quid & baptizantur pro mortuis? *quibus subjungit:* quid & nos periclitamur omnem horam? *ubi apertè Apostolus sese ab illis distingvit. At si Apostolus rem illam approbâsset, & laudabilem ullo pacto censuisset, certè vel inter primos ipse fuisset, qui eâ in re aliis præiret.*

Atq; hinc etiam Argumentum quoddam patet veritatis sententiæ nostræ, falsitatis autem sententiæ eorum, quibus baptizari pro mortuis est vel baptizari instar mortui, seu, ut te mortuum quodammodo profitearis; vel, quæ Pontificiorum multorum est sen-

tentia, pœnitentiam, nescio quam, suscipere, ut mortuis prosis, & eos ex purgatorii pœnis liberes. Nam prius illud omnino fuisset Apostolo commune cum aliis; posterius etiam ex ipsorum sententia esse debuisset. Sed de his interpretationibus nonnihil dicemus postea.

Nunc tertiæ adhuc Obiectjoni, quæ interpretationi nostræ opponitur, occurrendum est. Ea verò est, quòd historiæ nihil de hac consuetudine, baptismum defunctorum vice suscipiendi, narrent. Sed in eo parùm est roboris, cùm nihil necesse sit, omnia scripta esse; vel, quæ scripta aliquando fuerunt, ad manus nostras pervenisse omnia. Multa sanè olim circa Apostolorum tempora contigisse, intelligere aut conjicere ex iis, quæ in sacris literis legimus, facilè possumus: de quibus tamen nulla testatur historia. Quanquam id ipsum pro historia quâdam habere possumus, quod nonnulli sacrarum literarum interpretes annotârunt, præter Ambrosium & Chrysostomum, duos vetustissimos Ecclesiæ scriptores, Irenæum nimirum & Tertulianum, eo, quo nos volumus, modo locum hunc accipere: illum quidem hæres. 8. hunc verò lib. de Resurrectione c. 24. Cùm enim hi scriptores inter cæteros, quorum scripta hodie extant, Apostolicis temporibus fuerint proximi; non est verisimile, eos ita hunc locum accepturos fuisse, nisi aliquâ ratione cognovissent, fuisse Apostolorum tempore eos, qui ita factitârint. Et Marcionistas quidem id in more positum habuisse, ut pro mortuis

Marcion. Ioannis tẽpore extitit.

mortuis baptizarentur, iidem ſacrarum literarum Interpretes annotant. Credibile autem eſt, illos ab aliis id accepiſſe.

Neq; verò mirari quisquã debet, in hunc errorẽ potuiſſe incidere viros etiã magnos. Facere enim aliquid, quod mortuis prodeſſet, iiſq; aliquid ad reſurrectionẽ & ſalutẽ afferret adjumenti, jã multò ante Chriſtũ uſitatũ fuiſſe, facilè colligitur ex eo, quod in fine cap. 12. lib. 2 Maccabæorũ legitur: ubi videmus, Iudâ Macchabæo autore, miſſã fuiſſe ab exercitu Iudaico certã pecuniæ ſummã, ut pro peccatis mortuorũ Hieroſolymis ſacrificiũ offerretur. Vbi addit libri autor, illũ benè & religioſè de reſurrectione cogitâſſe. Niſi enim, *inquit,* eos, qui ceciderant, reſurrecturos ſperaretur, ſuperfluũ & vanũ videretur orare pro mortuis. *& denique addit:* ſancta ergo & ſalubris cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis ſolvantur. *Et hunc ritum videmus hodieq; à Iudæis ſervari. Quod ergo in oblationibus & precibus fieri potuit, & pro re ſanctâ & laudabili fuit habitum, cur non etiam potuit in baptiſmo? præſertim cùm facilè potuerit ea invaleſcere opinio, obſuturum mortuis alioqui fidelibus ſine baptiſmo deceſſiſſe; profuturum autem, ſi, quod ipſi facere aliquâ re prohibiti non potuiſſent, alii poſtea eorum nomine facerent. Videmus hodie in eâdem hac cerimoniâ vehementer immutatâ infantium nomine reſpondere Suſceptores, & fidem Chriſtianam profiteri, ac, baptiſmum velle*

ſe ſuſ-

se suscipere, testari, idq́ perinde accipi, ac si infantes dixissent; qui tamen nec fidem illam habent, nec profiteri quidquam possunt. Quid mirum ergo, si quis, mortui nomine baptismatis ritu suscepto, fidem eam, quam mortuus reverâ habuit, & cæteroqui professus fuit, profiteri non dubitavit? Quò accedit, quòd valdè antiquus sit mos, Catechumenos, quos vocant, seu eos, qui in religione Christianâ primùm instituebantur, certo demum anni tempore baptizandi. Vt taceam eos, quos Clinicos appellant veteres, quasi dicas, lectularios, qui soliti sunt baptismum ad extremum vitæ spatium differre, & paulò ante mortem, animam propemodum efflaturi, suscipere; veriti, ne post istam ablutionem denuò peccato aliquo contaminarentur. Quo ferè modo Constantinus etiam magnus baptizatus fuit. Quàm facilè autem fieri potuit, ut quempiam mors inopinatò opprimeret, ut ita ipsemet baptismum ritè suscipere non posset. At si constitit, eum id unicè desiderâsse, & facere voluisse, quid prohibet, creditum fuisse, posse alium loco mortui substitui, qui ritum istum ejus nomine suscipiat. Apparet autem errorem hunc valdè fuisse antiquum. Cum ergo nihil interpretationi huic objici poßit, quod ipsam evertat, ipsa verborum simplicitas suadet, ut in eâ acquiescamus, præsertim cùm ad id, quod Paulus voluit, probandum admodum sit idonea.

Aliæ, quæ afferuntur, interpretationes vel verbis accommodari non possunt; aut nimis sunt coactæ;

actæ; vel ad institutum Apostoli ineptæ. De quibus hæc breviter. Illa, quæ Bellarmino & aliis quibusdam Pontificiis magis placet, nempe baptizari hic esse, afflictiones, lacrymas & preces, ut mortuos ex Purgatorio liberes, suscipere; Primùm ideò rejicienda est, quòd vocem baptismi nusquam in sacris literis ita positam invenies. Nuspiam, inquam, vox baptismi significat afflictionem corporis, quam tu ipsemet sponte adhibeas; vel molestiam quandam; multò minùs autem preces, oblationes, aut similia: sed in locis, quæ ab illis adducuntur, Marc. 10. 38. Luc. 12. 50. quibus addunt Psal. 32. v. 6. ubi est diluvium aquarum, significat tantos malorum & calamitatum fluctus, quibus penitus obruaris ac mergaris, & quæ aliunde inferuntur, idq; tantâ vi, ut effugere naturalibus viribus non possis. Deinde hoc nihil ad Apostoli scopum, quod de Purgatorio isti dicunt: imò hoc pacto Argumentum Apostoli everteretur. Quid enim liberatio ex Purgatorio, quæ ante resurrectionem contingat, ad ipsam resurrectionem demonstrandam facit? Nam sive sequeretur resurrectio, sive minùs, posset aliquis ex ipsorum sententiâ baptizari pro mortuis, idq; summâ cum ratione, ut nimirum eos ex Purgatorio liberaret. Et hoc ipsum argumento est magno, animas ante resurrectionem per se ipsas non vivere, nec ullis sive doloribus sive gaudiis affici posse: alioqui concideret penitus argumentum Apostoli. Quod idem accommodari potest ad locum Macchabæorum, quem toties pro Purgatorio illi jactant.

Sunt

Sunt adhuc inter complures alias duæ, quæ viris sacrarum literarum peritissimis placuerunt, hoc de loco sententiæ: quarum altera est, baptizari pro mortuis esse, eum in finem aquâ tingi, ut profitearis, te quodammodo eße mortuum; seu, ut idem Apostolus alibi de baptismo differens loquitur, unà cum Christo mortuum sepultumq́, intellige figuratè ac spiritualiter. Sed hoc primò nihil habet roboris ad veram illam resurrectionem ostendendam. Deinde verbis id nullo modo accommodari potest. Particula enim ὑπὲρ *hujusmodi sensum nullo modo admittit. Præterea non debuisset Apostolus voci* νεκρῶν *præficere Articulum; quod tamen bis facit. Hic autem significat, vocem* νεκρῶν *Subjectivè poni; non verò affectionem tantùm Subjecti denotari, quod posterius sententia ista postulat. Quam rationem memini in notis Iosephi Scaligeri super hunc locũ legere. Deniq́ non debuisset Paulus se quodammodo sejungere ab iis, qui id faciant. Nam & ipse eo modo eúmve in finem erat baptizatus.*

Altera ex duabus istis Interpretationibus est, ut ὑπὲρ τῶν νεκρῶν *sit super mortuis, hoc est, super sepulchris mortuorum. Sed primò nullum vel minimum affertur ejus rei indicium, hanc consuetudinem apud Veteres viguisse. Imò id haud est verisimile, si ritum veteris Ecclesiæ spectes: cùm eo tempore illi solerent toti aquâ immergi. Non est autem valde credibile, solitos esse istos, de quibus loquitur Apostolus, vasa ibi constituere capacia, in quibus se*

mergerent,

mergerent. Deinde nec inde sequeretur, omnino creditam ab illis fuisse resurrectionem mortuorum. Annon enim vel ideò id facere potuissent, ut profiterentur, se similes fieri velle mortuis; id quod Baptismi ritu profitentur Christiani, ut ex cap. 6 ad Rom. notum est: vel etiam ideò, ut testarentur, se eandem religionem ac fidem amplecti, quam secuti essent illi, super quorum sepulchris baptizarentur? Procul dubio enim super fidelium sepulchris ideò baptismum suscepissent. Quomodo ergo Apostolus tam audacter, idq; bis, quærere potuisset? quid facient illi, qui baptizantur pro mortuis, si mortui non resurgunt? *Deniq; nullam arbitror te reperturum in universo Novo Fœdere locum, ubi ὑπέρ τινος significet* super aliquem *seu* aliquo, *nempe* loco. *ut usitatissimum est, ut scilicet causâ vel gratiâ alicujus rei, & utilitatem designet, quæ ad aliquem sit reditura. Hoc ergo illi longè est præferendum. Sed de his satis.*

Sequitur ultima Apostoli ratio, ab ipsius potissimùm Apostoli exemplo, seu mavis, autoritate petita: quæ Apostoli autoritas apud Corinthios plerosq; saltem, magna erat; &, etiamsi à quibusdam labefactaretur, ita tamen convelli non poterat, ut insanus ac furiosus esse videretur. Quod tamen de illo jure dici potuisset, si Resurrectio mortuorum non esset; quemadmodum postea videbimus. Rationis summa hæc est: quòd nulla futura esset, scilicet gravis, causa, cur tot pericula, tot calamitates subiret; quas tamen

 sustine-

sustinebat propè perpetuò gravissimas, si nulla resurrectionis spes esset; seu mavis, si non haberet ipse certissima futuræ resurrectionis documenta: nec credibile fuisset, Deum ac Christum velle, ut tot mala tamq; acerba perferret, si nulla post hanc vitam ipsi restaret merces. Rationem autem hanc proponere videtur primò generaliùs; deinde aliquantò specialiùs; & deniq; eam à contrario illustrare ac confirmare.

v 30. *Primum facit v 30. & 31. ubi inquit:* Quid & nos periclitamur omnem horam? *subintellige id, quod versu præcedenti dictum fuerat,* si omnino mortui non resurgunt. *Et hæc consequentia est seu Propositio Argumenti Apostolici, in quâ vox* nos, *per usitatam Synecdochen, Paulum solum videtur designare. Nam, ut ex sequentibus apparet, de se hîc propriè loquitur: nisi velis eum hîc Sosthenem, quem in initio hujus Epistolæ secum conjunxerat, subintelligere, licèt de se præcipuè loqueretur. Sed prius est verisimilius. Cùm autem dicit,* omnem horam, *usitata videtur esse etiam in communi loquendi consuetudine hyperbole; qualis etiam in sequentibus, in quibus Assumtio argumenti continetur, & quodam Apostoli juramento confirmatur,*
v 31. *cùm ait:* quotidie morior, per nostram gloriationem, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro.

Cùm ait, se mori, *idq;* quotidie, *hoc significat, se subinde tales incurrere afflictiones, quæ mortem*

tem illi afferrent, nisi divinitus ex illis liberaretur; seu in mortis periculum se creberrimè incidere. Quo pacto in secunda ad eosdem Epistola scribit cap 1. se ereptum esse ex tantâ morte, & sperare, se Deum etiam in posterum erepturum, *v.10; hoc est, ut paulò antè scripserat, v.8, et 9.* ex tantâ afflictione, quâ supra modũ, ac supra vires fuerit gravatus, ita ut etiam desperaret de vitâ, & in seipso decretum mortis haberet. *Et inferiùs ejusdem Epistolæ cap. 4 de ejusmodi afflictionibus loquens ait:* mortificationem Domini Iesu in corpore circumferentes, ut & vita Iesu in corpore nostro manifestetur. Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Iesum, ut & vita Iesu, *hoc est, quæ à Iesu proficiscitur,* manifestetur in mortali carne nostra. Quare mors quidem in nobis operatur, vita autem in vobis. *Cum verò ait,* per nostram gloriationem, *in Græco est νὴ τὴν ἡμετέραν καύχησιν. Particula autem νὴ est aliquid affirmantis, & quâdam juramenti formâ confirmantis, ut νὴ τὸν θεόν. Iurat ergo Apostolus per gloriationem suam, quam habeat in Christo Iesu. Nam cùm dicit,* nostram, *istâ utitur Synecdoche, de quâ antea diximus, v. 30 :ut* nostram *dicat pro* meam, *id quod indicat sequens orationis particula, ubi inquit:* quam habeo in Christo Iesu Domino nostro. *Nam aliàs dicere potiùs debuißet, quam habemus in Christo Iesu Domino nostro. Ex qua etiam patet,*

non debere legi ὑμετέραν vestram. neque enim congrueret illud, quam habeo in Christo Iesu: suam enim habebat gloriationem; non ipsorum.

Ambigitur hoc loco quid per gloriationem illam intelligat Apostolus. Illud facile est cogitare, gloriationem hîc sumi pro re, de quâ ipse glorietur, quæque gloriationis sit causa. Quo pacto vo-
℣ 12. cem hanc sumit in 2. ad Corinth. cap. 1. Gloriatio, inquit, nostra hæc est, testimonium cõscientiæ nostræ, quòd in simplicitate & sinceritate Dei; non in sapientiâ carnali, sed in gratia Dei versati sumus in mundo; abundantiùs autem vel potissimùm autem apud vos.

Non probatur nobis eorum sententia, qui censent intelligi hîc illas adflictiones, quas Christi causâ patiebatur, de quibus in secunda ad eosdem Epistola vehementer gloriatur; & quidem ita, ut dicat, se de se ipso non gloriaturum nisi in infirmitatibus, hoc est, afflictionibus suis, cap. 13. v. 5: quod infrà aliquo modo repetit v. 9, & in sequentibus explicat. Sed id non admodum ad hunc locum quadrat. Quid enim illud esset; ego quotidie morior, hoc est, pericula & afflictiones gravissimas, quæ mortem mihi præsentem intentant, sustineo, testor illas ipsas adflictiones, de quibus glorior? idem enim per se ipsum probaret Apostolus. Adde quòd non frustrà addit Paulus, quam habeo in Christo Domino nostro. Ideò enim id facere videtur, ut gloriationem, quam de se ipso habeat, qualis est illa, cum

gloria-

gloriatur de suis adflictionibus, ut ex loco paulò antè adducto 2. ad Corinthios constat, excludat, eamq́ intelligat solam, quæ ex divino beneficio, per Iesum Christum in se collato, tota pendeat, eiq́ in solidum sit adscribenda.

Omnium est vero simillimum, hîc intelligi ipsam religionem Christianam, seu ea, quæ secum assert, bona; de quâ loquitur ad Philippenses 3, v. 3: Nos, *inquit,* sumus circumcisio, *hoc est, populus Dei circumcisus,* qui spiritu Deo servimus, & gloriamur in Christo Iesu, *hoc est, in Religione per Christum nobis traditâ, & iis, quæ illa nobis attulit, bonis;* & non in carne confidentes. *Quid autem illud sit explicat in sequentibus, ubi cur in carne, licèt alioquin posset, confidere nolit, sed in Christo malit gloriari, atq; adeò etiam debeat, sat susè ostendit. Huc pertinet illud, quod idem Apostolus dicit ad Gal. c. 6. v. 14:* mihi, *inquit,* ne accidat gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. *Cùm Christi crucem nominat, omnia illa per Synecdochen quandam comprehendit, quæ nostræ salutis causâ Christus non modò passus est, sed & fecit, & consecutus est, ipsamq́ adeò religionem, morte ipsius tam acerbâ tamq́ infami confirmatam. In hac comprehenditur* gloriatio illa spei, *quam Divinus Autor Epistolæ ad Hebræos vult à nobis usq; ad finem retineri firmam. Quod si quis in loco nostro velit adjungere gloriationi de religione Christianâ gloriationem de munere tam præstanti,*

quod singulari Dei ac Christi beneficentiâ obtinuerat, & pro quo nominatim etiam Christo, ad Timotheum scribens, agit gratias, cum illo non contendemus. Nam etiam eâ de re se meritò gloriari posse, vel hanc gloriationem se habere in Christo Iesu in iis, quæ ad Deum pertinent, videmus ex Epistola ad Romanos cap. 15. ubi cùm dixisset, hanc sibi gratiam datam esse à Deo, ut sit minister Iesu Christi ad *vel* apud Gentes, qui Sacerdotis instar tractet Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium benè accepta, sanctificata in spiritu sancto, *subjicit: v. 17.* habeo ergo gloriationem in Christo Iesu, *in iis scilicet, quæ ad Deum pertinent. Hoc ergo vult dicere: id, quod asserо de meis afflictionibus, tam certum est, quàm certum est id, de quo maximè glorior, nempe, me Christianum esse, vel etiam Christi Legatum. Per hanc enim meam gloriationem ego vobis affirmo, rem ita se habere.*

Verba illa Apostoli, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro, *iam diximus ita accipienda esse, ac si dictum fuisset, quam habeo per Iesum Christum Dominum nostrum, nempe à Deo. Nisi malis particulam ἐν hoc loco sumere pro περὶ, quasi dictum esset, quam gloriationem habeo de Iesu Christo Domino nostro. Sic enim locutus est loco suprà citato ad Philip. 3. & alibi sæpè ita loquitur idem Apostolus. Sic gloriari in Deo, in lege, in cruce Christi, in carne, in certis hominibus, idem dixit alibi. Sed prior explicatio videtur esse planior, & magis cohærens*

ἐν pro περὶ.

Rom. 2. 17. & 23. ad Gal. 6. 2. Thess. 1. 4.

cohærent illa, in Christo Iesu, *cum verbo* habeo, *quàm cum gloriatione*.

Hactenus vidimus, quomodo paulò generaliùs hanc rationem explicuerit Apostolus: sequitur, ut videamus, quomodo specialiùs eandem explicet. Id autem fit priore parte ver. 32. Quanquam non satis inter Interpretes constat, quousque verba illa sint extendēda, quibus ea ratio continetur, propter verba intermedia, quæ & antecedentibus & sequentibus jungi poßunt & solent. Ita enim legimus: Si se- v. 32.
cundùm hominem cū bestiis pugnavi Ephesi, quæ mihi utilitas, si mortui non resurgunt, edamus & bibamus, cras enim moriemur. *Codices plerique, quos quidem hactenus videre contigit, verba illa,* si mortui non resurgunt, *antecedentibus annectunt, & post illa signum interrogationis ponunt; quasi duplex sit in eadem Enunciatione hypothesis. Ita enim legunt:* si secundùm hominem cum bestiis pugnavi Ephesi, quæ mihi utilitas, si mortui non resurgunt? *Piscator verò ita censet legendum, ut post verba,* quæ mihi utilitas, *signum interrogationis ponatur, & sic finiatur sententia: verba autem illa,* si mortui non resurgunt, *annectit sequentibus, quæ aliàs ex abrupto ponerentur. Itaque hoc modo legit:* si mortui non resurgunt, edamus & bibamus: cras enim moriemur. *Quæ quidem lectio nobis haudquaquam displicet: primò, quòd durum sit, duas ejusmodi hypotheses in una Propositione poni; præsertim*

cùm sententia iam sit plena. alterâ illâ hypothesi sublatâ, ita ut hæc superflua censeri debeat. Nam cùm Paulus dicit, si secundùm hominem pugnavi cum bestiis, quæ mihi utilitas? sensus plenus est, nec requiritur ad ejus veritatem explendam, ut addatur, si mortui non resurgunt. Sive enim ponas resurgere, sive minùs, nullam certè utilitatem veram, de qua loquitur, retulisset Apostolus, si secundùm hominem, hoc est, humano more, cum bestiis pugnâsset. Potest quidem id aliqua ratione excusari, ut dicemus postea, non tamen ita poni, ne desideres aliquid planius. Planior autem est altera illa, quam posuimus, sententia. Deinde sequens oratio hoc modo erit plenior, quæ nunc abrupta est & imperfecta. Quid ergo dubitemus verba illa media sequentibus adjungere, cùm sine iis præcedentia plenum habeant sensum: sequentia non habeant; ita quidem, ut ibi redundent, hîc verò desiderentur? Quodsi tamen omnino velis ea præcedentibus esse annectenda, perinde erit, ac si dixisset: Si ego humano more pugnavi cum bestiis Ephesi, quis inde ad me redibit fructus? humano autem more omnino pugnâssem, si mortui non excitantur.

Sed hoc loco non exigua Interpretibus objicitur difficultas, disputantibus, quæ sit ista θηριομαχία Ephesina, quam Paulus sibi tribuat? Alii propriè verba ista accipiunt; alii impropriè. Qui propriè statuunt, Paulum aliquãdo fuisse objectum bestiis, eaq; occasione cum illis certâsse: quo in certamine

mine periculum vitæ præsentißimum adierit, victor tamen divina virtute evaserit. Qui impropriè, illi ferè vel ad tempus seditionis à Demetrio adversus Paulum excitatæ, de qua legimus Actor. 19, hæc referunt; vel ad certamina cum Iudæis pervicacibus, cum quibus per longum tempus ibidem disputâße legitur, eodem cap. 19. ver. 8, 9.

Illis, qui propriè verba ista accipiunt, duo potissimùm objiciuntur: primò, quòd Lucas in Actis id scribere penitus omiserit: deinde, quòd ea demum videatur esse θηριομαχία, cùm quis armatus cum bestiis congreditur; quemadmodum olim congredi solebant Bestiarii, sic dicti. At Paulus proculdubio, ut quidem illi ipsi sentiunt, objectus fuißet bestiis à magistratu & aliis hominibus improbis, non virtutis aut roboris ostendendi, sed supplicii causâ. Huiusmodi autem homines nudi atque inermes objici solebant. Sed ad primum responderi solet ab iis, qui proprietatem verborum defendunt; multa etiam alia, eaq; maximi momenti, præteriiße Lucam; quale etiam est illud inprimis, quod Paulus, his iisdem Corinthiis scribens, 2. Epist. cap. 11. ver. 25. commemorat: ter naufragium feci: diem ac noctem in profundo egi: ut taceam illa: a Iudæis quinquies quadraginta plagas, si unam demas, accepi. Ad secundum, etiamsi Paulus inermis objectus fuerit bestiis, eum tamen, divinâ virtute corroboratum, cum iis pugnare ac vincere eas potuiße. Videmus sanè olim divina virtute tum Simsonem,

tum Davidem, licèt vel prorsus, vel propemodum inermes, superâsse leones & ursos. Quare nihil prohibere videtur, quò minùs verba hæc Apostoli propriè capiantur. Quod si adhuc objicias, ne Paulum quidem ipsum in 2. ad Corinth. eosdem Epistola, ubi commemorat suas, quas perpessus erat, afflictiones & persecutiones, hanc θηριομαχίαν commemorasse cap 11. ver. 26. Responderi poterit, eam comprehendi posse iis verbis, quibus affirmat, se fuisse in periculis, in urbe; vel etiam in præcedentibus, ubi commemorat pericula, partim à suis gentilibus, partim ab Ethnicis profecta.

Quod ad duas posteriores interpretationes attinet, quæ figuratè verba capiunt; Priorem refutant non pauci, ostendentes, seditionem à Demetrio, non ante Epistolam hanc, sed post eam demum à Paulo scriptam, excitatam fuisse; qua de re videatur Beza. Posterior ideò est minùs verisimilis, quòd hoc loco, ubi de resurrectione agit, ostenditq́, nullam esse causam, cur tot sese periculis objiciat, si mortui non sint resurrecturi, non eiusmodi pugna, quæ intra verba consistat; sed quæ vitam ipsam appetierit, intelligenda sit, præsertim cùm in præcedentibus pericula vitæ, quæ verbo moriendi complectitur, commemorârit; quibus exemplum aliquod speciale, si modò ad certam aliquam historiam nominatim respicitur, subjici consentaneum est. Deinde illud, secũdùm hominem, *id est, hominum more, quam hîc vim haberet, longè sanè elegantiùs additum apparebit,*

parebit, si ad vocem θηριομαχίαν seu pugnam cum bestiis hîc respici dicatur: ut taceam, nimis obscurè rem hanc Paulum Corinthiis significaturum fuisse, si ad pugnas aut contentiones cū Iudæis respexisset.

Sed superest adhuc alia quædam interpretatio, quæ figuratè verba sumit, & cum illa, quæ propriè capit, eadem de palma certat. Ea verò est ejusmodi, ut non solùm verbum θηριομαχεῖν, sed tota illa locutio, pugnare cum bestiis Ephesi, tropum censeatur cōtinere: quasi sensus sit; Si ego tot tantaq́ pericula suscipiendo similis fui iis hominibus, qui roboris ac pugnacitatis ostentandæ, ac porrò gloriolæ alicujus aucupandæ gratiâ, cum bestiis pugnant Ephesi, quæ inde ad me vera redundaret felicitas? At verò similis illis fuissem, si resurrectio mortuorum nulla esset. Vel hoc modo: Si ego aliorum hominum more pugnâssem cum bestiis, id quod Ephesi contingere sæpè solet, num putatis me veram inde aliquam utilitatem reportaturum? at certè perinde agerem atque egissem, si resurrectio foret nulla.

Sed in hac tamen explicatione, priori modo explicata, duo suboriuntur scrupuli. Primùm, cur tempus mutârit Apostolus. Nam in præcedentibus verbis ver. 30. & 31, de periculis suis loquens, bis præsenti utitur tempore. Quare videretur potiùs dicturus fuisse: si ego secundùm hominem cum bestiis pugno Ephesi; non verò pugnavi. Deinde non apparet causa, cur nominatim commemoraverit Ephesum, & non potiùs absolutè dixerit: si secundùm hominem

minem pugnavi cum bestiis, quæ mihi utilitas? si quidem nullam videtur phrasi addere emphasin; præsertim cùm nihil constet, Ephesi potiùs, quàm alibi, vel etiam non alibi θηριομαχίαν *fuiße usitatam. Itaque hæc ratio utraque, maximè posterior, videtur opponi poßè interpretationi isti altero etiam modo explicato: in qua illud quoque duriusculum est, quod præteritum* pugnavi, *pro* pugnâsem, *sit accipiendum.*

Poßet quidem ad ista nonnihil reponi, sed tamen tale, ut videatur satiùs eße, proprietatem verborum sequi. præsertim cùm aliâs quoque à verborum proprietate non sit sine gravi causa recedendum. Adde, quòd, si propriè verba accipiantur, accommodatißimè ad rem locutum fuiße Apostolum appareat, & aptißimum instituto suo attuliße argumentum. Subjecißet enim Apostolus generali periculorum suorum commemorationi exemplum speciale, idq́ apertißimum, ac simul inter cætera recentißimum, utpote quod in ea sibi urbe contigißet, in qua tum, cum ista scriberet, versabatur. Id autem clarißimè ostenderet, eum non nisi certa resurrectionis spe fretum tantum periculum adiiße. Eò ergo magis inclinamus, ut existimemus propriè hæc verba Apostoli accipienda eße.

His ita dictis, videndum porrò est, quomodo idem Argumentum à contrario illustret Apostolus: id quod facit in illis verbis: Si mortui non resurgunt, edamus & bibamus; cras enim moriemur:

mur: *vel, ut alii volunt; qui prima illa,* si mortui non resurgunt, *annectunt præcedentibus, in istis tantum:* edamus & bibamus, cras enim moriemur. *Quæ posterior lectio si admittatur, magis ex abrupto locutus censebitur Apostolus. Sensus tamen idem erit. Id enim sibi voluit: si mortuorum nulla est resurrectio, tantum abesse, ut tot tantisq; calamitatibus nos frangere, tot periculis vitam nostram objicere debeamus, ut potiùs cum impiis illis, de quibus est apud Esaiam Prophetam, ita statuendum esse videatur, edendum esse ac bibendum, ac genio indulgendum, dum vita superest, quæ non diu est duratura. Nam vel cras adventuram mortis horam; post mortem autem nullam restare voluptatem. Verba ista extant apud Esaiam cap. 22. v. 13. In illis verbum* morimur, *quod Græca habet interpretatio, positum esse pro* moriemur, *quod est in Hebræo, omnes vident.*

Non videtur autem intelligendum, Paulum omni ex parte, seu eâ planè sententiâ, quâ impii ea proferre solent, approbâsse, resurrectione mortuorum negatâ. Nam verba hæc, similia Sardanapali dicto, ab istiusmodi hominibus de nimiis gulæ voluptatibus intelligi solent, quas ratio ipsa, etiamsi tandem mortuorum resurrectio nulla esset, respuit. Verumtamen sunt quædam voluptates corporũ, quæ nunc quidem Christianis hominibus nimiæ sunt, à quibus natura nostra difficulter abstrahitur; cùm ad eas admodùm sit prona, quasq; ratio ipsa per se non

adeò damnat. His indulgere sanè consentaneum foret, si resurrectio mortuorum speranda non esset. Deus sanè ipsis Israëlitis etiam, quibus hujus tantùm vitæ bona apertè promisit, multas corporis voluptates, quæ nobis nunc sunt illicitæ, indulsit, modò cæteroquin essent innoxiæ. Non approbavit quidem omnes, nullâ tamen pœnâ eas coërcuit. Illud certum est, quò Paulus inprimis respexit; si resurrectio mortuorum nulla esset, tantam injuriam corpori nostro haudquaquam facere necesse esset; nec, ut faciamus, rationem suadere, ut non tantùm genium nostrum fraudemus innoxiis nec adeò inhonestis voluptatibus, sed etiam tot vitam nostram periculis, & tam diris corpus nostrum tormentis ac cruciatibus subjiciamus, quibus se ipsum Paulus perpetuò, & Christiani cæteri sæpiùs objicere solent.

His ita dictis, brevem Apostolus subjicit admonitionem & objurgationem Corinthiorum, quâ primam hanc capitis hujus partem concludit. Facit id
v 33. 34. *v 33 & 34. Admonitio exprimitur his verbis:* Ne erretis: corrumpunt bonos mores colloquia prava: vigilate justè, & non peccate. *Deinde hujus admonitionis causam cum perenni quâdam Objurgatione conjunctam ita exprimit:* Ignorantiam enim Dei quidam habent: ad pudorem vobis dico.

Ait ergo primùm, ne erretis, *propterea, quòd adeò licenter apud ipsos Resurrectio fidelium in dubium vocaretur, nec essent, qui ita tam perniti-*

ſo errori ſeſe opponerent, quemadmodum oportebat, arbitrantes, non adeò multùm ad Chriſtianiſmum referre, ut de Reſurrectione quiſq; certò ſit perſuaſus. Quin etiam apparet, voces hujusmodi Epicuræas, edamus & bibamus, cras enim moriemur, inter ipſos impunè fuiſſe auditas; cùm non ſine causâ ſubjungat Apoſtolus; colloquia mala bonos mores corrumpere. De hujusmodi enim colloquiis, occaſione Diſputationis de reſurrectione mortuorum ortis, eum hîc loqui, ſeu ad ea nominatim reſpicere, ipſe verborum contextus & occaſio, ex qua in ea verba delapſus eſt, ſatis unumquemq; monet. Indicat ergo Apoſtolus, eos, dum ita parvi pendunt, quid de Reſurrectione diſputetur, aut hujus ipſius diſputationis occaſione de moribus dicatur inter eos, qui Chriſtianam religionem profitentur, magno in errore verſari; nec eam rem levem, ſed graviſſimam eſſe; nec poſſe hac in re niſi graviter & valdè pernicioſè errari: ſiquidem ex hujusmodi diſputationibus & colloquiis, morum conſecutura ſit depravatio ac corruptio. Moribus autem corruptis quid ampliùs ſupereſt boni; aut quid Chriſtianiſmus eſt, niſi nomen? Senarium illum Græcum, φθείρουσιν ἤθη &c. Menandri eſſe, jam pridem viri docti notârunt.

Cùm porrò ait: evigilate juſtè, indicat, eos, v 34.
veluti veterno quodam oppreſſos, in tanto ſalutis ſuæ periculo ſecuros ſtertere. Quare monet, ut ſeſe recolligant, &, ut in tanto diſcrimine par eſt, ſalu-

tis ſuæ

tis suæ atq; aliorum majorem curam gerant, & majori cum attentione, quid quisq; hac in parte dicat aut sentiat, animadvertant; nec patiantur, ut ii, qui resurrectionem in dubium vocabant, Atheismum & Epicuræismum quendam paulatim in ipsorum cœtum introducant. Vocem juste *perinde hîc accipiendam existimamus, ac si dictum eßet; ut par est, prout convenit, prout æquum est in re tanti momenti fieri. Vult enim Apostolus, ut studium, cura ac diligentia, quam Corinthios hac in parte vult adhibere, magnitudini rei respondeant. Quanquam non desunt, qui ita vocem eam accipiant, quasi dictum sit, ut justitiæ vacetis; & sic opponatur illi, quod sequitur;* & non peccate. *Cum iis quidem contendere non placet; durius tamen & insolentius id nobis videtur.*

Cùm verò addit: ne peccetis, *finem exprimit, ob quem justè evigilare, & eâ, quâ par est, curâ in suam & totius Ecclesiæ curam incumbere debeant, tam pernicioso de Resurrectione errori, indeq; natis pravis colloquiis obviam euntes, eumq; in Ecclesia minimè ferentes, ne peccent. Quod quidem dupliciter accipi potest: aut, ut peccare desinant, quemadmodum hactenus fecerant eo ipso, quòd vel Resurrectionem in dubium vocârint; vel ab aliis in dubium vocari æquo animo tulerint: aut ut sibi caveant, ne hujusmodi disputationibus ac colloquiis ad peccandum adducantur; id quod facillimo negotio fieri poße jam vidimus.*

Sed ne-

Sed nescio, an prior ratio sit loco accommodatior, ob rationem, quæ subjungitur: ignorantiam enim Dei quidam habent: *quasi dicat, mirum est vos ita securos stertere, nec animadvertere, atheismum quendam inter vos latere; in illis nimirum, qui Resurrectionem in dubium vocant: id quod vobis admodùm pudendum est, atq; ut erubescatis & tantam impietatem non amplius feratis, id nunc scribo. Videtur igitur Paulus indicare, Corinthios eo ipso peccare, quòd hujusmodi homines inter se ferrent, ac proinde ut peccare ampliùs hac in parte desinant, monere.* Ignorantiam autem Dei *pro ea hoc loco accipiendam putamus, non quæ in simplici mentis errore consistat; sed quæ ex voluntatis vitio potissimùm trahat ortum, & impietatem ac contemtum divinæ majestatis spiret: qualis est vel eorum, qui nullum planè numen agnoscunt; in quo numero tamen non admodùm est credibile eos fuisse, de quibus loquitur Apostolus; vel res humanas non admodùm curare existimant; vel deniq; id, quod cum priori admodum est conjunctum, pietatem non adeò curandam putant, nulla post hanc vitam vel præmia expectanda, vel pœnas censentes. Atq; in horum numero credibile est eos fuisse, de quibus Apostolus loquitur; quales hodie quoq; non pauci inter eos, qui Christi nomen præferunt, reperiuntur.*

De parte II.

ACcedendum nunc nobis est ad alteram hujus Capitis partem, in qua Apostolus Objectionem, quæ contra sententiam hactenus confirmatam moveri poterat, & à Corinthiis quibusdam procul dubio movebatur, diluit, & ea occasione de ratione corporum, quæ à resurrectione simus habituri, disserit, & eorum ab his præsentibus differentiam explicat. Ea verò initium ducit à v. 35, & porrigitur ad finem usq; 50. In ea primùm Objectionem seu mavis Quæstionem proponit: Deinde ad eam respondet.

§ 35. Proponit v. 35 his verbis: Sed dicet quis, quomodo resuscitantur mortui? qualiautem corpore veniunt? Verba quidem ipsa, quibus Objectio ista comprehenditur, ita sunt comparata, ut pro simplici Quæstione haberi poßent: sed verba tum præcedentia, quibus ad ea fit aditus; tum verò multò magis subsequentia, quibus ad ea respondetur v. 36, satis indicant, Objectionem hîc proponi. Quanquam ita respondet Paulus, ut & Objectioni & Quæstioni satisfiat, & non minùs objicientem adversarium refellat, quàm erudiri cupientem de modo, seu corporibus eorum, qui resurgent, instruat. Satis autem apparet, verba resuscitantur & veniunt pro Futuris eße posita.

Ad rem ipsam quod attinet, licèt verba prima, quomodo mortui resurgunt? videantur Conclusionem tantùm Objectionis continere, Proble-

matis tamen seu Quæstionis modo propositam, cujus Propositio subjiciatur in verbis sequentibus; considerantibus tamen Responsionem Apostolicam, videtur in ipsa Conclusione latere ratio seu Objectio quædam: quandoquidem Quæstionis illius Antecedens seu Subjectum, ut in scholis vocant, rationem seu medium, ut appellant, terminum, suppeditat: cùm naturâ suâ videatur pugnare cum ejusdem Quæstionis prædicato. Adversarii sanè ea putârunt ἀσύστατα seu talia, quæ conciliari inter se nequeant. Quare sensus est: quo pacto mortui resurgent aut reviviscent: cum hoc ipsum mortuum esse vitæ reditum omnem videatur intercludere?

Sed quia poterat id à quopiam negari, & quidem, ut postea docebitur, jure, ideò ratione quâdam ejus argumenti consequentia fulcitur, verbis sequentibus: quali autem corpore venient? *ubi* δὲ *pro* γὰρ, autem *pro* enim *positum esse consentaneum est: quod etiam suprà notavimus v. 13. Et vis rationis in eo consistit: Si mortui resurgere possent, corpus aliquod haberent, in quo redirent in vitam: At nullum habebunt corpus. Quare in vitam redire non poterunt. Assumtionis sententia verbis jam recitatis comprehenditur. Perinde enim interrogatio illa accipienda est, quasi dixisset: nullum habebunt corpus, in quo venturi sunt, seu venire possunt mortui. Nulla autem ejus probatio exprimitur; sed tanquam omnibus manifesta reticetur: ad quam tamen Paulus in sequentibus respondere non neglexit. Ea verò*

est hujusmodi. Si corpora aliqua habituri essent mortui, ea haberent, quibus nunc sunt induti. At ea non sunt habituri, nec habere poterunt: quandoquidem ea alias planè formas induunt, ac porrò eadem numero redire non possunt. Quare nulla habebunt. Et ita quidem verba Apostoli sunt accipienda, quatenus Objectionem continent. Sed si ita capiantur, ac si ab eo essent proposita, qui discere tantùm de resurrectione mortuorum, & qualitate corporum resurgentium ejusmodi ex Apostolo cuperet, simpliciter sunt sumenda.

Vtriq; autem, hoc est, & Objectioni & Quæstioni illi satisfecit Apostolus, ut priùs ad Objectionem respondeat; deinde responsionem suam illustrans & comprobans, Quæstionem etiam explicet ac dissolvat. Responsio ad Objectionem cõtinetur versibus. 3 sequentibus, nimirum 36, 37, 38. Et primùm quidem ad eam Rationem respondet, quæ in ipso Problemate seu Quæstione principali non obscurè latebat, quamq; nos ex eâ eruimus; nempe, quòd mortui propter id ipsum, quòd mortui sint, resurgere ac in vitam redire nequeant: tum deinde respondet ad ejus Probationem, quæ posterioribus verbis comprehendebatur.

¶ 36. *Prius facit v. 36, ubi ait:* Stulte, *seu* insipiens, tu quod seminas non vivificatur, nisi mortuum fuerit. *Stultum seu amentem vocat eum, qui hac ratiunculâ audeat convellere Resurrectionis fidem: non vindictæ cupiditate, aut conviciandi libidini*

dine; sed ut acriori hoc stimulo veluti armata responsio altiùs in animum descendat, itaq; feriat, ut ex voluntario ignorantiæ somno excitetur, & quàm levi de causâ rem tantam, tam validis argumentis comprobatam, in qua felicitatis nostræ consistit summa, labefactare ausus fuerit. Iure autem hoc in se dictum agnoscere debebat adversarius: quandoquidem Apostolus ostendit, eum, si animum paululum intendisset, infirmitatem ratiunculæ suæ ex re unicuiq; obviâ deprehendere potuisse, ac porrò in re apertâ cœcutiisse: cùm manifestum ejus rei, de quâ agitur, exemplum præbeant semina in terram conjecta, & inde nascentes herbæ, plantæ ac frutices: quam rem nemo ignorat. Quare nihil hìc Apostolus contra legem Christi peccavit, quæ vetat fratri dicere racha aut stulte: *cùm nec nocendi animo, sed docendi ac corrigendi id dixerit Apostolus, & quidem tanquam magister discipulo, tanquam Apostolus ei, ad quem à summo rege missus erat; nec ullâ eum hac in parte affecerit injuriâ.*

Quod ad rem ipsam attinet, Responsionis Apostolicæ vis hæc est; tantum abesse, ut id, quod mortuum est, vitam recipere, & penitus animari nequeat; ut quædam vitam recipere & penitus animari nequeant, nisi mors seu corruptio quædam antecesserit: id quod in seminibus apparet. Nam id, quod seminatur, non potest vitam recipere, ac in plantam excrescere, nisi priùs moriatur, seu corpus ipsius putrescat ac corrumpatur. Quare nihil obstat homini-

 bus mors,

bus mors, quò minùs in vitam redeant.

Neq; verò arbitrandum est, similitudinem hanc Apostoli illustrandi tantùm, non verò etiam probandi vim habere. Est enim in re, si rectè attendas, paritas quædam. Etenim in seminibus quoq; spiritus quidam, quem vegetabilem nonnulli appellant, latet. Is deinde in plantam, quæ ex semine nascitur, transfertur ac derivatur, & porrò plantam animat. Non potest autem in plantam transferri, nisi seminis corpus putrescat ac corrumpatur. Etenim in spissiori seminis corpore ita concluditur, ut expirare non possit, nisi laxato illo corpore, quod fit per putredinem ejusdem, & meatibus quibusdam apertis; per quos deinde calor naturalis in semine latens, cœlesti præsertim influentiâ adiutus, materiam & succum ex terrâ attrahit, & spiritus intus latens corpus novum molitur, & aptius pulchriusq; sibi domicilium parat, radicibus statim actis, per quas alimentum subinde novum hauriat. Quo facto corpus seminis crassius, quod cauli aliquantisper aut radicibus quarundam plantarum adhæret, tandem penitus corrumpitur, spiritu animâq; suâ destitutum. Quemadmodum unusquisque cernere in agris hortisq; potest. Iam verò etiamsi in morte hominis non statim aliud accedat corpus, quod spiritum, qui in corpore jam exanimato antè fuerat, statim excipiat, atque in se derivet: interea tamen exemplum istud, quod explicuimus, satis docet, spiritum in corporibus latentem non esse rem ejusmodi, quæ corpore corrupto

corrupto in nihilum prorsus abeat; sed rem seu substantiam ejusmodi, quæ de corpore in corpus transferri queat, & aliud iterum domicilium incolere. Quod verò in seminibus præstat affluens è terra succus craßior, qui caulis ac radicum initium constituens, statim excipit ac in se includit spiritum, qui antea in seminis corpore latuerat: id an non divina poßit præstare potentia, ut interea, dum novum corpus succedat, quod in resurrectione demum fiet, spiritum hominis asservet, eumq; custodiat integrum, donec alio corpore induatur? Contineri spiritum vitalem, ne diffugiat aut dispereat, exemplum à nobis explicatum docet. Et hæc est causa, cur Christus, jamjam expiraturus, spiritum suum commendârit Deo, & veluti in ipsius manus deposuerit; suum similiter commisit Stephanus Christo: et Petrus monet, ut illi, qui patiuntur secundùm voluntatem Dei, (quo nomine eos potißimùm intelligit, qui occiduntur) Deo, tanquam fideli creatori, committant animas suas. Deus nimirum ac Christus est, qui spiritus fidelium suorum custodit, ac, ne pereant, efficit. Quod si, ut inde quoque ducamus exemplum, Chymici spiritus ex rebus variis elicitos in vasis certis conclusos retinent, ne diffugiant, cur Deus ac Christus nostros spiritus, quanquam subtilioris ac divinioris naturæ, asservare, ne dispereant, vi sua omnipotente nequeat? Non est illi difficile vel invenire, vel inire hujus rei rationem.

Est autem antequam hinc abeamus, animad-

vertendum, Paulum de eo, quod seminatur, & quod revirescit postea, loqui tanquam de re unâ; licet statim subjungat id, quod etiam res ipsa docet, aliud esse id corpus, quod nascitur, aliud id, quod seminatur. Vnde patet, nihilominus nos eosdem aliquãdo fore, cùm resurgemus ex mortuis, etiamsi alia habituri simus corpora. Spiritus, qui idem est & in semine & in planta, facit, ut Apostolus id, quod seminatur, quodq; vivificatur pro re una habeat, seu ut de eo, tanquã de re una loquatur: cur nõ ergo similiter, vel potiùs multò magis homo ante & post resurrectionem idem censeatur; cùm non modo idem utrobique sit spiritus; verùm etiam operationes, quæ quidem homini magis sunt propriæ, in eóve digniores, eædem, & corpus ad eas exercendas utrobique idoneum, quanquam magis posterius? Operatio autem, cujus causâ est unumquodque, ejus etiam naturam determinat ac definit. Censendum est enim unumquodque ex facultate operandi id, cujus causâ est institutum. At hac in re longè major est differentia inter semen & plantam, quàm inter hominem mortalem & immortalem, seu mavis, inter hujus & illius corpus. Non eadem enim operandi vis est quæ semini & plantæ. Varia habet corporis organa seu partes, certis functionibus destinatas, quibus planè caret semen. Atqui cùm intelligere sit hominis maximè proprium; cui rei subserviunt facultates quædam, quæ ad cognitionem spectant, inferiores, sensus nimirum interni externiq; earumq; facultatum

cultatum functiones, his, quantum felicitas nostra patietur, satis instructi erunt ii, qui incorruptibilibus erunt circumdati corporibus, & corpora etiam istis functionibus aptiora erunt, quàm ea, quæ nunc sunt. Sed ea de re aliquid adhuc dicetur postea, cùm de diversitate corporum post & ante resurrectionem acturi sumus.

Sequitur nunc, ut videamus, quomodo Apostolus respondeat ad prioris illius Objectionis confirmationem, posterioribus versus 35. verbis expreßam. Id autem diximus eum facere ver. 37 & 38. ubi in ea, quam præcedenti versu fuerat orsus, similitudine, à semine & plantis inde nascentibus ductâ, perseverans, docet, non eße neceße ut idem sit corpus resurgentium, quod morientium antè fuerat: cum similiter videamus, nō idem corpus et seminari prius, & postea nasci, & in plantam resurgere; sed aliud seri, aliud postea divina virtute, quæ naturæ rerum infusa est, enasci. Ait enim Apostolus: Et quod se- ℣ 37.
minas, non corpus, quod nasciturum est, seminas, sed nudum granum, verbi gratiâ, tritici, aut alicujus cæterorum. Deus autem illi ℣ 38.
dat corpus, quemadmodum voluit, (i. e. vult, per Enallagen Temporis Hebræis familiarem) & cuilibet seminum proprium corpus. Quæ postrema verba aditum struunt ad sequentia, ad quæ etiam referri poßunt, ut postea dicetur.

Sensus autem verborum admodum est manifestus, nimirum non seminari, seu in terram spargi il-

lud ipsum corpus, quod postea enascitur ex terra; nudum enim granum seri: sed postea enasci non nudum granum aut semen, sed herbam, plantam, stirpemve aliquam; cujus sanè longè diversum est corpus. Sic verbi gratiâ seminatur nudum granum tritici, unde postea enascitur culmus, radicibus in terram defixis, & spicâ auctus, quod corpus egregiè vestitum est, ut rectè nudo grano opponatur. Ait autem Deum illi dare corpus, nimirum semini, non quòd Deus nunc immediatè singulis seminibus novum corpus circumdet; sed quòd per naturam id faciat semel à se constitutam, quam etiam perpetuò conservat ac sustentat. Libentiùs autem ita locutus est, ut verba hæc rei, quæ in Apodosi est explicanda, tantò meliùs accommodari queant. Corpora enim illa, quibus aliquãdo circumdabimur, sigillatim reverâ dabit Deus, quanquam per Christum. Ait autem, illi, nimirum semini, ut postea subjicit; aut, ut antea dixerat, nudo grano, Deum dare corpus; cùm tamen jam nudum granum aut semen esse desierit, & nil nisi spiritus ipsius supersit. Unde iterum intelligitur, Paulum semen ac plantam ex eo natam ita conjungere, ac quodammodo confundere, ac si unum prorsus essent individuum; quanquam diverso tempore diverso quoque corpore circumdatum. Cùm denique addit Paulus, unicuiq; seminum proprium corpus scilicet dat Deus, aditum jam sibi struit ad sequentia, in quibus responsionem suam, quam hucusque vidimus, illustraturus

turus ostendit, non unius generis extare corpora, sed varii; ut proinde non sit necesse, id corpus, quod aliquando in resurrectione habituri sumus, ejusdem generis esse cum eo, quo nunc sumus induti, nedum ut sit idem prorsus numero. Varia autem pro varietate ipsorum seminum esse corpora, quæ ex illis nascuntur, hîc asserit Paulus, cùm ait, Deum dare unicuique seminum proprium corpus, hoc est, non omnibus idem ejusdemvé generis corpus; sed singulis corpus ipsis conveniens & naturæ cognatione devinctum, hoc est tale, quale id erat, ex quo semen ipsum fuerat enatum. Iam autem intelleximus, semini eatenus dici corpus à Deo dari, quatenus ex semine veluti enascitur aliud corpus, in ejusq́; locum ita succedit, ut spiritum, qui antea in eo latuerat, in se derivet. Ex his autem tacitè colligi vult Apostolus, Deum similiter, ubi corpus hoc nostrum seminatum interierit, aliud nobis corpus daturum, naturæ excellentiæq́; nostræ consentaneum; non minùs quàm seminum cuilibet, ubi fuerit emortuum, corpus aptum ac conveniens largiri soleat.

Visâ jam, ad Objectionem superiùs propositam, Apostoli Responsione, veniendum jam porrò est ad ejus responsionis illustrationem & comparationem. Hæc verò tribus absolvitur partibus. In prima exemplis quibusdam productis ostendit, magnam esse inter corpora, tùm substantiæ, tùm qualitatum ratione diversitatem. Deinde hanc exemplorum similitudinem ad rem præsentem accommodans, ostendit, quan-

dit, quantum sit inter ea, quibus nunc induti sumus, et quibus in resurrectione induemur, discrimen. Tertiò demum id discrimen ratione comprobat.

Primum membrum continetur ver. 39, & duobus sequentibus: ubi primùm, uti jam indicavimus, duplici potißimùm ostendit exemplo, differentiam eße haud exiguam inter corpora ratione substantiæ seu eßentiæ: Deinde demum ratione qualitatum, atque inprimis ratione præstantiæ ac dignitatis & huic contrariæ vilitatis.

Inter duo autem illa exempla prius quidem ostendit ejusdem generis corpora in varias species, ut in Scholis vocant, variasq́; formas secta eße, seu, ut loquuntur, Differentiis specificis inter se distingvi. Posterius autem ostendit, universum corporum genus in alia quædam genera latißimè patentia & à se longè admodum distantia dispesci.

Prius continetur v. 39, cui adjungere potes etiam illud, quod subfinem præcedentis v. 38. vidimus, de diversis plantarum ex diversis seminibus enascentium generibus seu mavis Speciebus. Ejusdem enim id rationis est cum eo, quod v. dicto, nimirũ 39
v. 39. *continetur, ubi ita ait Apostolus:* non omnis caro eadem caro, *hoc est, non ejusdem est generis, seu mavis Speciei, non ejusdem est prorsus eßentiæ, si formam ejus ac differentiam specificam intuearis; etiamsi in genere, quod est caro, inter se conveniunt. Quod ampliùs declaraturus,* sed alia quidem, *inquit,* caro est hominum, alia verò jumentorum,

rum, *ſeu* pecorum, alia verò piſcium, alia ve-
rò volucrum. *Res declaratione vix eget, cùm ſuâ
luce clareat. Differunt enim carnes illæ elemento-
rum ac qualitatum primarum temperamento; ita
quidem, ut hæc quidem caro non niſi hominis natu-
ræ, quæ ex facultate operandi dignoſcitur, apta ſit;
alia verò non niſi naturæ hujus aut illius pecoris; a-
lia rurſus naturæ piſcium, alia deniq; naturæ volu-
crum. Et hæ quidem carnis differentiæ ſunt illi eſſen-
tiales, ac, ut loquuntur, ſpecificæ; ſiquidem eſsentiam
rei ex fine, quem ei natura præfixit, ſeu ex habitu-
dine ad finem æſtimari ſuprà diximus.*

*Hîc obiter tantùm notari poteſt, non eos rectè
dici à carnium eſu abſtinere, qui piſcibus interim
veſcuntur; ſiquidem & piſcium eſt caro.*

*Poſterius exemplum, quod laxiorem inter cor-
pora differentiam, quanquam eſſentialem, oſtendit,
iſtis continetur verbis:* & corpora cœleſtia, *ſcili-* ỳ 40.
cet ſunt, & corpora terreſtria: *quaſi dicat, non
tantùm in uno carnium genere cernuntur variæ
ſpecies ac differentiæ, verum etiam inter univerſa
corpora adhuc longè latius patet diſcrimen: quan-
doquidem alia corpora ſunt cœleſtia, alia verò ter-
reſtria. Illa ex cœleſti quadam materiâ conſtant, ut
Sol, Luna, ſtellæ, quæ ſequenti verſu enumerabuntur;
alia terreſtri. Et illorum quidem ſublimior, & ali-
qua ex parte divinior eſt natura; horum verò infe-
rior ac vilior. Per* cœleſtia *hoc loco, ut jam indica-
vimus, ea intelligit, quæ oculis cernimus, in ſublimi*

corpora,

corpora, quæ Deus in creatione à Mose descripta produxit; non verò ejusmodi corpora cœlestia, qualia nos post resurrectionem habituri sumus: de quibus infrà erit dicendi locus v. 42 & sequentibus. Hæc enim adhuc sublimioris ac divinioris naturæ erunt, eorumq́ natura non huic, quod oculis nunc cernimus, cœlo, sed illi, quod supra hos cœlos est, in quo Deus ac Christus habitat, similis erit. Hæc autem exempla parùm aptè ab Apostolo afferuntur, si hæc quibus nunc vestimur corpora, cum futuris eâdem prorsus forent essentiâ, eademq́ numero, qualitatibus tantùm distincta.

Ad ostendendam qualitatum ipsarum differentiam, quæ in corporibus diversis reperiuntur, itidem duplex affert exemplum. Prius pendet ex posteriori quod nunc vidimus, prioris generis exemplo, nimirum corporum cœlestium & terrestrium: in quo ostenditur, quantum sit discrimen ratione qualitatum, quæ vel ad præstantiam, vel ad vilitatem rei ostendendam spectent, inter diversa corporum genera latissimè patentia, cœlestia nimirum illa & terrestria. Ita enim ait: sed alia quidem est cœlestium gloria, alia verò terrestrium. Gloriam pro splendore posuit; ut & alibi faciunt sacræ literæ, inter alia 2. Cor. 3. 7. Luc. 2. 9. Sed nil est opus aliunde petere exempla, cum statim in sequentibus apertè in eum sensum hac voce utatur Apostolus. Istud tantùm observandum est, vocem gloriæ, cùm in altera oppositionis parte subauditur, non eodem planè

modo

modo sumi; sed simpliciter pro præstantia aut decore, quo res sit ornata, & quodammodo fulgeat: quasi dicat, alia est præstantia aliusq; decor cœlestium corporum, alius terrestrium, longè scilicet major est illorum, quàm horum; magis illa, quàm hæc fulgent.

Ab hoc exemplo transit ad alterum, quod est specialius, quod complectitur his verbis: alia gloria ¶ 41.
(seu splendor) solis, & alia gloria Lunæ, & alia gloria stellarum. Stella enim à stella differt in gloria; (Latiniùs dixeris simpliciter, gloriâ.) ostendere volens, non tantùm diversi, sed etiam ejusdem generis corpora inter se qualitatibus, seu mavis, præstantiâ atq; ornatu multùm differre, ita ut ia sint viliora, alia verò eminentiora ac pulchria; siquidem in astris satis est conspicua hæc diffentia. Cum ait, & alia gloria stellarum, ita vera possunt accipi, ut non tantùm significent, differre ellas splendore à Sole & Luna; sed etiam inter sese. Id enim videntur postulare sequentia, ubi, rationem dicti redditurus, ait: Stella enim à stellâ differt in gloriâ seu splendore. Nisi velis hoc loco stellæ seu astri nomen latiùs, quàm in præcedentibus sumi, et non tantùm stellas ita strictè sumtas, sed etiam Solem & Lunam ambitu suo complecti; quæ aliàs, tanquam grandia luminaria, à stellis, tanquam minoribus, distingvi solent: licet cæteroquin eodem genere contineantur. Et hactenus prima illustrationis pars.

Sequitur altera, in qua quædam continetur a-

podosis

podosis Comparationis inter exempla similia institutæ; in qua simul continetur responsio ad Quæstionem v. 35 propositam, & cum ipsa Objectione, ad quam responsum est hucusq;, confusam. Explicatur enim quomodo resuscitandi mortui sint, seu quali in corpore sint in vitam redituri. Apodosis illa, quam diximus, Comparationis institutæ primùm generalibus verbis proponitur; deinde distinctiùs explicatur, enumeratis aliquot, inter hæc nostra & futura in resurrectione corpora, differentiis. Generatim
42. exponitur ibi: sic & resurrectio mortuorum. Quæ verba non sunt ita accipienda, ut multi arbitrantur, quasi Apostolus dicere velit; quomodo stella differat gloriâ & splendore à stellâ, ita etiam e[os] qui resurgent, eorúmve corpora gloriæ ac dignita[tis] ratione distincta fore, ita ut alii ab aliis præstan[tiæ] gradu superentur. Aliud enim & scopus Aposto[li] quæstioq; superiùs proposita postulat, postulant [&] sequentia, quibus hujus apodoseos continetur explicatio. Quæstio non de eo erat, quomodo inter se distitura sint aliquando corpora resurgentium; sed simpliciter, qualia illi sint habituri corpora, iis, quæ ante resurrectionem habent, per mortem abolitis, & in nihilum quodammodo redactis. Quare de differentiâ hìc agendum erat inter corpora, quæ ante resurrectionem habemus, & illa, quæ pòst habituri sumus; non verò de discrimine horum inter se. Quod ad sequentium explicationem attinet, non recenset Apostolus ulla discrimina, quæ locum sint habitura inter

inter ipsa resurgentium corpora; sed ea tantùm, quæ inter præsentia, & post resurrectionem demum extitura intercedant. Quare ita verba, de quibus agimus, sunt accipienda, ac si dictum eßet: ita etiam illi, qui ex mortuis resurgent, eorumvé corpora different ab iis, quæ ante resurrectionem habuerunt, tùm qualitatum, tùm ipsius etiam naturæ præstantiâ. Unde rectè sequitur: Seminabitur in corruptione, resurget in incorruptione; & quæ sequuntur. Est nempe in verbis illis Metonymia Adjuncti pro Subjecto. Resurrectio enim mortuorum sumitur pro iis, qui
ex mortuis resurgunt: quo pacto Circumcisio non se- Rom 2. 25.
mel pro circumcisis; & contrà præputium pro præpu- 3. 30.
tiatis dicitur, & electio pro electis, Rom. 11. 7. Quan- 4. 9, 18. Eph. 2. 11.
quam etiam ita poßes tropum hunc explicare, ac si Phil. 3. 3, 5.
dictum fuißet: ita etiam se habebit res in resurrectione mortuorum; habito nimirum respectu ad corpora, quæ vel ante, vel post eam homines habeant, aut habituri sint. Similis loquendi ratio occurrit inter alias Ioh. 3. 8.

Sed jam explicationem videamus hujus Apodoseos. In ea Apostolus quadruplicem ostendit inter hæc & futura nostra corpora differentiam. Tres priores à qualitatibus extra eßentiam corporum per se positis petuntur; quanquam ex diversitate essentiæ reverâ oriuntur: quarta autem seu postrema ipsam eßentiam per se attingit. Quia enim Apostolus in exemplis anteà productis primùm differentias corporum eßentiales, deinde accidentales seu extra

essentiam rei positas recensuerat, ideò ad rem institutam hæc applicans, id, quod ultimo loco dictum fuerat, primùm rei suæ applicat; & porrò de qualitatum extra essentiam corporis positarum discrimine agit.

Prima differentia istis continetur verbis: seminatur in corruptione, suscitatur in incorruptione, *vel potiùs* in incorruptibilitate. *Quia Subjectum hujus Enunciationis non exprimitur, id nimirum quod seritur vel suscitatur, id aliunde est requirendum. Subintelligi autem potest vel homo, vel, si ita placet, corpus. Res enim eodem recidit: cùm homo nihilominus hîc considerandus sit ratione corporis, cui tam diversæ, vel potiùs tam contrariæ qualitates inesse debent.*

Nam quod nonnulli contendunt, omnino deberi hîc subintelligi nomen corporis, non verò hominis, partim quidem ideò, quòd non homo, sed corpus tantùm, vel potiùs cadaver hominis seminetur, quandoquidem seminari sit sepeliri atque humari, humari autē tantùm soleant corpora animabus cassa, non verò homines vivi; partim verò quòd ipse Apostolus paulò inferiùs ver. 44. dicat, seminari corpus animale, suscitari corpus spirituale: *quo ipso indicatur, corporis nomen hîc esse subaudiendum: hoc, inquam, totum nihil habet virium.*

Nam quod ad priorem rationem attinet, non rectè ab iis pro concesso sumitur, seminari hoc loco esse sepeliri seu humari: id quod vel ex ipsis Apostoli verbis ac

bus ac qualitatibus, quæ ei tribuuntur rei, quæ seratur, apparet. Nam quod in tertia differentia dicitur; seritur in, hoc est, cum infirmitate, & in quarta; seritur corpus animale, id corpori animâ casso, seu cadaveri reverâ non competit. Neque enim id infirmum dicitur, quod omnibus prorsus viribus destitutum est; sed quod exiguas tantùm habeat; nec id animale, quod animâ prorsus caret; sed quod animâ vegetativâ vivit: quod etiam ex probatione subjectâ apparet, ubi Apostolus ostensurus, extare corpus tum animale, tum spirituale, ait: ita & scriptum est: factus est primus homo in animam viventem. En habes probationem corporis animalis, non animâ certè cassi, sed viventis. Est quidem in verbo serendi allusio ad semina, quæ in terram jaciuntur, si quidem ex primâ, quâ usus est Apostolus, similitudine ver. 36 & sequentibus, verbum istud huc transtulit: sed satio ista rei debet esse vivæ, quæ post sationem demum moriatur ac corrumpatur, ac spiritum, quem etiam post sationem in se retinuerat, postmodum corrupta in aliud corpus transmittat. Neque enim semen emortuum & spiritu cassum seritur, aliàs nihil producturum, sed spiritu suo adhuc præditum. Vnde dixit Apostolus; tu quod seminas non reviviscit, nisi mortuum fuerit, intellige, post sationem. Quare satio ad nos nostráve corpora, si ita placet, relata, tum peragitur, cùm nos in hunc mundi agrum veluti inserimur, in quo tandem etiam corrumpimur, tum de-

mum alia recepturi corpora, cùm resuscitabimur ex mortuis, inserimur autem in hunc mundi agrum cùm nascimur. Tempus quod inter hanc sationem et putrefactionem intercedit, respondet illi tempori, quod intercedit inter sationem seminis & ejus putrefactionem, quo novo corpori sit locus.

Quod ad posteriorem attinet, vox corporis ver. 44. non ita est posita, ut appareat, eam esse Subjectum; sed potiùs ut Prædicati partem: non modò enim Verbo postponitur, sed & Articulo, qui Subjecti solet esse index, caret: & ita potiùs verba sunt accipienda; homo seminatur corpus animale, *hoc est, ita, ut sit corpus animale, seu corpore animali præditus; idem autem homo resurget corpus spiri[tu]ale. Corporis enim vox nonnunquam, ut de cæte[ris] animalibus, sic de homine tanquam Genus prædicatur: unde dicimus, animal esse corpus sensitivum. Hîc autem isti locutioni maxime erat locus, ubi de homine ratione corporis agitur. Ex eo ipso tamen apparet, posse, si cui ita videatur, in his omnibus Enunciationibus subaudiri vocem corporis; sed ita, ut subintelligatur corpus vivum atq; animâ præditum: ut ita perinde sit, ac si hominem ipsum dixisses.*

Hujusmodi corpus seminatur atque in hunc mundi agrum inseritur, in corruptione, *hoc est, corruptibile. Corruptio enim & hîc & infrà ver. 50. ponitur pro corruptibilitate: ut ita non actum, sed potentiam seu facultatem denotet, à qua corpus denominatur* φθαρτὸν, *hoc est, corruptibile; non verò*

ἐφθαρ-

ἐφθαρμένον, *hoc est, corruptum. Et hoc modo* τῇ ἀφθαρσίᾳ, *quæ impotentiam corruptionis admittendæ significat, opponitur. Usus est autem Apostolus nomine actûs pro nomine facultatis: quia hoc, quod sciamus, carent Græci. Et hæc ipsa quoque affectio ejus, quod seminatur, indicio esse potest, hîc non de cadavere, sed de corpore seu homine vivo sermonem esse. Cadaver enim potiùs corruptum, quàm corruptibile dicendum est. Cùm porrò addit Apostolus:* resurgit in incorruptibilitate, *Præsens pro Futuro ponit, seu mavis, indefinitè usurpat, ut quodvis tempus in se complectatur: quemadmodum fit sæpè. Vide suprà ver. 12. & 15.* In *autem posuit pro* cum; *quemadmodum & in præcedentibus particula, & sequentibus; ut in corruptione sit cum corruptibilitate, seu corruptibile; in incorruptione, cum incorruptibilitate, seu incorruptibile; in ignominia ut cum ignominia, seu ignominiosum: Incorruptibile autem quod corrumpi suâ naturâ non poßit; non verò id, quod, quamcunque tandem ob caussam, actu non corrumpitur.*

Hæc ergo prima est hominum ac corporum ante & post resurrectionem differentia: quòd illa sint corruptibilia; hæc incorruptibilia. Corruptibile autem et incorruptibile, ut Aristoteles docet in Metaphysicis Genere differunt. Etsi autem hæc ipsa affectio per se sumta extra essentiam rei sit: in ipsa tamen essentia rei planè fixa est ac radicata. Quod enim corrumpitur, secundùm substantiam corrumpitur;

pitur; & porrò quod potest corrumpi, secundùm substantiam potest. Si enim Accidentia tantùm corrumpi possent, non verò etiam Substantia, aut in Substantia aliquid, quo pereunte non idem Subjectum maneat: accidentia tantùm perire ac mutari possent; subjectum verò seu substantia ipsa maneret integra, & mutatio, quæ illi accideret, non corruptio esset, sed alteratio. Quare in ipsa rei essentia fontem corruptibilitatis hærere necesse est, & rem in ea contineri talem, quæ ipsa per se, quanta quanta est, perire possit. Iam verò cùm secundùm Aristotelem non ultimi actus seu formæ primò ac per se pereant, sed veluti consequenter; si modò perire queant, ut formæ omnes materiales: necesse est, ut [illegible]lia substantiæ pars, nempe materialis primò et per [illegible] perire queat; quâ sublatâ consequenter etiam fo[illegible]mæ, quæ sine ista materiæ ratione consistere neque[illegible] ant, tollantur. Contrariam incorruptibilium essen[illegible] naturam necesse est, ita, ut nec forma illorum, nec materia, quæ essentiam eorum ingrediatur, quicquam in se contineat, quod perire possit. At cum differentia Substantiarum est etiam ratione materiæ, Genere eas differre est necesse; cùm ut formæ Speciem, ita materiæ Genus Substantiarum determinent. Constat ergo, præsentia nostra corpora à futuris ipso Genere, ac porrò essentiâ distare: siquidem, ut hîc videmus, illa corruptibilia sunt, hæc incorruptibilia.

Quanquam autem ad ultimam usque corporum

horum & illorum differentiam ab Apostolo constitutam, quæ in Essentia ipsorum per se cernitur, differre possemus explicationem difficultatis, quæ in hac materia versantibus potissimùm objicitur, quomodo nimirum idem sit futurus homo, qui seritur ac tandem moritur, quiqúe postea resurget, si diversæ substantiæ corpus ab eo, quo nunc est indutus, sit habiturus; aut quomodo hæc sententia cum his ipsis Apostoli verbis, quæ nunc explicamus, consentiat: tamen hoc ipso loco eam expedire placet; ut semel amota in sequentibus nobis sæpiùs non occurrat, nec suspensos de veritate sententiæ jam explicatæ teneat.

Placet autem à verbis Apostoli incipere, quæ illum ipsam, quam defendimus, sententiam cùm nobis suppeditent, cum eadem pugnare nequeant, nisi secum ipsa pugnare velis. Iis cum ipsis veluti conciliatis non multùm nobis restabit ad identitatem ipsius hominis ante & post resurrectionem extantis, ostendendam. Duplici autem modo videntur hæc & sequentia similiter Apostoli verba cum sententia à nobis adstructâ pugnare. Primò quòd ipsi concesserimus, posse in verbis istis Subjecti loco statui vocem Corporis, quasi dictum esset: seminatur corpus corruptibile, suscitatur incorruptibile. quod si concedatur, omnino videtur colligendum, idem fore corpus, quod seminatur, cum eo, quod suscitatur. Quod si idem, quomodo non modò Specie, sed & Genere diversum; præsertim cùm hîc postulari videatur, ut

idem sit numero? Numero autem idem esse non potest, quod Genere & Specie differat. Idem enim numero sub eadem Specie ac Genere continetur. Deinde ipsa vox suscitandi *indicare videtur, id, quod antea vel ceciderat, vel obdormierat, erigi aut excitari debere. Non autem ceciderat nec obdormierat Spiritus, sed corpus id, quod antea habueramus; hoc ergo ipsũ excitari ac restitui olim debere.*

Ad prius respondemus: ne illud nunc disputemus, utrum rectiùs subaudiatur in Enunciatione *Apostolica homo an verò corpus; sed concesso, corpus subaudiendum esse, nihil esse necesse, ut in Apostoli verbis idem subaudiatur corpus suscitatum iri, quod hî seminetur; cùm contrarium rectiùs subaudiatu[...] quandoquidem, ut ex superiùs dictis constare pot[...] id potiùs propositum fuit Apostolo, ut ostenderet [...] liud olim corpus nobis in resurrectione datum [...] quàm id sit, quo nunc cingimur, & quod per mortem variasq; inde mutationes penitus destruitur, & in mille formas ante resurrectionem vertitur. Et quis hoc loco non cernit, Apostolum ad id alludere, quod de semine ac plantis inde nascentibus suprà dixerat? Inde enim seminandi verbum huc traduxit. Atqui Apostolus superiùs expressè dixerat,* quod seminas, nõ corpꝰ quod futurũ (*est*) sed nudũ granũ, Deꝰ autẽ illi dat corpꝰ, prout voluit. *Quare ita potiùs hic loqui censendus est Apostolus: quemadmodum in semente contingit, ut nudum granum corpus seratur, sed inde exsuscitetur longè clarius ac elegan-*

ac elegantius; nempe corpus plantæ aut herbæ: ita etiam in hoc negotio fieri; inseri in hunc mundum corpora hominum corruptibilia, in resurrectione autem excitanda esse alia longè præstantiora, nimirum incorruptibilia, quæ spiritu, qui in illis fuerit, excepto, tanquam longè divinior planta inde resurgant. Hæc scopo ac consilio Apostoli accommodatissima esse, nemo non videt. Sed deinde concedamus id, ad quod nullo jure adigimur, Apostolum aliqua ratione innuisse, idem hoc cum illo corpus fore; certe non alia ratione id concedendum erit, quàm quâ superiùs vidimus Apostolum semen, & id, quod ex semine nascitur, inter se propemodum confundere, itaq; agere, ac si corpus plantæ semini circumdaretur; cùm ex semine nil nisi spiritus restet; cujus ratione habitâ semen ipsum quodammodo in[ta]cta restare censetur. Similis est hæc identitas corporum identitati, quam vocant, numericæ; non tamen prorsus eadem, sed easdem ferè phrases, easdem loquendi formulas admittit. Quare nihil mirum esset, ad hanc unitatem hujus vel illius corporis Apostolum respexisse. Sed, ut vidimus, nihil est necesse, ut huc descendamus: cùm prior responsio unicuiq; satisfacere meritò debeat.

Ad posterius respondemus vocabulum ἐγείρεσθαι *seu suscitandi, haudquaquam requirere, ut id ipsum, quod antea ceciderat, aut obdormierat, restituatur: cùm ista etiam in sacris literis suscitari vel excitari dicantur, quæ antea non modò non cecide-*

rant, vel obdormierant; ſed ne extiterant quidem prorſus. Sic dicitur alicui ſuſcitari ſemen, hoc eſt, proles, Matth. 22.24. Act. 2.30. in quibus locis eſt verbum ἀνιστάναι, quod adhuc videtur eße ſignificantius voce ἐγείρειν: de qua vide Luc. 1. 69. Act. 13. 30. Deinde, quemadmodum ſuprà vidimus, Apoſtolum dicere, id, quod ſeminatur, vivificari, cùm in plantam novam excreſcit, licet aliud hic poſtea ſuccedat corpus: ita etiam poterat dicere, id corpus, quod mortuum eſt, reſuſcitari; quia nimirum ſpiritus, qui in eo antea latuerat, in novum corpus migret; & ſic veluti aliud corpus ex alio ſubnaſcatur.

Sed quid habebunt illi, qui has adverſus ſenten-tiam noſtram ratiunculas urgent, ſi dicatur id, qu- veriſſimum eſt, Hominis nomen in his & ſequenti- Apoſtoli verbis ſubaudiendum eße, & ad eum iſt- omnia eße referenda? Homo autem licèt diverſi g- neris corpora habeat, nihilominus tamen unus i- demqúe eße poterit: habitâ nimirum ejus partis ratione, quæ in ipſo princeps eſt, quamq́; Philoſophi nonnunquam ſolam hominis nomine dignantur: quæ ubi corpori aptis inſtrumentis prædito jungitur, licèt diverſi alioqui generis id ſit, ſtatim actiones homini convenientes edit. Ex actionibus autem jam non ſemel diximus, rei uniuscujusq; naturam æſtimari.

Hoc ut tantò rectiùs intelligatur, & priori difficultatis, quam explicandam ſuſcepimus, parti penitus ſatisfiat, intelligendum eſt; hominem quidem

non

non solum esse spiritum, qui corpori junctus penitus illud vivificet, & sentiendi intelligendiq; facultatem apta nactus instrumenta, de se veluti emittat, ac toti, quod constituit, tribuat; sed hominem esse totum illud, quod ex spiritu tam praestanti, & corpore, quod illius naturae ac facultatibus exercendis sit aptum, constat: ita tamen, ut spiritus primas in eo teneat; &, licèt diversa corpora nanciscatur, modò ea sint sibi ad eas, quas diximus, facultates exercendas apta, eundem constituant hominem, praesertim si eorum, quae in altero corpore ejus veluti ductu gesta sunt, memoria ei adhuc sit impressa, ut id, quod postea ex ipso constituitur, totum meminisse possit, se eum esse, qui hoc vel illud antea gesserit feceritq;. Caeterae, quae in materia sunt, differentiae, utut aliojui magnae sint, non plus habeant virium, quàm si divinâ virtute ex mare fieret foemina, aut contrà. Hae differentiae ad materiam pertinent, & ad essentiam hominis, quà verè homo est, nihil pertinent; ut proinde diversitas aut identitas, quam vocant, numerica, inde non pendeat. Quemadmodum ergo ad circuli aut trianguli essentiam nihil pertinet, quod aeneus sit, vel ferreus, vel ligneus: ita nec ad hominis, quà homo est, essentiam pertinet, quòd hujusmodi corpus, quod suâ naturâ corruptibile est, habeat; sed tantùm ad essentiam hominis terreni aut animalis, quà talis est.

Ad essentiam hominis simpliciter considerati id tantùm pertinet, quòd sit substantia quaedam corporea,

porea, sensibus & intellectu prædita. Ejus differentiæ, ad materiam pertinentes, non ad formam, sunt, quòd alius terrenus; alius, ut infrà videbimus, cœlestis; alius animalis, alius spiritualis. quo pacto etiam dixeris, alium esse marem, alium fœminam. Idem ergo homo erit, & ante & post resurrectionem. Nam & spiritus erit idem, & corpus aptum, ut inserviat omnium facultatum, ad sensum, appetitum, spontaneam loci mutationem, ad intellectum denique & voluntatem pertinentibus, functionibus; & posterius aptius priori: memoria deniq; rerum in priori corpore gestarum tanta, quanta nunc esse solet, vel quantam in morte habuimus, & esse poterit, ac porrò etiam erit. Etsi enim in morte cessat omn memoriæ, imò omnium facultatum animæ actus; u de & sacræ Literæ dicunt, neminem memorem s Dei in morte, & terram oblivionis vocant eum locum, in quem descendunt mortui: hærebunt tamen in spiritu nostro impressæ notæ, ac veluti signa; quæ, si eidem intellectui corpus habile iterum aptetur, à rerum alienarum sese ingerentium specie, veluti lumine illato, collustrabuntur, redibitq; pristina rerum memoria. Fit enim, ut Philosophi docent; memoria nostra per species atque imagines quasdam animo conceptas & impressas, quæ interdum, si diu non repetuntur, planè exolescunt ac delentur, quemadmodum imagines depictæ vetustate delentur: sed cùm aliquantò firmiùs impressæ sunt, etiamsi non semper actu animis obversentur, delitescant tamen in ima

memoriâ,

memoriâ, sintq́ instar colorum in tenebris latentium, qui tum potentiâ tantùm esse dicuntur; at si lumen intuleris, eosq́ collustraveris, actu sunt, seu mavis, apparent. Sic in morte tenebris quibusdam involvuntur rerum in animo nostro, seu potiùs spiritu nostro latentium imagines, quæ non antè illustrantur lucis radiis, & actu apparent, quàm corpus aliquod spiritui circumdetur, ut ad reliquas animæ facultates, ita & ad memoriam exercendam aptum.

Hujusmodi identitas sufficit nobis ad præmium; sufficere etiam impiis potest ad pœnam. Omne enim præmium, omnisq́ pœna vim eatenus reverâ habet, quatenus sentitur, vel sentiri aliquâ saltem ra-one potest. Spiritu autem fit, ut sentiamus, non cor-e, quà corpus est; & similiter etiam præmia & -nas meremur, (liceat enim & ad præmium nobis -nc vocem accommodare) vi spiritûs ac facultatum ex eo manantium. Corpus instrumentum tantùm est, quod ipsum per se non punitur; sed interdum in eo punitur ipse homo, ad spiritum redundante pœnæ acerbitate ac dolore, quem malefactis meruerat. Similis præmiorum est ratio. Vno verbo: omnia hæc toti conveniunt composito, maximè ratione spiritûs, à quo & malè & benè facta primò oriuntur, etiamsi per corpus exerceantur & in actum deducantur. Similiter ad eum præmia & pœnæ ultimò redundant, eumq́ potissimùm afficiunt, licèt interdum in corpore primò cernantur.

Hoc ergo pacto resurrectionis veritatem optimè defen-

mè defendimus. Nam ad eam & casus quidam, qui præcesserit, (ut Metaphoræ vim sequamur) requiritur, & unitas ac identitas cadentis & resurgentis. Competit ea reverâ toti homini, nec uspiam, quod sciam, vox ἀναστάσεως ad unam tantùm hominis partem refertur. Casus autem præcedit ratione corporis: qui spiritum quidem non perimit; sed functiones tamen illi, quibus corpori junctus vacabat, interea adimit; unitatem autem seu identitatem toti largitur unus idemq; in utroq; corpore spiritus, memoriam eorum, quæ in priori gesserat, retinens. Sed jam tempus est, ut ad reliquas corporum horum & illorum differentias accedamus.

Secunda ergo differentia istis continetur ver-
ỹ 43. bis: Seminatur in, vel cum dedecore; suscita-
tur in seu cum gloria. Cætera jam antè sunt ex-
plicata: illud tantùm considerandum restat, qua re ista ἀτιμία seu dedecus, quâ item in re gloria ei contraria consistat. Discere autem id facilè possumus ex eadem hac Epistola, quæ de corporis nostri membris partibusvé loquens quædam vocat ἀτιμότερα τοῦ σώματος scilicet μέλη, hoc est, reliquis
cap. 12. 23. magis indecora, turpia ac deformia, quibus proinde, ut statim addit, honorem ampliorem circumponimus, hoc est, ea majori studio tegimus. Honoris enim nomen hoc loco significat adscititium corpus seu ornatum, quo deformitatem membrorum tegimus atque occultamus, & sic decorem, quem ex se non habent, illis exteriùs conciliamus. Id quod statim Apo-

stolus

ſtolus ipſe explicat, dum addit: & deformia noſtra, membra ſcilicet, ſeu indecora decorem ampliorem habent, hoc eſt, diligentiùs veſtiuntur ac contegun-tur. Hæc eſt ergo naturalis ἀσχημίας, deformitas ac turpitudo quædam partium, quas ipſa natura occultavit, uſui etiam indecoro deſtinatarum. Poteſt quidem adjici & reliqua deformitas, quam vel morbi, vel ſenectus, vel alii caſus, aut ipſa etiã natura quibusdam inducit: verumtamẽ illud, quod omnibus eſt cõmune, quodq́; perpetuò ineſt, magis videtur intelligendum. Gloria autem huic deformitati oppoſita eſt ulcerrima ac ſplendidiſſima corporũ futurorũ ſpe-es, à qua omnis aberit deformitas, omnis turpitu-nihil erit quod tegi atq; occultari, quod adſciti-ultu ornari debeat. Vox quidem δόξης videtur natim denotare ſplendorem ac fulgorem; cujus ficationis paulò antè habuimus exempla: ve-ntamen quia dedecori, turpitudini ac deformita-i opponitur, omnem pulchritudinis ſpeciem, ac formæ externæ ſummam quandam perfectionem complectitur.

Et de ſplendore quidem corporum noſtrorum nihil eſt dubitandum, cùm videamus, Chriſtum, licèt adhuc mortalis eßet, cum in monte ſacro transformaretur, ita ſplendidum fuiße redditum, ut facies ipſius fulgeret tanquam Sol, & veſtes ipſius candidæ tanquam lux. Tum autem imaginem quandam in ſe exhibuit Chriſtus futuræ ſuæ mutationis ſeu transfigurationis, quæ tum demum ei contigit, cùm

in cœlum est translatus, & regno suo potitus. Viderunt enim Discipuli, qui cum ipso fuerunt, filium hominis venientem in regno suo, ut loquitur Christus paulò ante historiæ hujus descriptionem versu ultimo cap. 16. Matth. hoc est, ejus rei imaginem, & in ea rem quodammodo ipsam, ut in speculo, viderunt. Iam verò nostra corpora Christus redditurus est conformia glorioso suo corpori, ut est ad Phil. 3. versu ultimo. Quare si Christus adhuc mortalis adeò redditus fuit splendidus; quid & de ipso, & de nobis immortalibus; & corpore corruptionem nullam admittente præditis existimandum est? Verumtamen quia corpora nostra, ut paulò post audiemus, spiritu alia erunt, ac proinde subtilissima, longè subtil rem eum fulgorem necesse est, quàm fuit ille, qu corpore Christi, quod adhuc animale erat, & c sum terrenumq;, apparuit, ac porrò talem, ad q mortalium oculorum acies non pertingat. Huc e am non immeritò referre possis, quod est apud Matthæum cap. 13. ubi Christus ait, justos in consummatione seculi, cùm impii in caminum ignis injicientur, effulsuros instar solis in regno Patris sui. Licèt enim id de dignitatis ac honoris summi splendore possit accipi, non malè tamen ad corporum splendorem accommodatur.

Ex eo autem facilè intelligitur, Christum, cùm à mortuis fuit resuscitatus, nondum glorioso fuisse corpore indutum. Nã quomodo vel ipsummet videre Discipuli, vel tantum fulgorem ferre potuissent

Moses, quia à colloquio cum Angelo cœperat fulgere ipsius facies, licet corruptibilis, velum cogebatur cum Israëlitis collocuturus obtendere, quia fulgorem istum eorum oculi ferre non poßent: cùm tamen plus quàm credibile sit, nondum instar solis fulsiße ipsius faciem. Quomodo ergo discipuli Christum, ipsomet etiam jubente, intueri ac contemplari, cum eo familiariter conversari ac colloqui potuißent, si jam gloriosissimo illo ac fulgidissimo corpore fuißet indutus; cujus splendoris jubar tantùm quoddam, ac veluti radius Paulum aliquando excæcavit? Quomodo etiam Evangelistæ id prorsus reticuißent, qui ransfigurationem in monte diligentissimè descri- erunt? Quod si speciem tam augustam dicas fuiße hristo tum occultatam, id fieri non potuißet, nisi is discipulorum retentis. Cur ergo Christus ex itu etiam ac visu de se judicari volebat, & eos nquam testes resurrectionis ipsius futuros de ea certos reddere; cùm non ea species Christi appareret, quæ eßet, sed longè alia? annon hac ratione testimonium ipsorum in dubium vocabitur? Non id enim fuißet, quod viderint, sed id illos dicere, quod apparuerit, dici poterit. Adde, quòd vulnera aut vulnerum vestigia, quæ certè in glorioso pulcherrimoq́ corpore nulla sunt, in Christo adhuc extiterint. Sed præterea nec ventre caruit Christus, in quem cibos ingessit, nec quicquam proculdubio defuit eorum, quæ videmus τὰ ἄτιμα τοῦ σώματος καὶ ἀσχήμονα ab Apostolo vocari. Hæc verò à glorioso

corpore abesse debere, ex hoc loco discimus, & ex altero, qui in eadem hac Epistola extat cap. 6. 13, ubi ait Apostolus: Escæ ventri, scilicet destinatæ sunt, & venter escis: Deus autem & hunc & illas abolebit, intellige in resurrectione mortuorum. Venter autem omnia illa quodammodo complectitur, quæ deformem habent aspectum, omniaq; ita conjuncta sunt, ut illo sublato nullus planè horum possit esse usus.

Vnde facilè jam apparet, quàm graviter illi errent, qui eadem planè corpora, habitâ ratione substantiæ, olim nobis redditum iri censent. Certè si ita esset, pudere etiam nos olim nostri deberet non minùs, atq; primos nostros parentes, cùm oculis ipsoru apertis nudos se esse viderunt, quod antea non prehenderant, cognitione boni & mali, in quo am continetur decorum & indecorum, seu turp deforme, destituti. Vt alia nunc taceam, quæ pau inferiùs commodiori loco dicentur.

Sequitur tertia corporum, de quibus agimus, differentia, his verbis expressa: Seminatur in seu cum infirmitate, suscitatur in seu cum potentia. Infirmitas hæc hominis, seu mavis corporis humani in eo cernitur, quòd & laboribus facilè frangitur, & senectute ipsâ labefactatur, & morbis levibus etiam vires atteruntur. nonnunquam à primo statim ortu peculiaris accedit infirmitas, aut ab alio casu. Fit hoc ob corporis mortalis naturam. Nam & de ipsis partibus corporis solidioribus, & de spiri-

tibus,

tibus, quibus utriſq; vires noſtræ corporiſq; robur nititur, ſubinde aliquid decedit, maximè per labores, ſenectutem, morbos, nec ſemper eis tantum accedit, quantum decedit. Et ſpiritus quidem, quibus maximè nervi intenduntur, & membra reguntur; imò omnes animæ vires exeruntur, haud difficulter diffugiunt, ac ſubtilitate ſuâ expirant: unde corporis defatigatio. Quin & ipſa membrorum ſoliditas aliquantum labore laxatur. At id, quod ſurget corpus, ſeu mavis, ipſe homo, corpore erit præditus valido, robuſto, quod fatigationem non ſentiat, cujus vires nulla ætas labefactet, nec morbus, qui ibi nullus erit, ttenuet. Vires, quas ſpiritus in illo corpore exerere erit, corporis habilitas ſequetur, nec quidquam tui obſtabit, quò minùs per illud efficere poſſit, per naturam aliàs, inſtrumentum nactus, poſ- Non vegetabitur ſpiritibus aliquibus, quales nc corpus noſtrum regunt atq; agitant, caducis, qui diffugere atq; expirare facilè queant; ita ut eorum refectione atq; reparatione ſit opus: ſed ita intra ſe continebunt corpora illa incorruptibilia vim ſpiritûs vitalis, ut nihil ejus planè depereat, & à labore robur ſemper ſit recens.

Ex quo ipſo facilè intelligitur, non carneum id eſſe debere corpus, non hac ipſâ cute cinctum, quod à reſurrectione piis dabitur. Ejus enim natura eſt ejuſmodi, ut ſpiritibus vitalibus exitum præbeat: qui, niſi ſubinde reparentur, tandem deficiunt, & corpus vel fatigatum dejiciunt, vel penitus tandem

exanimatum relinquunt: ut rectè antea asseruimus,
has corporum differentias, etsi extra essentiam sint
positæ, ejus tamen diversitatem arguere, & ex ea
pendere.

Restat ultima ex illis quatuor differentiis, quæ
ipsam corporis substantiam per se attingit. Ea est
℣ 44. *descripta illis verbis:* Seminatur corpus animale,
suscitatur corpus spirituale. *Diximus jam suprà*
quædam ad horum verborum intelligentiam perti-
nentia, quæ hîc memoriâ repetantur. Nunc illud
tantùm restat explicandum, quid Apostolus vocet
corpus animale, *quid item* spirituale.

Quid per animale *corpus intelligat, ex eo p*[illegible]
test deprehendi, quod paulò pòst Apostolus subji[illegible]
ostensurus, & corpus animale & spirituale ext[illegible]
Ad illius autem, hoc est, animalis corporis prob[illegible]
cap.2 7. *nem affert ea Geneseos verba:* factus est pri[illegible]
homo in animam viventem. *Vbi, ut omnes,* [illegible]
fallor, animadverterunt, anima vivens nil est ali-
ud, quàm animal vivens, ac spiritum vitalem tra-
hens. Inde dictum est corpus animale à ψυχῇ, *quæ*
animal hîc denotat, dictum ψυχικὸν *seu animale,*
ut animale corpus sit ejusdem generis cum iis, quæ
habent cætera animalia, quod nimirum animâ, quam
vegetativam & sensitivam vocant, animetur &
regatur, quodq; adeò ad sui sustentationem nutri-
tione indigeat, ad conservationem autem sui gene-
ris similiumq; individuorum propagationem gene-
randi facultate sit præditum, (nutriendi enim ac
generandi

generandi facultas hujus animæ propria est, quâ utrâque penitus sublatâ animam ipsam tolli est necesse,) & porrò iis etiam organis ac partibus sit instructum, quibus ad exercendas facultates dictas sit opus, simul etiam iis, quæ sensuum tum externorum, tum internorum facultatibus & appetitui cum iis conjuncto, itemq; facultati locomotivæ subservire apta sint.

Ideò autem animæ vegetativæ & illarum partium, quæ ab ea sustentantur, quæ etiam ei subserviunt, facimus mentionem, quia oppositio inter corpus animale & spirituale non in eo reverâ consistit, uòd corpus animale animæ sensitivæ & facultati- s cum ea conjunctis, nempe appetendi & loco se vendi, servire sit aptum. Nam & spirituale cor- aptum erit & accommodatum animæ istius fa- atibus, earumq; propriis functionibus, licèt non a sit futura partium iis inservientium vel forma, vel dispositio, vel cæteræ facultates, quæ in hoc animali corpore extant, ut postea explicabitur: cùm hæc organorum ratio non simpliciter sit necessaria ad istarum facultatum functiones, sed tantùm in hoc terreno ac corruptibili corpore, quod sine anima vegetativa vivere nequeat. Sed differentia inter corpus animale & spirituale potiùs consistit in eo, quod animale corpus apparatum habeat instrumentorum animæ vegetativæ inservientium, quin etiam nullum eorum organorum, quæ animæ sensitivæ ejusq; facultatibus operam suam commodant,

imò ne illorum quidem ullum, quæ intellectûs operationibus ancillantur, tale sit, quod animâ vegetativâ non indigeat, et ab ea non sustentetur, et quod, ut rem ipsam penitus tangamus, non sit planè crassum ac terrenum. Spirituale enim, ut postea intelligetur, corpori crasso ac terreo maximè opponitur: crassum autem & terrenum esse necesse est, quicquid animâ vegetativâ vegetatur ac nutritur, aut si quid est subtilius ac magis spirituale, id ex crassiori nascitur, & eo penitus corrupto sponte suâ diffugit ac disparet. Quare ut corpus nostrum animale non ampliùs sit, omnes illas partes, quæ animæ vegetativæ ac sensitivæ in corpore nostro subserviunt, aboleri necesse est: id quod de iis, quæ ad nutritionem generationem pertinent, etiam per se unicuique [...]tere debebat.

Sed nondum est satis ad id, ut corpus spiritu[...] efficiatur. Nam nec res inanimatæ animalia ha[...]bent corpora, omnibus destitutæ organis, quæ animæ vegetativæ aut sensitivæ inserviant; nec tamen cum spirituali corpore conjunctionem aliquam protinus habent: sed necesse est omnem crassam terreamq; molem tolli, ut corpus spirituale evadat. Sine ea nullum est corpus animale, cum ea nullum spirituale. Nam, ut jam ad oppositæ differentiæ explicationem accedamus, cùm spirituale dicimus corpus, subtile quippiam, & veluti in omnes partes flexile, agile, & tenuissimos quosque meatus penetrans intelligimus. Talia ergo corpora nobis in Resurrectione da-

ne dabuntur. Hoc cùm videantur agnoscere etiam alii nonnulli, mirum tamen est, eos nihilominus vehementer contendere, eandem fore corporis nostri substantiam, carne nos ac cute tectum, iisdemq; ossibus suffultum iri: cùm & Christus Luc. 24. 39, apertissimè dixerit, Spiritum carnem & ossa non habere; & ratio ac communis omnium sensus clarissimè id ostendat. Etenim quomodo potest os subtile fieri, & quemvis meatum penetrare aptum? quomodo ad omnem motum, sive sursum, sive deorsum, sive quocunque velis habile atque agile, quemadmodum est corpus spirituale, quamdiu quidem ossis naturam retinet? Os, nisi durum sit, & cedenti resi-at, suamq; firmitatem corpori obstanti renitentem ineat, os esse desinit; cujus naturæ est fulcire tes molliores, ne concidant, & motui corpus sibi umbens aptum reddere. At si os subtile admoum evadat, si in omnes partes flexile, & tenuissimos meatus possit pertransire, duritiem ac firmitatem omnem perdidit. Quis unquam hominum id, quod vento, aut, si aliquid crassius oculisq; ipsis conspicuum mavis, spiritui Chymicorum simile est, os vocaverit? At consimilis substantiæ necesse est corpora spiritualia, quæ adepturi sumus, esse? Quid multis opus est? si demseris & carni, & ossibus, & reliquis hujus corporis partibus terrenam substantiam, quam omnino crassam, densam & gravem esse necesse est, ipsam illarum substantiam sustuleris, ex illis enim componuntur, nisi autem sustuleris, spirituale nunquam effeceris.

 Quan-

Quanquam verò de spiritibus multa asserere non possumus, de quibus magis scire licet quid non sint, quàm quid sint; cùm sensus nostros vel penitus, vel magna ex parte effugiant: ex earum tamen rerum natura, quæ spiritus appellantur, quæ sensus nostros non penitus fugiunt, aut quarum operationes quædam seu effecta deprehendi à nobis queunt, aliquid de corporibus istis spiritualibus conjicere saltem licet; & dummodo nihil vel contra sacræ scripturæ autoritatem, vel contra rationem affirmetur, nihil etiam asseveranter pronuncietur, nihil peccat ille, qui, vel in hanc, vel in illam partem quid sentiat, ostendit, & saltem verisimilia in medium profert.

Quare, ut nonnihil de corporibus illis spirit[illegible]libus, quibus in resurrectione induemur, differa[illegible] istud primùm extra dubium ponimus, corpora no[illegible] cœlestia fore, seu ex cœlesti quâdam materia con[illegible]tuta, ut infrà ver. 47. & sequentibus docebitur. Ejus autem materiæ natura cùm longissimè distet à natura materiæ terrenæ; ex hujus affectionibus de illius qualitatibus, & ex contrario de contrario judicium facere non ineptè possumus. Quare ut materia terrena crassa; ita cœlestis subtilis, &, si ita loqui liceret, tenuis: ut illa intractabilis: ita hæc flexilis: ut illa ad motum inhabilis; ita hæc habilissima statuenda est. Verumtamen quia, ut jam antea diximus, & resurrectionis natura postulat, ea jungi debet spiritui nostro, quo vivimus, sentimus ac intelligimus,

gimus,

gimus, qui illud etiam corpus animabit, eum ſubtilioris ac divinioris cujusdam naturæ, quàm ſit illa materia, ex qua illi corpus fingetur, eſſe apparet. Quare ita propemodum differt à ſpiritu illo noſtro, quemadmodum nunc ſpiritus vitales atque animales dicti ab eodem differunt. Subtilitate quidem illi proximè ad eum accedunt, ſed nihilominus tamen ea qualitate ab illo ſuperantur. Habilitas ergo, ut diximus, corpori illi ſpirituali inerit ſumma ad id, ut moveatur, impellente eo, quem in ſe includit, vitali ſpiritu, & quidem ita, ut nulli motûs generi per ſe ac naturâ ſuâ ſit addictum, ſed eum recipiat impetum, quem ſpiritus ac voluntas ipſi impreſſerit.

In corporibus naturalibus diverſos eſſe videmus tus ſeu inclinationes ad diverſos motus. Et inata quidem uno ſimplicíq; motu feruntur; cœlen orbem; elementa per rectam lineam, ſive ſurm, ſive deorſum: licet violento motu alioqui rapi poſſint. Elementorum autem prædominantium impetum atque motum ſequuntur etiam corpora ex iis compoſita, & ipſorum etiam animalium, quatenus ex elementis cõſtant, & merè, ut ita dicam, ſunt corpora, nihil ſpiritus, nihil animæ habentia; ſed quà animalia ſunt, & ſpiritum quendam in ſe continent vegetum vividumq;, appetitu ciente, variè ſeſe movent ipſa. Quod enim in corporibus inanimatis eſt appetitus, quem naturalem vocant, ſeu naturalis ad certum locum inclinatio: id in animalibus præſtat appetitus ſenſitivus, & in rationalibus

voluntas: quæ utraque facultas, maximè posterior, quæ liberrima est, nunc huc, nunc illuc inclinatur; illa ab objecto tantùm, hæc aliqua ex parte etiam à se ipsa. Hæc ergo in animalibus causa est, cur animalia nullo non motûs genere feruntur; ita tamen, ut naturalem corporis sui impetum penitus vincere, ejusq; oblivisci nequeant, sed semper eò magis inclinent, quò elemẽti prædominantis ὁρμὴ eos impellit. Prædominari autem in omnibus videtur terra: quanquam in aliis magis, in aliis minùs. Itaque cùm contra naturalem sui corporis impetum nituntur, seu in oppositum locum sese agunt, violenta quodammo- do est ista commotio, ideoq; cum majori difficulta- ac lucta. at eò, quò corpus propendet, ferri est fac- mum. Motus autem ille animalis proprius & a- turali illo seu elementari minimè dependens, ruum nostrorum vi peragitur; qui ipsi ab anim- spiritu primò cientur, voluntate vel appetitu ve- re aliqua refugere, vel eam prosequi ad eamq; accedere jubente. Quem voluntatis atque appetitûs impetum primi excipiunt spiritus animales dicti, & ad eum sese componunt celerrima quadam agitatione, & pari cum ipsa cogitatione, ut ita dicam, passu, & cùm ipsi rursus nervos, tendines ac musculos impleverunt, animal ad voluntatis & appetitûs nutum movetur. Ipsi ergo spiritus per se sunt celerrimi, & sine difficultate impetum capiunt ad quemvis motum, cùm ad eum se quodammodo indifferenter habeant; nisi quòd ob levitatem sursum potiùs feruntur,

feruntur, &, nisi corpus hoc crassum obstaret, aut ita esset spiritui obsequens, ut spiritus ipsi illi voluntati atque appetitui, nullus esset locus, quo homo ire concupisceret, & non statim ferretur.

Hoc ergo quod de spiritibus istis animalibus nunc diximus, transferamus ad corpus illud spirituale, quo olim induemur. Hoc non secus atq; illi indifferens videtur futurum ad quemvis motum, ita ut naturaliter nec huc nec illuc magis inclinet: nisi quis fortè dicat, illud leve fore ac superiorem locum appetiturum. Interea sequacissimum erit, & ad quem-is voluntatis atq; appetitûs impetum accipiendum bilissimum: & cum gravitas potissimùm motui orum obstet, quâ illud penitus destituetur, nulla mora, quin eò feratur, quò voluntas inclinave- & tantò quidem concitatiùs, quantò vehemen- voluntas in eam rem incubuerit, aut locum i-m appetierit. Nam quemadmodum quantò major gravitas est corporis, tantò concitatiùs corpora feruntur deorsum; quantò major levitas, tantò leviùs, nisi quid obstiterit, sursum: (est autem gravitas impetus ad locũ inferiorem, ejusq; appetitio quædam naturalis; levitas similiter impetus ad locum superiorem;) ita etiam quantò vehementior erit voluntatis nostræ inclinatio, quæ vera est appetitio; tantò etiam concitatiùs corpora nostra spiritualia ferentur. Videmus id aliquâ ratione in nostris corporibus; quæ licèt ob molem suam cupiditate nostrâ sæpè ferantur tardiùs, tamen, nisi quid obstet, celeriùs moventur.

ventur, cùm vehementiùs urget appetitus & voluntas; tardiùs, cùm minùs in eam rem incumbit. Et hæc quidem de motu.

Quod ad sensum attinet, idem illud corpus præstabit vicem illorum spirituum, in corpore nostro mortali existentium, & simul etiam organorum, per quæ eorum virtus exeritur. Notum est, omnem sensuum operationem, omnem appetitionem, omnem commotionem & agitationem membrorum, omnem deniq; intellectionem vi spirituum istorum peragi. Itaq; pars ea corporis, quæ spirituum est expers, omnis etiam sensus ac virtutis est expers. I... sunt veluti vinculum quoddam inter spiritu... quem animam Philosophi vocant; & inter cra... corpus ejusq; membra. Illi, quia ad ejus naturam... ximè accedunt, cum eo primùm junguntur, &... vim animalem accipiunt, & porrò per totum co... cum quo etiam quandam cognationem habent, ... pensant; &, quemadmodum à spiritu ad organa... vim, ut ita dicam, animalem deferunt, ita vicissim ab organis species rerum omnium sensibilium deferunt aut transmittunt ad spiritum: quia verò non ubiq; reperiunt quorumvis sensuum organa, ideò non ubiq; percipiunt omnia; sed ibi quidem ista, illic verò alia; quæ demum in ipso spiritu veluti junguntur, & à se invicem dignoscuntur.

At verò corpus illud spirituale, quia non tantùm spiritus animales in se continebit, ut hæc corruptibilia sensuum organa; sed etiam, illorum ipsorum spiritum

spirituum instar, erit ubiq; sibi conforme, ubiq; omnium sensuum vim exerere poterit, & species rerum quarumvis sensibilium percipere. Quod etiam facerent spiritus nostri animales, si ubiq; organa reperirent apta, ut diximus, per se etiam percepturi res sensiles, nisi diffugerent, & ab ipsa anima seu spiritu statim disjungerentur, cùm organo solidiore non concluduntur. Tantò autem sensus ille erit perfectior, quantò perfectius illud corpus, in quo nulla organi depravatio, nulla labes aut intemperies, quæ in hoc mortali corpore sensum sæpè impedit, locum [illegible]st habitura.

Simul etiam sensus erit purior, & à dolore, [illegible]m sensus nostri nonnunquam excitant, remoti[illegible]otum est, sensus alios esse puriores; alios ali[illegible]tò impuriores; purissimos eos, qui species exci[illegible] à materia sejunctas, nō verò ipsam materiam, [illegible]qua qualitas seu affectio sensilis existit, ipsi illi corporis parti, quæ eam percipit, admoveri postulans: quod posterius qui faciunt, impuriores sunt. Inter puriores eminet visus, qui speciem rei eminus cernit, quam, si oculis ipsis imponere velis, non cernat. Hunc sequitur auditus, in quo dubites, utrum sonus ipse cum materia sua, an verò ejus tātùm species quædam, ad verum ejus sensorium, quod intra aurium meatus latet, deferatur. Inter inferiores ordinem ducit tactus, ac simul gustatus, qui ejus veluti pars est, ac deniq; odoratus. Etenim qualitates tactiles, sapores odoresq; unà cum materiâ ad partes corporis,

corporis, per quas sensus illi exeruntur, admoventur, & quantò magis, tantò vehementiùs sensum feriunt; licet interdum minùs accuratè propter ipsam sensus vehementiam discerni queant.

Iam, ut ad spiritualia corpora deveniamus, nihil dubitamus, quin visus, qui purissimus est sensus, in illis locum sit habiturus; quin etiam auditus. De cæteris magis dubites. Sed tamen credibilius est, illos, licèt multò exactiores ac perfectiores multoq; puriores, in illis repertum iri. Tactu enim prorsus destitutum iri vix est credibile. Gustatus quidem & odoratus ideò maximè videtur animalibus esse datu ut cibos atq; alimenta sibi apta deligere eâ ratio possent, & ea, quæ naturæ suæ vel noxia essent, minimè convenientia, rejicere; quin etiam u suavitate rerum ad eas persequendas atq; usur das adducerentur; vel eas, quia ingratæ, fugere vitarent: qui usus in corporibus incorruptibilib quibus nullo est opus tali alimento, planè cessat. Verumtamen quia sensuum illorum usus etiam ad cognitionem rerum pertinet; non videntur autem ii, qui incorruptibiles sunt, ut nunc Angeli, destitui ullo adjumento, quo ad rerum earum, quæ cognosci ullâ ratione possunt, notitiam assequendam sit opus: ideò credibile est, etiam incorruptibilia corpora apta fore speciebus istarum rerum, quanquam sine materiâ, percipiendis. Vt ita qui sensus in nobis impuri sunt, in illis reddantur purissimi, & illorum actus visioni quodammodo fiant similes. Quod si dicas, hunc non

ampliùs

ampliùs tactum vel gustatum vel odoratum esse, sed aliquid tantùm illi analogum: dum de re constet, de voce non litigabimus. Non est quod dicas, tum non extitura ea, quæ olfactu aut gustatu percipi possint: quanquam in dubium id vocari possit, utut cibi non sint extituri, extante adhuc eâ materiâ, quæ ex mundi incendio supererit: non tam hîc spectandum est, an objecta sint extitura, quàm, si extiterint, utrum ea sit futura facultas spirituum immortalium, aut etiam nunc sit Christi & Angelorum: quorum hac in parte eadem videtur esse ratio, ut illa [illegible]cipere queant.

[illegible]llud adhuc quæri potest, quomodo illa corpora, ac [illegible]de ipsi homines beati inter se poßint dignosci; [illegible]odo item animi sensa ac cogitata inter se com[illegible]ent? Certum hîc definire modùm, præsertim [illegible]em, temerarium foret. Sed illud tamen dici [illegible]st, etiam à nobis cogitari posse aliquem istarum, [illegible] quibus quæritur, rerum modum.

Nam quod ad distinctionem corporum spiritualium attinet, præter figuram, quam Mathematici appellare solent, ac corporis lineamenta, quæ in illis determinata esse non putamus, plura ad speciem seu figuram corporis externam pertinent, in quibus infinita quædam varietas locũ habere potest: nec quicquam prohibet, quò minùs unicuiq; spiritualium corporum notam aliquam, ac veluti characterem, quo à se invicem dignoscantur, imprimat; & quidem ejusmodi, qui in diversâ etiam corporis figurâ

per se

per se tamen idem maneat. In rebus terrenis varii apparent colores, quibus variæ figuræ in corpore duci poßunt, & prout variæ inter se miscentur variæq; ducuntur lineæ, ita & figuræ inde nascuntur variæ. Non dubium est, quin corpora spiritualia alia aliis possint eße clariora ac splendidiora, & in eodem corpore aliqua pars possit eße splendidior alterâ. Lux autem diversimodè cum suo contrario seu opposito mixta (gradus enim omnes ex mistione seu temperatione suorum oppositorum fiunt,) colorũ instar est. Quid ergo prohibet, tali aliquâ ratione corpora illa spiritualia veluti pingi, & diversas i
ter se formas sortiri: cum differentiæ istorum co
rum adeò subtilium possint eße multiplices, &
riæ per eos divino, ut ita dicam, digito pingi fi
Nihil de eo nunc dicimus, quòd & magnitud
eße corporum illorum diversa: ut alias quasda
ferentias prorsus reticeamus.

Quod ad communicationem cogitationum nu attinet, difficilius est de ea verba facere; quemadmodum & de Angelicâ, ut Paulus eam vocat, linguâ: cùm nobis non constet, utrum vocem aliquam & sonum reverâ edant, cùm cogitata sua aliis aperiunt; an verò tantummodo vocis quandam speciem aliis imprimant, & alii aliorum moveant phantasiam: quo pacto in apparitionibus Angelorum, cùm vel in somnis cuiquam apparuerunt, ut de Iosepho verbi gratia Mariæ marito legimus; vel hominem extra se raptum ejusvé animum iis impleverunt i-

maginibus, ut & ea sibi videre & audire videretur, quæ re ipsâ tamen non extabant, sed rerum tantùm verarum erant picturæ quædam; quemadmodum Ioanni Apocalypseos scriptori contigisse legimus.

Non desunt inter Philosophos, qui arbitrantur, posse phantasiam nostram, in quam omnium rerum sensibilium species deferuntur, moveri non moto externo sensu, à speciebus rerum etiam longius dissitarum, modò earum similes sensu aliquo perceperimus, & corpus nostrum sit quietum, compositis paulò turbulentioribus, qui in eo cieri solent, ab ele- [illegible]entis verbi gratia, motibus, aut humorum quâdam [illegible]emperie, sensu etiam externo prorsus à functio- [illegible]s suis cessante. Ex eorum sentẽtia nihil prohibe- [illegible] phantasiam (Philosophorum more hoc nomen [illegible]mus) seu imaginem in phantasia spiritûs cu- [illegible]n cœlestis existentem, & corpori spirituali no- [illegible] quandam & veluti imaginem imprimentem, [illegible]overe posse alterius spiritûs phantasiam, ejus potissimùm, in quem prior ille spiritus cogitationem suam intenderit, & cui aliquid significare voluerit. Videntur enim spirituum illorum corpora ac phantasiæ esse instar quorundam speculorum. Quemadmodum autem specula hæc crassa ac terrena, crassarum rerum species sibi oppositas recipiunt: ita spiritualia etiam illa species spirituales sibi objectas, & in se veluti directas. Quare hoc pacto voce aut sono non videtur esse opus.

Quod si tamen quispiam dicat, absurdum vide-

ri nutibus, ut ita dicam, loqui, & præ nobis mutos videri: ut nunc non dicam, longè præſtantiorem ac diviniorem eſſe eam cogitationum communicationem, quæ fiat per imagines à phantaſiâ excitatas & corpori impreſſas; quàm quæ per verba. & ſonum; cùm illæ naturâ ſuâ ſignificent rem, cujus ſunt imagines, hæc non niſi ex inſtituto: et illæ quidem res, quatenus ab animo concipiuntur, deſignent proximè; hæc verò non niſi intervenientibus imaginibus, quas ſæpè dubiâ fide nobis repræſentant, ut proinde, ſi imagines illas phantaſiæ impreſſas cernere poſſemus, verbis non foret opus: In hominibus loqui n[on] poſſe vitium eſt: in illis autem qui per imagines ej[us]modi, quales diximus, communicare animi ſ[ensa] poſſunt, rei ſuperfluæ tantùm foret abſentia, [nec] magis vitioſum, quàm in homine vitioſum cen[setur,] quòd cornibus careat. Sed hoc nunc transmitt[imus.] Illud adhuc reſpondemus: ſi quis putet, affirmand[um] omnino ſermonem aliquem, qui ſono ac voce qu[a]dam articulatâ exprimatur, fore, ac proinde etiam aliquid in illis beatis ſedibus eſſe aëri analogum, cujus percuſſione vox excitetur: jam ſuprà diximus, Spiritus cœleſtes cogitatione ſimul corporum figuram eam ſumere poſſe, quam volunt, ac proinde etiam eam, qua ad voces ac verba formanda ſit opus. Neque arbitramur, Angelos, quotieſcunque cum hominibus fuerunt locuti, nec tamen ſpecie aliqua corporea apparuerunt, corpus aliquod aſſumſiſſe, cujus partes ita fingerent, ut humanæ vocis ſonum ederent:

derent:

derent: sed credibile est, sæpè per se ipsos sonum aëris hujus beneficio excitâsse, & voces articulatas humanasq; finxisse. Sed liceat nobis etiam aliquid in hac materia ignorare: sed quid dicimus liceat? cùm id etiam sit necesse, ut ne satis quidem moderati sit ingenii, omnia hîc scire velle, & omnia quærere: ne, dum quærat quod non debebat, id inveniat, quod non oportebat. Sed jam tempus est, ut ad verborum Apostolicorum contextum redeamus.

Vidimus autem hucusque alterum eorum verborum membrum, quibus Apostolus responsionem ad [illegible]bjectionem superiùs propositam illustrat. In eo ex[illegible]itæ sunt aliquot corporum, quæ nunc habemus, [illegible]qúe olim à resurrectione habituri sumus, dif[illegible]ntiæ. Sequitur tertium membrum, in quo [illegible]is continetur probatio, quanquam ita, ut ulti[illegible] potissimùm corporum differentia ab Apostolo [illegible]nstituta demonstretur: quia & ipsa reliquarum est princeps, cùm ipsam corporum substantiam seu essentiam per se attingat, & cæteræ ex ea quodammodo nascantur. Ea verò est, quod seminetur corpus animale, suscitetur spirituale. Eam verò probat duplici maximè ratione, ita inter se nexa, ut posterior priorem fulciat. Prior à ver. 44 medio extenditur usque ad ver. 50: quo posterior continetur.

Quod ad priorem rationem attinet, primùm demonstrat Apostolus, dari ejusmodi, qualem constituerat, corporum differentiam, idq;, ut ex probatione

subjectâ,& iis,quæ deinceps sequuntur, apparet,respectu ipsius hominis. Deinde *ostendit,priùs in homine locum habere, atque adeò habere debuisse corpus animale, quàm spirituale; ne quis miretur, non ab initio statim hominem spirituali corpore indutum fuisse.* Denique *ad propositum ea,quæ dicta sunt,accommodans, ostendit, in nobis, qui* Christo *adhæremus,hanc corporũ differentiam omnino locum habituram, id est,nos,qui nunc animali sumus corpore prædîti,seu,quod perinde est,terreno,aliquando spirituali ac cœlesti donatum iri.*

Primum ita exequitur, ut priùs rem propona[...] deinde confirmet. Proponit posterioribus ver[...] verbis,ubi ait: est corpus animale, & est co[...] spirituale; *quod in Scholis vulgò dicerent: d[...] corpus animale,datur etiam spirituale.* Dari a[...] *illud dicitur, quod vel re ipsâ jam est,vel esse [...] potest.quo posteriori modo demonstratur,verbi g[...] tiâ, dari felicitatem,dari summum hominis bonum[...] Iam verò quod ad corpus animale attinet, id re ipsâ extare & per se manifestum est, & ex sequentibus patebit. Corpus autem spirituale partim jam extare,partim aliquando extiturum probabit Apostolus. Quanquam posses ita quoque verba Apostoli accipere, ac si dictum esset: extat vel datur homo, qui sit corpus animale, & extat etiam homo, qui sit corpus spirituale. Quo pacto non ita absoluta erit Propositio; ad rem tamen aliquantò accommodatior, quàm si ita absolutè sumatur. Sequentia sanè, in quibus horum continetur probatio, non parum ei*

sententiæ favent: nec mirum videri deberet subaudiri nomen hominis; quod etiam in præcedentibus rectè subaudiri diximus. Ipsa differentia corporis animalis & spiritualis satis est à nobis explicata. Quare in hujus ipsius thematis explicatione non est necesse diutiùs immorari: sed accedendum est potiùs ad ejus probationem.

Quia verò thema seu Propositio bipartita est, cùm in ea primùm asseratur, esse corpus animale, seu esse hominem, qui sit corpus animale; deinde verò esse etiam corpus spirituale, seu, si ita placet, extare ominem, qui sit corpus spirituale: ideò utraque ejus s probatur: quanquam prior non tam suâ, quàm erioris partis gratiâ. Illa enim per se satis alio- st manifesta, posterior probatione indiget. Pro- nis autem loco prior quodammodo pars est: x contrario contrarium concludi posit. Ita o loquitur Apostolus: Sic & scriptum est: fa- ctus est primus homo, Adam, in animam viventem; ultimus Adam in spiritum vivificantem. *Ubi videri posset, verba prima,* Sic et scriptum est, *ad utrumque orationis subjectæ membrum pertinere: cùm tamen satis sit manifestum, prioris tantùm membri verba Gen. 2. ver. 7 contineri; posterioris membri nullum in sacro Veteris Fœderis codice, ad quem hîc solùm respicitur, extare vestigium. Quare ita verba ista sunt accipienda, ac si aliquantulum mutata Parenthesi fuissent inclusa, & primo probationis membro, quod ipsis scripturæ verbis constat, in-*

v 45.

 stat, in-

ſtat, inſertam, hoc aut ſimili aliquo modo factus eſt primus homo, Adam, (ita enim ſcriptum eſt) in animam viventem.

Quod ad ipſam probationem attinet, cenſuerunt viri eruditi, vocem hominis *redundare, quia vox* Adam *non pro primo noſtro parente, ſed pro homine ſimpliciter ſumatur: id quod ex poſteriori hujus verſiculi membro appareat, in quo Apoſtolus nomen* Adami *repetat, ac Chriſto etiam accommodet; addita illi voce* ultimus, *cujus contrariam antea voci* hominis *præfixerat. Vnde etiam ver. 47 inter ſe opponit* hominem primum & ſecundum ho minem; *quaſi idem ipſi denotet Adam quod ho Sed dubium tamen adhuc nobis eſt, quod de* Adami *ſcribunt. Poſſunt enim ita verba acci ſi dictum fuiſſet: primus homo, nimirum Ad per quandam excellentiam ita dictus, quia num primus ac cæterorum caput ac ſui generis tor fuerit. In ſequente orationis membro paulò conciſiùs loquitur, & omiſſo hominis nomine Adamum commemorat: nō quod eo hominem ſimpliciter vellet denotare; ſed quòd hominem in ſuo genere primum, ac cæterorum veluti parentem, voce* Adami, *quæ Protoplaſtæ noſtro propria evaſerat, per Metaphoram latiùs extenſâ. Nam cæteroqui Chriſtus non rectè diceretur ultimus Adam. Sive enim homines animales ac terrenos intelligas, non fuit ille ultimus; ſive ſpirituales ac cœleſtes. alios enim ex ſe, ut ex ſequentibus audiemus, generavit, qui ipſius poſteritas rectè dici poſſunt.*

Iam suprà vidimus, hominem primum fa-
ctum esse in animam viventem, *nihil esse ali-
ud, quàm Adamum factum esse animal vivens. A-
nimam enim pro animali sumi, usitatissimum est, e-
jusq; rei occurrit inter alia cap.1.Genes. exemplum,
ubi ita legimus dixisse Deum.* Producat terra a- v. 24.
nimam viventem in genere suo, jumenta &
reptilia, & bestias terræ, secundùm species su-
as. *Vbi manifestum est*, animam viventem *postea
per species explicari, dum addit:* jumenta, repti-
lia & bestias terræ. *Vnde postea, ubi rei illius effe-
ctus statim consecutus explicatur, animæ viventis
on ampliùs fit mentio; ita enim subjicitur versu se-
enti:* Et fecit Deus bestias terræ secundùm 25.
eciem suam, & jumenta secundùm speciem
m, & omnia reptilia terræ secundum spe-
m suam. Fieri *autem* in animam *seu* in ani-
al *est fieri animam seu animal: quemadmodum
& esse in aliquid est esse aliquid; quæ apud Hebræos
eodem modo solent efferri. Nam pro eo, quod Latini
& Græci solent reddere factus est, Hebræi dicere so-
lent, fuit: ut vel hic ipse Geneseos locus, quem Pau-
lus citat, ostendit. Vide Psal. 69. 12,* factus sum eis
in parabolam, *id est, parabola, in proverbium abii:
tum etiam ver. præcedenti, ubi in Hebræo est,* et fu-
isti (*Deum alloquitur*) in opprobrium mihi. *&
Psal. 73. 19,* fuerunt in desolationem, *id est, de-
solatio, seu vastati sunt. Et Psal. 94. 22,* Dominus
factus est mihi in refugium. *Vide etiam Deut. 28.*

13 & 44: & 2. Sam. 7 14. qui locus citatur ad Hebræos 1. 5: ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. *& 1. Ioh. 5. 8, ubi plerique Codices legunt;* et hi tres in unum sunt, *h. e. unum sunt, seu inter se conspirant. Iam verò si Adamus aliquando factus est animal vivens, necesse est eum etiam corpus animale habuisse. Animal enim sine corpore sibi apto (hoc autem animale corpus est) existere nulla ratione potest. Ejusdem autem naturæ sunt omnes, qui ex ipso nascuntur.*

Ex hoc Apostoli dicto patet eorum error, qui ejusmodi nos corpora in futura vita credunt habituros, quale Adamus habuit ante lapsum. Atqui animale eum corpus habuisse, ex his tum Geneseos tum Pauli verbis liquet: quandoquidem hæc verba ipsius loquuntur natura, quam in ipsa creatione acceperit. At verò Paulus corpus hoc animale, quod Adamus habuerit, opponit hîc planè spirituali, quod in resurrectione accepturi sumus, & quod Christus, ut statim audiemus, jam habet. Certè Adami corpus æquè crassum fuit, atque hæc nostra sunt, carne, ossibus & cæteris partibus ex terra sumtis constans. Hoc verò quomodo spirituale dici potest?

Sed hos nunc mittamus, erroris haud exigui manifestos, & ad sequentia Apostoli verba pergamus, in quibus alteram Propositionis suæ partem probat, quæ est; extare etiam corpus spirituale seu hominem, qui corpore spirituali constet. Ea sunt: ultimus Adam in spiritum vivificantem, *scilicet*

licet

licet factus est, hoc est, factus est spiritus vivificans. Per ultimum Adamum *intelligi Christum, nemo dubitat.* Adamum *dici existimamus non ideò simpliciter, quod homo sit, id quod vox Hebræa Adam significat; sed quòd Adamo, primo nostro parenti, in eo similis, quòd certi hominum generis, hominum nimirum spiritualium ac cœlestium, caput sit ac princeps, et stirpis novæ auctor: quemadmodum paulò antè est dictum, & explicatum suprà ver. 22.* Vltimum *autem dicit non propterea, quòd multi antecesserint, sed quòd nullus sit secuturus, qui similiter* [illegible]*dam dici mereatur, novi nimirum alicujus homi*[illegible]*m generis auctor.* Nam *si numerum spectes eo*[illegible] *qui hoc nomen merentur, Christus secundus A*[illegible] *dici meretur: quod ipse Paulus docet ver. 47.* [illegible] *primo homini opponit hominem secundum, qui* [illegible]*ominus. Vbi hominis nomine idem planè signi*[illegible]*atur, quod hoc loco Adami.* Nam *aliàs Christus haudquaquam fuisset secundus homo, sed vel Eva ex ipso primùm sumta; vel Cain ex utroque primùm natus.*

Adamus autem fuit Christus jam tum, cùm in terris viveret, & primus eam viam, quæ ad immortalitatem ducit, & quâ postea in spiritum vivificantem evasit, nobis ostendit. Neq; *enim quemadmodum Adamus in primâ statim creatione sua animal vivens evasit; ita etiam Adamus ultimus, cùm vel primùm natus est, vel Adamus, hoc est, spiritualis noster Pater, re ipsâ evasit, protinus evasit spiritus vivificans:*

vificans: sed postea demùm, ubi Deo perfectè obtemperavit. Similis quædam ratio etiam in nobis locum habet. Nos ex Adamo primo protinus nascimur animales, seu animali corpore præditi: sed ex secundo Adamo non statim ita nascimur spirituales, ut spirituali corpore simus induti; sed necesse est, nos primùm spirituales evadere animo & moribus, postea demum corporibus. Is ergo Adamus seu spiritualis noster parens Christus, factus est in spiritum vivificantem. Spiritus opponitur Animæ; vivificans aliquo modo viventi. Diximus autem jam antea, quod & res ipsa postulat, animam ibi sumi pro a[illegible] mali, seu substantia ejusmodi, quæ corpore ani[illegible] sit prædita: quandoquidem de corporibus hîc [illegible] est. Quare etiam spiritus hoc loco significa[illegible] stantiam spiritualem, seu spirituali corpore [illegible] tam: quasi dictum esset: ultimus Adam, q[illegible] Christus, evasit spiritualis quædam substant[illegible] Quæ ipsa quoq; rectè spiritus appellatur. Neq; eni[illegible] spiritus Metonymicè tantùm sumitur, pro substantia spirituali; quemadmodum anima pro animali: sed etiam propriè. Hinc enim Deum, Angelos, aerem & animam nostram, à Philosophis ita dictam, & subtilissima corpora, per membra nostra diffusa eaq; vegetantia, spiritus appellamus. Quæ verò sit spiritûs natura, jam antea diximus.

Ex hoc autem iterum apparet, id, quod etiam superiùs docuimus, Christum non statim à resurrectione habuisse corpus illud gloriosum, quo nunc est circum-

circumdatus: quandoquidem apertissimè negat, id quod etiam res ipsa monet, spiritum carnem & ossa habere, quemadmodum Discipuli videbant eum habere. unde & contrectari se jussit ac manibus palpari, ut solido se corpore constare assereret. Vt taceam omnia, quæ ad animale corpus constituendum requiruntur, manifestè in eo fuisse deprehensa, cùm ederit, biberit, ac porrò ventre ac intestinis fuerit præditus; nec quicquam ostendi possit, ad corpus animale constituendum pertinens, quod in ipso non fuerit. Quare apparet, eum postea, cùm in cœlos assumere-
ur, perinde ut iis accidet, qui in adventu Domini
piis erunt superstites, immutatum fuisse, & glori-
corpore, ut Paulus alicubi loquitur, superindu-
ita, ut absorberetur mortale à vita. quâ de re
plura.

Sed jam nobis consideranda vox vivificans; *am Paulus voci spiritûs adjecit: quæ aliquomodo pponitur voci* viventis *in priori hujus versiculi membro positæ. Nam quemadmodum* πνεῦμα *opponitur animæ seu animali, habitâ ratione corporis; ita vivificans opponitur viventi: non quidem ut contrarium contrario; sed ut perfectius imperfectiori; ut id, quod certam quandam vim habet, illi, quod eâ caret. Nam cæteroqui & id, quod vivificat vivum ut omnino sit, oportet. Sed monuimus etiam suprà, nomina generalia, cùm ab iis, quæ in genere suo excellunt, distingvuntur, & iis quodammodo opponuntur, imperfectiores sui Generis Species vel*

Speciem

Speciem designare. Vivens *ergo in illis Pauli verbis id dicitur, quod spiritum quidem vitalem trahit, &, ut Scriptura loquitur, flatum habet in naribus; sed vitam tamen conservare ac perpetuare non potest.* Vivificans *autem illud dicendum erit, quod ita vivit, ut vitam etiam suam perpetuò tueatur ac conservet. Neq; enim hoc loco vox vivificandi ita debet accipi, ac si dictum esset, Christum talem evasisse spiritum, qui aliis vitam largiri, eosq; ex mortuis exsuscitare queat. Hoc enim loco sermo est de Christo ratione corporis, quod, cùm glorificaretur, à Deo accepit: cujusmodi nos ipsi quoq; habituri [...]mus. Probat enim hîc Apostolus, dari corpus spir[...]ale, quale olim sit suscitandum. Vnde etiam p[...] pòst docebitur, nos tales, qualis nunc Christus [...] habitâ ratione naturæ corporis, futuros. Iam [...] nos haudquaquam tales futuri sumus, ut aliis vi[...] largiri eósve in vitam reducere queamus; nec [...] corporis vis est ac potentia. At corporis nostri ratio & conditio ea esse potest, ut non, quemadmodum hoc elementare corpus ex contrariis principiis conflatum, vitam nostram tandem destruat; sed potiùs ita tueatur, ac conservet, ne illa perire queat: quia nimirum in suâ integritate immutabiliter persistens semper spiritum nostrum vitalem in se continebit, nec unquam ex se migrare permittet.*

Neq; est quod quis dicat, vocabulum ζωοποιεῖν *significare, rem vitâ carentem vivam efficere, aut mortua*

mortuæ vitam reddere. Etenim & vocabulum ζωογονεῖν, quod magis adhuc eam vim habere videtur, non semel apud Græcos Veteris Fœderis Interpretes significat in vivis conservare. Vide Exod.1.17, 18, ubi de obstetricibus Ægyptiis dicitur, quod ἐζωογόνουν, quasi dicat, vivos generârint pueros, hoc est, vivos conservârint. Vide etiam v.22; ad quem locum respiciens Lucas Act. 7.19, eodem verbo ad eundem modum est usus. Vide præterea Iud.8.19. & 1.Sam.27. 9,11: & 1.Reg.20.31: & 2.Reg.7.4. Quid quod ipsum [illegible]*iam verbum ζωοποιεῖν ita usurpatur Iob. 36. 6.* [illegible] *de Deo dicitur,* quod non vivificet impium, [illegible] *vivere non sinat vel in vita nō conservet. Græcè* [illegible]*ὴ ζωοποιήσει. & Psal.71.20. ubi ita Psaltes* [illegible]*itur Deum:* qui ostendisti mihi, *hoc est, fe*[illegible]t experirer angustias multas & malas, [illegible]reversus vivificâsti me, & ex voraginibus [illegible]rræ conversus ascendere fecisti me. *Quanquam ibi potest sumi Metaphoricè; quasi dicat, veluti in vitam me revocâsti jam propemodum mortuū. Sed in omnibus illis locis, in quibus est ζωογονεῖν, potuisset poni ζωοποιεῖν. Est enim ibi verbū* Cha*ja, quod in Pihel & Hiphil est vivificare. In his autem Conjugationibus usurpatur eo loco, ubi redditur ζωογονεῖν vel ζωοποιεῖν. Etiamsi verò hæc verba soleant esse transitiva: non rarò tamen fit, ut verba hujusmodi Conjugationum fiant quodammodo reciproca, vel planè intransitiva. quod etiam*

Græca

Græca verba non rarò sequuntur; quæ suâ naturâ transitiva redduntur reciproca: quale inprimis est verbum ἐπιςρέφειν, hoc est, convertere, quod in Novo Testamento fortaße plerumq́, & apud Paulum quidem semper, usurpatur reciprocè, pro se convertere. Vide inter alia Matth. 12. 44: & 13. 15: & 24. 18. Luc. 2. 20: & 17. 14. Sic & verbum ἀσκεῖν Act. 24. 16.

Sed dicet aliquis, quâ ratione fretus Apostolus istud hîc aßerat, Christum nimirum factum eße spiritum vivificum: cum id nec sacræ literæ Vete Fœderis, nec ipse argumento novo confirmet? Ne nim credendum est, Paulum autoritate muner postolici solâ nixum id sibi tantùm credi postu cùm hîc cum dubitantibus Corinthiis, vel etia trariam sententiam tuentibus disputet; & ra bus, non autoritate pugnam instituerit. Quia quæstioni respondendum sit, nos ex parte jam su riùs indicavimus. Diximus enim, id ex priori hu versiculi parte aliquo modo deduci; sumtis interea quibusdam rebus pro concessis, de quibus jam inter Corinthios constabat, & quas suprà quoq́ Paulus, in hoc argumento versans aliquatenus attigerat. Constabat Corinthiis, ut tum ex hoc ipso loco, tum ex versu 21. & sequente patet, Christum eße veluti alterum Adamum, & novæ vivendi rationis auctorem, & longè quidem præstantioris illâ, quàm primus ille Adamus eßet ab initio ingreßus. Nam si novam vitæ rationem nō attulißet, quomodo alter Adamus

damus fuisset existimandus? si verò non attulisset præstantiorem, quid eo fuisset opus? Præstantioris autem vitæ initium dare debebat non morum tantùm ratione; verùm etiam ratione statûs ac conditionis felicioris; quin etiam, ut tantò rectiùs Adamo respondeat, ratione naturæ præstantioris ac perfectioris. Id quod facilè credere poterant ii, quibus constabat, Christum à mortuis fuisse excitatum, quod suprà satis probatum fuit; nec tamen in terris, sed in cœlo jam degere, tàm diu ibi regnaturum, donec in nobis etiam mortem deleat. Vnde sanè necesse [illegible], eum corpus adeptum esse ejusmodi, quod perpe-[illegible] in cœlis mansioni aptum esset, & inaccessam il-[illegible] in quâ Deus habitat, lucem, tantæq; majestatis [illegible] etiam ferre queat; seu spiritum, qui vitam su-[illegible]eri ac conservare posset: ut rectè Paulus ita [illegible] argumentari potuerit. Quandoquidem pri-[illegible]ille Adamus factus est animal vivens, & carneo [illegible]rpore fuit indutus, secundum Adamum, tanquam longè præstantiorem naturam adeptum, oportuit evasisse spiritum vivificantem, seu vitam suam perpetuò tueri aptum. Nullum enim corpus humano præstantius, ac, ut hîc fieri necesse est, firmius excogitari potest spirituali. Sic Sacræ etiam literæ opponere solent spiritum carni, tanquam rem firmam & corruptioni non obnoxiam fragili atq; infirmæ: ut cum ita loquitur Esaias cap. 31. 3: Ægyptii homines sunt, & non Deus; & equi eorum caro sunt, & non spiritus: quasi dicat, non est quod

ſpem veſtram collocetis in Ægyptiis eorumq́ equitatu. Nam & ipſi homines tantùm ſunt fragiles ac invalidi; non verò dii atq; cum Deo comparandi: & equi ipſorum carnei ſunt, proindeq́ interitui obnoxii; non verò ſpiritualis cujusdam eſſentiæ, quæ lædi nequeat. Sic & Paulus, cum de Chriſtianorum hominum pugnâ loquitur, non obſcurè carnem & ſangvinem opponit ſpiritibus malis, quibuscum nobis eſt luctandum, Eph. 6. 12. Reperiuntur quidem corpora terrena minimeq́ ſpiritualia, humanis firmiora; ſed iis etiam ſimul indigniora, utpote vel prorſus vitæ incapacia, vel non tam præſtantis, quâ nunc viv[illegible]mus, nedum præſtantioris.

Quare nihil reſtat aliud, quàm ut Chriſtu[illegible] rituale adeptus fuerit corpus, ſimul ac præſt[illegible] rem vitam naturamq́ eſt adeptus: id quod [illegible] locus ejus habitationi perpetuæ deſtinatus ſa[illegible] ſtendit. Neque enim ullum corpus craſſum ibi pe[illegible] tuò habitare aptum eſt: ſi quidem ibi non niſi vi r[illegible] tineri poſſet, cùm ſuâ naturâ deorſum ſemper vergat. Tolle autem à corpore craſſitiem & ſpirituale effeceris. Terræ ergo conveniunt corpora craſſa, ac porrò etiam animalia: cœlo altiſſimo, & à terra longiſſimè omnium diſſito, corporum omnium ſubtiliſſima; ut oppoſitorum ratio poſtulat. De firmitate autem & aptitudine iſtorum corporum ad vitam perpetuandam nil opus eſt ampliùs dicere: cùm jam ſatis ex dictis conſtare queat, tale omnino debuiſſe eſſe illud corpus Chriſti, quod tanquam alter, & quidem ut

dem ut

dem ut cœlestis Adamus, est consecutus. Ea verò quæ *hîc diximus, non parùm confirmabuntur ver. 47. & sequentibus cum præcedentibus hisce collatis.*

Vidimus hucusq́, quomodo Apostolus ostenderit, dari corpus tum animale, tum spirituale; idq́ habitâ ratione ipsius hominis: nunc videamus, quomodo doceat, non spirituale corpus homini priùs dari, aut dari debuisse, sed animale. Proponit autem rem primùm: deinde confirmat. Proponit v. 46, confirmat sequentibus. Proponit autem, ut apparet, cum quadam Objectionis occupatione; ut ipsa prima particu-
verborum indicat, cùm ait: sed non priùs spiri- V 46.
, sed animale, postea spirituale, *subintelli-*
ctum est, aut fieri debuit. Quæ verba non vi-
cohærere cum proximè præcedentibus, v. 45;
remotioribus, nimirum illis v. 44, Est cor-
nimale & spirituale. *Tum enim rectè sequi-*
sed non priùs spirituale, verùm animale,
stea spirituale. *Nam si cum proximè præceden-*
ibus connectere velis, ineptus videbitur esse nexus:

Primus homo, Adam, factus est in animam viventem: postremus Adam in spiritum vivificantem. Sed non priùs spirituale. *Quomodo enim hîc locum habet particula* ἀλλὰ, sed; *quasi nimirum aliquis ex præcedentibus verbis suspicari posset, spirituale esse prius; vel adhuc ambigere, utrum hoc an illud priùs esset: cùm expressè dictum fuerit, primum hominem factum esse animam viventem, & sic animali corpore fuisse præditum; ultimum de-*

mum Adamum evaſiſſe ſpiritum, ſeu ſpirituale corpus nactum fuiſſe? Quare reſpectu horum verborum inepta foret ejusmodi dubitatio; ſed non reſpectu præcedentium:in quibus indefinitè aſſertum fuerat, eſse corpus animale, & eſse corpus ſpirituale. *Hic enim aliquis quærere jure poterat, cur non priùs extiterit ſpirituale,quàm animale. Quare verba v. 45, quibus probatio continetur præcedentium, veluti parentheſi incluſa legi debent; & ſic v. 46 cum fine 44. verſûs connectendus.*

In eo ergo conſiſtit dubitatio,quam eximere no-
bis voluit Apoſtolus, quòd,cùm demonſtratum ſit
ſe & animale & ſpirituale corpus, ſeu,ut dix
hominem dari animali corpore præditum, da
am eum,qui ſpirituali ſit præditus,cur non pri
mavis, cur non ſtatim potiùs ſpirituale quà
male corpus extiterit. Apoſtolus licèt videatu
tùm aſſerere, animale priùs extitiſſe, quàm ſp
tuale; & id ſolùm confirmare:re ipſâ tamen,ſalt
tacitè,ejus rei etiam affert rationem,cur ita factu
fuerit, aut fieri debuerit; idq; partim in illis ipſis
verbis,quibus rem proponit, partim in eorum confirmatione. Nam vel hoc ipſum argumento quodam eſſe debet, quòd illud corpus ſit animale, hoc verò ſpirituale. At nequaquam decet Deum,ut in operibus ſuis à perfectioribus ad imperfectiora, à ſummis ad infima deſcendat; ſed contrà ab imis ad ſumma. Iam verò ſatis apparet,longè perfectiora eſſe ac ſublimiora corpora ſpiritualia; imperfectiora autem

& viliora

& viliora animalia: quod vel ipsæ voces statim animis nostris insinuant. Sed aliam adhuc videbimus rationem in sequenti probatione, ad quam statim accedemus.

Ea continetur ver. 47 verbis: Primus homo ℣ 47.
ex terra, terrenus; secundus homo, Dominus, ex cœlo. quasi dixisset, ex ipso illorum duorum hominum, quorum uterque certi hominum generis auctor est, exemplo, quando probavimus, dari corpus et animale et spirituale, apparet, etiam prius esse, atq; adeò etiam esse debuisse, animale quàm spirituale: ...ndoquidem primus ille homo à quo omnes omni... ...nines ortum ducunt, terrenus, ac porrò non ...ali, sed animali corpore præditus fuit: at ve... ...o secundus, à quo nos Christiani diviniorem ...us originem, ex cœlo corpus est nactus, ac por... ...tuali corpore est præditus. Hoc loco Homi... ...ox idem significat quod antea ver. 45 vox A...mi: ita ut per excellentiam quandam designet ...um, qui certi hominum generis sit autor: alioqui Christus secundus homo nequaquam appellari posset, si vox ea generalem significationem hîc retineret. Cùm verò dicit, primum hominem ex terra fuisse, manifestè respicit ad verba Gen. 2. quibus asseritur, Deum formâsse hominem pulverem ex terra: ita enim est in Hebræo, seu, quod perinde est, è pulvere terræ; intellige macerato ac temperato imbre, qui deciderat: q. d. ex massâ quadam terræ madefacta, ut habes in Bibliis magnis Roberti Ste-

phani. Materiam ergo denotat, ex qua homo ſit formatus.

Cùm verò addit, eum fuiſſe terrenum, *qualitates, quas materiæ illius ratio omnino poſtulat ac ſecum trahit, ſive eſſentiales corpori noſtro, ſive accidentarias deſignat: quandoquidem terrenum illud corpus ſeu maſſa, utut naturam ſortiatur terrâ illâ nudâ præſtantiorem, ſeu formam & alias qualitates induat longè nobiliores, exutâ priſtinâ nuditate: non tamen penitus naturam ſuam deponere poteſt; quemadmodum et Philoſophi docent, elementorum formas & qualitates cæteras partim ma[...] in mixto, partim tolli. Manet autem primò [...] ties ac denſitas quædam, ſine qua terra penit[...] ſineret eſſe terra. Atque hac in parte inpri[...] ponitur corpus terrenum ſpirituali; quod ſu[...] mum eſſe neceſſe eſt, cùm ob ſubtilitatem ſpiri[...] catur. Manet ſimul cum craſſitie aliquid dur[...] ac ſoliditatis, ob quam cedenti reſiſtit, & tract[...] ſe non ita facilè permittit: quod magis apparet [...] durioribus corporis partibus, quàm in mollioribus. Illæ enim magis ſunt terreæ: hæ quò molliores ac fluidiores, tantò plus de aqueo humore trahunt. Manet etiam gravitas; ſine qua etiam terra deſineret eſſe terra. Manet frigiditas quædam naturalis atque inſititia. Manet denique habilitas ad deponendas & excutiendas illas formas ac qualitates, ſibi præter naturam inſitas; hoc eſt, omnes, quas in corpore humano induit, ac proinde corruptibiles. Vnde etiam Deus,*

am Deus,

am Deus, cùm dixisset, hominem multis molestiis subjectum iri, donec revertatur in terram ex qua sumptus sit, inquit: quia pulvis es, & in pulverem reverteris: Gen. 3. 19. quasi dicat, ideò dixi te reversurum in pulverem, quia id materiæ, ex qua formatus es, consentaneum est, ita ejus fert natura. Itaque nisi qualitates hæ corporis nostri calore quodam cœlesti subinde foveantur, & calori illi humor seu alimentum aptum præbeatur, tandem cessant, & corpus in pristinam suam naturam seu formam primogeneam relabitur: quemadmodum aqua te frigescit, sublato igne, à quo calefiebat; & dilabitur, extracto humore, quo conglutina-

m verò in altero antitheseos membro ait A-: secundus homo, Dominus, ex cœlo, dum annotârunt nostri, non debere vocem minus, conjungi cum illis, ex cœlo, ut vulgò iunt; quasi illa ipsa quoque vox Prædicati parm constituat, ac sensus sit, quemadmodum itidem vulgò credunt, secundum hominem esse illum Deum, qui ex cœlis venerit, seu Dominum cœlestem: quod etsi veram admittit sententiam, nihilominus tamē eo acceptum modo, quo vulgò solet, nihil cum hoc loco conjunctum habet. Neque enim hîc Apostolus de Christi Deitate aut divino imperio sermonem instituit: sed de natura corporis, quod Christus nunc habeat, & nos aliquando habituri simus. Quare per hypostigmen vox Dominus à sequenti separanda

 est,

est, & præcedentibus seu Subjecto per Appositionem jungenda; quasi dixisset Apostolus: Secundus homo, nimirum Dominus ille, seu qui est unicus ille noster Dominus, ex cœlo, scilicet est, habita nempe ratione corporis. Illa enim verba, ex cœlo, directè opponuntur illis, ex terra, & consequenter etiam vocabulo terreni: ita ut perinde sit, ac si dixisset: secundus homo, nimirum Dominus noster Iesus Christus, est ex cœlo cœlestis. ita enim planè oppositionis ratio postulat. Vnde suspicati sunt quidam viri eruditi, vocē ὁ κύριος librariorum incuriâ esse repositam p[illegible] οὐράνιος. Qua lectione admissa plenior foret op[illegible]tio. Vt enim dictum fuerat, primum hominem ex terra terrenum; ita hîc diceretur; secund[illegible]minem ex cœlo cœlestem esse: & quemadmo[illegible] lic materia, ex qua primus homo fuit form[illegible] simul natura illi materiæ consentanea expri[illegible] ita etiam hîc similiter materia quidem verb[illegible] cœlo, natura autem materiæ consentanea vo[illegible] cœlestis. Sed quemadmodum illi non ausi sunt si[illegible] exemplarium fide conjecturâ suâ niti: ita nos multò minùs: cùm & causam non exigui momenti videamus, cur vox Dominus hîc ab Apostolo sit posita; & verba illa, ex cœlo, concisè posita, possint etiam vim vocis οὐρανίου in se complecti.

Wolffgang Musculus.

Erasmus in Annotat.

Nam quod ad prius attinet, hæc videtur esse causa, cur Apostolus secundum illum hominem Domini nomine per appositionem designare voluerit: quòd hoc pacto tacitè causam reddat, cur docuerit,

secundum

secundum illum hominem non ex terra terrenum fieri, seu terrenam quandam naturam sortiri; sed ex cœlo corpus nancisci, & sic cœlestem naturam induere: quia nimirum Dominus sit, non vulgari ratione sic dictus; sed excellentissimâ secundùm ipsum Deum ratione: ob quam etiam unus ille Dominus suprà in hac eadem Epistola fuit appellatus, nimirum cap. 8. 6. & sæpè nomine Domini simpliciter positi κατ' ἐξοχὴν intelligitur, nimirum quòd ille Dei ipsius nomine omnia nunc re ipsâ gubernat; ille est per quē omnia, ut Paulus d.l. asserit; ille nunc omnia in omnibꝰ, seu omnia, quæ ad Ecclesiam cunque modo pertinent, ipsemet gubernat & it, quemadmodum suprà à nobis explicatum 28. Tantum autem Dominum, quo nihil sum- propius, nihil conjunctius excogitari potest, pra omnes illos cœlestes spiritus sublimiùs est ctus, & ad dextram Dei in cœlestibus collocatus, omnibus, solo Deo excepto, præsit, eaq; pedibus suis ubjecta habeat, annon decuit, imò annon etiam necesse fuit, cœlestem etiam naturam, & Angelicâ si non præstantiorem, saltem parem, Dei autem ipsius naturæ simillimam & proximam adipisci. Adamus, quia ad imaginem Dei ita erat creatus, ut omnibus interea rebus pro arbitrio imperaret, terrenam adeptus est quidem naturam: sed tamen naturâ omnium rerum terrenarum excellentiorem. Ita enim regia hæc, ut ita dicam, dignitas postulabat, ut non modò animo esset præditus, & prudentiâ atque

arbitrio, sine quo imperium nullum est: verùm etiam corporis quadam pulchritudine, & regiâ quâdam formâ emineret. At verò Christus ita Dei illius invisibilis evasit imago, ut non tantùm rebus terrenis, verùm etiam cœlestibus, ipsius Dei instar, imperet. Quo ergo pacto naturæ dignitate spiritibus cœlestibus, quibus præest, foret inferior? imò cur non aliqua etiam corporis gloriâ potior? Iure ergo Paulus, & valdè ad rem accommodatè, Domini nomen hîc inseruit, ostensurus, Christum, quem secundi hominis nomine describit, ex cœlo esse, seu cœlestis naturæ habere corpus.

Similiter Apostolus de corporibus, quæ no[illegible] quando habituri simus, loquitur 2. ad Corinth[illegible] initio, ubi inquit: Scimus enim, quòd cù[illegible] rena nostra domus tabernaculi destru[illegible] erit, ædificationem ex Deo habeamus, [illegible] non manu factam, æternam in cœlis. Ete[illegible] in hoc, *nimirum tabernaculo,* gemimus, habit[illegible] culo nostro, quod ex cœlo est, superindui cupientes: *Vbi nemo non videt, corpus, quo aliquando induendi sumus, intelligi:* quod ait esse ex cœlo; *non ideò, quòd Deus, qui in cœlo sit, illius sit futurus autor, (nam etiam terreni hujus nostri auctor est,) sed quòd cœlestis sit futurum originis, ex cœlesti quadam materia constans, atque inde aliquando sit demittendum, & nos, qui adhuc induti corpore reperiemur, cingere atque induere debeat.*

Ex iis autem, quæ de corpore terreno diximus,

& suprà

& suprà de corpore spirituali, pro quo hîc reponitur cœleste, seu quod ex cœlo est, facilè intelligi potest, quæ cœlestis corporis natura sit. Terrenum crassum est; hoc subtile: illud durum ac intractabile; hoc sequax, & quamvis figuram induere aptum: illud grave, & ad motum in sublime per se ineptum; hoc nulli per se motui obnoxium, ad quemvis pro arbitrio spiritûs vitalis suscipiendum habilissimum: illud per se frigidum; hoc nullis ejusmodi vilibus qualitatibus præditum, vel obnoxium: illud corruptibile, & …issipari facile; hoc incorruptibile, & integritatis … tenacissimum, præsertim cùm non necesse sit, id …itatem aliquam contra naturæ suæ impetum …ere, & formas aliquas pati suo ingenio repu…es, quas excutere semper nitatur, quemadmo… …errena moles in corpore humano, atq; in uni… …m in animali; sed, si quid adhuc qualitatum …primetur, id totum cum ejus naturâ egregiè con…ntit, ita ut nunquam earum quicquam velit excutere. Et hæc quidē de secundâ particulâ, quâ ostensum fuit, cur non statim spirituale corpus homini fuerit datum, sed priùs animale.

Sequitur tertia particula, in quâ id, quod de differentiâ corporum hucusq; dictum fuerat absolutè, & exemplo primi secundiq; Adami, nimirum Christi, demonstratum, ad utriusq; Adami posteros accommodat, & sic illam corporum differentiam in nobis, diverso tempore, nimirum ante & post resurrectionem locum habere docet. Id autem facit v. 48

& 49. In priori id, quod de utroq; Adamo dictum fuerat, ad utriusq; poſteros accommodat; in poſteriori adhuc diſtinctiùs ad nos, nempe Chriſtianos: Ita ut in priori verſiculo argumentationis ſit veluti Antecedens; in poſteriori Conſequens ſeu concluſio.

Quod ad priorem verſiculum attinet, is his ex-
ỹ 48. plicatur verbis: Qualis ille terrenus, tales etiam terreni; & qualis cœleſtis, tales etiam ſunt cœleſtes. Per terrenum illum intelligi primum hominem ſeu Adamum, nemini poteſt eſſe dubium. Articulus voci præpoſitus eſt ἀναφορικὸς, ſeu cogit tionem noſtram ac intellectum ad ſuperiora ref ac de eo ſermonem eſſe oſtendit, de quo ſuperiù erat ſermo. Per terrenos autem intelligunt omnes, qui ex terreno illo ſunt nati.

Dubium eſt, utrum Apoſtolus voce ter rum formaliter, ut in Scholis loquuntur, fuerit an verò tantùm materialiter: hoc eſt, utrum vo erit dicere tales fore illos, quos terreno præditos e ſe corpore conſtet, ratione aliarum qualitatum, quæ nomine hoc terreni per ſe non includantur, vel ſaltem non apertè indicentur; an verò conciſâ quadam ratione hoc voluerit dicere, eos, qui ex terreno illo patre ſint nati, quos terrenorum nomine deſcribit, tales eſſe, qualis ſit ipſe Pater, hoc eſt, terrenos, ut ita vox χοϊκοὶ non minùs Subjectum ipſum denotet, quàm illud ipſum Prædicatum, ſeu mavis, naturam ac qualitatem, de quâ quæritur. Vtrumq; admitti poteſt: ſed poſterius licèt non ita per ſe ſit planum,

ſententia

sententiæ tamen magis est accommodatum. Magis enim ad rem pertinere videtur, ut dicatur, tales esse illos, qui ex terreno illo patre nascuntur, qualis est ille ipse pater; quàm eos, quos terrenos esse constet, similes esse naturâ ac qualitatibus terreno suo Patri: quasi nimirum clarior sit natura terreni hominis in primo nostro parente, quàm in iis, qui ex eo sint nati, & ex illo sit discendum, quæ sit ratio corporis posterorum. At si priori modo verba accipias, tantùm indicabitur, qualem naturam necesse sit nos [illegible]bere, qui ex terreno patre nati sumus; itidem ni[illegible]um terrenam: cùm naturam toto genere præ[illegible]iorem adipisci nequaquam potuerimus naturâ [illegible] ex quo nati sumus; nec corpus nostrum corpore [illegible] ex quo prodiit.

[illegible]Quod si tamen alteram illam interpretatio[illegible] malis, illud dicendum videtur, Apostolum, quia [illegible]e animali ac spirituali corpore antè loqui cœperit, asserens, illud seminari, hoc suscitari, nunc ad illud nos tacitè revocare, & significare, etiamsi in proximis verbis de corpore terreno fuerit locutus, non tamen à re, quam sibi ostendendam sumserat, discessisse, & ἀπροσδιόνυσα fuisse locutum: quandoquidem hæc terrenorum & cœlestium corporum differentia illam alteram, de quâ loqui cœperat, secum trahat. facilè enim unicuiq; patere, & ex superioribus v. 45 dictis constare, terrenum illum hominem corpus animale habuisse, hunc autem cœlestem spirituale. Qualis autem fuerit ille terrestris, habitâ ratione

tione naturæ corporis, tales etiam esse cœteros omnes terrestres; & similiter etiam qualis sit ille cœlestis, naturæ corporis habitâ ratione, tales etiam esse cœlestes. Nam ad posteriorem etiam hujus versiculi, atq; adeò etiam oppositionis partem eadem, quæ de præcedentibus dicta sunt, sunt applicanda. Sed, ut diximus, prior sententia commodior est: quæ quidem, ut eam breviter repetamus, est hujusmodi. Qualis fuit ille primus, quem terrenum fuisse diximus; tales etiam sunt ii, qui ex eo genus ducunt, hoc est, itidem sunt terreni, & eâ, quam superiùs ex[...] cuimus, naturâ præditi. eodem pacto qualis est se[...] dus homo, quem cœlestem esse ostendimus; tale[...] am futuri sunt aliquando ii, qui ex ipso spiritu[...] nascuntur, nempe cœlestes, erunt & ipsi cœlest[...] pore præditi, cujus naturam itidem explicuim[...]

*Sed jam ad sequentem versiculum pergam[...]
quo Conclusio quædam præcedentium continet[...]*
v 49. *Ait igitur Apostolus:* Et quemadmodum porta[-]
vimus imaginem illius terreni, portabimus
etiam imaginem illius cœlestis. *Vbi particula καὶ, quæ hanc sectiunculam cum præcedentibus connectit, sumitur pro particula illativa; quod sæpè in sacris literis occurrit Marc. 9. 5. & cap. 10. 26: & 12. 30, 37. Eph. 2. 17. Phil. 1. 22. 2. Tim. 2. 19. & 3. 5. Quare perinde est, ac si dixisset Apostolus:* Itaque, *vel &* porrò quemadmodum portavimus imaginem terreni illius, ita etiam portabimus imaginem cœlestis. *Interim tamen dum ita ex supe-*

rioribus

rioribus infert, rem non parùm illustrat, dum loco e-jus, quod antea dixerat, qualis terrenus ille, tales etiam terreni, *nunc ponit imaginem illius terreni, similitudinem illam exprimens inter parentem terrenum, & illius posteros, quam antea designaverat voce* ὅιος *&* τοιοῦτοι, *quod itidem fit in sequenti membro. Videtur autem non obscurè alludere ad id, quod Gen. 5 legimus, Adamum genuiße ad similitudinem suam, & ad imaginem suam, nimirum filium: ubi est in Græco,* καὶ ἐγέννησε κατὰ
ἰδέαν αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, *h. e.* v. 3.
d sibi naturâ prorsus similem genuerit. Quare uoq; loco nihil aliud denotat illa imago, quàm udinem naturæ. quæ sit inter Adamum & nos osteros: quæ spectatur hoc quidem in loco pom ratione corporis, sive quoad ipsius materive quoad formam et alias proprietates affectioq; naturales, de quibus jam antea dictum. Idem tiam statuendum de imagine illius cœlestis.

Dicit autem, nos portâsse, *non quòd non ampliùs portemus, sed quod jamdudum portare cœperimus; imaginem autem illius futuri non nisi olim simus portaturi. Quare ut tantò apertiùs hæc tempora sibi invicem opponerentur, de imagine terreni loquens præterito utitur tempore; de imagine autem cœlestis, futuro. Idem etiam licet observare in comparatione ejusdem Adami cum Christo, & utriusq; posterorum inter se, quæ extat Rom. 5. 19. Quanquam & alia isthic reddi potest ratio, cur Paulus de*

damno

damno loquens, quod ex Adami inobedientia in ipsius posteros manaverit, verbo præteriti temporũ fuerit usus: nempe quia id ex Dei consilio, postquam Christus, alter ille Adamus, successit, jam cessaverit, vel cessare debuerit. Sed hoc loco verbum portavimus complectitur omne tempus, quod præterito simile est, quasi dicat, quemadmodum huc usq; portavimus, ac porrò etiam, quàm diu hæc vita durabit, portaturi sumus imaginem illius terrestris, scilicet hominis vel Adami: ita etiam aliquando post hanc vitam portabimus imaginem illius cœlestis. Artic lus voci χοϊκȣ̃ & ἐπȣρανίȣ præfixus est ἀναφο κὸς; ut & versu præcedenti: particula auten ponitur pro sic etiam, seu, si ita placet, partic militudinis, quæ apodosi præfigi deberet, omis ut & alibi non semel in sacris literis accidit Bez. ad illud Marci cap. 3. v. 26. ubi notat, He cam hanc esse Enallagẽ Vav pro ken, quæ sæpiss in Proverbiorum libro usurpatur, ut cap. 25. v. 2 & cap. 26. 9. & 27. 15. nisi, inquit, subaudiri mali mus οὕτως Matth. 6. 10.

Hucusq; expendimus priorem rationem, quâ Paulus comprobavit differentiam inter corpora nostra hujus & futuri seculi constitutam. Sequitur altera, quâ prior etiam non parùm confirmatur. Extat autem v. 50, ubi ita legimus: Hoc autem dico,
v. 50. fratres, quia caro & sangvis regnum Dei hæreditare non possunt, neq; corruptio incor-

ruptibilita-

ruptibilitatem hæreditat. *Particula* hoc, *quæ versum hunc orditur, referenda videtur ad proximè præcedentia, quibus dictum fuerat, nos, quemadmodum gessimus imaginem terreni illius Adami, ita etiam gesturos aliquando imaginem illius cœlestis. Quibus verbis totum id aliquo modo continetur, quod suprà de differentiâ corporum nostrorum ante & post resurrectionem dictum fuit: ita ut non multùm intersit, utrum particulam* hoc *ad proxima tantùm per se referri dicas; an verò simpliciter ad ... tum illud, quod de differentia corporum hujus & ...turi seculi dictum hucusq; fuit. Etenim hìc gene... quandam rationem, quâ superiùs dicta sum... confirmentur, eum afferre voluisse, id aliquo ... rguit, quòd non sine præfatione quadam ad ... tionem explicandam accedat, tanquam in... quandam rationem probationum, quibus ... jus sit, vel uti debeat, earumq; summam colle... rus. Ita autem dicere censendus est Apostolus: i... eò dixi, nos aliquando gesturos imaginem cœlestis illius hominis, nimirum Christi, & corpus adepturos illius corporis simile, seu ejusdem generis naturâ ac qualitatibus præditum: quia cum hujusmodi corpore, quale nunc habemus, carne & sangvine prædito, regnum illud cœleste possidere nequaquam possumus. Quare omnino neceße est, ut hujus corporis loco substituatur aliud, loco carnis & sangvinis, vel corporis ex carne & sangvine constantis, quod terrenum est & animale, substituatur cœleste ac spirituale. Quo-*

modo

modo autem Apostolus probet, carnem & sangvinem, ac porrò nos ipsos carne & sangvine adhuc constantes, regnum Dei hæreditare non posse, paulò pòst videbimus.

Nunc illud potissimùm agendum videtur, ut explicationes eorum, qui verum his verbis sensum extorquere conantur, refellamus. Illa multorum explicatio, quâ caro & sangvis pro carnalibus hominum affectibus ac moribus sumitur, jamdudum, non tantùm à nostris, verum etiam ab aliis explosa est, rectè animadvertentibus, non de moribus Apostolum h[illegible] loqui, quibus aditus ad regnum cœleste interclu[illegible]tur; sed de corporum nostrorum naturâ ac [illegible]tibus; & nullum fore inter hæc & superiora, [illegible] inter ea, quæ sequuntur, nexum, si, ut illi volu[illegible]ba hæc accipiantur. Quid? quòd ipse Apostol[illegible] indicat in his ipsis verbis, quâ de re loquatu[illegible] addit: neq; corruptio incorruptibilitatem[illegible] *sanè corruptio & incorruptibilitas eodem pl[illegible] modo sumitur, quo suprà v. 42. Sumuntur autem n[illegible] pro affectionibus hominum ratione vitæ & morum[illegible] sed pro naturalibus corporum qualitatibus. Ut taceamus, nuspiam in sacris literis carnem & sangvinem simul juncta carnales affectus & mores denotare. Vox* carnis *sola hoc modo non semel sumitur; sed cum voce* sangvinis *juncta nuspiam. Tum enim significare solet hominem, vel homines ipsos carne & sangvine constantes, eorumvè mortalia & corruptioni vel etiam variis afflictionibus obnoxia cor-*

pora:

*pora: solentq; opponi vel Deo ipsi; vel Christo jam
immortali; vel aliis spiritibus naturâ suâ incorru-
ptibilibus, sive bonis, sive malis: quemadmodum ap-
parebit eo locos percurrenti, ubi caro & sangvis
junctim ponuntur; qui quidem hi sunt; Matth.16.17.
ubi caro & sangvis opponitur Deo, quasi dicat Chri-
stus: non homines, sed Pater meus tibi id revelavit.
Eodem modo sumitur ad Gal. 1.16. quæ confer cum
præcedentibus. Ad Eph. 6.12, opponitur spiritibus
malis. ad Hebr. 2.14. opponitur Angelis et eorum na-
æ passionem ac mortem nō admittenti. Nullibi
m locorum verba ista pro affectibus aut mori-
libus usurpantur. Sed jam illam interpre-
n mittamus.*

*lia, quæ majorem veri speciem habet, estq;
ter alios receptior: ut caro & sangvis tan-
do pro corruptibilitate sumantur. Ipsum e-
Paulum, ajunt, ita verba sua explicare, quan-
uidem addat:* neq; corruptio incorruptibi-
atem hæreditabit. *Ecce, ajunt, ut pro regno Dei
ponit incorruptibilitatem: ita pro carne & sangvi-
ne corruptionem. Hoc autem eum in finem maximè
urgent, ne cogantur fateri id, quod res est; corpora
nostra in futura vita diversæ substantiæ seu essentiæ
fore ab iisdem, quàm nunc sunt. At si caro & sangvis
sumantur hoc loco propriè, omnino asserendum erit,
ea diversæ fore substantiæ. Nam si aliquando corpo-
ra nostra carne & sangvine non constabunt, siqui-
dem ista regnum Dei possidere nequeant, alterius o-*

omnino ſubſtantiæ erunt, quàm nunc ſunt. Caro enim & ſangvis ſubſtantiarum ſunt nomina & ex iis corpus hoc noſtrum conflatum eſt; quibus ſublatis ipſius ſubſtantia tollitur, præſertim eo animadverſo, quòd caro & ſangvis per Synecdochen etiam reliquas ejusdem generis partes, verbi gratia oßa, nervos aliaq; ſimilia complectantur.

Sed primùm quam cauſam illi afferre poßunt, cur Apoſtolus in principali hoc ſententiæ ſuæ fundamento explicando tam obſcurè voluerit loqui; imò tam periculoſè: cùm non modò clariùs loqui potu- rit, verùm etiam debuiße omnino videatur? Ete- cùm hoc loco Apoſtolus de corporum horum e- rorum differentia loquatur, annon hujusmod- tione occaſionem præbuit, non modò ſuſpicar- rùm etiam ita ſtatuendi, corpora noſtra in Dei carne & ſangvine minimè conſtitura, ac alterius alicujus ſubſtantiæ fore? id quod illi con- veritatem & Pauli mentem prorſus fuiße; & n- modò periculoſum, ſed omnino cum ſalutis jactu- conjunctum eße cenſent. Nam quod illi de explicatione ſubjectâ dicunt, ad id mox reſpondebitur.

Sed deinde, ſi caro & ſangvis non minùs incorruptibilia eße poßunt, quàm corruptibilia, & in cœleſti illo regno perpetuò locum habitura, cur Paulus carnis & ſangvinis nomine, hoc præſertim loco, corruptionem indigitat, & incorruptibilitati opponit, eaq; in Dei regno locum habere non poße oſtendit? annon hoc ipſum ſatis indicat, carnem & ſangvinem,

nem, quàm diu quidem caro & sangvis sunt, naturâ suâ omnino corruptibilia esse, ac porro inepta prorsus, quæ incorruptibilia fiant? ut proinde nihil sit causæ, cur à verborum proprietate discedens, carnem & sangvinem dicas pro corruptibilitate tantùm poni; non verò, ut verba propriè sonant, pro carnea corporis substantiâ; quandoquidem Paulus ipse indicet, carnem & sangvinem sine corruptibilitate non esse. ubi hæc ergo non est, futura nec illa.

Sed præterea annon substantia carnis & san-vinis ex elementis inter se naturâ contrariis con- [illegible] omnia verò hæc naturâ suâ corruptibilia sunt? [illegible]terea an non caro verbi gratia scindi po- [illegible]on contundi? annon sangvis diffluere? annon [illegible]lentis modis labefactari ac corrumpi potest? [illegible]uod tale est, naturâ corruptibile, non incor- [illegible]ile est: utut virtute aliquâ supernaturali à [illegible]uptione defendatur. Non repetimus ea, quæ su- [illegible] dicta sunt, in primæ hujus differentiæ explicati- [illegible]e, ubi ostensum est, corruptibile & incorruptibile genere ipso differre.

Sed præterea, si Paulus id tantùm vellet, corruptibilitatem corporis nimirum sublatum iri, manente ipsâ corporis substantiâ, non probaret id, quod probandum sumserat; nimirum nos, qui nunc terreni sumus, seu terrea habemus corpora, aliquando unà cum Christo habituros cœlestia. At cœlestia ac terrestria corpora non nudâ tantùm qualitate distingvuntur; sed & ipsâ materiâ. Quemadmodum

enim Adamus terrenus fuit, quia ex terrâ fuit sumtus, ut Apostolus ipse indicavit: ita etiam nos. Quod si ergo ex eâdem materiâ constare deberent futura nostra corpora, similiter terrena adhuc manerent; non verò cœlestia, vel ex cœlo forent. At ex eâdem omnino materiâ constarent, si eadem eßent numero, quæ nunc sunt, aut si nihilominus carne & sangvine constarent. Caro enim & sangvis ex terrâ & aquâ, tanquam materiâ, constant; cui cæterorum etiam elementorum virtutes imprimuntur. Istam ergo differentiam corporum, quam proximè constituerat Apostolus, quamq; hîc apertè demonstrat, n[illegible] comprobâßet verbis istis, de quibus agimus; si[illegible] xißet, carnem & sangvinem ipsum ejusvé sub[illegible] am non habituram in regno Dei locum; sed [illegible] non fore ibi corruptibilitatem, manente i[illegible] eâdem substantiâ. Nihil dico de differentia p[illegible] mè illam præcedente, pro quâ ultimam illam rep[illegible] diximus, nempe quòd pro corporibus animalibus spiritualia habere debeamus. Hæc enim minimè comprobaretur, sed potiùs omninò refellerentur, hujusmodi explicatione admissâ.

Sed rationem videamus, quâ illorum nititur explicatio, nempe, quòd ipse Apostolus in verbis sequentibus ita verba sua interpretetur, corruptibilitate loco carnis & sangvinis repositâ. At nos negamus, hanc explicationem reverâ esse, sed rationis explicationem, quâ proximè dictum confirmetur; ita tamen propositam, quemadmodum nonnunquam solent

*lent explicationes præcedentium verborum propo-
ni, ut si, verbi gratiâ dicas: non licet homini conten-
dere cum Deo, neque ipsi vilitati cum summa maje-
state; vel, ut Latini nonnunquam faciunt: num lice-
bit homini contendere cum Deo, hoc est, ipsi vilitati
cum summa majestate? Quæ verba explicationis o-
mnino videntur habere speciem, neque tamen quis-
quam dixerit, in prioribus verbis hominis nomine,
non ipsum hominem intelligi, sed tantùm ipsam vi-
litatem; & similiter Dei nomine non Deum ipsum,
sed summam tantùm majestatem: quia hoc in se-
ventibus illius loco reponatur. Nam ratio tantùm
dentis dicti instar explicationis subnectitur,
inde est, ac si diceres; non licet homini cum
ntendere, quia homo est vilißimus, & ipsa
nodum vilitas; Deus autem summâ majestate
dus. vilissimo autem cum summo contendere
licet. Vbi vides non hominis nomen impropriè
mi; sed potiùs nomen vilitatis per Metonymiam
djuncti, quod pro Subjecto ponitur; seu quod eòdem
recidit, Abstractum pro Concreto.*

*Vtamur exemplo, quod Apostolus ipse in secun-
da Epistola nobis suppeditat, cùm inquit cap. 6. ver-
su 14:* ne fiatis diversum jugum trahentes cum infidelibus. quæ enim participatio justitiæ & injustitiæ? quæ verò communio luci ad tenebras? *Vbi ita quoque loqui potuisset Apostolus: nulla est communio fidelium & infidelium, neque justitiæ & injustitiæ, neque lucis & tenebrarum. Vbi simili-*

ter non deberet dici, fideles non sumi pro ipsis hominibus fidelibus; sed tantùm pro justitia & luce; nec infideles pro ipsis hominibus, qui non credunt, sed tantùm pro injustitia & tenebris: quia potiùs statuendum esset, fidelem & infidelem sumi propriè; in sequentibus autem non explicari reverà priora verba, sed earum rationem reddi, & in iis Metonymiam, qualem paulò antè explicuimus, usurpari. Isto autem modo loqui solemus, cùm rationem petimus ex natura seu qualitatibus rerum subjectarum, quæ illis ipsis rebus nominatis ipsæ aliqua ratione videantur commemoratæ, ita ut nil ad ipsius dicti dem restare censeatur, quàm ut ratio in ip tacitè comprehensa evolvatur, et terminoru vocant, explicatio quædam adhibeatur, quæ ipsius illius sententiæ verba, modò satis inte tur et considerentur, sibi fidem conciliare.

Hoc nunc transferamus ad id, quod sub m bus est. Dixerat Apostolus, carnem & sangvinem gnum Dei seu felicitatem illam à Deo nobis in cœ destinatam, hæreditare seu adipisci non posse. Dictum hoc sui ipsius argumentum tacitè involvit. Quod tamen ut clariùs appareat, evolvendum est. Hoc ergo facit Apostolus, dum addit: nec corruptio incorruptibilitatem hæreditat, *hoc est, hæreditabit vel possidere poterit: hoc est, quia caro suâ naturâ planè est corruptibilis, atque ipsa propemodum corruptibilitas. At verò regnum illud Dei in incorruptibilitate quodammodo consistit, eámve in se neces-*

se necessariò continet, ita ut qui hanc non habet, regnum Dei habere nulla ratione dici queat. Quare nec caro & sangvis regnum illud Dei potest obtinere, cùm inter se adversis frontibus pugnent, id quod suâ naturâ corruptibile est, & ipsa incorruptibilitas; ita ut hanc in illo Subjecto locum habere tàm sit impossibile, quàm quod maximè. Fatemur ergo, sequentia verba explicare priora: non quòd totum id, quod in præcedentibus intelligebatur, contineatur in sequentibus, ita ut utraque verba censenda sint ἰσοδυναμοῦντα seu æquipollentia: sed quod aliquid, in terminis præcedentis dicti tacitè compre-
[...]nsum, quo robur ac veritas illius nititur, nunc ex-
[...]ac clarè proponatur. Continetur enim corru-
[...]itas sub carnis & sangvinis nomine, tanquam
[...]a ac perpetua affectio, sub nomine sui Subje-
[...]ncorruptibilitas autem sub nomine regni Dei,
[...]quam pars. Regnum Dei *diximus significare,*
[...] hoc, & aliis locis, felicitatem nobis à Deo destinatam ac per Christum promissam, quâ in cœlis aliquando simus potituri; cujus certè pars magna est incorruptibilitas, vel, si mavis, res ejusmodi, sine qua illa consistere omnino non potest.

Confirmatur autem nostra horum verborum interpretatio etiam eo, quod, si Apostolus verbis his ver. 50 *tantùm probare voluisset, qualitatum fore mutationem in corpore nostro, id reverâ sumsisset pro concesso, quod probandum erat, vel nihil, quod ad rem faceret, aut vim aliquam haberet, dixisset.*

Etenim illa qualitatum diversitas inprimis in eo consistit, quòd hæc corpora nostra corruptibilia sint, futura illa incorruptibilia. Quod si ita est, certè hîc pro concesso id sumsit Apostolus, quod probare debebat. Sumsit enim, nos, qui nunc corruptibiles sumus, aliquando incorruptibilitatem hæreditare debere. Quod si dicas, eum alias tantùm corporum differentias hac ratione demonstrare voluisse: apertiùs fuerat dicendum, & quænam illæ essent qualitates, & quomodo eas, corporis ipsius naturâ atque essentiâ minimè mutatâ, mutari sit necesse, demonstrandum.

De parte III.

Sequitur tertia Capitis pars, quam suprà d ad secundæ confirmationem pertinere, ut juriâ ei accenseri queat. In ea enim occurrit tæ cuidam Objectioni, quæ moveri posset ad ea, quæ de diversitate corporum præsentium & turorum hucusque dicta sunt; eâq; amotâ, ostend tur, omnino corpora nostra aliquando mutatum iri. Dixerit enim aliquis: si hæc sententia, quæ hucusque defensa fuit, est admittenda, omnes fideles mori erit necesse, & corpus id, quod nunc gerunt, deponere, ita ut alteri fiat locus. Quod si neges, homines mori debere, non omnium corpora mutabuntur. Quomodo enim novum corpus induere poterunt, nisi per mortem hoc, quo nunc sunt induti, deponant? Apostolus huic dubitationi ita satisfacit, ut ostendat, nec morituros

victuros omnes, & nihilominus tamen omnes immutatum iri, seu corpora hæc corruptibilia cum incorruptibilibus commutaturos.

Primò autem sibi aditum quendam ad rem hanc explicandam struit, dum sententiam à se proponendam quodammodo commendat, & attentionem Corinthiorum excitat, his verbis: Ecce, mysterium vobis dico. *Dum dicit,* Ecce, *non modò rem consideratione dignam; sed & aliquo modo inopinatam se dicturum indicat: quod posterius etiam multò magis significat verbo* mysterii, *quo rem proponendam ornat. Ostendit enim rem esse adhuc* [illegible]*tam, nec passim eò usque revelatam ac divul-*[illegible] Notum *enim est,* mysterium *significare* [illegible]*m aut doctrinam arcanam, quæ homini-*[illegible]*ntea aliquando non fuerit revelata; vel* [illegible] *illud usque tempus, quo istud dicitur, non* [illegible]*rit. quod posterius hîc locum habere omnino* [illegible]*etur. Nam aliàs nequaquam dixisset Apostolus:* [illegible]ce, mysterium vobis dico, *Non omnia enim* [illegible]*postoli ab initio prædicationis suæ dixerunt omni-*[illegible]*bus; & ne fidelibus quidem statim post Christi doctrinam receptam, utpote adhuc infantibus, & lacte adhuc alendis, solidiq; cibi incapacibus: quemadmodum de ipsis Corinthiis in hac Epistola loquitur Apostolus, rationem explicans, cur sublimia illis mysteria antea non explicuisset. Vide capitis tertii initium. Quemadmodum & Christus discipulis quædam ante mortem non dixit, quia ferre non poterant:*

Margin notes: ỹ 51. (beside "nem Corinthiorum excitat … Ecce, my-"); Ioh. 16. 12. (beside "tium. Quemadmodum & Christus discipulis quæ-")

rant: quanquam nō talia, quæ ad salutem illis prorsus tum essent necessaria. in quorum numero ne hoc quidem est, quod his verbis explicat Paulus; cùm possit quis Deo Christoq́ꝫ confidere & obtemperare, etiamsi ignoret, non omnes fideles morituros.

Sed ad rem ipsam accedamus: quam primùm
proponit Apostolus; deinde explicat; denique con-
51. *firmat. Proponit ver. 51. illis verbis:* Omnes qui-
dem non obdormiscemus, sed omnes muta-
bimur, in momento, in jactu oculi, in extre-
ma tuba. *Duæ sunt hujus sententiæ partes: Prior est,* quòd non omnes obdormiscent. *Nam* [illegible] *vulgatæ interpretationis lectione non est m*[illegible] *laborandum; cùm ea manifestè falsa sit;* [illegible] *gnet ejusdem Apostoli loco 1. ad Thess. 4.* [illegible] *sequentibus: ubi docet Apostolus, quosda*[illegible] *tuis resurrecturos; omnes nimirum, qu*[illegible] *obdormierant: sed alios adhuc viventes rap*[illegible] *in aërem obviam Domino. At hîc affirmat Vu*[illegible] *Interpres, omnes quidem resurrecturos, sed no*[illegible] *omnes immutatum iri. Vocabulum* omnes *ad fi*[illegible]*les restringi debere, non est dubitandum. De ve*[illegible] obdormiscendi *diximus suprà ver. 20.*

Quod ad alteram sententiæ Apostolicæ partem attinet, ea est, quòd omnes debeamus mutari, intellige ratione corporis: quod postea Paulus specialiùs explicabit, & aliter paulò de mortuis, aliter de vivis. Mutatio in eo consistet, quod alia corpora aliorum loco substituētur. Sed eâ de re paulò pòst plura.

Hanc

Hanc autem partem illustrat Apostolus à circumstantia temporis, idq; duplici ratione: primùm, ut ostendat, quàmdiu duratura sit illa mutatio; seu mavis, quàm brevis sit futurus istius mutationis actus: deinde quando illa mutatio sit futura.

Prius duplici modo exprimit: primò dum ait: in momento; *deinde dum ait:* in jactu oculi. *Nihil potuißet dicere brevius; nec sanè quicquam erit. Propterea autem id futurum est, ne quis longiorem illam mutationem metuat, & cum molestia aliqua conjunctum iri vereatur, præsertim quia ne-[illegible]ße est, corpus hoc mortale absorberi ab immorta-[illegible] cœlesti. Ait ergo Apostolus,* in momento *[illegible]tationem absolutum iri, ut nullum dolorem [illegible]oßit depositio corporis pristini, cui eodem [illegible]mento corpus gloriosißimum cum summo [illegible]ccedat.*

[illegible]osterius verò in illis facit verbis, dum ait: in [illegible]ima tuba, *idq; confirmaturus addit:* tuba e-[illegible]m canet. *In prioribus illis verbis* tubam, *non [illegible]o ipso instrumento musico, sed pro sono usur-[illegible]ari satis est manifestum, cùm ultimus tubæ cantus audietur. Nam nec sensum ullum commodum habere possent, si tubam propriè velis sumere; & non est consentaneum, ullâ verâ ac propriè dictâ tubâ usurum eße Christum, seu eum spiritum, qui jußu ipsius tubicinis instar canet. Itaque in voce hac concurrit Metaphora cum Metonymia. Tuba enim pro sono tubæ per Metonymiam Efficientis ponitur. Sonus autem tu-*

tem tu-

tem tubæ iterum per Metaphoram pro ſono, ſimili tubarum ſono. Cujusmodi etiam fuit ille, cum quo Angelus Dei *perſonam ſuſtinens deſcendit in montem Sina, legem ibi laturus: quemadmodum legimus* Exod.19. *& repetitur ad Hebr.12. 19. vox nempe fuit ſonora, aſpera, &, ut Poetæ tubæ ſonum vocant, rauca. Talis etiam futura eſt aliquando, cùm Chriſtus ſumma cum majeſtate adveniet, univerſum Angelorum exercitum ſecum ducens. Ita enim decet venire & regem, & exercitum. Claßicum enim ſeu tuba tum magnorum principum ac regum, tum exercitús advenientis ſignum eſt, cùm ſolet ante... dere. Quare etiam olim, cùm Deus, tanqu... maximus, ſummâ conſpicuus majeſtate ad... atque in montem deſcenderet. & popul... ad concionem audiendam accierat, tubâ ... Exercitûs quidem Angelici, quanquam... tum adfuiße ex Pſal. 68. ver. 18 ſatis appare... tionem aliquam habitam tum fuiße planè non... paret: ſi qua fuit habita ratio, videntur magis... iße ſpectati ut ſtipatores ac miniſtri magni Reg... ſuum ſequentes. At in adventu Domini, ubi* omnes ſancti Angeli, *ut Chriſtus ipſe loquitur Matth.25. 31.* cum eo advenient, *exercitûs potiùs, quàm miniſtrorum aut ſtipatorum Regis habebunt rationem. Vnde etiam inſtar exercitus, ad pugnam ſeſe elata voce hortantis, clamabunt: quemadmodum Paulus idem indicat 1. Theß: 4. 16. ubi ait:* ipſum Dominum deſcenſurum è cœlo, in vel cum celeuſma-

celeusmate. *quod quidem propriè significat clamorem nautarum, se mutuò ad laborem exhortantium: solet tamen etiam pro læta totius exercitûs, ad pugnam sese hortantis, acclamatione usurpari. Quod si quis putet, eò etiam spectatum iri in tubæ hujus sono, quod tum temporis omnes veluti ad judicium atque ad tribunal magni regis edicta illius audituri cōcurrere debeant, nō multùm pugnabim⁹.*

Est autem credibile, hunc tubæ sonum eundem esse cum voce Archangeli, *cujus mentionem facit Apostolus loco modò citato Epistolæ ad Thessaloni-* [illegible]*s. Etiamsi enim nominatim addatur* tuba [illegible]*amen explicationis vel illustrationis causâ* [illegible]*tur. quasi dicat, descendet Christus de cœ-* [illegible]*no cum clamore universi exercitûs An-* [illegible]*anquam ad pugnam ruentis, vel etiam o-* [illegible] *simul cum ingenti voce ac clamore unius* [illegible]*ngelorum principibus, qui reliquum exercitum* [illegible]*ecedens veluti tubâ canat. Vtrumq; enim in ex-* [illegible]*itu fieri solet: ut & ante ipsum canatur classi-* [illegible]*n, & ipse exercitus clamorem tollat. Vocat autem* tubam Dei *eandem vocem. Tubam quidem, ut rationem quodammodo reddat, cur* vox Archangeli *tum potissimùm exaudiri debeat: quia nimirum tubæ instar sit, sine quâ nec Regem tantum, nec tantum exercitum advenire conveniat.* Dei *autem* tubam *propterea, ut à vulgaribus tubis discernat, quibus homines utuntur, & significet, Christum, qui divinus sit rex, quiq; tum ipsius Dei personam maximè illustri*

mè illuſtri ratione ſit geſturus, ejusmodi uſurum tubâ, quâ Deum ipſum uti conveniat, quæq; ipſius ſit propria. Non poteſt autem magis eſſe propria, quàm *vox, non unius ex inferiorum ordinum Angeli (quanquam & hujusmodi tuba omni humanâ major eſt & auguſtior) ſed ex Angelorum principibus. Ideò autem credibile eſt, idem per* vocem Archãgeli & tubam Dei *intelligi; quia nõ ſolet unà cum tubâ alia aliqua vox, niſi fortè & ipſa muſici alicujus inſtrumenti ſono ſimilis ſit, exaudiri. Archangeli autem illa vox, ſi à tubæ ſono diverſa eſſet, humanæ potiùs cenſenda eſſet futura ſimilis.*

Cùm verò ait Apoſtolus, in ultima tub[illegible] *um eſt, utrùm velit tubam illam ab aliis, q*[illegible] *ceſſerunt, diſtingvere, an verò ſimplicite*[illegible] *tum, cùm ultimo demum tempore tuba ex*[illegible] *Neutra ſententia improbabilis eſt; ſed poſte*[illegible] *babilior.*

Non ſatis autem habuit Apoſtolus dixiſſe, [illegible] ultima tuba; *ſed addidit:* tuba enim canet: [illegible] *quis fortè planè allegoricè id interpretaretur; n*[illegible] *verò de ſono tubæ ſimili; aut id ipſi tantùm excidiſſe arbitraretur. Non apparet autem ad quem id ſit referendum, ſeu quisnam ſit ille, qui tubâ debeat canere. Subjectum enim hujus enunciationis eſt omiſſum. Poteſt autem referri, quemadmodum jam explicatum eſt, ad Archangelum. Quanquam non eſt neceſſe, ut ipſa Archangeli vox hìc ſubaudiatur, ſed aliqua generalior: quaſi dicat, canet enim aliquis*

tubâ, nimirum quem Deus aut Christus jusserit. Sic non semel consequens sine antecedente Hebræorum more poni solet, ut suprà monuimus; ubi etiam diximus, Subjectum ex consequente solere suppleri; ut hoc loco: canet tubâ is, qui canere debet. Sed nihil etiam prohibet, quò minùs vox σαλπίζειν eâ significatione ponatur, quâ solent apud Hebræos poni verba Conjug. Hiphil. Significant autem actionem duplicem, ita ut σαλπίζειν sit facere, vel jubere, ut quispiam alius tubâ canat: quomodo usurpatur vox eadem Matth. 6. 2. ubi ait Christus: cùm feceris [illegible] eleemosynam, μὴ σαλπίσῃς coram te, [illegible] modum hypocritæ faciunt. ubi non [illegible]e, ne ipsemet coram te tubâ canas; sed ne [illegible]s, ut observârunt Interpretes. Qualis si[illegible]peritur etiam in verbo ἀνατέλλειν & ℣ 45.
[illegible]ap. 5. Hoc si admittatur, subaudiendum e[illegible] Deus, aut Christus; cujus nomen aliàs faciliùs intelligi potest.

Vidimus hucusque, quomodo Apostolus doctrinam [illegible]rinthiis adhuc incognitam, vel certè non satis perspectam, proposuerit: videamus nunc etiam, quomodo eandem nunc declaret. Declarat autem quoad posteriorem ejus partem, in quâ asseruerat, nos omnes mutatum iri. Nunc enim id, quod ita generatim dixerat, per species, seu mavis partes explicat. Dividit enim fidelium genus in mortuos & vivos, hoc est, qui in Christi adventu vel in mortuorum, vel in vivorum numero erunt, & utrosque mu-

tatum iri aßerit; sed aliâ ratione illos, aliâ hos. Ita enim inquit: et mortui resuscitabuntur *vel* resurgent incorruptibiles, & nos mutabimur. *Particula* &, *quæ verba hæc inchoat, non tantùm hanc orationem superiori copulat; sed & tempus prioris actionis tempori annectit: quasi dicat, tuba enim canet, & tunc mortui suscitabuntur incorruptibiles. Statim enim id tubæ istius clangorem subsequetur. Dum verò ait,* eos suscitatum iri incorruptibiles, *indicat, eos non priùs resurrecturos corruptibilibus indutos corporibus, & postea demum mutatum iri; sed eos statim incorruptibili[illegible] corporibus in ipso resurrectionis puncto cir[illegible]tum iri. Vnde hanc eorum resurrectionem [illegible] mutationi, cujus in sequenti membro fit n[illegible] cèt versiculo præcedenti mutationis no[illegible] prehendatur. De omnibus enim fidelibus [illegible]rat, eos in momento mutatum iri, atq; adeò e[illegible] eos, qui resurgunt. Atqui hæc, si communem loqu[illegible] di rationem spectes, non ita propriè dicitur mut[illegible]tio, cùm is, qui jam esse desierat, idq; etiam jam pr[illegible]dem, postea alius fiat, quàm fuerat antequam esse desineret. Magis autem propriè illi dicuntur mutari, qui, cùm adhuc re ipsâ existant, alii, quàm paulò antè fuerant, esse incipiant, seu aliud corpus induant. Et hæc est causa, cur Apostolus generale mutationis verbum ad significationem magis propriam restringat, & iis solis nunc accommodet, qui in adventu Domini superstites reperientur, & ex corruptibilibus*

ptibilibus incorruptibiles, interitu nullo interveniente evadent.

Vnde jam magnam partem intelligitur id, quod in altero hujus explicationis membro dicitur, nempe, nos immutatum iri. *Quanquam mutationis illius ratio pleniùs declarabitur in sequentibus. Opponit autem Apostolus vocem,* nos, *mortuis, non quòd Paulus omnino speraverit, se quoq; ipsum unà cum Corinthiis, ad quos scribebat, & quos voculâ istâ complectebatur, usq; ad adventum Christi fore superstitem. imò potiùs ex multis ejus Apostoli dictis* [illegible]*tis liquet, eum id nequaquam sperâsse; sed quia i-*[illegible] *vivis tum erat, erant & Corinthii, ad quos* [illegible]*, ideò per Speciem Genus ipsum, nimirum* [illegible]*risti vivos intelligit: quanquam ratione* [illegible]*mi illius temporis seu adventus Christi.* [illegible]*tem verborum ordine indicavit Aposto-*[illegible] *q*[illegible]*d ad Thessalonicenses scribens clarius ver-*[illegible]*xplicuit, nempe, mortuos Christi fideles priùs* [illegible]*urrecturos; postea demum mutationem subsecu-*[illegible]*ram cæterorum Christi fidelium, quam illic tacitè* [illegible]*omplectitur, quando ait: eos unà cum illis, qui resurrexerint, raptum iri in aërem, obviam Domino. ita namq; ait:* Hoc enim dicimus vobis in sermone Domini, quòd nos, qui vivimus *(vides eundem ferè loquendi modum, quem modò ad Corinthios expendimus,)* qui relinquimur, in adventum Domini, non antevertemus, *nimirum ad Dominum,* eos, qui obdormierunt. *Et paulò pòst.*

cap. 4. ℣ 15.

16 *cùm dixiſſet,* cum hortationis clamore, cum voce Archangeli, & cum tubâ Dei deſcenſurum de cœlo, *ſubjicit:* & mortui in Chriſto re-
17 ſurgent primùm, poſtea nos, qui vivimus, qui relinquimur, *ſeu ſuperſtites erimus,* unà cum ipſis rapiemur in nubibus, in occurſum Domini, in aërem, & ita ſemper cum Domino erimus.

Hujusmodi ergo obſervabitur ordo & ratio, quantum intelligi poteſt: mortui primùm in infimo hoc aëre reſurgent, id eſt, eorum ſpiritus in momento glorioſis circumdabuntur corporibus. In terris i[illegible] futurum, ſatis arguit, quia Apoſtolus dicit, n[illegible] ventes unà cum illis raptum iri in nubibus [illegible] Domino, in aërem: quod fieri non poſſet, niſ[illegible] terra unà nobiſcum extitiſſent. Sed poſtea [illegible] hæc indicant, & nos & illi ſimul tollem[illegible] cincti & ſublati in aërem, ut unà eodemq; [illegible] Dominum conſpiciamus, & ad illum accedamus. [illegible] quo raptu ipſi viventes immutabuntur, ut ita ind[illegible]ti glorioſis corporibus, unà cum iis, qui reſurrexerunt, ſimul Dominum, uti eſt, cernere, & tantam majeſtatis præſentiam ferre, imò ex ejus conſpectu ingenti lætitiâ perfrui poſſint: non poſſent autem, niſi glorioſis induti eſſent corporibus. Quare in eo priores forent ii, qui mortui fuerant præ viventibus, quòd illis ſe priùs glorioſis indutos corporibus cernant: ut ita mortis moleſtias ac dolores maturata felicitas compenſet. Sed perfectione voluptatis ac felici-

felicitatis suæ non anteverꝛent viventes, sed eodem planè tempore ad ultimum hunc scopum pervenient: quia omnes unà conspicientur incorruptibiles, gloriosi omnes. Quia verò cùm à nubibus primùm excipientur, incorruptibiles nondum erunt, ideò ab Angelis tollentur: quemadmodum ipse Christus docuit Matth. 24. ubi ait, se missurum Angelos suos v. 31.
cum tuba & voce magnâ, eosq; collecturos electos ipsius ex quatuor ventis, ab extremis cœlorũ usq; ad extrema eorũ. *Nõ est enim credibile, Angelos priùs in unum in terra locum colle-[illegible]ros omnes fideles, eosq; deinde ita jam collectos [illegible]iri in nubibus; sed potiùs eos statim fideles [illegible]n partibus in aërem sublimes rapturos, nu[illegible]datos; quæ & ipsorum fidelium mutatio[illegible]&, si quæ humanis aliàs oculis cerni pos[illegible]n autem Angelorum gloriam penitus ap[illegible] non patiatur, alia autem ex parte eorum [illegible]riam augeat. Quos enim demissæ nubes exci[illegible]nt, propter eos cœlum propemodùm descendere [illegible]idetur. Idem Domino Iesu quoq; contigisse legimus Act. 1: v. 9. in quo et mortui resurrectionis exemplum habent, & vivi transmutationis suæ; omnes autem suæ in sublimem aërem ac cœlum translationis.*

Postquam expendimus explicationem secundæ partis dicti Apostolici, v. 51. propositi, reliquum est, ut ejusdem confirmationem videamus. Ea autem continetur v. 53 & sequentibus: & in primo quidem illo ratio Apostoli proponitur: in sequentibꝰ autẽ ful-

citur & roboratur. Respicit autem Apostolus in ratione ista id potissimùm, quod ultimo loco dictum fuerat, de iis, qui in adventu Domini superfuturi sunt, eos immutatum iri: quandoquidem de eo, quòd mortui resurrecturi sint incorruptibiles, jam suprà sat copiosè fuit actum.

Ratio autem hæc est: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptibilitatem, & mortale hoc induere immortalitatem. *Ita conjuncta est hæc ratio cum eo, quod probandum est, præsertim si id & ad mortuorum & vivorum simul mutationem extendas, ut id tantùm possit habe[illegible] pro constantiori ac firmiori ejusdem rei asseve[illegible]ne. Nam si omnino oportet hoc corruptibile [illegible] incorruptibilitatem, nimirum si regnum [illegible] adipisci debeat, ut sanè debent omnes C[illegible]les, de quibus hîc sermo est: necesse porrò [illegible] tuos resurgere incorruptibiles, & eos, qui [illegible] bus supersunt, immutari ita, ut ex corruptibi[illegible] incorruptibiles, ex mortalibus immortales e[illegible]dant, atq; adeò aliis induantur corporibus. Cur autem ita necesse sit, partim v. 50 audivimus; partim in sequenti audiemus.* Induere *autem* incorruptibilitatem *vel* immortalitatem *non tantùm videtur hoc loco significare ipsas illas qualitates per se consideratas consequi, iisq; ornari: sed corpore incorruptibili atq; immortalitatis capaci circumdari: ita ut incorruptibilitas & immortalitas non abstractè, sed cum proprio suo Subjecto sumantur:* ut,

sensu

sensu nihil mutato, dicere possis, Abstracta pro Concretis poni; quemadmodum paulò antè vidimus v. 50. Apostolus certè in 2. ad eosdem Corinthios Epistolæ cap. 5. quem locum jam superiùs citavimus, indutionem & ei contrariam exutionem non ad nudas qualitates, sed ad ipsa retulit corpora v. 2, 3, 4.

Sed hoc loco ab iis, qui statuunt, eadem numero ac essentiâ corpora permansura, quæ nunc sunt, inprimis urgentur hoc corruptibile, & hoc mortale, quæ apertè ipsum corpus designant. Hoc ergo ipsum corpus, quod nunc corruptibile est ac mortale, [illegible] incorruptibile ac immortale. Nos primò re[illegible]mus, nihil necesse esse, ut id ad ipsum corpus [illegible]tur. Nam particula hoc suâ vi nihil aliud [illegible]uàm certum Individuum, quod digito [illegible] Individuum autem tale non minùs est [illegible]uàm corpus: & homo terrenus non minus [illegible]ptibilis est aut mortalis, quàm corpus. Quare [illegible]ossunt hæc verba accipi, ac si Apostolus dixisset, [illegible] ipsos incorruptibilitate & immortalitate ali[illegible]ando oportere indui.

Sed deinde concedamus, voces illas, hoc corruptibile, & hoc mortale, omnino ad corpus referendas esse: non sequitur tamen, hoc ipsum corpus indutâ immortalitate manere. Potest enim, imò debet ita indui immortalitate ac incorruptibilitate, seu corpore incorruptibili ac immortalitatem afferente, ut mortale absorbeatur à vita: quemadmodum Paulus loco paulò antè citato Epistolæ

ad Corinth. secundæ cap. 5. ver. 4. ait. Id enim hoc loco memoriâ repetendum est, Paulum hîc ad eos potissimùm respicere, qui vivi superfuturi sunt in adventu Domini; ad mortuos verò non nisi consequenter ac minùs propriè. Iam verò ii, qui vivi reperientur in adventu Domini, illi, ut loco nunc citato dicitur, superinduentur corpore illo, quod ex cœlis erit, ac porrò corpus illud cœleste ambiet hoc terrestre ac mortale. Aliàs hæc simplex tantùm foret indutio; non verò superindutio, ut Paulus satis significanter loquitur. Nunc enim cum hoc tantùm corpore cincti sumus, induti ab eo appellamur, verò nudi; & propterea dicit, se corpore su ne priùs hoc corpus cogatur per mortem quod si fiat, simpliciter sit induendus, non induendus. Is enim tantùm superindu aliâ veluti veste indutus est: qui verò n tus, simpliciter tantùm indui. At verò fieri test, ut duobus corporibus homo simul ac const sit præditus, mortali nimirum & immortali. Q necesse est, alterum cedere alteri, mortale nimir immortali, corruptibile incorruptibili, & cœle admirabiliq; ejus virtute repentè absumi.

Ita nimirum fiet hæc superindutio, de qua Paulus loquitur, quantum ex ejus dictis potest intelligi, ut cœleste corpus huc ad ipsos fideles in inferiori hoc aëre adhuc versantes, in sublime tamen jam ferri incipientes, descendat, eorumq; mortalia corpora amplectatur, eâq; ratione ipsi fideles superinduantur,

tur, veluti novâ veſte veteri ſuperinjectâ. Sed quia corpus illud incorruptibile cum corruptibili ſimul conſiſtere, & ſpiritum noſtrum excipere non poteſt: id virtute ſuâ occultâ, cœleſti tamen prorſus ac admiranda, in momento atque in jactu oculi abſumet, & veluti in nihilum rediget hoc mortale corpus, non ſecus atque ſi igneâ quâdam vi eſſet præditum, & corpus noſtrum amplexum momento citiùs abſorberet. Quanquam vis illa longè ſubtilior erit, nec dolorem inferet, quem vis aliqua ignea inferret. Pertranſibit enim ſtatim ſpirituale illud corpus ad [illegible]ſum ſpiritum noſtrum, quo vivimus, eumq; ita exci[illegible] nihil jam ampliùs conjunctum habeat cum [illegible]hoc corruptibili, & nullum ex pereunte do[illegible]iat, tanquam jam non ampliùs ſuo: præ[illegible]n, ut jam vidimus, mutatio iſta ipſam pro[illegible]cogitationem antevertet, & ob celerita[illegible]uum, niſi leviſſimum, ſui ſenſum relinquet. [illegible]il autem mirum eſt, Apoſtolum hoc loco ſimplici [illegible]duendi verbo uſum eſſe? quia licèt maximè reſpe[illegible]erit ad eos, qui vivi ſunt futuri in adventu Domini: aliqua tamen ratione illos complecti voluit, qui antea morientur. Hi enim rectè quidem dicuntur indui, non autem ſuperindui. Vivi autem rectè etiam dicentur indui. Quiſquis enim ſuperinduitur, induitur etiam, licèt non contrà.

Et hanc quidem ob cauſam ſatius eſt hæc Apoſtoli verba de ipſo homine interpretari, quàm de corpore: aut ſi de corpore, non debet cadaver intel-

ligi animâ cassum, sed animatum, ut ipsi homini quodammodo æquipolleat, eâq; ratione dicatur induere incorruptibilitatem, quemadmodum suprà vidimus Apostolum dicere, semen vivificari, seu in plantam excrescere, eiq; dari corpus, quod Deus velit: cum tamen non ipsi semini, seu corpori illius, corpus aliud aptetur; sed aliud corpus tantùm detur spiritui in ipso latenti. Quare etiam hîc non erit intelligendum, corpori per se sumto, præsertim manenti ac duranti, superindutum iri incorruptibilitatem ac immortalitatem; sed spiritui in ipso latenti. Neque verò Paulus cùm dixit, hoc morta[l]
aut ho[c] corruptibile, cadaver aliquod
veluti digito monstrâsse censendus est; se[d]
psum aliosq; sibi similes, nimirum vivent
aliorumq; corpus animatum, cui jam
tribui posse, quæ non nisi ratione spiritu[s]
tentis ei tribui possunt.

His ita explicatis, videamus, quomodo Ap[osto]lus id, quod dixerat, alia iterum ratione fulciat. [Id] autem facit in proximè sequentibus, ubi, amplificationis quâdam specie, verba quædam Scripturæ adducit, in quibus non obscurum extat ea de re vaticinium, quam modò asseruerat Apostolus. Primùm ergo id, quod confirmare vult, repetit: deinde verba Scripturæ illis annectit: denique illa ipsa Scripturæ verba illustrat. In qua illustratione novam videbimus rationem insinuari legentium animis, quâ id, quod assertum ab Apostolo de resurrectione fuerat,

ac porrò

ac porrò etiam de mutatione viventium in adven-
tu Domini futura, confirmetur.

In prima particula non est quod multùm immo-
remur, cùm ea nihil propè sit aliud, quàm repetitio
quædam versiculi præcedentis, quem confirmare hîc
instituit Apostolus. Quare verba illa ita repetemus,
ut sequentia, hoc est, ipsius Scripturæ veteris verba
statim iis subnectamus. Ita ergò ait Apostolus: Cùm ℣ 54.
autem corruptibile hoc induerit incorrupti-
bilitatem, & mortale hoc induerit immorta-
litatem, tum fiet sermo ille scriptus; absorpta
[illegible] mors in victoriam. ubi tuus, ô mors, acu- ℣ 55.
[illegible]bi tua, ô inferne, victoria? Quia Aposto-
[illegible] obiter hanc rationem superioribus dictis
[illegible] voluit, ideò instar amplificationis uberi-
[illegible]ponit. Non secus enim agit, ac si tantùm
[illegible]llet, quid istam tum mortuorum resurre-
[illegible]n, tum viventium Christi fidelium mutatio-
[illegible] sit secuturum: ideò dicit: cùm autem illud
[illegible]enerit, tunc fiet ille sermo: cùm id reverâ di-
[illegible]ere velit, ideò necesse esse, ut id fiat, quod dixerat,
quia tum demum sint complenda illa Prophetarum
vaticinia, quæ hîc exprimuntur: ea enim eventu suo
carere haudquaquam possunt.

Cùm ergò dicit: tum fiet sermo ille scriptus; per sermonem intelligit rem sermone expositam, ac verbis descriptam, quemadmodum & Interpretes, & res ipsa monet. Sermo enim ipse jam pridem per Prophetas factus fuit: sed res ipsa, mystico nimi-

rum sensu, nondum est repræsentata. Citantur autem duo diversorum Prophetarum loca. Prior quidem ultimis ver. 54 verbis continetur ex Esaiæ capite 25, ver. 8: Posterior, qui ver. 55 extat, est Oseæ cap. 13 ver. 14: Vterque autem, si verba eorúmve formam spectes, aliquantulum ab Hebræo differt; sententiâ interim nihil mutatâ.

In priori enim loco ita legimus: Absorpsit, vel Perdidit, intellige, Dominus, mortem in sempiternum: quod hîc habemus: absorpta est mors in victoriam. Sensus planè idem est. Verba Prophetæ sunt satis clara. Id enim sibi volunt, Deum ita ab[...] turum mortem, ut in sempiternum nullum[...] locum in suo populo, de cujus felicitate ibi[...] tur Propheta, sit habitura. id quod non[...] aut vi divinæ sapientiæ fieri potest, qu[...] mortalibus effectis. Nam si nos naturâ[...] ac incorruptibiles non fieremus, necesse e[...] perpetuâ singulariq́; curâ singulorum fideli[...] tam ac corpora tueri adversus res omnes, quæ vi[...] nobis eripere possent. Atqui longè Dei sapien[...] convenientius est, ut, si nolit nos in æternum mor[...] semel nos naturâ immortales efficiat, quàm ut ejusmodi sustentatione & perpetuâ, ut ita dicam, vitæ nostræ custodiâ sit opus.

Non est quidem negandum, hæc ipsa Prophetæ verba alium pati sensum, eoq́; quem exposuimus, imperfectiorem, quem literalem vocare solent: sed Sacræ Literæ Novi Fœderis mysticum vaticiniorum

sensum,

sensum, & nucleum, non corticem; corpus ipsum, non umbram, spectare solent. Et hîc quidem verba ipsa adeò sunt prægnantia, ut propriè mystico tantùm sensui conveniant; impropriè tantùm literali. Neq; enim semper mysticus figuratus est, literalis proprius, & ab omni tropo semotus; sed sæpè contrà. id quod non paucis Scripturæ locis ostendi posset, si eâ re nunc opus esset. Sed aliud nunc agimus.

Literalis eorum verborum sensus hic est, quòd Deus sit ita custoditurus populum suum, ut non ampliùs, idq; in sempiternum mors violenta in illo gras-
[illegible]ur, quemadmodum antea grassata fuerat. Mors
[illegible]iolenta interdum sola κατ' ἐξοχὴν mortis
[illegible] intelligitur. cujus rei exemplum habes eti-
[illegible].8: & 18. 8; ut alia taceamus loca, in qui-
[illegible] mortis damnari, aut mortis esse reus di-
[illegible] morte mori debere. Vide inter alia Matth
[illegible] 15.4: & 20.18: & 26.66. Idem reperies sæpè
[illegible]eteri Fœdere: idem in communi loquendi usu
[illegible]quentissimum est. Hic sensus est veluti umbra quæ-
[illegible]am & delineatio illius perfecti, quem paulò antè declaravimus.

Is autem apud Paulum his exponitur verbis: absorpta est mors in victoriam. *Primùm quod apud Prophetam activè proponitur, ut ipsa agentis persona indicetur, tanquam ἀπὸ κοινοῦ repetenda; id hîc passivè, agentis personâ suppressâ, dicitur,* absorpta est. *Sed interea facilè intelligi potest, à quo debeat illa mors absorberi, seu penitus deleri. à quonam e-*

nam enim, nisi à Deo? Deinde quod hic dicitur, in victoriam, *id ibi est* in perpetuum, *seu* in æternum, *idq; propterea, quòd vox* nozah *ab eo descendat verbo, quod vincere significat. Vnde veteres Interpretes non semel idem nomen cum eadem particula præfixâ reddiderunt* εἰς νῖκος, *in victoriam, ut hic factum est. Vide 2. Sam. 2. 26. Iob. 36. 7. Ierem. 3. ver. 5. & alibi. Significat autem hæc particula ita reddita, ita mortem absumtum iri, ut penitus vincatur, & nullæ prorsus ejus remaneant vires. Quæ sententia convenit cum* Hebræo. Nam *si ita mors absorberi debet, in æternum delenda e… aliàs ipsa potiùs victoriam tandem obtineb… tuto autem Apostoli egregiè convenit. … demum ita absorbebitur mors, ut penitu… cùm ita nos ex ejus potestate vindicabi… am naturâ impossibile sit ampliùs nos m… omnes in nos vires perdet planè.*

In posteriori verò loco, quem cap. 13 Ose. v. … ximus extare, ita legimus in Hebræo: ero pe… tuæ, ô mors: ero excisio tua, ô inferne. *Præce… serat autem,* è potestate inferni redimam eos, … morte redimam eos. *Sed apud Græcos Interpretes eodem planè modo legitur, quo apud Apostolum. quem proinde illorum interpretationem secutum esse apparet. Et credibile est, olim ita lectum fuisse, ut apud Paulum est: sed ut alibi, sic etiam hic Græcam interpretationem veterem mutatam esse, aliis quibusdam ex alia versione verbis in eam translatis; præsertim*

præsertim postquam in unum volumen Origines plurimas versiones contulit. Ita namq; legitur in Græco: ubi vindicta tua, ô mors? ubi aculeus tuus, ô inferne? *Nos autem apud Apostolum ita legimus:* ubi est tuus, ô mors, aculeus? ubi tua, ô inferne, victoria? *Morti enim devictæ ac subactæ veluti insultat Propheta, & quisq; olim fidelium aliquo modo poterit: quasi dicat, hactenus quidem visa es ô mors, habere aculeum, quo nos pungeres læderesq;, ac deniq; conficeres; sed nunc tibi ille penitus ademtus est, utut maximè velis lædere, non potes. Et tu in-*
[illegible]ne hucusq; visus es ita omnes mortales vincere,
[illegible] tuam potestatem redigere, ac vinculis pla-
[illegible]inis coërcere, ut nemo te fugere, nemo
[illegible]e possit: sed nunc omnes vires, omnis tua
[illegible]ultas tibi erepta est.
[illegible]pud Prophetam reverâ idem est, licèt
[illegible] diversa. Nam cùm Deus dicit, se morti
[illegible]estes, & inferno excisionem, *seu* pernici-
[illegible]uid aliud significat, quàm se effecturum, ne vel
[illegible]rs, vel infernus, ullas ampliùs vel minimas in pios
[illegible] beat vires. quod certè tum fiet, cùm hoc mortale à vitâ superveniente absorbebitur, atq; ipsa mortalitatis radix in nobis exscindetur. Tunc enim nec ipsa mors in nobis ullum poterit habere locum; nec infernus, qui mortem proximè subsequitur. Est enim infernus status mortuorum, qui quidem in sacris literis instar loci cujusdam subterranei, vasti ac profundi, solet depingi, eiq; portæ solent attribui: quemadmodum

admodum interdum & morti, quæ non rarò cum inferno confunditur. Idem locus tenebricosus admodum censetur, quia ibi visus & reliqui cessant sensus; & terra oblivionis vocatur, quia ibi omnium re-
Psal. 6. *rum sit oblivio. Vnde David non semel:* in morte quis memor tui? in inferno quis confitebitur tibi?

Iam quod morti aculeum *tribuit, Metaphora ducta est ab iis vel animalibus venenatis, vel insectis, quæ aculeo nocent ac lædunt. Inter venenata est scorpio; inter insecta apes, vespæ, crabrones, & si quæ sunt similia. His cùm eximitur aculeus, si maximè velint, nocere tamen nequeunt.*

Quod si de sensu verborum Propheti[illegible] *rali quæras, idem ille est, quem in verbi*[illegible] *mus. Quia enim eò usq; mors violenta* [illegible] *divinum graßata fuerat, ac porrò infe*[illegible] *cisos devorat; prædicit Deus, se hanc mor*[illegible] *no potestatem ac vim erepturum esse. Sed lo*[illegible] *actiùs ea verba quadrant Apostoli instituto. T*[illegible] *nim respectu fidelium penitus mors ac infernus de*[illegible] *bitur. quâ de re actum etiam est suprà v. 26. Hact*[illegible] *nus ipsa utriusq; vaticinii verba habuimus.*

Consideremus nunc porrò, quemadmodum ea ex parte aliquâ illustret atq; amplificet, ac simul rationem quandam novam, quâ præcipua hujus capitis sententia, nempe resurrectionis nostræ veritas confirmetur, afferat. Id autem fit v. 56, 57. In priori, occasione aculei, qui morti in Græca verborum ab Osea ci-

sea citatorum interpretatione atq; ab ipso Apostolo tribuitur, causas exprimit, quæ morti nos penitus mancipare, ac interitum afferre posent: In posteriori autem versu causas exprimit illis quodammodo contrarias, hoc est, eas, quæ priorum illarum causarum vim in nobis sustulerint, & victoriam de morte atq; inferno comparârint. Vnde intelligetur, in morte nos haudquaquam mansuros; sed ex illa ad vitam beatam emersuros.

Quod ergo ad priorem versiculum attinet, duæ afferuntur causæ, quæ nos morti jure mancipare po- v. 56.
...nt: quarum prior proxima est, ac per se vim ... mortem nobis pariendi habet: posterior re- ... & quodammodo per accidens. Illa Pec- ... Lex.

...a loquitur: Aculeus autem mortis *...uasi dicat, dictum est, mortem non ha- ...leum Id intelligendum de peccato. Hoc ...verâ mortis aculeus est. Hoc si in homine ..., nisi fortè ejus vis divinâ benignitate sit ...cta, hominem in æternum perimere pot... Hoc si absit, etiamsi ob naturæ conditionem hominem videatur habere obnoxium: nihilominus tamen attingere vel penitus non potest, ut eos, qui vivi transmutabuntur; vel eos verè non poterit lædere, quia vitam illis sempiternam eripere nequit.* Mors *hoc loco simpliciter sumitur pro extinctione vitæ hujus, quæ fit separato spiritu à corpore. Hæc mors interdum aculeum habet; interdum non habet. Ha-*

bet. Habet, cum peccatum in homine reperit; non habet, cum non reperit. Nam cùm invenit, hominem sibi æternùm mancipare potest, & à vita ac felicitate sempiternâ excludere; cùm non invenit, secùs. Per peccatum *autem omne id intelligit Apostolus, cui mortis æternæ pœnam Lex mystico sensu proposuerat, in illis potissimùm verbis:* Execrabilis omnis,

Deut. 27, 26. Gal. 3. 10. qui non permanserit in iis, quæ scripta sunt in Lege, ut ea faciat. *Non quidem quasi quivis, qui tale quid admiserit, omninò morti sit mancipandus, & hoc aculeo extingvendus: sed tantùm quòd jure id fieri possit, & nisi Deus singulari benignitate vi*

has, ut ita dicam, morti eripiat, id quod h

Christianis cõtingit, ea hominem sit omn

tura. Cæteroqui si de ejusmodi aculeo v

telligere velis, qui salvo etiam novo D

divinâ benignitate nobis in eo oblatâ, e

at, sitq; omnino infigendus homini: id tan

tum intelligendum erit, in quo homo usq; ad

hæserit, seu quod subsequente verâ resipiscen

animi ac vitæ mutatio est in melius, expiatum

latumq; non fuerit. Sed sequentia verba argu

priori potiùs modo vocem peccati atq; aculei accipiendam.

Alteram verò causam, quæ nos mancipare morti jure posset, ita exprimit Apostolus: potentia autem peccati Lex, *hoc est, Lex, nempe Mosaica vim largitur peccato, ad nos morti æternæ mancipandos. Habet quidem etiam per se aliquam ad nos pœ-*

næ atq;

næ atq; adeò morti mancipandos vim peccatum: sed ea tamen debilior est; nec ita facilè effectum sortitur, nisi Lex à Deo lata vim ei novam addat. Nam ut Paulus idem ait ad Rom.5.v.13, peccatum non imputatur, non extante lege; quia *ut c.4.15. ait:* ubi nō est Lex, ibi nec transgressio. *Quâ de causâ Legem operari iram, hoc est, pœnam, ibidem ait, seu in causa esse, cur pœnæ jure subjiciamur. Et cap. 5. ait, Legem, nimirum Mosaicam, subingressam esse, nempe inter delictum Adami & Christi gratiam, ut tantò magis abundaret delictum, hoc est, ut tantò majorem vim ad nos damnandos acquireret, ac* [illegible]*iam tantò major in eo condonando Dei ap*[illegible]*nignitas. Peccare possent homines etiam* [illegible]*xpressè latâ, cùm adversus naturæ le*[illegible]*cientiæ suæ dictamen delinquunt: sed* [illegible]*rme sit facinus, haud paulò minorem* [illegible] *ad hominem damnandum, quàm cùm* [illegible]*e legem tulit, & pœnæ comminationem ex*[illegible]*ddidit. Tum enim & delictum ipsum fit gra*[illegible]*, quia divinam majestatem ac legis autorita*[illegible]*n violat; & Lex simul reatum ad pœnam firmat, & hominem supplicio magis adstringit. Etsi autem Lex Iudæis tantùm verè & apertè sit lata; unde statuendum est, Paulum etiam hîc ad Iudæos magis respexisse, quàm ad cæteras gentes: nibilominus tamen propter similitudinem quandam vel analogiam idem ad illos extenditur. Nam utut gentes extraneæ legem non habuerint: atrocitas tamen &*

turpitudo flagitiorum adversus naturæ legem admissorum eandem pœnam commerita est, quam Iudæi etiam longè minora patrantes, vi legis sibi latæ debebant incurrere. Quare apud Iudæos quidem minoribus etiam delictis vim mortiferam Lex dabat expreßè illis lata: apud Ethnicos autem scelerum gravitas efficiebat, ut pœna Iudæis Lege constituta etiam illos premeret, licèt legis istius notitiâ carentes.

Et hæc quidem de causis, quæ nos morti jure mancipare poterant, & victoriam illi in nos conciliare. Sequitur, ut videamus eas causas, per quas
res illæ morti sunt ademtæ, nobis autem fa[illegible]
eam superandam data. Eæ autem expri[illegible]
℣ 57. *psis ver. 57 verbis:* Deo autem gratia, [illegible]
bis victoriam per Dominum nost[illegible]
Christum. *Duas exprimit causas, sed [illegible]*
sitas, quarum beneficio victoriam de mor[illegible]
mus: altera suprema est & principalis; alt[illegible]
dia, illi subministrans. Illa est Deus, nimir[illegible]
summus, quem à Christo apertissimè distingvit, [illegible]
men, quem Patrem eße suprà docuerat. Non commemoravit autem Apostolus hanc causam simpliciter, sed cum gratiarum actione. Ita enim tanti beneficii memoria mentem ejus affecerat, ut non posset sine gratiarum actione tanti boni auctorem commemorare; quemadmodum & alibi facit, & nominatim etiam in utriusq; ad Corinthios Epistolæ initio, ubi Dei vel in se, vel in Corinthios collatorum

beneficio-

beneficiorum facit mentionem. Videatur etiam initium Epistolæ ad Ephes. & initium primæ Epist. Petri. Causa autem media est Iesus Christus.

Beneficium autem ipsum, quod per ipsum nobis contulerit Deus, est, quòd det nobis victoriam. Victoriam *intelligit de morte, ut jam paulò ante innuimus: quam intellexerat etiã paulò antè v. 54. ubi dixerat:* absorpta est mors in victoriam: *cui opponitur victoria, quam mors antea habuerat, sed aliquando illi adimenda significatur v. 55. Hanc victoriam ita dat nobis Deus, quatenus per Chri- [illegible] nobis jus atque potestatem dat à mortuis re- [illegible] & in filios Dei, hoc est, immortales eva- [illegible] umq; Christum tantâ instruxit potentiâ, [illegible] & nobis etiam ipsis subjicere omnia, at- [illegible] am mortem, quemadmodum suprà vi- [illegible] 5. & sequente.*

[illegible] autem Deum nobis hanc victoriam per [illegible] Iesum dantem opponit peccato ac Legi, [illegible] im in nos concilianti, indicat, Deum per Ie- [illegible] n Christum vim peccati ac Legis, quam ad nos da- [illegible] mnandos ac morti subjiciendos habebat, in nobis extinxisse, hoc est, peccata nobis nostra clementer condonâsse, & obligationem Legis, quâ nos ad pœnam adstringebat, sustulisse, ac porrò spem dedisse, imò jus ac facultatem mortis pœnam effugiendi. id quod per resurrectionem & ei veluti succedaneam viventium transmutationem contingit. Atque hoc est argumentum illud, quod ab ipso propemodum ini-

itio fuit ab Apostolo indicatum, cùm dixit, Christum esse mortuum pro peccatis nostris. Peccata enim nobis non condonantur, si in morte nobis sit manendum, quemadmodum ver. 17 vidimus. Omnibus autem illis, ad quos scribebat Apostolus, id erat notum, remissionem peccatorum, quam lex hominibus negabat, per Christum contingere resipiscentibus. Quare vel eo ipso admoniti resurrectionem fidelium debebant agnoscere.

Reliquus est brevis, quo caput hoc clauditur, Epilogus, exhortatione constans ad constantiam in fide ac pietate: qua in re situs est fructus & utilit[illegible] jus de fidelium resurrectione disputatio[illegible] Paulus toto hoc capite quæsivit. Ita en[illegible]
¶ ult. Quapropter fratres mei dilecti, f[illegible] vel sitis, immobiles, abundantes in [illegible] mini semper, scientes, quòd labor [illegible] sit vanus in Domino. Primùm pa[illegible] quapropter, ostendit, hanc adhortat[illegible] præcedentibus fluere: q. d. Cùm ergo certa fi[illegible] ræ resurrectionis spes, firmi sitis &c. Quæ aut[illegible] consecutionis sit ratio, ultimæ docebunt verba, quibus exhortatio proxima fulcitur. Aditum autem sibi ad adhortationem facit compellatione, charitatem eximiam in Corinthios spirante, dum eos fratres suos dilectos appellat: quemadmodum & suprà hoc capite bis fecerat, quanquam absque voce dilecti, etsi sciebat, eos & erroribus quibusdam huc usque teneri, & moribus ad pietatem nondum satis

exactis esse præditos: Exhortationis autem ipsius duæ sunt partes. Primùm enim eos ad constantiam in fide, ut jam antea monuimus, hortatur: Deinde ad constantiam in solida pietate.

Prius effert duobus verbis admodum significantibus, cùm vult, ut sint firmi & immobiles: *quales nimirum ii sunt, qui non opinione aliquâ ducuntur, sed solidam adepti sunt rei scientiam ac firmissimis nituntur argumentis. Possunt quidem hæc verba restringi ad hoc de resurrectione argumentum, quod toto hoc capite tractavit Apostolus: q. d. cùm*
ita se habeant, fratres charissimi, quemadmo-
jam non ampliùs dubitetis de resurrectio-
e, non vacillet vestra ea de re fides, sed
iæ firmiter insistite: Verùm cùm doctri-
rectione fidelium sit fundamentum to-
anæ religionis, eâq; stabilitâ stabiliatur
igio, cadente concidat; jure potuit Apo-
emonstratâ resurrectionis illius veritate,
Corinthios, ut in religione Christiana fir-
iter persistant, & fidem quam ei adhibuerant, constanter tueantur.

Altera exhortationis pars, quâ Corinthios ad pietatem morumq; sanctimoniam ducit Apostolus, istis exprimitur verbis: abundantes in opere Domini semper. *Ipsam vitæ pietatem exprimit per* opus Domini; *per opus non unum tantùm aliquod opus actionemvé designans, sed totum, ut ita dicam, negocium, ex multis actionibus, ad eundem scopum*

 spectanti-

spectantibus constans. Sic enim non semel usurpatur vox operis, præsertim cùm ad eos refertur, qui aliquo funguntur officio seu ministerio, ita ut possis pro ipsa muneris functione sumere. Sic sumitur Marc.13. v.34. ubi dicitur, quendam peregrè abeuntem unicuiq; servorum dedisse opus ipsius, *id est, certam aliquam functionem ac munus, quod interea obiret. Sic Ioh 4. v. 34. ait Christus,* hunc esse cibum suum, ut faciat voluntatem ejus, qui miserit ipsum, & perficiat ipsius opus, *hoc est, functionem seu munus exequatur sibi ab eo demandatum. Hoc modo etiam cap.6.v.29. fides in Christu*[illegible] *dicitur* opus Dei, *hoc est, opus à Deo ma*[illegible] *Fides autem totam ibi pietatem in se con*[illegible] *Vide etiam Act. 13. 2: & 14. 26: & 15.*[illegible] *longè abeamus, habemus exemplum in* [illegible] *stola capite sequente, v. 10. ubi ait Apo*[illegible] *motheo,* eum opus Domini operari[illegible] modum & ipse, *hoc est, Domino mini*[illegible] *prædicando Evangelio, & munere sacro fu*[illegible] *quia ibi sermo est de peculiari quadam functione ministerio sacro; hîc verò, nimirum cap. 15. de officio omnibus Christianis communi: ideò hîc laxiùs, ibi strictiùs opus illud sumitur.*

Vocat autem opus Domini, *ut ab operibus & functionibus profanis aut vulgaribus, & cum religione nihil commune habentibus, id secernat. Id enim intelligit opus, quod à Domino Iesu præscriptum sit, quodq; ipsi vehementer probetur; vel simpliciter,* quod

quod ad Dominum spectet: ut ita intelligant, non id se postulare, ut in aliis vitæ muniis sint diligentes ac assidui; sed ut in munere Christianis hominibus peculiari, ut id diligenter exequantur, quod à Domino Iesu ipsis sit præceptum, quodq; ad ejus cultum ministeriumq; pertineat. Per Dominum enim hîc Christum intelligi vix opus est monere. De phrasi nihil est opus ampliùs dicere, cùm jam tria adduxerimus loca, ubi similis est loquendi ratio: ut, cùm fides dicitur opus Dei Ioh. 6. id est, à Deo præscriptum eiq; vehementer placens: & cùm Christus officium à Deo mandatum vocat opus illius, qui se & Paulus id, quod Timotheo erat deman- hristo, seu quod ad Christum spectabat, pus appellat.

it autem Apostolus non opus tantùm i- operis perfectionem & constantiam. em, cùm dicit: abundantes in opere Abundantia illa vel simpliciter tantùm t copiam bonorum operum, seu pietatem ni bonorum genere exuberantem, nullâ habitâ ratione profectûs majoris ac progreßûs, qui in pietatis studio indies fiat; vel etiam intelligi potest incremẽtum ac progreßus. Sed prius est verisimilius. Alio enim potiùs verbo usurus videtur fuiße Apostolus, si profectum notare voluißet. Vox enim περισσεύειν per se nõ nisi abundantiam denotat; nõ verò profectum, nisi fortè, ex eventu, vel propter aliud aliquod vocabulum additum, ut ad Phil. 1. 9. & 1. Theß. 4. 1.

Constantiam autem denotat verbo semper, *ne putent, licere hîc interjungere, & pietatis laborem jucundo quodam ocio intercidere. Verba quidem Apostoli ita sunt accipienda, prout humana fert imbecillitas, quæ ne Christianos quidem prorsus deserit; nec credendum, eum non semper abundare in opere Domini, qui nonnunquam ex incogitantia vel fragilitate aliquâ labitur, nec ita plenam pietatis mensuram affert: ejus enim rei Deus ex sua benignitate rationem non habet, sed id spectat, quod ut plurimùm fit, sed ita tamen, ne unquam consilium sit adversus divina mandata delinquendi. Anim[illegible] conatus rectè agendi perpetuus esse debet[illegible] vis, consilium rectè semper agendi in Chr[illegible] debet; in factis autem ipsis tanta consta[illegible] tam spes immortalis vitæ, & spiritus C[illegible] imbecillitate naturæ nostræ efficere p[illegible] ratione in re contrariâ vox* semper *a[illegible] 7. 51. ubi Stephanus objicit Judæis,* vos sem[illegible] ritui Sancto resistitis, quemadmodum [illegible] vestri & vos.

Superest ratio, quâ exhortationem firmat Apostolus, his verbis innexa: Scientes, quòd labor vester non sit vanus in Domino. *A fructu atque utilitate ingenti argumentum petit. Nihil enim validius ad laborem, præsertim sponte suscipiendum, allicit, quàm fructus, seu certa illius spes. Fructum autem ita exprimit, ut minùs dicat, quàm intelligi debeat, per Miosin, cùm dicit;* laborem nostrum non fore

fore vanum *seu irritum ac frustraneum, cùm hoc dicere velit, maximum illos reportaturos sui laboris præmium. Exprimit autem studium pietatis laboris nomine, ut indicet, rem per se adeò non esse facilem, sed laboriosam, sed talem, in quam omnes nervos viresq; omnes intendas: sed laborem hunc spe præmii nos solari debere.*

Verba in Domino, *dubium est, quò pertineant, utrum ad Prædicatum Enunciationis Apostolicæ, cui proximè adhærent; an verò ad Subjectum, à quo per trajectionem quandam sint divulsa. Illo mo- [illegible] intelligitur, Domini ope laborem nostrum non [illegible] um: sive Deum ipsum intelligas, cùm Arti- [illegible] æco voci* Κυρίῳ *non sit præfixus; quem [illegible] amat assumere, cùm Christum denotat. [illegible] hac ipsa phrasi,* in Domino, *quæ cre- [illegible] urrat, frequenter abesse Articulum, eti- [illegible] us intelligatur. Semel enim tantùm in [illegible] a ad Deum ipsum refertur: si eum excipi- [illegible] um, ubi Veteris Testamenti locus, vel potiùs lo- [illegible] sententia citatur. Et hic quidem extat in ultimis capitis 1. verbis; ille v. 11. cap. 11. Sed quia hæc phrasis ferè solet significare qualitatem & affectionem quandam rei, ac sæpè solet significare, Christiano more; vel secundùm Christi præscriptum; vel in negotio Christi, ideò consentaneum est, potiùs ad Subjectum hujus Enunciationis pertinere, quasi dicat, laborem hunc, quem in negotio Christi, seu in opere illo Domini, ad quod modò hortatus fuerat, exan-*

Rom. 14 14: 16. 2, 8, 11, 12, 13. 1. Cor. 7. 22; 39: 9. 1, 2.

tlemus; hunc, inquam, non fore irritum: quasi tacitè innueret, multa sæpè suscipi & gravia, in quibus vehementer desudemus, sed nullo cum fructu: at laborem hunc, quem operi Christi impendas, nullâ ratione infructuosum fore.

Non simpliciter autem id asserit, sed, certitudinem, quam Corinthii jam teneant, rei exprimere volens, dicit: Scientes, quòd labor is non sit futur⁹ irritus, *Scientes, inquam, ex hoc ipso, quod huc usque disputatum est. Si enim resurrectio fidelium superest, certissimum etiam restat pietatis nostræ præmium. Id ergo reliquum est, ut nos quoq; in re[...] gione Christiana constanter persistentes, [...] simâ immortalitatis pleni in opere [...] semper abundemus. Quod quidem faxit [...] sum Christum Dominum nostrum, pe[...] ctoriam nobis de morte certam de[...] quem etiam ipsi debetur hono[...] gloria seculis nunquam finiendis. Amen.*



um: quasi tacitè
via, in quibus ve-
n fructu: at labo-
das, nullâ ratio-

rit, sed, certitu-
t, rei exprimere
or is non sit su-
oc ipso, quod huc
urrectio fidelium
t pietatis nostræ
nos quoq, in
entes,
ere
axit
, pe
n de
ono
n fi-





